Silta

1–3 LUKION USKONTO

Seppo Nyyssönen
Katri Hanki
Outi Könni
Ulla Lehtonen
Pekka Manninen

Sanoma Pro Oy
Helsinki

Tiedustelut
Sanoma Pro Oy, Helsinki
puh. 020 391 000
sähköposti: asiakaspalvelu@sanomapro.fi

www.sanomapro.fi

Kustantaja: Sanoma Pro Oy
Tämä aineisto on digitaalinen rinnakkaisversio tuotteesta
ISBN 978-952-63-0385-7 Silta 1–3

6 kk lisenssi ISBN 978-952-63-3001-3
48 kk lisenssi ISBN 978-952-63-3002-0

Toimitus: Arja Salakka, Nora Koskela
Ulkoasu: Heli Ahola ja Susanna Belinskij
Taitto: Susanna Belinskij
Kuvatoimitus: Kati Koivikko
Kartat: Kauko Kyöstiö/Spatio Oy

© Seppo Nyyssönen, Katri Hanki, Outi Könni, Ulla Lehtonen,
Pekka Manninen ja Sanoma Pro Oy

Teos on suojattu tekijänoikeuslailla (1961/404). Kopiointi, tallentaminen, jakelu, muu jatkokäyttö sekä edelleenluovutus sallittu vain tekijän ja kustantajan etukäteen antamalla luvalla.

Kopiointiehdot
Tämä teos on digitaalinen oppikirja, joka on suojattu tekijänoikeuslailla (404/61).

Lukijalle

Uskonnolla on oppiaineena pitkä perinne suomalaisessa lukio-opiskelussa. Opiskelun tavoitteena on lukion opetussuunnitelman perusteiden mukaan ymmärtää uskonnon merkitystä ja vaikutusta niin yksittäisen ihmisen ja yhteisön elämässä kuin laajemmin yhteiskunnassa ja kulttuurissa. Tavoitteena on pohtia ja analysoida erilaisia uskontoon liittyviä kysymyksiä sekä oppia arvostamaan oman ja muiden kulttuurien uskonnollista perinnettä.

Tämä käsikirja on tarkoitettu lukion kolmen pakollisen kurssin opiskeluun. Käsikirja kattaa tiedot uskontoilmiöstä aina eettiseen pohdintaan. Käsikirjan lopussa on kirjan käyttöä olennaisesti auttava sanasto.

Kirja soveltuu oppituntiopiskelun lisäksi myös kurssia itsenäisesti suorittavalle opiskelijalle. Toivomme, että käsikirja innostaa sinua syventymään uskonnon eri ilmiöihin, Raamatun maailmaan, kristinuskon historiaan sekä elämään ja etiikkaan.

Tekijät

Vinkkejä kirjan lukemiseen ja itsenäiseen opiskeluun

- Silmäile luvun otsikot ja kuvat ja mieti, mitä tiedät aiheesta jo ennalta.
- Lue luvun teksti läpi.
- Lue tietolaatikot ja kuvatekstit.
- Kertaa luvun sisältö otsikoiden ja tummennettujen käsitteiden avulla.
- Hyödynnä kirjan sanastoa keskeisiä asioita kerratessasi.

Sisällys

USKONTO JA RAAMATTU

USKONNON OLEMUS 6
1. Uskonnon erityispiirteet 7
2. Uskontojen kertomukset ja jumalakäsitykset 11
3. Pyhät kirjat uskonnoissa 15
4. Uskonto ja elämän peruskysymykset 18
5. Riitit ja rituaalit 21
6. Yksilön ja yhteisön uskonto 24

USKONTO KULTTUURISSA JA USKONNON TUTKIMUS 30
7. Uskonto arkielämässä 31
8. Uskonto ja taide 34
9. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka 37
10. Uskontotiede ja teologia 40

RAAMATUN SISÄLTÖ 46
11. Raamatun tulkinta 47
12. Vanhan testamentin historiakirjat 51
13. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa 55
14. Uuden testamentin evankeliumit 59
15. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet 62
16. Raamatun ilmestyskirjallisuus 65

RAAMATTU KULTTUURISSA 68
17. Raamatun tutkiminen ja kääntäminen 69
18. Raamatun vaikutus taiteeseen 74
19. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta 79

KRISTINUSKON HISTORIA

KRISTINUSKON ALKU 82
20. Kristinuskon synty ja leviäminen 83
21. Kristityt ja Rooman valtakunta 88
22. Varhaiskirkko ja kristinuskon opin muotoutuminen 93

KATOLINEN KIRKKO KESKIAJALLA 102
23. Kristikunnan hajaantuminen – idän ja lännen kirkko 103
24. Keskiajan kristillinen yhteiskunta 107
25. Kristittynä keskiajalla ja lännen kirkon oppi 112

ORTODOKSINEN KIRKKO 120
26. Idän kirkko ja yhteiskunta 121
27. Ortodoksisen kirkon elämä ja oppi 125

REFORMAATIO JA KATOLINEN KIRKKO 130
28. Saksan reformaatio ja sen leviäminen 131
29. Reformaatio Sveitsissä 138
30. Reformaatio Englannissa 142
31. Katolinen kirkko uuden ajan alussa 146

UUDEN AJAN HAASTEET 150
32. Puhdasoppisuus, pietismi ja valistus 151
33. Teollistuminen, tiede ja kirkot 155
34. Uusia kristillisiä ja kristillisperäisiä liikkeitä 159

KIRKOT NYKYAIKANA 164
35. Kirkot ja yhteiskunta Euroopassa, Venäjällä ja Yhdysvalloissa 165
36. Lähetystyö ja kristinuskon leviäminen 169
37. Kirkkojen uudistusliikkeitä 173
38. Kristinusko Afrikassa, Aasiassa, Etelä-Amerikassa ja Oseaniassa 178
39. Ekumenia, uskontodialogi ja uskonnonvapaus 182

ETIIKKA JA KIRKON OPPI

KRISTILLINEN MAAILMANKATSOMUS 188
40. Kristillinen jumalakäsitys 189
41. Kristinuskon käsitys ihmisestä 194
42. Kristillinen pelastuskäsitys 198
43. Eskatologia – oppi lopusta 202

IHMISEN ELÄMÄN-KYSYMYKSET 206
44. Näkökulmia elämän tarkoitukseen, kärsimykseen ja kuolemaan 207

ETIIKAN PERUSTEET 214
45. Etiikan peruskäsitteitä 215
46. Eettisiä ajatusmalleja filosofiassa ja teologiassa 219
47. Kirkkojen eettisiä korostuksia 224
48. Ihmisoikeudet 228

YKSILÖN ETIIKKA 232
49. Elämän alun ja lopun eettisiä kysymyksiä 233
50. Ihmissuhteiden etiikka 237
51. Seksuaalietiikka 241
52. Eettisiä näkökulmia työhön 245

YHTEISÖN ETIIKKA 250
53. Hyvä ympäristö 251
54. Oikeudenmukainen yhteiskunta 255
55. Sodan ja rauhan etiikka 259
56. Median valta ja vastuu 264
57. Tekniikka ja etiikka 267

Sanasto 271
Kuvalähteet 280

USKONNON OLEMUS

1. Uskonnon erityispiirteet
2. Uskontojen kertomukset ja jumalakäsitykset
3. Pyhät kirjat uskonnoissa
4. Uskonto ja elämän peruskysymykset
5. Riitit ja rituaalit
6. Yksilön ja yhteisön uskonto

Ganges-joki, Varanasi, Intia.

1. Uskonnon erityispiirteet

Ihmislajille on ominaista pystyasento, kyky käsitteelliseen ajatteluun ja pyrkimys kulttuurin välittämiseen sukupolvelta toiselle. Tästä ”viisaasta ihmisestä” on lähtöisin koko lajin määritelmä ’homo sapiens sapiens’. Joidenkin uskonnontutkijoiden mukaan ihmisen tarve uskoa johonkin ja palvoa uskon kohdetta on niin vahva, että ihmisen määritelmä voisi myös olla ’homo religiosus’, uskonnollinen ihminen.

MAAILMANKUVA JA MAAILMANKATSOMUS

Yksi tapa tarkastella uskontoa on pohtia sen suhdetta maailmankuvaan ja maailmankatsomukseen. **Maailmankuvalla** tarkoitetaan ihmisen tietoja ja tietoon pohjautuvia käsityksiä maailmankaikkeuden synnystä ja rakenteesta. Maailmankuva kuvaa todellisuutta aina oman aikansa tietämyksen mukaan; esimerkiksi keskiajan kansanomaiseen maailmankuvaan kuuluivat käsitykset maailmasta litteänä lättynä ja päänsärystä pahojen henkien temmellyksenä. Eri tieteenalat pyrkivät tutkimuksillaan tarkentamaan ja täsmentämään maailmankuvaa. Yksi osa maailmankuvaa on käsitys ihmisen olemuksesta ja merkityksestä. Tällöin puhutaan ihmiskuvasta. Eri tieteissä ihmistä tarkastellaan eri näkökulmista: historiantutkimuksessa ihminen nähdään oman aikakautensa lapsena, biologia ja lääketiede tarkastelevat ihmistä biologisena olentona ja psykologia tutkii ihmistä psykofyysissosiaalisena kokonaisuutena.

Maailmankuva ja siihen kuuluva ihmiskuva antavat aineksia **maailmankatsomukselle**, joka on niitä laajempi käsite. Maailmankatsomuksella tarkoitetaan ihmisen tulkintaa maailmasta ja sen toiminnasta sekä ihmisestä itsestään. Kun ihmiskuva vastaa kysymyksiin, mistä ihminen on rakentunut ja mitkä tekijät vaikuttavat hänen toimintaansa, pyrkii maailmankatsomus vastaamaan esimerkiksi sellaisiin kysymyksiin kuin, mikä on ihmisen elämän tarkoitus ja mihin ihminen elämällään pyrkii. Maailmankatsomuksen avulla siis arvioidaan ja tulkitaan niitä ajatuksia, joita maailmankuvaan sisältyy.

Maailmankatsomukseksi voi tulla mikä tahansa oppijärjestelmä, joka sisältää vastauksia perimmäisiin kysymyksiin maailman luonteesta ja ihmisen elämän tarkoituksesta. Esimerkiksi jokin filosofinen ajattelumalli voi olla yksilölle hänen katsomuksensa ydin. Tunnettuja maailmankatsomuksia ovat **humanismi**, joka korostaa ihmisen merkitystä ja oikeuksia maailmassa, **naturalismi**, joka pitää luontoa kaiken lähtökohtana ja **marxismi**, jossa yhteiskuntamalli on maailmantulkinnan lähtökohta. Kaikkia uskontoja voidaan pitää maailmankatsomuksina, sillä niihin sisältyy myös maailmankuvallisia aineksia, selityksiä maailman synnystä ja ihmisyyden luonteesta.

Joskus katsomus ja kuva maailmasta joutuvat ristiriitaan. Järjellä selitettävään asiaan

ei haluaisi uskoa, ja toisaalta se, mihin uskoo, tuntuu järjenvastaiselta. Ihmisellä voi olla vaikkapa hyvin henkilökohtainen kokemus ihmeparanemisesta, mutta toisaalta lääketieteelliset selitysmallit, joihin hän myös luottaa, ovat ristiriidassa kokemuksen kanssa. Joskus maailmankatsomuksen rinnalla käytetään termiä elämänkatsomus. Tällöin korostetaan erityisesti sitä, että maailmankatsomus on aina yksilön oma tulkinta siitä, mikä maailmassa ja elämässä on juuri hänelle merkityksellistä.

Japanilaisessa kulttuurissa pyhä portti, torii, erottaa maallisen ja pyhän toisistaan. Itsukushiman temppelialue on yksi Unescon maailmanperintökohteista.

USKONNON YDINKÄSITTEITÄ

Uskontoa ei voida määritellä yksiselitteisesti, koska uskonto on ilmiönä monimuotoinen; se muuntuu ja muuttaa muotoaan kulttuurista, ihmisyhteisöstä ja yksilöstä toiseen.

Pelkistetyin uskonnon määritelmä kuuluu: ”Uskonto on uskoa yliluonnolliseen eli **supranormaaliin**.” Tässä yliluonnollinen voi tarkoittaa jumalaa tai jumalia, haltioita tai enkeleitä tai yksilön ja yhteisön uskonnollisia kokemuksia.

Lähes kaikki uskonnot pitävät totena myös tuonpuoleisuuden, **transsendenssin** olemassaoloa. Uskonnoille onkin tyypillistä usko siihen, että aistein havaittava todellisuus ei ole ainoa todellisuus. Uskonto voi esimerkiksi opettaa, että on olemassa vain yksi kaikkitietävä luojajumala. Tuonpuoleisuus on usein läsnä myös yksilön tunnekokemuksissa: uskonnonharjoittaja voi esimerkiksi rukoillessaan tuntea voimakasta yhteenkuuluvuutta jumalan kanssa.

Tuonpuoleisuutta pidetään uskon asiana, mutta sen uskotaan vaikuttavan myös tämänpuoleiseen. Näkemyksen mukaan uskontoilmiöön kuuluu siis oppi näkyvästä ja näkymättömästä todellisuudesta. Jotta määritelmä toimisi, on tuonpuoleinen ymmärrettävä laajasti, ei pelkästään jumalina vaan esimerkiksi ajatuksena, että ihmisen elämä ei pääty kuolemaan. Muutoin esimerkiksi buddhalaisuutta ei voitaisi luokitella uskonnoksi, sillä jotkut buddhalaisuuden suuntaukset opettavat, ettei jumalia ole olemassa. Niissä ajatellaan, että Buddha ei ollut jumala vaan esikuva ihmisille.

PYHÄ USKONNOSSA

Piirre, joka näyttää liittyvän olennaisena osana uskontoihin, on opetus pyhän eli sakraalin ja maallisen eli profaanin erosta. **Pyhä** on jotakin arkisesta elämänkokemuksesta erotettua, ja se ansaitsee uskonnon kannattajan

erityisen kunnioituksen. Pyhä on loukkaamatonta ja sen kunnioittaminen vaikuttaa ihmisen valintoihin ja toimintaan. Jumala tai jumalat kuuluvat pyhän piiriin. Niiden kunnioittamiseksi säädetään määräyksiä kuten juutalaisuudessa jumalan nimen lausumisen ja kuvallisen esittämisen kielto.

Toisaalta pyhää voidaan kunnioittaa myös rakentamalla valtavia temppeleitä ja kullattuja patsaita, kuten esimerkiksi hindulaisuudessa. Myös erilaisten käyttäytymissääntöjen avulla pyritään turvaamaan pyhän kunnioitus; juutalaisen miehen on pidettävä päähinettä synagogassa, muslimin riisuttava kengät moskeijassa ja kristityn miehen hattu kirkossa.

Uskonnoissa käytetään paljon symboleja. Kuvassa Buddha opettaa: oikean käden etusormi ja peukalo muodostavat ympyrän ja muut sormet osoittavat ylöspäin. Buddha istuu lootuskukan, valaistumista symboloivan kasvin päällä. Thaimaalainen kullattu Buddha Chao Phraya -joen rannalla.

Pyhä on uskonnoissa jotakin koskematonta, ikuista, vaikuttavaa ja jopa pelottavaa. Jos joku häpäisee uskonnossa pyhänä pidetyn asian, uskonnollinen yhteisö kokee sen hyvin loukkaavana; esimerkiksi uskontojen pyhien kirjojen epäasiallinen kohtelu loukkaa uskonnon kannattajaa.

USKONNON ULOTTUVUUKSIA

Uskontoa tarkastellaan usein myös uskonnon eri ilmenemistasojen eli ulottuvuuksien kautta. Yhden luokittelun mukaan uskonnon luonteeseen kuuluvat: tiedollinen ulottuvuus, tunneulottuvuus sekä toiminnallinen, **sosiaalinen** ja kulttuurinen ulottuvuus. Uskonnon tiedolliseen ulottuvuuteen sisältyvät esimerkiksi oppijärjestelmä sekä käsitys jumaluudesta ja kuolemanjälkeisyydestä. Tunneulottuvuutta ovat uskonnonharjoittajan ja yhteisön kokemukset esimerkiksi rukouksessa tai jumalanpalveluksissa. Toimintaan kuuluvat tietyt uskonnon opettamat riitit ja rituaalit, kuten kaste tai ympärileikkaus. Sosiaalinen merkitys syntyy, kun uskonnon kannattajat kokevat kuuluvansa yhteen, viettävät yhdessä hartauksia ja uskonnollisia seremonioita. Sosiaalinen ja kulttuurinen merkitys uskonnolla on myös siksi, että se vaikuttaa voimakkaasti yhteisön kieleen ja taiteisiin, tapoihin ja tottumuksiin. Erityinen yhteys uskonnolla on yhteisön jäsenten moraaliseen toimintaan. Kaikki moraalinen toiminta ei perustu uskontoon, mutta kaikki uskonnot sisältävät moraaliopetuksia.

Joissakin ryhmittelyissä edellisiin lisätään vielä kaksi muuta uskonnon luonteeseen

kuuluvaa piirrettä: **myyttinen** sekä materiaalinen ulottuvuus. Uskonnon myyttiseen luonteeseen kuuluvat kertomukset maailmansynnystä tai uskonnon perustajahahmon ylivertaisuudesta. Kaikkiin uskontoihin näyttää myös liittyvän materiaalisia asioita, esimerkiksi vesi on lähes kaikissa uskonnoissa tärkeässä roolissa. Palvontamenoissa voidaan käyttää hyvin erilaisia aineksia: idän uskonnoissa tulta, suitsukkeita ja kukkia, kristinuskossa leipää ja viiniä. Palvonnan kohteet saatetaan hakata marmoriin tai päällystää kullalla.

Maailman uskonnot 2010

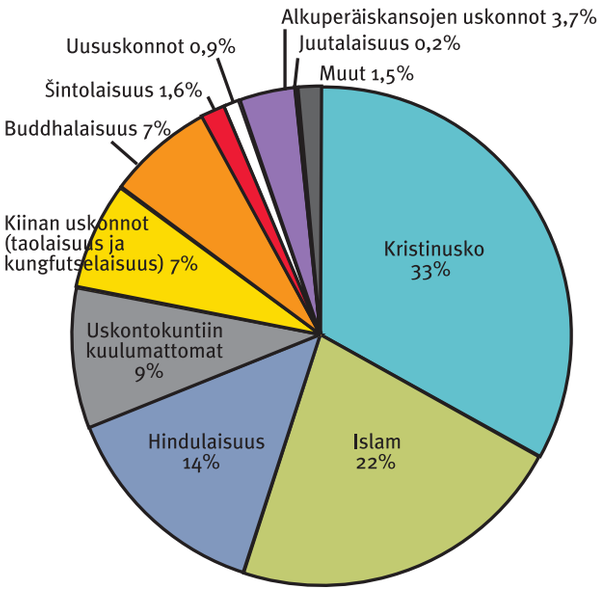

Lähde: International Bulletin of Missionary Research Vol. 34, No 1 Jan 2010, 29-36
Toim. suomeksi Timo Vasko, KLK

Tehtävät

1. **Poimi luvusta 6–8 keskeistä käsitettä ja selitä ne.**
2. **Selvitä, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä on käsitteillä maailmankuva, maailmankatsomus ja uskonto.**
3. **Uskonnon tutkijat ovat yrittäneet laatia mahdollisimman kattavia määritelmiä uskonnosta. Pohdi, mitä uskonnon ulottuvuuksia seuraavat määritelmät painottavat:**

   ”Uskonto on uskoa henkiolentoihin.”
   - E. B. Taylor -
   ”Uskonto on yksityisen ihmisen tunteita, toimintoja ja kokemuksia heidän yksinäisyydessään, sikäli kuin he käsittävät itsensä suhteessa johonkin, jota he pitävät jumalallisena.”
   - W. James -
   ”Uskonto on orientoitumisjärjestelmä, joka tekee ihmiselle mahdolliseksi löytää tiensä elämässä ja maailmassa tietyn merkitystä antavan viitekehyksen puitteissa.”
   - J. Waardenburg -

2. Uskontojen kertomukset ja jumala-käsitykset

Kaikilla uskonnoilla on kertomuksia ja opetuksia siitä, mihin uskonnossa uskotaan eli mikä siinä on uskon kohde. Kertomukset sisältävät usein myös eettisiä ja moraalisia opetuksia. Niiden tarkoituksena on motivoida uskonnon kannattajia oikeaan toimintaan ja antaa vastauksia ihmisiä askarruttaviin kysymyksiin.

MYYTIT PERUSKERTOMUKSINA

Uskontoja on luonnehdittu suurten kertomusten välittäjiksi. **Myyteissä** on kyse kertomuksista, joiden avulla pyritään vastaamaan maailmaa ja todellisuutta koskeviin peruskysymyksiin, kuten miten todellisuus on syntynyt ja mikä on ihmisen alku. Myyteillä ei ole vaihtoehtoista totuutta ja siksi niitä ei perustella muulla kuin myytillä itsellään.

Myytit eivät vaikuta pelkästään uskonnossa, vaan ne leimaavat koko kulttuuria ja muodostavat kulttuurin maailmankuvan ytimen. Esimerkiksi maailman syntyä selittävät luomismyytit tunnetaan useimmista kulttuureista. Hindulaisuuden peruskertomus alkaa kuvauksella siitä, että alussa ei ollut mitään, ja kuitenkin “Se yksi hengitti”. Kertomuksen ajatus on osoittaa maailman alun olevan selittämätön, nykyisen ajattelun mukaista järkiselitystä maailmansynnylle ei ole.

Juutalais-kristillisessä perinteessä luomiskertomus puolestaan toimii maailman ja ihmisen syntyä selittävänä myyttinä. Jumala synnytti, loi koko todellisuuden sanan avulla.

Legenda Pyhän Yrjön ja lohikäärmeen välisestä taistelusta on tunnettu kristinuskossa. Vittore Carpaccio, Pyhä Yrjö surmaa lohikäärmeen. 1502–07.

Muinaissuomalaisten ajatusmaailmaa valottaa suomalaisten kansalliseepoksessa Kalevalassa oleva maailmansyntykertomus. Siinä maailma syntyy sotkan munasta, joka vierii veteen ja rikkoutuu.

Joskus myytit muodostavat kertomusten kokonaisuuksia, jolloin puhutaan **mytologioista**. Kuuluisia ovat antiikin ajan kreikkalaisten jumaltarustot: Olympos-vuorella asuneet jumalat saivat mytologiassa inhimilliset piirteet ja heidän seikkailujaan ja suhteitaan kuvailtiin eloisasti.

Tieteen kehittyessä ja vastatessa yhä perustellummin todellisuutta koskeviin kysymyksiin on myyttien selitysvoima heikentynyt, minkä vuoksi niitä on alettu tulkita uskonnoissa uudella tavalla. Esimerkiksi kristinuskossa osa kristityistä ajattelee, että Raamatun luomiskertomuksen tarkoituksena on muistuttaa ihmisen vastuullisuudesta sekä ihmisen ja Jumalan suhteesta, ei niinkään antaa todellista selitystä maailman synnystä.

MYYTTIEN KUVA TODELLISUUDESTA

Myytit antavat silmin nähtävälle todellisuudelle uskonnollisen selityksen. Sen avulla on tarkoitus ymmärtää, mistä maailmassa on pohjimmiltaan kysymys. Monissa uskonnoissa maailma nähdään **monistisena:** todellisuus perustuu yhteen voimaan tai jumaluuteen, joka on synnyttänyt maailman ja voi sen myös tuhota. Monistisissa selityksissä olevaisen alkuna ei välttämättä ole persoonallinen jumala, vaan se voi olla myös tietty voima tai periaate, kuten sellaisessa intialaisessa ajattelussa, jossa maailmansielua pidetään kaiken olemassa olevan alkusyynä ja päämääränä. Monistinen **kosmologia** tarkoittaa siis sellaista maailmanrakenteen selitysmallia, jonka mukaan kaikki perustuu yhteen tekijään.

Joidenkin kulttuurien peruskertomukset opettavat, että todellisuus on kahden perusvoiman jatkuvaa, päättymätöntä kamppailua: todellisuus siis perustuu kahteen periaatteeseen, joista kumpikaan ei voi päästä voitolle. Tätä näkemystä kutsutaan **dualismiksi**. Persiassa syntyneessä parsilaisuudessa maailma nähtiin jatkuvana hyvän ja pahan taisteluna; perinteisessä kiinalaisessa ajattelussa päättymätöntä tasapainoilua käyvät valo ja pimeys, jang ja jin.

Värikkäät jumalapatsaat kuuluvat intialaiseen katukuvaan.

MUUT USKONNOLLISET KERTOMUKSET

Myyttien lisäksi uskonnoissa voi olla myös muunlaisia kertomuksia. **Legenda** on kertomus yhden, yleensä historiallisen, henkilön yliluonnollisista taipumuksista ja kyvyistä. Legendoissa ihmiselle siis annetaan jumalallisia piirteitä: olennaista on se, että jollakin yksilöllä on kyky tehdä ihmeitä. Legendoja kertomalla ihmiselle annetaan tiettyjä roolimalleja ja ihmisenä elämisen ihanteita.

Legendojen lisäksi monet kansanperinteessä suullisena perimätietona välitetyt uskomustarinat ja **memoraatit** sisältävät uskonnollista sanomaa. Uskomustarinat kertovat yliluonnollisiin olentoihin liittyvistä tapahtumista ja kokemuksista. Uskomustarinassa esimerkiksi kuolleen omainen voi kohdata läheisensä vaikkapa kissan hahmossa. Memoraatti on puolestaan kertomus yliluonnollisesta kokemuksesta, jonka kertoja itse tai hänelle läheinen ihminen on kokenut. Memoraatin sisältönä voi olla yksilön näky lentävästä enkelistä tai ohi juoksevasta maahisesta.

ERILAISIA JUMALAKÄSITYKSIÄ

Uskonnoissa on monenlaisia käsityksiä yliluonnollisesta. Osa uskonnoista opettaa, että on olemassa vain yksi jumala. Tällaiset uskonnot edustavat **monoteismia.** Monoteistisissä uskonnoissa ainoan olemassa olevan jumalan rinnalla ei ole muita jumalia. Juutalaisuus, kristinusko ja islam ovat selkeästi monoteistisia uskontoja: koska usko voi kohdistua vain Jumalaan, kaikki muu palvonta on epäjumalien palvomista.

Maailman uskonnoista suuri osa opettaa kuitenkin, että jumalia on useita. Nämä uskonnot luokitellaan **polyteistisiksi**. Jumalten määrä voi vaihdella muutamasta tuhansiin. Joissakin uskonnoissa tunnustetaan usean jumalan olemassaolo, mutta palvonta keskitetään vain yhteen. Tällöin on kyse **monolatriasta**.

Polyteismissa uskotaan jumalten olevan persoonallisia. **Panteismin** mukaan taas jumaluutta voi olla kaikkialla todellisuudessa. Uskon kohteena ei siis ole persoonallinen olento, vaan voima, joka voi asua luonnossa. Luonnon eri elementtejä voidaan myös pitää elävinä, jolloin niillä uskotaan olevan sielu. Varsinkin luonnonuskonnoissa tämä on yleistä: kivi, vuori tai puu voi saada sielun. Tällaista ajattelua kutsutaan **animismiksi**. Monoteistisia, polyteistisia ja panteistisia uskontoja yhdistää se, että niissä uskotaan jumalien tai jumaluuden olemassaoloon: ne ovat siten **teistisiä** uskontoja.

MUUT YLILUONNOLLISET OLENNOT USKON KOHTEINA

Uskonnoissa tuonpuoleisuus on usein rakentunut hierarkkisesti. Niissä voidaan opettaa, että jumalan tai jumaluuden lisäksi on olemassa myös muita yliluonnollisia olentoja. Näiden tehtävänä on toimia tämän- ja tuonpuoleisuuden välittäjinä: haltiat, maahiset, tontut, henget ja enkelit edustavat sellaisia uskonnollisen uskon kohteita, joissa ei ole kyse jumaluudesta, vaan näkymättömistä voimista, joilla on kuitenkin uskonnollista merkitystä. Esimerkiksi kiinalaisessa kansanuskossa uskotaan jumalien lisäksi monenlaisiin henkiin, joita pidetään hyvällä tuulella erilaisten **riittien** avulla.

Uskomukset voivat kohdistua myös tuonpuoleisuudesta lähtevään persoonattomaan voimaan, **manaan**. Manassa on kyse elinvoimasta, jota on kaikessa olemassa olevassa. Manan määrä vaihtelee. Esimerkiksi leijonassa on enemmän elinvoimaa kuin tammessa. Usko manaan on läsnä esimerkiksi erilaisissa luonnonuskonnoissa.

lisätietoa

Epäily ja kieltäminen

Niitä ajattelumalleja, joissa jumaluuden olemassaolo kielletään kokonaan, kutsutaan ateistisiksi katsomuksiksi. **Ateismin** mukaan kyse on siitä, että jumaluutta ei ole olemassa ja siksi ei tuonpuoleisuuttakaan, yliluonnollisuutta, ole.

Agnostismin kannattaja, agnostikko, ei puolestaan ota kysymykseen ollenkaan kantaa. Hänen mukaansa tuonpuoleisuudesta ei ole riittäviä todisteita, jotta asian voisi ratkaista.

Ateismi on ideologisena ilmiönä varsin nuori: Euroopassa ateismin perusteluja syntyi vasta valistuksen ajalla 1700-luvulla. Silti yksilöiden omassa ajattelussa ateismia on ollut kauan ja kaikissa kulttuureissa. Näyttää siltä, että mitä eriytyneempi uskonto muusta kulttuurista on, sitä yleisempää ateistinen ajattelukin on.

Ateismia on perusteltu esimerkiksi marxilaisuudessa sillä, että uskonto on vain ihmisen yritys löytää toivoa köyhyyteen ja kurjuuteen. Naturalistisessa ateismissa korostetaan, että todellisuudessa kaikki tapahtuu luonnon mukaan eikä luonnon ylittäviä voimia ole olemassa. **Eksistentialistisessa** ateismissa katsotaan, ettei ihminen voi turvautua jumalaan yrittäessään löytää itselleen ja elämälleen tarkoitusta. Tieteellisessä ateismissa puolestaan ajatellaan, että ihmisen järki on riittävä todentamaan, ettei tuonpuoleisuutta ole.

Tehtävät

1. **Lue luku ja täydennä seuraavat lauseet:**
   a) *Ymmärsin parhaiten…*
   b) *Tärkein asia mielestäni oli…*
   c) *Minua kiinnosti eniten…*
   d) *Minulle jäi epäselväksi…*
2. **Kertaa käsitteet monismi, dualismi, teismi, ateismi, monoteismi, polyteismi, monolatria, panteismi ja agnostismi.**
3. **Pohdi, mikä on uskonnollisten kertomusten merkitys yksilölle ja uskonnolliselle yhteisölle. Etsi esimerkkejä.**

3. Pyhät kirjat uskonnoissa

Uskonnollinen perinne voi olla suullisessa tai kirjallisessa muodossa. Kirjoitettua perinnettä kutsutaan yleensä pyhäksi kirjallisuudeksi.

PYHÄN KIRJALLISUUDEN SYNTYPROSESSI

Uskonnot jaetaan usein kirjauskontoihin ja kirjoituksettomiin uskontoihin sen perusteella, onko niillä pyhää kirjallisuutta vai ei. Kirjauskontoja ovat muun muassa hindulaisuus, juutalaisuus ja kristinusko. Kirjoituksettomillakin uskonnoilla on rikas suullinen perinne, joka on voitu pukea vaikkapa laulujen muotoon. Esimerkiksi muinaiset suomalaiset välittivät uskomuksiaan lauluissa ja runoissa.

Tie kertomuksesta pyhäksi kirjoitukseksi on pitkä. Perinteisesti kertomuksia on ensin välitetty suullisesti sukupolvelta toiselle. Esimerkiksi hindulaisuuden Veda-kirjallisuudesta löytyvät pyhät kertomukset elivät pitkään suullisena perinteenä. Kertomuksilla on ollut monta tehtävää. Niiden avulla on viihdytetty, mutta ne ovat myös sisältäneet oleellisia tietoja heimon tai kansan historiasta, tavoista ja maailmankuvasta. Kertomusten avulla on niin ikään välitetty moraalisia arvoja sekä tietoa hyvästä elämästä. Jotta kertomus säilyisi mahdollisimman muuttumattomana, sen oli oltava riittävän mielenkiintoinen ja lyhyt. Kirjoitustaidon ja sopivien kirjoitusmateriaalien keksimisen myötä kertomuksia alettiin kirjoittaa muistiin.

Pyhillä kirjoituksilla on keskeinen asema uskontojen juhlissa. Juutalaismiehet lukevat Toora-kääröä sukkot- eli lehtimajanjuhlassa Jerusalemissa.

Arabiankielisen Koraanin ulkoa osaaminen on islamissa arvostettu taito. Koraania luetaan usein resitoimalla. Resitointi eli puhelaulu havainnollistaa pyhää tekstiä musiikin keinoin.

Tämän jälkeen voitiin valikoida, mitkä tekstit **kanonisoidaan** eli julistetaan pyhiksi ja ohjeellisiksi. Pyhien kirjoitusten rajattua ja ohjeellista kokoelmaa kutsutaan **kaanoniksi**. Pyhien kirjojen merkitys ja painoarvo voi vaihdella suuresti. Joillakin uskonnoilla pyhien kirjojen kokoelma on tarkoin määritelty, toisten uskontojen sisällä taas voi olla erimielisyyttä siitä, mitkä kirjat katsotaan pyhiksi ja mitkä ei. Monista pyhistä kirjoista on myös ollut useita versioita, joista jokin tai jotkin on arvioitu muita luotettavammiksi. Esimerkiksi Tripitakasta, buddhalaisten pyhästä kirjasta, on olemassa ainakin kaksi yleisesti tunnettua eri koulukuntien arvostamaa versiota.

PYHÄN KIRJAN TUNTOMERKIT

Kirjan tai kirjoituksen pyhyyden määrittää aina se yhteisö, joka kirjaa käyttää. Kirjaa voidaan käyttää esimerkiksi rituaalien yhteydessä lukemalla sieltä sopivia kohtia. Tyypillistä on myös, että yhteisö määrittää, miten pyhää kirjaa kohdellaan. Esimerkiksi juutalainen ei saa asettaa Tooran päälle mitään muuta kirjaa eikä muslimi saa laittaa Koraania koskaan lattialle.

Yhteisö myös aina tulkitsee pyhää kirjaansa. Saman uskonnon sisällä voi olla monenlaisia, jopa keskenään ristiriitaisia tulkintoja siitä, mikä pyhässä kirjassa on ehdottoman ohjeellista ja mistä voidaan joustaa. Tulkintaa varten on joissakin uskonnoissa kirjoitettu erillisiä kirjoja. Esimerkiksi juutalaisuudessa Tooran tulkinnan apuna käytetään muita kirjallisia teoksia, jotka selittävät Tooran opetuksia.

Ohjeellisuus on pyhän kirjan tuntomerkki: oppi, oikea elämäntapa ja moraali voidaan perustella pyhän kirjan avulla. Sen auktoriteettia ei useinkaan tarvitse perustella millään, sillä katsotaan, että pyhä kirja perustelee itse itsensä ja pyhyytensä. Ihmisten suhde pyhien kirjojen ohjeellisuuteen vaihtelee niin uskontojen välillä kuin niiden sisälläkin. Tästä huolimatta pyhä kirja luo kuitenkin yhteenkuuluvuuden tunnetta ja välittää perinnettä yhä uusille sukupolville.

PYHIEN KIRJOJEN SISÄLTÖ

Pyhissä kirjoissa ja kirjoituksissa voi olla yhteisön historiasta kertovaa ainesta, ohjeita rituaalien suorittamisesta sekä moraalisia ja yhteiskunnallisia ohjeita. Useimmiten pyhät kirjat sisältävät myös kertomuksia jumalista ja heidän vaiheistaan, pyhinä ja viisaina pidettyjen henkilöiden ajatuksia sekä vastauksia elämän peruskysymyksiin.

Juutalaisten käyttämä niin kutsuttu heprealainen Raamattu vastaa pääosin kristittyjen käyttämää Vanhaa testamenttia. Se kertoo ”valitun kansan” vaiheista aina viimeisille esikristillisille vuosisadoille asti. Juutalaiset kokevat, että tämä historia yhdistää heitä kansana ja antaa perustelun sille, miksi he uskovat niin kuin uskovat. Heille Raamatun tärkein osa on Toora, jolla tarkoitetaan viittä Mooseksen kirjaa. Heprealaiseen Raamattuun kuuluvat myös Profeetat ja Kirjoitukset.

Useissa uskonnoissa on tärkeää, että riitit suoritetaan täsmälleen oikein. Esimerkiksi šintolaisten Engishik-teoksessa on riittien suorittaminen kuvattu tarkoin. Vaikka kyseessä ei olekaan kanonisoitu pyhä kirja, sen ohjeita pidetään arvossa.

Moraalisia ohjeita löytyy lähes kaikista pyhistä kirjoista. Juutalaisten kymmenen käskyä ja kungfutselaisten Keskusteluja-teoksen lukuisat ohjeet ovat tällaisia. Esimerkiksi toisen ihmisen hengen ja omaisuuden suoja on usein perusteltu jumalallisilla käskyillä. Kungfutselaisuuden Keskusteluja-teoksessa käsitellään myös laajemmin hyvän yhteiskunnan teemaa; hyvässä yhteiskunnassa on selkeän hierarkkinen järjestys.

PYHÄN KIRJAN SYNTYTAPA JA KÄÄNTÄMINEN

Uskonnollisella yhteisöllä on aina jonkinlainen selitys pyhän kirjansa synnylle ja perustelu sen pyhyydelle. Kirja voidaan nähdä esimerkiksi suorana jumalallisena ilmoituksena, jota kirjoitettaessa ihminen on ollut vain jumalallisen voiman välikappale, eräänlainen kirjuri. Voidaan myös ajatella, että kirjan on kirjoittanut joku erityisen pyhä henkilö tai se on kirjoitettu hänen opetustensa pohjalta. Kirjan voidaan niin ikään ymmärtää syntyneen monien ihmisten kirjoittamana pitkän ajan kuluessa. Käsitys kirjan syntyhistoriasta voi vaikuttaa muun muassa siihen, missä määrin kirjaa on lupa tutkia. Jos kirjan alkuperän katsotaan olevan suoraan jumalallinen, voidaan kirjan tieteellinen tutkiminen kokea jopa jumalanpilkkana.

Tehtävät

1. **Tee noin 10 lauseen tiivistelmä luvun sisällöstä.**
2. **Kertaa seuraavat käsitteet: kirja-uskonto, kirjoitukseton uskonto, kaanon, kanonisointi, heprealainen Raamattu, kristittyjen Raamattu.**
3. **Miksi uskonnoissa on pyhiä kirjoja?**

4. Uskonto ja elämän perus-kysymykset

**Uskonnoissa on runsaasti opetuksia ihmisen elämään liittyvistä peruskysymyksistä:
Mikä on ihmisen elämän päämäärä?
Mitä tapahtuu kuoleman jälkeen?
Miten ihmisen tulisi elää hyvä elämä? Eettisten ohjeiden lisäksi uskonnot pyrkivät siis ratkaisemaan ihmisen olemassaolon, eksistenssin, keskeisiä ongelmia.**

PELASTUMINEN USKONTOJEN YDINOPPINA

UE3, s.201

Useimmissa uskonnoissa on opetuksia siitä, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen. Tosin esimerkiksi juutalaisuudessa on suuntauksia, joissa halutaan korostaa nyt elettävän elämän merkitystä kuoleman jälkeisten tapahtumien sijaan. Uskontojen opetusten mukaan ihmisellä on periaatteessa kaksi vaihtoehtoa. Kuoleman jälkeen ihminen saa palkkion tai rangaistuksen sen mukaan, miten hän on elänyt ja toiminut tämänpuoleisuudessa. Kristinuskon käsittein ilmaistuna se tarkoittaa pelastumista tai kadotusta. Juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa ihmisen elämä on ainutkertainen. Kuoleman jälkeen ihminen kohtaa lopullisen tuomion. Vaihtoehtoja on kaksi: taivas eli ikuinen yhteys Jumalaan tai kadotus, ikuinen ero Jumalasta. Lähi-idän uskonnoissa kadotuksesta käytetään myös nimitystä helvetti. Näiden uskontojen mukaan ihmisellä on vain yksi elämä aikaa vaikuttaa omaan ikuisuuteensa.

Intiassa syntyneissä uskonnoissa esimerkiksi hindulaisuudessa ja buddhalaisuudessa uskotaan, että ihminen voi syntyä maan päälle yhä uudelleen useissa eri hahmoissa. Jälleensyntyminen tai sielunvaellus ei kuitenkaan ole palkkio, vaan rangaistus, koska todellinen tavoite on vapautua syntymisen kierrosta. Kun yksilön ei enää tarvitse syntyä tähän todellisuuteen, hän on saanut pelastuksen. Uskontojen pelastusopit siis vastaavat siihen, miten ihminen löytää tien tämänpuoleisuudesta tuonpuoleisuuteen.

PELASTUMISEN EHTOJA

Uskontojen perustavaan ihmiskuvaan kuuluu ajatus siitä, että ihminen on ruumiin ja sielun muodostama kokonaisuus. Monien uskontojen opetusten mukaan ihmisen sielu on kuolematon tai yksilön tietoisuus säilyy kuoleman jälkeen. Elämä ei pääty kuolemaan, vaan jatkuu jossakin toisessa muodossa.

Liettuassa sijaitsevalle Ristikukkulalle on tuotu ristejä 1800-luvulta lähtien. Tarinan mukaan alun perin Neitsyt Maria ilmestyi sairaan lapsen isälle ja kehotti tätä pystyttämään ristin, jotta lapsi paranisi. Myöhemmin ristejä pystytettiin Siperiaan kyyditettyjen muistoksi ja vastalauseena neuvostomiehitykselle. Neuvostoajalla viranomaiset pyrkivät useaan otteeseen tuhoamaan kukkulan ja estämään ristien tuomisen. Neuvostovallan päätyttyä paikasta tuli uskon, rakkauden ja uhrauksen symboli.

Pelastumisen perusta on se elämä, jonka ihminen elää. Ihmisen on noudatettava niitä oppeja, joita uskonnossa pidetään tärkeinä. Kaikissa uskonnoissa annetaankin tarkkoja määräyksiä oikein elämiseen ja siksi niillä on ollut tärkeä merkitys eettisten ohjeiden kehittymiseen ja ihmisen moraalitajuun.

Ohjeiden keskeinen sisältö on kahtalainen: ihmisen on elämänsä aikana kohdeltava toista ihmistä kunnioittaen ja rakastaen, mutta hänen on myös hyväksyttävä tuonpuoleisuuden olemassaolo ja alistuttava sen tahtoon. Ihmisen rooli pelastumisessa kuitenkin vaihtelee. Niissä uskonnoissa, joissa ihminen itse vaikuttaa pelastumiseensa, omilla teoilla on ratkaiseva merkitys. Intian uskonnoissa tämä näkyy uskona **karmaan**: ihmisen kohtalo on suurelta osin kiinni niistä teoista, joita hän on tehnyt tai jättänyt tekemättä. Hyvin eletyn elämän uskotaan mahdollistavan jälleensyntymisen parempaan asemaan kun taas huonosti eletty elämä johtaa huonompaan asemaan seuraavassa elämässä. Kristinuskossa on puolestaan korostettu uskon merkitystä pelastuksen ehtona: Jumala voi antaa anteeksi tehdyt vääryydet, jos ihminen niin pyytää.

Pelkät eettisesti oikeat teot eivät näin ollen vielä takaa pelastusta, sillä teot voivat olla väärin paitsi lähimmäistä myös jumalaa tai jumalia kohtaan. Kristinuskossa käytetäänkin käsitettä synti kuvaamaan juuri niitä vääriä tekoja, jotka ovat uskonnollisesti ihmisen jumalasuhteen kannalta merkittäviä. Synti on kristinuskon mukaan sellainen moraalin vastainen teko, jolla on myös vaikutusta pelastumiseen. Synnillä viitataan kristinuskossa tekojen lisäksi myös vääriin ajatuksiin tai hyvän tekemättä jättämiseen.

KÄRSIMYS JA KUOLEMA – VAIKEIMMAT ELÄMÄNKYSYMYKSET

UE3, s.210

Haasteellinen kysymys uskonnoissa on se, miksi ihminen kärsii. Jos on olemassa ihmistä suurempia voimia, jotka voivat vaikuttaa tähän elämään, miksi oikein elävä ja uskonnon ohjeita noudattava joutuu kokemaan kärsimyksiä, joihin ei itse ole vaikuttanut? Esimerkiksi buddhalaisuuden vastaus on, että koko olemassaolo on epätäydellistä, sellaista elämää ei olekaan, johon kärsimys ei kuuluisi. Tämän vuoksi ihmisen on elettävä oikein, jotta hän kuoltuaan vaipuisi nirvanaan, tilaan, jossa ei ole elämää eikä myöskään kärsimystä. Hindulaisuuden mukaan kärsimys johtuu lopulta aina väärien tekojen seurauksista, pahasta karmasta.

Myös Lähi-idän uskonnoissa kärsimyksen syynä voivat olla väärät teot, Jumalan käskyjen rikkominen tai se, ettei ole riittävästi kunnioittanut Jumalaa. Kristinuskossa kärsimyksen ongelma on ollut esillä koko sen historian ajan. Ongelma on aiheuttanut paljon keskustelua, sillä kristinuskon mukaan Jumala on hyvä ja kaikkivaltias. Lisäksi ihminen voi pelastua armosta, ilman oikeita suorituksia. Miksi oikeamielinen Jumala ei siis poista kärsimystä, kun hän voi pelastaa syntisenkin? Tätä kysymystä kutsutaan **teodikea-ongelmaksi.** Ongelman ratkaisuyrityksillä on pitkä historia kristinuskossa, mutta yhtä ja kiistatonta vastausta kysymykseen ei ole olemassa.

Tehtävät

1. **Tee käsitekartta, joka ilmentää Lähi-idän ja Kaukoidän uskontojen käsityksiä elämän peruskysymyksistä.**
2. **Esittele eri uskontojen pelastuskäsityksiä seuraavien kysymysten avulla:**
   a) *Mistä ihminen pelastuu?*
   b) *Miten se tapahtuu?*
   c) *Mihin pelastunut pääsee?*

lisätietoa

Ajan käsite uskonnoissa

Uskonnoilla on erilaisia käsityksiä ajan olemuksesta. Aasialaisissa uskonnoissa aika ymmärretään **syklisenä,** olevan ikuisena kiertokulkuna: todellisuus on aina ollut ja tulee aina olemaan. Aika toistaa itseään, aikakaudet toisiaan. Tähän aikakäsitykseen pohjautuu myös oppi sielunvaelluksesta ja jälleensyntymästä. Syklisen aikakäsityksen mukaan mikään ei ole ainutkertaista eikä lopullista. Ajan syklisyyden ylittää vain ajattomuus ja siksi todellinen pelastus on sitä, ettei aikaa enää ole. Sekä hindulainen moka että buddhalainen nirvana ovatkin olemattomuutta, sitä, ettei ole olemassa.

Läntisissä kulttuureissa ja uskonnoissa aika ymmärretään **lineaarisesti.** Maailma on kerran syntynyt tai luotu, ja kerran se myös loppuu. Samalla tavoin kuin koko todellisuus myös ihmisen elämä on näiden uskontojen mukaan hetki syntymän ja kuoleman välillä. Tämän maailman lisäksi on kuitenkin olemassa tuonpuoleisuus, joka on ikuinen ja ajaton. Esimerkiksi kristinuskon opetukset maailman luomisesta ja viimeisestä tuomiosta nousevat suoraan lineaarisesta aikakäsityksestä.

5. Riitit ja rituaalit

Uskonnollisesta toiminnasta käytetään nimitystä riitit. Ne suoritetaan tietyn yhteisössä etukäteen määritellyn kaavan mukaan. Joskus useiden riittien kokonaisuutta kutsutaan rituaaliksi. Riitin ja rituaalien käsitteiden käytöstä on kuitenkin jopa alan tutkijoiden keskuudessa eri näkemyksiä, ja usein niiden ymmärretään tarkoittavan samaa.

RIITTIEN LUONNE JA MERKITYS

Riittejä on kaikissa maailman uskonnoissa. Uskontojen erilaisissa päivittäisissä tai viikoittaisissa tapahtumissa, kuten pyhäpäivinä, riitit ovat keskeisessä roolissa. Riittien tarkoituksena on tämänpuoleisuuden ja tuonpuoleisuuden kytkeminen toisiinsa toiminnan kautta. Esimerkiksi kristinuskon ehtoollisen vietossa näkymätön ja näkyvä todellisuus kohtaavat, sillä Jumalan uskotaan olevan mukana ehtoollisessa. Monissa riittitutkimuksissa riittejä luonnehditaankin rajalla olemiseksi; arjen elämään kytketään pyhän läheisyys.

Pyhän läheisyyden lisäksi riiteille on tyypillistä yhteisöllisyys. Yksilön elämänkaaren tapahtumia juhlistetaan yhdessä uskonnollisen yhteisön kanssa. Riittien yhteisöllisyys luo turvallisuutta. Niiden avulla pyydetään siunausta ja apua jumalalta, jumalilta tai muilta tuonpuoleisilta voimilta. Esimerkiksi yksilön elämänkaareen liittyvissä juhlissa jumalia pyydetään siunaamaan uutta elämänvaihetta.

Riiteillä on ihmiselle myös vahva psykologinen merkitys; niiden kautta ihminen voi tuntea olevansa osallinen siitä, mikä on pyhää. Riittien vaikutus ja merkitys voivat vaihdella ikäkausittain: vanhuksia puhuttelevat eri riitit kuin nuoria.

Riitit sitovat jopa koko yhteiskuntaa tai valtiota. Esimerkiksi Suomessa vuosittain toistuvat juhlapyhät voivat vaikuttaa työssäoloehtoihin ja kauppojen aukioloaikoihin.

RIITTIEN SUORITTAJAT

Riitit on tyypillisesti suoritettava tietyn kaavan mukaan, sillä ajatellaan, että väärin suoritetulla riitillä ei ole merkitystä eikä sen avulla voi saavuttaa toivottua tulosta. Monissa uskonnoissa on laajoja käsikirjoja ja pikkutarkkaa suullista perinnettä riittien toimittamiseksi oikealla tavalla. Useimmissa uskonnoissa on myös erityinen ammattiryhmä, jolla on tietoja ja taitoa riittien suorittamiseen. Ammattilaisten koulutus saattaa kestää useita vuosia. Kristinuskossa, varsinkin katolisessa

ja ortodoksisessa kirkossa korostetaan, että vain vihityillä papeilla on oikeus sakramenttien eli pyhien toimitusten suorittamiseen. Islamissa puolestaan imaami eli rukousjohtaja on moskeijoissa avainasemassa. Buddhalaisuudessa munkit suorittavat uskonnon tärkeimmät rituaalit.

SIIRTYMÄRIITTIEN SISÄLTÖ

Kaikissa uskonnoissa on käytössä erilaisia siirtymäriittejä. Niitä käytetään, kun yksittäinen ihminen tai joukko ihmisiä kokonaisuutena siirtyy yhteisössä asemasta toiseen. Riiteillä siirtymiselle haetaan tuonpuoleisten voimien hyväksyntä ja niiden avulla siirtymä julkistetaan ja sitä juhlitaan. Kristinuskossa keskeisimmät siirtymäriitit ovat kaste, konfirmaatio, avioliittoon tai papiksi vihkiminen ja hautajaiset. Siirtymäriittien avulla entinen asema vaihtuu uuteen: lapsesta tulee seurakunnan jäsen, nuoresta täysivaltainen yhteisön jäsen, kahdesta yksilöstä aviopari, maallikosta pappi ja elävästä kuollut.

Siirtymäriiteissä on tavallisesti kolme osaa: irtautuminen, välivaihe ja liittyminen. Irtautumisessa jätetään seremoniallisin menoin vanha elämä tai yhteisöllinen asema. Välivaiheessa valmistaudutaan uuteen rooliin ja liittymisessä jälleen seremonioiden avulla annetaan uusi asema. Hyvä esimerkki on eräiden afrikkalaisten heimojen initiaatiomenot, joissa nuoret pojat tai tytöt siirretään aikuisen rooliin. Poikien aikuistumiseen kuuluu irrottaminen yhteisöstä, mikä voi tapahtua lähettämällä poikajoukko elämään metsän keskelle useiden viikkojen ajaksi. Eron toivotaan kasvattavan poikia ottamaan vastuuta ja hankkimaan tarvittavia taitoja. Viikkojen jälkeen pojat haetaan takaisin ja heille pidetään aikuistumisjuhlat.

Kuolemalla on erityinen merkitys kaikissa uskonnoissa, sillä juuri kuoleman hetkellä uskontojen merkitys korostuu, ja siksi hautaamiseen liittyy hyvin rikas ja monivivahteinen riittiperinne. Intiassa ruumis poltetaan ja tuhka ripotellaan mieluiten virtaavaan veteen. Intialaisen ajattelun mukaan sielu vapautuu ruumiista, kun pääkallo halkeaa polttavassa kuumuudessa.

Lähi-idän uskonnoissa ruumiita ei perinteisesti ole tuhkattu. Juutalaisuudessa ja islamissa niin ei tapahdu lainkaan. Juutalaisuudessa asiaa perustellaan siten, että ruumis on pyhä ja sen maatumisen tulee tapahtua luonnollisesti. Kristinuskossa sen sijaan monilla alueilla tuhkaus on alkanut yleistyä, varsinkin Suomessa. Esimerkiksi Helsingissä jo pääosa vainajista tuhkataan.

Hautajaiset tarjoavat yhteisölle tavan surra ja saattaa yksi yhteisön jäsen ”rajan yli”. Lisäksi hautajaiset pitävät esillä uskonnon roolia yhteisössä.

lisätietoa

Uskonto ja magia

Joissakin määrittelyissä uskonto ja magia nähdään erillisinä ilmiöinä. Tällöin uskonto on tietynasteista alistumista tuonpuoleisille voimille, jumalille tai muulle yliluonnolliselle. Magia puolestaan pyrkii kahlitsemaan ja hallitsemaan yliluonnollisia voimia. Kun uskonnon kannattaja rukoilee jumalalta apua, magian harjoittaja pyrkii ottamaan voiman omaan käyttöönsä.

Nykynäkemyksen mukaan uskonnon ja magian erottaminen toisistaan on kuitenkin hankalaa. Monissa uskonnoissa käytetään maagisia riittejä esimerkiksi sairaiden parantamiseksi. Toisaalta magiassa pidetään itsestään selvänä, että todellisuudessa on näkymättömiä, uskonnollisia voimia. Joskus magiaa pidetään vain yhtenä uskonnollisen riitin lajina.

Magiaa on monta eri lajia: yhtäläisyysmagiassa tapahtumien kulkuun pyritään vaikuttamaan tietyn samankaltaisuuden kautta. Intiaanien sadetanssi on esimerkki yhtäläisyysmagiasta, jossa rummutus kuvaa ukkosta ja askeleet vesipisaroita. Samankaltaisuudella pyritään aikaansaamaan sadetta.

Kosketusmagiassa kosketus on voiman lähde. Esimerkiksi selvännäkijä voi hänelle tuotua esinettä koskettelemalla yrittää kertoa jotakin esineen omistajasta. Valkoinen magia tähtää hyvään, musta magia pahaan.

Initiaatiomenoissa yksilöstä tulee yhteisön täysivaltainen jäsen. Riitissä naiset muodostavat kehän initioitavan tytön ympärille. Naiseksi tulemisen seremonia Etelä-Afrikassa.

KALENDAARI- JA KRIISIRIITIT

Kalendaaririiteillä tarkoitetaan ajallisesti toistuvia uskonnollisia tapahtumia. Aika on jaettu sosiaalisesti siten, että tietty hetki on siirtymä vuodenajasta toiseen tai vuodesta uuteen vuoteen. Erilaisia vuodenkiertoon liittyviä juhlia on uskonnoissa suuri määrä. Esimerkiksi hindulaisuudessa vietetään sadonkorjuuaikaan lokakuussa Navartri-juhlaa. Kalendaaririitissä voidaan myös sovituksi ajaksi kääntää sosiaalinen järjestys ylösalaisin. Tällainen on esimerkiksi kristinuskon piirissä karnevaali, jossa sananmukaisesti jätetään jäähyväiset lihalle (jätetään lihansyönti) eli laskeudutaan paastoon ennen pääsiäistä. Kristittyjen joulu ja pääsiäinen tai muslimien paastokuukauden päätös ovat säännöllisesti toistuvia juhlia, joihin liittyy tietynlaisia uskonnollisia riittejä. **Etnisissä** eli johonkin kansaan tai kulttuuriin sijoittuvissa uskonnoissa monet kalendaaririitit liittyvät maanviljelyyn, sadekausiin ja vuodenaikojen vaihteluun: esimerkiksi šintolaisuudessa keisari suorittaa vuoden ensimmäisen riisinkylvön.

Kriisiriitit otetaan käyttöön silloin, kun yhteisöä kohtaa jokin onnettomuus tai sen uhka. Esimerkiksi tärkeän henkilön sairastuessa yhteisön jäsenet kokoontuvat suorittamaan parantamisrituaaleja. Sairaiden puolesta rukoileminen on myös osa kristinuskon perinnettä. Esimerkiksi katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa toimitetaan sairaan voitelun sakramentti, jossa rukoillaan sairastavalle Jumalan siunausta. Intiassa lapsettomuuden hoitoon liittyy uskonnollisia riittejä.

Tehtävät

1. **Lue luku ja vastaa seuraaviin kysymyksiin:**
   a) Miksi uskonnoissa on riittejä?
   b) Mitä erilaisia riittejä uskonnoissa on?
   c) Mikä merkitys riiteillä on?
   d) Mitä ongelmia riitteihin voi liittyä?
2. **Mitä riittejä on kristinuskossa? Kuvaa yhtä niistä tarkemmin.**

6. Yksilön ja yhteisön uskonto

Uskontoa on perinteisesti pidetty vahvasti yhteisöllisenä ilmiönä. Länsimaissa, esimerkiksi Suomessa, on viime vuosikymmeninä kuitenkin yleistynyt ajatus uskonnosta yksilön omana, henkilökohtaisena asiana. Tämä näkyy muun muassa siinä, että uskonnollisista kysymyksistä ei juurikaan puhuta julkisuudessa. Monet haluavat myös koota oman uskonnollisen maailmankatsomuksensa eri lähteistä ja yhdistellä eri uskontojen oppeja ja rituaaleja omaksi maailmankatsomuksekseen.

RUKOUS YKSILÖLLISENÄ RITUAALINA

Esimerkkejä yksilöllisestä uskonnonharjoittamisesta ovat ristinmerkin tekeminen ja iltarukous. Luonnonkansojen jäsen voi puolestaan koskettaa kaulassaan roikkuvaa amulettia saadakseen metsästysonnea. Sama tapa saattaa olla vaativaan suoritukseen valmistautuvalla urheilijalla.

Rukouksen avulla ihminen pyytää jumalilta voimaa tai siunausta. Rukoukset jaetaan tavallisesti kiitosrukouksiin ja pyyntörukouksiin. Kiitosrukouksissa ihminen kiittää yliluonnollista saamastaan avusta kun taas pyyntörukouksissa toivotaan apua, siunausta ja voimaa. Kristinuskossa on korostettu, että rukouksessa ihminen on kahden kesken Jumalan kanssa. Rukous on siten keskittymistä ja minä–sinä-suhteen eli ihminen ja Jumala -suhteen tunnustamista.

Rukouksen lisäksi eri uskonnoissa on hyvin erilaisia yksilön suorittamia rituaaleja: kirkkoon menevä voi sytyttää tuohuksen, hindutemppelissä rukoileva antaa jumalille kukkia ja muslimi puhdistautuu rituaalisesti mennessään moskeijaan. Monet yksittäiset rituaalit luovat yksilölle turvallisuutta ja muodostavat koko elämän kestäviä tapoja: esimerkiksi joissakin buddhalaisissa temppeleissä Buddhan patsaan tietyn varpaan koskettamisen uskotaan tuovan onnea, ja Pietarinkirkossa Vatikaanissa katolilaiset kristityt koskettavat Pietarin patsaan jalkateriä.

Intian uskontojen tyypillinen piirre on **meditaatio** eli mietiskely, jossa pyritään esimerkiksi pyhää om-tavua tai jotakin muuta mantraa toistamalla saavuttamaan uusi tietoisuuden taso. Meditaatio on levinnyt myös muiden uskontojen piiriin, koska se on luonteeltaan lähellä rukousta.

Hindulaiseen uskonnonharjoittamiseen kuuluvat oleellisena osana kotona tapahtuvat rituaalit eli kotipuja. Kuolleiden perheenjäsenten muistoksi voidaan rakentaa alttari, jonka ääressä puja suoritetaan.

PAASTO PUHDISTAUTUMISENA JA VALMISTAUTUMISENA

Paasto, jossa pidättäydytään joko kokonaan tai osittain ruuasta tai tietyistä ruoka-aineista, liittyy monien uskontojen tapoihin. Paasto voi olla katumusta tehdyistä virheistä tai valmistautumista suureen uskonnolliseen tapahtumaan. Ruuan ja nautintoaineiden välttämisellä pyritään mieli suuntaamaan uskonnollisiin ja hengellisiin asioihin. Paaston avulla ihminen nöyrtyy tuonpuoleisen edessä ja hänestä ajatellaan vapautuvan henkistä energiaa. Paaston avulla mielen ja ruumiin uskotaan saavuttavan keskinäinen tasapaino.

Kaikissa Lähi-idässä syntyneissä uskonnoissa on opetuksia paastoamisesta ja sen merkityksestä. Juutalaisuudessa paastolla saatettiin aiemmin valmistautua sotaan tai tärkeään uskonnolliseen tehtävään, kuten profeetan toimeen. Paastonaika sisältyy myös juutalaiseen kalenteriin: esimerkiksi suurena sovintopäivänä, Jom Kippurina, paastotaan 25 tuntia.

Kristillisistä kirkoista sekä katolisessa että ortodoksisessa korostetaan pääsiäistä edeltävää 40 päivän paastoa: paastokausi alkaa laskiaisesta, jolloin riehakkain menoin jätetään normaaliruuat ja siirrytään kevyempään. Tavallisimmin paastossa kieltäydytään lihan syönnistä. Hengellistä pohdintaa ja rukousta pidetään paaston aikana tärkeänä.

Islamilaisessa kalenterissa vuoden 9. kuukausi eli Ramadan on paaston aikaa ja silloin ruoan ja juoman nauttiminen sekä tupakanpoltto on kiellettyä päivätuntien aikana. Auringon laskettua kohtuullinen ruoka ja juoma ovat kuitenkin sallittuja. Pohjolassa, jossa Ramadanin osuessa kesään päivätunteja on lähes vuorokauden ympäri, paastolle on

määritelty tietyt kellonajat. Suomessa noudatetaan lähimmän islamilaisen keskuksen, Istanbulin, aikaa.

Yhteistä Lähi-idässä syntyneiden uskontojen paastoille on, että ne kestävät rajatun ajan: yhden päivän viikossa tai kuukauden vuodessa ja paaston päätyttyä on suuren juhlan aika. Myös aasialaisiin uskontoihin liittyy paastoajattelu. Esimerkiksi Intiassa tärkeimmät uskonnolliset opettajat paastoavat säännöllisesti ja thaimaalaisen buddhalaisen munkin on nautittava päivän ateriansa ennen puoltapäivää. Monissa aasialaisissa luostareissa paasto on olennainen osa päivärytmiä. Idässä paasto onkin enemmän elämäntapa kuin hetki viikossa tai vuodessa.

IHMISEN MUUTTUVA SUHDE USKONTOON

Ihmisen suhde uskontoon voi muuttua voimakkaastikin elämän varrella. Joku saattaa kokea jossain elämänsä vaiheessa kääntymyksen. Hän saattaa vaihtaa uskontoa koettuaan jonkin toisen uskonnon antavan parempia vastauksia itseään vaivaaviin kysymyksiin. Jos joku kääntyy islamin uskoon, muslimit katsovat hänen ”palaavan islamiin”. Tähän sisältyy ajatus siitä, että islam on ikään kuin jonkinlainen perustavanlaatuinen uskonto, jokaisen ihmisen alkuperäinen uskonnollinen koti.

Joku toinen taas voi kokea oman uskontonsa uudella, syvemmällä tavalla. Kristinuskossa on erityisesti uudemmissa protestanttisissa kirkoissa kuten helluntaiherätyksessä korostettu Raamatussa mainittua ihmisen uudestisyntymistä. Sillä tarkoitetaan sitä, että ihminen pyrkii tietoisesti aloittamaan uudenlaisen elämän, jossa hän pyrkii elämään paremmin. Nämä yhteisöt korostavat usein, että ihmisen täytyy tehdä omakohtainen uskonratkaisu eli päättää tietoisesti, että hän haluaa uskon olevan keskeinen asia elämässään. Näiden liikkeiden mielestä pelkkä kasvatuksen myötä saatu uskonnollinen maailmankatsomus ei riitä, vaan tarvitaan todellinen sitoutuminen uskoon, uskoontulo. Usein korostetaan myös sitä, että uskon täytyy näkyä uskovan elämässä esimerkiksi siten, että hän todistaa uskostaan eli kertoo siitä muille.

Ihmiset saattavat myös irtautua uskonnollisista yhteisöistä. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi se, että uskonnolliseen yhteisöön liittyy ongelmia ja epäkohtia tai yksilö ei enää koe uskontoa merkitykselliseksi. Jotkut irtautuvat uskonnollisesta yhteisöstä liittyäkseen toiseen, toiset jäävät kokonaan uskonnollisten yhteisöjen ulkopuolelle.

HENGELLISYYS JA HENKISYYS

UE2, s.176

Uskonnon asema on länsimaissa kokenut suuria muutoksia. Aiemmin tutkijat puhuivat **sekularisaatiosta** eli maallistumisesta, jolla tarkoitettiin sitä, että uskonto on menettämässä merkitystään ihmisten elämässä. Uudempi tutkimus kuitenkin väittää, että uskonto ei ole häviämässä, vaan se muuttaa muotoaan. Ihmisten sitoutuneisuus perinteisiin uskonnollisiin yhteisöihin ja niiden edustamiin oppeihin on vähentynyt. Sama ilmiö näkyy myös muun muassa perinteisten poliittisten puolueiden kohdalla. Sen sijaan monet hakevat uskonnollisia vaikutteita eri lähteistä ja saattavat yhdistää esimerkiksi muuten kristilliseen maailmankatsomukseensa hindulaisen jälleensyntymisopin. Kun kristillisessä perinteessä painopiste on kauan ollut tiedollisen ulottuvuuden korostamisessa, on se nyt siirtynyt kohti kokemuksellisuutta. Tärkeää ei enää olekaan oikea oppi vaan kokemus ja toiminta.

USKONNOLLISEN YHTEISÖN NIMITYKSIÄ

Uskonnon kannattajat muodostavat rajatun yhteisön. Siihen kuulumisen merkkeinä voivat olla sama uskontunnustus tai tietyt riitit. Yhteisöön liitytään riittien avulla. Esimer-

kiksi kristinuskossa kirkon jäseneksi tullaan kasteessa, islamissa ja juutalaisuudessa on käytössä poikalasten ympärileikkaus, hindulaisuudessa vietetään astrologien ohjaamaa nimenantojuhlaa. Yhteisön jäsenyys tuo yksilölle velvoitteita, mutta myös oikeuksia. Yhteisön tapanormistoa on noudatettava, mutta toisaalta hädän hetkellä yhteisö myös auttaa.

Kristinuskossa yhteisöstä käytetään käsitettä kirkko. Käsitteellä voidaan tarkoittaa monia eri asioita. Ensinnäkin se voi viitata tiettyyn rakennukseen. Toisaalta kyse voi olla määrätystä kristillisestä tunnustuskunnasta, jolla on oma tapansa tulkita kristinuskon perusoppeja, esimerkiksi luterilaisesta tai ortodoksisesta kirkosta. Kirkolla voidaan viitata myös uskonnolliseen yhteisöön, jolloin kristitty on kirkon jäsen ja kirkko Jumalan luoma yhteisö. Kirkko ei rajaudu maiden mukaan, vaan kyse on yleismaailmallisesta yhteisöstä. Tämän vuoksi suurin kristillinen tunnustuskunta käyttää itsestään nimitystä katolinen eli yleinen kirkko.

Islamissa kaikkien muslimien yhteisöä kutsutaan **ummaksi.** Vaikka islamissa niin kuin muissakin uskonnoissa on erilaisia suuntauksia, koetaan islam yhtenäiseksi ja kaikilla muslimeilla on oikeus kuulua ummaan. Yhteisö ei rajoitu maiden tai kulttuurien mukaan vaan kyse on universaalista uskonnosta. Buddhalaisuudessa eri maiden munkit kuuluvat **sanghaan,** munkkien yhteisöön.

Valtio- ja kulttuurirajat ylittävien uskontojen lisäksi on olemassa myös kansallisia, **etnisiä** uskontoja, kuten juutalaisuus. Uskontoon kuuluminen on samalla kuulumista tiettyyn kansaan ja kulttuuriin. Myös monet luonnonuskonnot rajoittuvat tietylle alueelle tai tiettyyn heimoon. Esimerkiksi Australian alkuperäisväestöllä, aboriginaaleilla, on oma uskomusjärjestelmänsä.

USKONTOJEN JAKAUTUMINEN ERI SUUNTAUKSIIN

Kristinusko on jakautunut eri kirkkokuntiin kuten katolilaisiin, ortodokseihin ja protestantteihin, islamissa pääsuuntaukset ovat sunna- ja šiiamuslimit, buddhalaisuudessa mahajana- ja theravadabuddhalaisuus. Uskonnon sisäinen hajautuminen on niin tavallista, että monet uskonnon tutkijat pitävät sitä väistämättömänä kehityksenä. Usein hajautuminen tapahtuu jo heti uskonnon synnyttyä. Hajautumisessa voi olla on kyse erilaisista oppitulkinnoista, mutta myös kulttuurieroista. Kun uskonto leviää uusille kulttuurialueille, se omaksuu uusia, kyseiselle kulttuurille tyypillisiä tapoja. Myös kiistat siitä, kenellä on oikeus käyttää valtaa uskonnollisessa yhteisössä esimerkiksi opillisista kysymyksistä päätettäessä, voivat johtaa jakautumiseen.

KULTTI JA LAHKO USKONNOLLISINA YHTEISÖINÄ

UE2, s.119

Kultti on uskonnollinen yhteisö, jossa korostetaan yksilön uskonnollista kokemusta. Kultissa vain palvontamenojen suorittaminen sitoo kultin jäsenet yhteen, laajaa ja muotoiltua oppia ei välttämättä ole. Kultti voi rakentua myös yhden henkilön tai jumaluuden palvonnalle. Hyviä esimerkkejä tästä ovat katolisen kirkon sisällä vaikuttava Maria-kultti tai hindulaisuuden Krishna-kultti. Näin ollen kultti voi tarkoittaa myös tietyn uskonnon palvontamenoja ja uskonnollisia käytänteitä.

Lahkossa puolestaan vallitsee vahva yhteenkuuluvaisuuden tunne ja johtajan rooli on keskeinen. Lahkot syntyvät usein jonkin jo olemassa olevan uskonnon sisällä ja kritisoivat joitakin emouskontonsa käytänteitä tai oppeja. Jos jännite emouskonnon ja lahkon välillä kasvaa liian suureksi, lahko saattaa irtautua omaksi uskonnoksi tai uskonnolliseksi

yhteisöksi. Jos lahko on kovin sidoksissa johtajansa karismaan, johtajan menetys voi johtaa myös lahkon hajoamiseen.

Lahkon vahva ote kannattajiinsa perustuu sen voimakkaaseen yhteisöllisyyteen ja kannattajiin kohdistuviin vaatimuksiin. Lahkon opetuksiin sisältyy usein kritiikkiä valta-asemassa olevaa uskontoa tai yhteiskuntaa kohtaan. Siksi lahkot ovatkin usein protestiliikkeitä.

Usko lahkon johtajaan voi merkitä kannattajien kritiikin katoamista. Tällöin vaarana on, että liikkeestä muotoutuu niin kutsuttu tuhoisa lahko. Näissä yhteisöissä johtaja lupaa kannattajille ikuisen onnen ja rauhan, jos he luottavat sokeasti johtajansa ohjeisiin. Liikkeen ulkopuolinen maailma nähdään usein yksinomaan pahana ja liikkeen katsotaan edustavan hyvää.

PYHÄT PAIKAT YHTEISÖLLISYYDEN LUOJINA

Uskonnon yhteisöllisyyttä lisäävät myös yhteiset kokoontumispaikat, joissa uskonnon kannattajat toteuttavat riittejään. Kristittyjen kirkot, muslimien moskeijat, juutalaisten synagogat ja hindujen ja buddhalaisten temppelit ovatkin tärkeitä yhteisön yhtenäisyyden kannalta. Rakennuksilla on myös laajempi kulttuurinen merkitys, sillä ne ovat uskonnon olemassaolon näkyviä merkkejä. Ei ole sattuma, että monissa maissa juuri uskonnolliset rakennukset ovat näyttävimpiä ja kertovat eniten kulttuurin historiasta. Useimmissa maissa on mahdotonta kuvitella turistikiertoajelua ilman, että mukana on jokin uskonnollinen kohde.

Varsinaisten rakennusten lisäksi uskonnoissa arvostetaan pyhiä paikkoja kuten esimerkiksi uskonnon perustajan elämään liittyviä paikkakuntia tai uskontojen suurten opettajien kotikyliä. Pyhät paikat ovat uskonnon kannattajien mielenkiinnon kohteita ja niihin tehdään **pyhiinvaelluksia**, jotka lisäävät uskonnon yhteisöllisyyttä. Tunnetuin esimerkki on muslimien pyhiinvaellus Mekkaan paastokuukauden päättyessä. Myös muissa maailman uskonnoissa on sama ilmiö: hindut vaeltavat Varanasiin ja kristityt esimerkiksi Jerusalemiin, Santiago de Compostelaan tai Roomaan.

ROOLIT USKONNOISSA

UE2, s.96

Ihmisillä on uskonnollisissa yhteisöissä erilaisia, sekä säädeltyjä että vakiintumattomia, rooleja. Uskonnollisten johtajien tehtävänä on tulkita uskonnon oppeja, siirtää uskonnollista tietoa sukupolvelta toiselle sekä suorittaa rituaalit. He toimivat välittäjinä tämän- ja tuonpuoleisuuden välillä. Kristinuskon suurissa kirkkokunnissa uskonnolliset johtajat ovat järjestäytyneet hierarkkisesti. Islamissa rukousjohtajilla on suuri merkitys. Uskonnollisella johtajalla on yhteisössään auktoriteettiasema ja johtajan asema voi näkyä erilaisina symboleina tai esimerkiksi vaatetuksessa. **Samaanit, gurut,** tietäjät, munkit ja **bramiinit** ovat kaikki oman uskontonsa erityisasiantuntijoita.

Uskontojen ammattilaisten suuri merkitys on siinä, että tulkitsemalla oppia ja kertomalla, millainen tulkinta on oikein, he lisäävät yhteisön kiinteyttä. Ammattilaisten tehtävänä on siis vahvistaa uskonnon yhteisöluonnetta, mutta uskonnollisilla johtajilla voi olla yhteiskunnassa myös poliittinen rooli: esimerkiksi katolisen kirkon paavi ja monet islamilaiset **imaamit** edustavat uskonnollista yhteisöä muun yhteiskunnan keskellä.

Säädeltyjen roolien lisäksi uskonnossa voi olla erilaisia vakiintumattomia rooleja kuten esimerkiksi profeetan, parantajan tai esirukoilijan rooli. Johtaja voidaan valita, mutta näiden roolien kohdalla ajatellaan, että valinnan suorittaa jokin suurempi voima kuten Jumala.

Tero Saarisen Borrowed Light -teoksen inspiroijana on ollut radikaali Shakers-uskonlahko, joka ylisti Jumalaa ja pyrki vapautumaan paholaisesta sanattomin lauluin sekä vapinaan ja tärinään yltyvin tanssein.

USKONNON YHTEISÖLLISYYDEN ONGELMIA

Vaikka yhteisö luo turvallisuutta ja antaa uskonnon kannattajalle tunteen johonkin kuulumisesta, voi sen sitovuus myös muodostua ongelmaksi, jos yksilöllä ei ole halutessaan mahdollisuutta irtautua yhteisöstä tai jos hän niin tehdessään menettää sosiaaliset suhteensa. Tällöin puhutaan uskonnon uhreista. Uskonnon uhrit kuvaavat irtautumistaan yhteisöstä hyvin vaikeaksi, sillä heille luetaan hengellisiä tuomioita ja heidät eristetään sosiaalisesti. On kuitenkin huomattava, että ilmiö on hyvin länsimainen. Monilla muilla maantieteellisillä alueilla uskonto on niin olennainen osa identiteettiä, että siitä irtautuminen olisi sama kuin yritys irtautua omasta suvusta tai kulttuurista.

Yhteisöllisyydessä voi olla myös se ongelma, että uskonnon sisäisiä vaihtoehtoisia tulkintoja ei suvaita ja jos joku sellaisia esittää, hänet voidaan leimata harhaoppiseksi tai vääräuskoiseksi. Usein uudet tulkinnat ovat synnyttäneet uusia lahkoja ja uusia uskontoja. Yhteisö voi ahdistaa yksilöä myös eettisillä opetuksilla, joiden mukaan vain tietynlainen käyttäytyminen, pukeutuminen ja tavat ovat sallittuja. Uskonnollisten yhteisöjen sisäinen ryhmäkuri voi näin ollen olla hyvinkin ankaraa.

Tehtävät

1. **Tee itsellesi 15 sanan lista, jonka avulla muistat luvun pääkohdat.**
2. **Selitä omin sanoin seuraavat käsitteet:**
   a) kirkko b) umma c) kultti
   d) lahko e) moskeija f) synagoga
3. **Mistä syistä uskonnollinen yhteisö saattaa jakautua pienempiin ryhmiin?**

USKONTO KULTTUURISSA JA USKONNON TUTKIMUS

7. Uskonto arkielämässä
8. Uskonto ja taide
9. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka
10. Uskontotiede ja teologia

Mekka, Saudi-Arabia.

7. Uskonto arkielämässä

Uskontoa voidaan kuvata sen opillisista, toiminnallisista ja yhteisöllisistä lähtökohdista käsin, mutta uskonto on myös osa kulttuuria ja arkielämää. Sen tarkasteluun liittyvät siten myös seuraavat kysymykset: Mikä on uskonnon ja sitä ympäröivän kulttuurin ja yhteiskunnan suhde? Miten uskonto näkyy taiteessa ja tieteessä? Mikä on uskonnon merkitys ihmisen arjessa, tavoissa, pukeutumisessa ja elämäntyylissä?

USKONTO JA KULTTUURI

Uskonto on yksi olennaisimpia kulttuurin osatekijöitä. Monesti uskonto on niin keskeinen osa kulttuuria, että näiden kahden erottaminen toisistaan on miltei mahdotonta. Uskonto on monessa kulttuurissa muovannut yhteisön perinteitä ja tapoja sekä yksilöiden identiteettiä. Moraalin ja maailmankuvan lisäksi erilaiset tavat ja elämän arkeen liittyvät tottumukset saattavat olla peräisin uskonnosta. Uskonto näkyy esimerkiksi ihmisen pukeutumisessa, ruokailussa ja sanavalinnoissa. Uskonnollisia symboleja käytetään koruina ja koristeina.

Maallistumisen myötä monissa kulttuureissa tapojen uskonnolliset merkitykset ovat kuitenkin osittain muuttuneet, unohtuneet tai jopa kadonneet. Uskonnon merkitys tunnistetaankin ehkä helpommin vieraasta kulttuurista tai omastakin vasta silloin, kun sitä katsotaan toisen kulttuurin näkökulmasta.

Mecca-colaa on juotu vuodesta 2002 lähtien. Tuotetta on mainostettu lauseella: ”Don´t Drink Foolishly, Drink Engaged.” Kymmenen prosenttia myyntivoitosta menee humanitaariseen apuun.

USKONNOLLISIA RUOKASÄÄDÖKSIÄ

Ruokaan ja ruokailuun liittyvät säännöt ovat useissa kulttuureissa uskonnollisesti perusteltuja. Monet hindut ovat kasvissyöjiä, koska hindulaiseen oppiin kuuluu niin sanottu **ahimsa**-periaate, joka tarkoittaa elämän kunnioittamista, sananmukaisesti käännettynä oppia ei-väkivallasta. Kiinassa taas monet ihmiset pyrkivät noudattamaan **makrobioottista ruokavaliota**, joka on kehitetty taolaisten oppien mukaisesti; ruoka-aineet joko vahvistavat tai heikentävät ihmisen elimistöä. Ihmisen tulisikin syödä niin, että jangin ja jinin tasapaino säilyy, sillä tällä on myönteinen vaikutus terveyteen. Jangin ja jinin tasapainoa ylläpitäviä ruokia ovat esimerkiksi juurekset, viljatuotteet ja marjat. Aterioiden yhteydessä ja vielä jälkiruuaksikin juodaan usein teetä. Teen valmistaminen ja juominen kuuluivat alun perin buddhalaismunkkien uskonnollisiin rituaaleihin.

Uskontojen pyhä kirjallisuus voi antaa ohjeita puhtaasta ja epäpuhtaasta ruuasta. Uskonnon kannattajat suhtautuvat ohjeisiin hyvin eri tavoin, joku noudattaa ohjeita tarkasti, toiset taas suurpiirteisemmin. Esimerkiksi islamilaisessa ruokakulttuurissa kiellettyjä ruoka-aineita ovat sianliha, veri ja alkoholi. Lihan pitää olla teurastettu tiettyjen, Koraaniin perustuvien sääntöjen mukaan. Vaikka muslimi olisi vieraantunut uskonnostaan ja joisi esimerkiksi alkoholia, hän useimmiten kuitenkin karttaa sianlihan syömistä.

Myös juutalaisilla on omat määräyksensä siitä, millainen ruoka on uskonnollisesti hyväksyttyä. Tällaista ruokaa kutsutaan kosher-ruuaksi, ja sen määräykset löytyvät Toorasta. Liharuokiin käytetään pääasiassa naudan ja lampaan lihaa, sillä sianliha on myös juutalaisuudessa kielletty. Lihan pitää olla myös rituaalisesti oikein teurastettua ollakseen kosher eli uskonnollisesti puhdasta. Ruoanlaitossa maitoa ja lihaa ei saa sekoittaa keskenään ja niistä tehdyt ruokalajit pitää valmistaa eri astioissa. Juutalaisissa kodeissa ja ravintoloissa liha- ja maitoruoka-astiat ja pyyheliinat merkitäänkin eri väreillä. Kosher-säännöt näkyvät juutalaisten arjessa myös kodin ulkopuolella. Esimerkiksi Israelissa tavallisessa turistihotellissakaan samalla aamiaisella ei ole tarjolla sekaisin maito- ja lihatuotteita. Eri uskontojen tapojen tunteminen on myös matkailijalle eri kulttuurien ymmärtämisen avain.

Juutalaisuudessa uskonto näkyy viikkorytmissä. Perjantai-illan sapattiateria on tarkoin suunniteltu. Siihen kuuluu oikeanlainen kattaus sekä esimerkiksi palmikoitua vehnäleipää ja viiniä.

PUKEUTUMINEN JA ULKONÄKÖ

Monet uskonnolliset ryhmät pukeutuvat tiettyjen sääntöjen mukaan. Pukeutuminen viestittää tiettyyn ryhmään kuulumista ja sitou-

tumista sekä myös ihmisen sosiaalista asemaa ryhmässä. Pukeutumissääntöjä voidaan perustella traditiolla eli perinteellä sekä pyhillä teksteillä.

Monissa uskonnoissa luostarien asukkailla on omat pukeutumissääntönsä. Buddhalaiset munkit käyttävät munkin kaapuja ja ajavat päänsä kaljuksi. Jopa munkin asujen värit on määritelty ja ne vaihtelevat kulttuurin mukaan: thaimaalaiset munkit käyttävät kirkasta oranssia, Tiibetin lamalaiset syvän punaista, buddhalaisten nunnien asu on usein valkoinen. Kristillisessä perinteessä munkkien ja nunnien asut kertovat kuulumisesta eri sääntökuntiin. Näin on varsinkin katolisessa kirkossa.

Jamaikalaiset rastafarit ovat tunnettuja dreadlockseistaan eli hiuksistaan, joita ei leikata eikä kammata. Miehillä sama ohje koskee myös partaa. Ohje on peräisin Vanhasta testamentista, ns. nasiirilaista (4. Moos. 6:1–21). Nasiirit olivat Jumalan palvelemiseen keskittyneitä ihmisiä. Nasiirilain vuoksi rastafarit eivät myöskään hyväksy tatuointeja tai lävistyksiä.

Koraanissa kehotetaan sekä miehiä että naisia pukeutumaan säädyllisesti, mutta siitä, mitä säädyllisyys tarkoittaa, ei muslimeilla ole yhtenäistä näkemystä, vaan pukeutuminen vaihtelee kulttuurialueittain ja maittain. Esimerkiksi Afganistanissa naisten on ollut pakko käyttää huntua, Turkissa taas hunnun käyttö valtion oppilaitoksissa on ollut pitkään kielletty. Monissa länsimaissa musliminaiset käyttävät hiukset peittävää huivia ilmentääkseen muslimi-identiteettiään.

Koristautuminen eri tavoin on tyypillistä ihmisen luomissa kulttuureissa. Korujen taustalta voi löytyä uskonnollista symboliikkaa. Muinaissuomalaiset käyttivät koruissaan monenlaisia symboleja, joiden uskottiin suojelevan pahoilta hengiltä ja voimilta. Kristinuskon vaikutteiden tullessa Suomeen koruissa alkoi esiintyä kristillistä symboliikkaa, kuten erilaisia ristejä ja sydämiä. Risti, ankkuri ja sydän ovatkin tyypillisiä kristillisiä koruaiheita. Ne kuvaavat kristillisiä perusarvoja: uskoa, toivoa ja rakkautta.

Intiassa naiset koristelevat usein otsansa erivärisillä ja -muotoisilla tarrapohjaisilla koruilla, bindeillä. Punainen otsatäplä, jota naiset käyttävät, on Parvatin, hindujumalattaren ja naisellisuuden symboli. Sen uskotaan suojelevan naisia ja heidän aviomiehiään. Intialaisessa kulttuurissa eri jumalien palvojilla on myös eri tunnusmerkit: Shivan palvoja maalaa otsaansa kolme vaakaviivaa, Višnun palvoja kolme pystyviivaa.

USKONTO ULOTTUU MYÖS HARRASTUKSIIN

Yhdysvalloissa useat kristilliset yhteisöt harjoittavat hyväntekeväisyystyötä, johon yhteisön jäsenet osallistuvat vapaa-ajallaan. Uskonto tarjoaakin myös yhteisöllisyyttä ja tapaamismahdollisuuksia. Monet seurustelusuhteet solmitaan tästä johtuen saman uskonnollisen ryhmän jäsenten kesken. Näin yhteisö pyrkii turvaamaan uskon säilymisen ja jatkumisen perheissä.

Nykyisin osa harrastuksista liittyy itsensä kehittämiseen, keskittymiskyvyn lisäämiseen ja rentoutumiseen. Kaukoidästä länsimaihin tulleiden taistelulajien, kuten tai chin, karaten ja aikidon taustalla on buddhalaista, kungfutselaista ja taolaista uskonnonfilosofiaa. Jooga taas on peräisin Intiasta ja siellä vaikuttavasta hindulaisuudesta.

Tehtävät

1. **Tee muistiinpanot siitä, mihin kaikkiin ihmisen arkielämän alueisiin uskonto vaikuttaa.**
2. **Pohdi, miksi uskonnon vaikutus arkielämään vaihtelee eri kulttuureissa.**

8. Uskonto ja taide

Kaikissa uskonnoissa taide on merkittävässä asemassa, jopa niin keskeisessä, että taidetta on lähes mahdotonta tulkita ilman kyseisen uskonnon tuntemusta. On olemassa selkeästi uskonnollista taidetta, jossa jonkin taidemuodon avulla kuvataan uskonnon keskeisiä piirteitä. Toisaalta on myös taidetta, jota ei mielletä uskonnolliseksi, mutta joka silti on saanut vaikutteita uskonnosta. Uskonnoissa käytetään kaikkia taidemuotoja: kuvataidetta, arkkitehtuuria, musiikkia, tanssia, kirjallisuutta ja draamaa.

TAITEELLA KUVATAAN USKONNON PYHÄÄ

UE3, s.193

Taiteen merkitys pyhän kuvaajana on tärkeä, koska uskontojen keskeisimmät opit liittyvät tuonpuoleiseen eivätkä siten ole käsin kosketeltavia. Taide tuo symbolien eli vertauskuvien avulla näkymättömän näkyväksi. Se siis antaa uskonnolle aistein havaittavan ulottuvuuden. Esimerkiksi kuvataiteessa voidaan pyhyyttä kuvata ilman sanoja, jolloin tavoitetaan jotakin sellaista, mitä sanat eivät riitä kertomaan. Taiteen avulla opetetaan ihmisille esimerkiksi pyhiä tekstejä. Monissa kirkoissa ja temppeleissä kuvataankin jumalia ja heidän elämäänsä. Esimerkiksi hindutemppeleissä on sekä kuvia että patsaita hindujumalista.

MUSIIKKI USKONNOSSA

Musiikilla on kaikissa uskonnoissa tärkeä merkitys. Musiikkia käytetään usein uskonnollisten riittien ja juhlien yhteydessä. Esimerkiksi juutalaisissa juhlissa soitetaan ja lauletaan perinteisesti paljon. Sekä juutalaisuudessa että kristinuskossa jumalanpalveluksissa on käytetty musiikkia. Musiikki on kaikissa uskonnoissa keskeisesti läsnä, sillä sen avulla saadaan yhteisö mukaan uskonnollisiin riitteihin, jumalanpalveluksiin ja juhlatapahtumiin. Musiikin kautta voidaan ilmaista tunteita, joita koetaan erilaisissa siirtymäriiteissä, kuten häissä ja hautajaisissa. Itä-Euroopassa ja Välimeren maissa hautajaisperinteisiin kuuluu itkuvirsien esittäminen.

Erityisesti uskonnoissa, joissa pyhät tekstit on tallennettu kirjoitusten sijaan ihmisten muistiin, käytetään musiikkia kerronnan apukeinona. Alkuperäiskansojen uskonnoissa myytit voidaan laulaa runomuodossa, jolloin ne muistetaan helpommin ulkoa. Myös uskonnollisten tekstien **resitointi** tehdään usein ulkomuistista laulamalla. Joskus pyhien tekstien esittäminen on uskonnollisten johtajien erityistehtävä. Näin on ollut esimerkiksi Intiassa, jossa Veda-hymnien resitointi on ollut vain bramiinien, pappiskastin jäsenten, oikeus.

Musiikin avulla luodaan yhteisöllisyyttä sekä opetetaan uskonnon keskeisiä oppeja uusille sukupolville. Musiikki myös luo viihtyvyyttä ja ylläpitää tunnelmaa erilaisissa seremonioissa.

Uskonnollisissa yhteyksissä käytetään myös tanssia ja liikettä. Esimerkiksi Kung Fu-munkkien liikeharjoitukset ovat tarkoin säädeltyjä. Harjoitukset kestävät noin 8 tuntia päivässä.

USKONTO JA KIRJALLISUUS

Monissa uskonnoissa on pyhien tekstien lisäksi muutakin uskonnollista kirjallisuutta. Esimerkiksi kertomukset pyhien ihmisten elämästä ovat suosittuja kristillisessä perinteessä. Uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi nykykirjallisuudessa käsitellään usein uskontoa ja sen merkitystä modernissa yhteiskunnassa. Esimerkiksi juutalaiset kirjailijat ovat kirjoittaneet paljon toisen maailmansodan aikaisista keskitysleirikokemuksista sekä arabien ja juutalaisten välisistä suhteista Palestiinan ja Israelin alueilla.

Vuosituhansien ajan runouden avulla on kuvattu eri uskonnoissa esteettistä elämystä, joka voi olla esimerkiksi kokemus rakkaudesta, kauneudesta tai jumalan läheisyydestä. Erityisesti **mystikot** ovat eri uskonnoissa ilmaisseet kokemuksensa runouden kautta. Onkin sanottu, että esteettinen elämys ja mystinen kokemus ovat samanlaisia.

Joskus kirjallisuus voidaan kokea myös uhkana uskonnolle. Yleensä tällaisissa tapauksissa kirjailija on joko tietoisesti tai tahattomasti loukannut uskonnon pyhiä arvoja. Esimerkiksi Salman Rushdien (s. 1947) kirja Saatanalliset säkeet koettiin aikoinaan joidenkin äärimuslimien keskuudessa islamin uskoa loukkaavana. Ääriliikkeiden edustajat antoivat kirjailijalle tappotuomion. Uskonto voi siis antaa taiteen tekijöille aiheita mutta myös asettaa rajoituksia taiteelliselle ilmaisulle. Uskonnollista kirjallisuutta käytetään opetukseen sekä oppien selittämiseen ja levittämiseen. Monissa uskonnoissa se palvelee myös henkilökohtaista uskonharjoitusta. Tämän vuoksi esimerkiksi kristinuskossa on runsas hartauskirjallisuuden perinne.

KUVATAITEEN KÄYTTÖ USKONNOSSA

Uskonnot suhtautuvat eri tavoin pyhän ja erityisesti jumalien kuvaamiseen. Muun muassa Lähi-idässä syntyneiden uskontojen piirissä jumalan kuvaamiseen on suhtauduttu varauksellisesti. Juutalaisuudessa pyhät tekstit kieltävät jumalan kuvaamisen. Sen sijaan monet juutalaiset kuvataiteilijat ilmaisevat töissään juutalaista elämäntapaa ja identiteettiä.

Islamissa on jumalan lisäksi ihmisten ja eläinten kuvaaminen kielletty. Tämä näkyy siten, että esimerkiksi moskeijat on koristeltu ornamentein, ei kuvin. Toisaalta islamilaisessa perinteessä on uskottu tiettyjen kuvien siunaavaan vaikutukseen: tällaisia kuvia ovat muun muassa Muhammedin sandaalia ja Medinan moskeijaa esittävät kuvat. Kristinuskossa Jeesuksen on tulkittu kumoavan Vanhassa testamentissa olevan jumalan kuvaamisen kiellon.

Aasiassa syntyneet uskonnot kuvaavat jumalaa konkreettisin kuvin ja patsain. Erityisesti hindulaisuudessa lukuisia jumalia kuvataan värikkäinä ihmis- tai eläinhahmoina. Jumalten kuvien maalaaminen ja patsaiden vaatettaminen ovat osa hindu-uskonnon harjoittamista. Itse asiassa intialaisessa perinteessä jo jumalten kuvien katselu eli **darsana** on uskonnollinen rituaali. Darsana on tärkein ja yleisin hindulainen temppeliriitti. Myös buddhalaisuudessa on suosittua kuvata Buddhaa monin eri tavoin, esimerkiksi istuvana tai lepäävänä Buddhana.

Islamissa kuvien tekeminen ei ole sallittua. Sen sijaan moskeijoiden geometriset kuviot ja Koraanin ornamentiikka ovat erityisen taidokkaita. Koraanitaiteella halutaan korostaa kirjan erityisen suurta pyhää arvoa.

© Kuvasto 2014

Taiteella voidaan yhdistää uskonnon ja arjen arvoja. Intialainen Ganesha-jumala on lasten, opiskelijoiden ja hyvän onnen jumala. Leonora Fredriksson, Marsipaanikana. 2006.

Tehtävät

1. **Poimi luvun tekstistä 4–6 uutta näkökulmaa, jotka opit tai oivalsit taiteen ja uskonnon välisestä suhteesta.**
2. **Miten uskonnoissa hyödynnetään eri taidemuotoja? Miten eri taidemuodoissa hyödynnetään uskontoa?**
3. **Valitse oppikirjan kiintoisin taidekuva ja laadi esitys kuvan sanomasta ja siitä, miten taidetta on kuvassa käytetty uskonnon oppien ilmaisemiseen.**

9. Uskonto, yhteiskunta ja politiikka

Uskonto voi olla yhteiskunnassa muutoksen aikaansaaja tai perinteiden säilyttäjä. Esimerkiksi Intiassa hindulaisuuteen perustuva kastijärjestelmä eli ihmisten jakaminen eri yhteiskuntaluokkiin on yhä näkyvissä, vaikka kastijakoon perustuva syrjintä kiellettiin jo vuonna 1950. Perustelut kastijärjestelmälle voidaan löytää hindulaisuuden pyhistä teksteistä. Yhtälailla yhteiskunnan rakenne vaikuttaa myös uskontoon. Eri yhteiskunnissa uskonto saa hieman erilaisen muodon, vaikka sen perusopit säilyisivätkin.

SEKULARISAATIO JA SYNKRETISMI

Nykyinen länsimainen yhteiskunta on teollistunut ja eriytynyt yhteiskunta, jossa eri elämänpiirit on erotettu toisistaan. Esimerkiksi talouselämä, koulutus, terveydenhuolto, taide ja tiede ovat eriytyneet omiksi osa-alueikseen. Modernia yhteiskuntaa on kuvattu myös yksilökeskeiseksi. Yksilö on vastuussa teoistaan vain itselleen. Yksilö on itsenäinen, ja hänelle kuuluu valinnanvapaus ja vastuu itsensä kehittämisestä.

Yhteiskunnan modernisoitumisen myötä myös uskonnon merkitys on muuttunut. Uskonnosta on tullut yksi erillinen osa-alue ihmisten elämään ja samalla sen vaikutusvalta muihin yhteiskunnan osa-alueisiin on vähentynyt. Tätä ilmiötä kutsutaan maallistumiseksi eli **sekularisaatioksi**. Sekularisaatio merkitsee perinteisten uskonnollisten arvojen heikkenemistä yhteiskunnassa ja ihmisten elämässä. Pyhän käsite ja kokemus käyvät ihmisille yhä vieraammiksi. Toisaalta on väitetty, että ihmisten uskonnolliset kokemukset eivät ole vähentyneet modernissakaan yhteiskunnassa, niitä ei vain niin helposti näytetä ulospäin. Uskonto halutaan pitää henkilökohtaisena asiana. Siitä on muodostunut niin sanottu sisäinen elementti yhteiskunnassa.

On myös väitetty, että modernissa länsimaisessa yhteiskunnassa uskonnosta on tullut kulutustavara. Eri uskonnot ovat kuin tuotteita kaupan hyllyllä. Yksilö valitsee tuotteen, joka miellyttää häntä eniten ja palvelee hänen tarpeitaan sillä hetkellä. Tarvittaessa tuotteen voi vaihtaa toiseen. Ihmiset myös yhdistelevät elementtejä eri uskonnoista, esimerkiksi kristinuskoon voidaan liittää ajatus sielunvaelluksesta. Tällaista uskontojen opillisten ainesten yhdistämistä kutsutaan **synkretismiksi**.

USKONNOT MUUTTUVASSA YHTEISKUNNASSA

Monissa uskonnoissa esiintyy sekä myönteisiä että kielteisiä asenteita yhteiskuntaa ja sen kehitystä kohtaan. Uskonnon kannattajat voivat olla erimielisiä siitä, miten ympäröivään maailmaan tulisi suhtautua. Myönteisesti yhteiskuntaan suhtautuvat uskonnon kannattajat eivät koe ympäröivää yhteiskuntaa uhkana, vaan heidän mielestään uskontoa voi harjoittaa modernissa yhteiskunnassa. Myönteinen suhtautuminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että yhteiskunta hyväksyttäisiin sellaisenaan. Yhteiskuntaa tarkastellaankin kriittisesti ja sitä pyritään parantamaan. Usein tästä seuraa, että uskonnon oppeja ja perinteisiä käytänteitä pyritään muuttamaan aikakautta vastaaviksi.

Uskonnon kannattajat voivat suhtautua yhteiskuntaan ja sen kehitykseen myös torjuvasti. Esimerkiksi ortodoksijuutalaiset vastustavat uudistusmielisten juutalaisten näkemyksiä. He pyrkivät noudattamaan Tooran määräyksiä tarkemmin kuin muut juutalaiset. Ortodoksijuutalaiset esimerkiksi asuvat lähellä synagogaa noudattaakseen määräystä, joka kieltää pitemmät kävelymatkat sapattina eli pyhäpäivänä. Joskus myös perinteisistä uskonnoista irtaantuneet lahkot tai uudet uskonnot voivat suhtautua yhteiskuntaan ja sen yleisesti hyväksyttyihin arvoihin ja normeihin torjuvasti. Esimerkiksi Suomessa Jehovan todistajat ovat olleet pitkään vapautettuja asevelvollisuuden suorittamisesta vakaumuksensa vuoksi.

Usein yhteiskuntaan torjuvasti suhtautuvat ryhmät ovat tiiviitä yhteisöjä, jotka ajattelevat oman yhteisönsä tarjoavan niin sanotun pakopaikan tai saarekkeen yhteiskunnasta. Näille ryhmille on tyypillistä myös ”me ja muut” -ajattelu eli ryhmä katsoo omaavansa uskonnosta ainoan oikean tulkinnan. Eristäytyminen ja vahva yhteisöllisyys taas saattavat herättää muiden epäluuloja liikkeitä kohtaan, ja ne nähdään joskus jopa uhkana yhteiskunnan perinteisille arvoille. Näin tapahtui Yhdysvalloissa 1960–70-luvuilla, kun monet amerikkalaiset nuoret liittyivät uusiin, Kaukoidästä tulleisiin uskontoihin.

Monissa sodissa ja konflikteissa uskonnon edustajat ovat siunaamassa toimintaa. Sen voi tulkita usealla tavalla: kyse voi olla esimerkiksi toiminnan hyväksymisestä tai vaikeissa tilanteissa olevien ihmisten henkisestä tukemisesta. Kuva on Irakista vuodelta 2003.

USKONNON ROOLI POLIITTISISSA KONFLIKTEISSA

Poliittisissa konflikteissa näyttää uskonnolla olevan oma roolinsa, vaikka uskonto ei olisikaan konfliktin pääasiallinen syy. Myös yhteiskunnallinen ja taloudellinen eriarvoisuus on merkittävä ristiriitojen ja konfliktien aiheuttaja. Kun Yhdysvallat ja sen liittolaiset keväällä 2003 hyökkäsivät Irakiin, monet asiantuntijat näkivät yhtenä sodan syttymisen syynä

taloudelliset tekijät eli halvan öljyn saannin varmistamisen. Samalla sodan perusteluissa käytettiin uskonnollisia sanontoja, kuten taistelua ”pahaa” vastaa. Uskonnollisen **retoriikan** käyttö on varsin yleistä myös politiikassa.

Sodan aikana uskonto nousee usein yhdeksi osapuolia erottavaksi tekijäksi. Entisessä Jugoslaviassa taistelut käytiin 1990-luvulla eri uskontoihin tai kirkkokuntiin kuuluvien ihmisten välillä. Katolilaiset kroaatit taistelivat ortodoksisia serbejä vastaan. Myös Bosnian muslimit olivat sodassa serbejä ja myöhemmin myös kroaatteja vastaan. Intian hindujen ja Pakistanin muslimien välillä on pitkään kiistelty Kashmirin alueesta.

Uskontoa käytetäänkin sodassa usein yhtenä vastakkainasettelun välineenä ja sodan oikeuttajana. Tällöin vastustajien uskonto esitetään uhkana omalle uskonnolle, kulttuurille ja turvallisuudelle. Uskonnon avulla vedotaan ihmisten tunteisiin ja moraaliin.

Viime vuosina uskontojen keskuudessa on vahvistunut yhteistyö rauhan edistämiseksi. Uskonnolliset johtajat ovat kokoontuneet yhteen rukoilemaan rauhan puolesta. Uskonnot pyrkivät siis myös ehkäisemään poliittisia konflikteja.

USKONTO JA POLIITTINEN TOIMINTA

UE2, s.187

Kaikissa uskonnoissa on erilaisia käsityksiä siitä, miten paljon uskonnon tulisi näkyä yhteiskunnassa. Monissa maissa uskontojen kannattajat, jotka pitävät uskontonsa arvoja ja normeja tärkeinä myös yhteiskunnallisessa päätöksenteossa, ovat perustaneet omia puolueita.

Islamisteiksi kutsutaan muslimeja, joiden tavoitteena on perustaa islamilainen valtio, jossa on voimassa islamilainen laki, sharia. Islamistien mukaan taloudelliset ja poliittiset ongelmat voidaan ratkaista parhaiten yhteiskunnassa, jonka ihanteena ovat islamin opit oikeudenmukaisuudesta. Esimerkkinä heillä on profeetta Muhammedin Medinassa johtama uskovien yhteisö, mutta islamistit eivät halua palata menneisyyteen, vaan soveltaa islamin yhteiskuntanäkemystä tähän aikaan. He peräänkuuluttavat elämäntapaa, jossa islamilaisten arvojen noudattaminen yhdistyy moderniin yhteiskuntaan. Islamisteja on sekä radikaaleja että maltillisia.

Radikaalit ryhmät yrittävät saada aikaan muutoksia vallankumouksen tai väkivallan keinoin. Heille sota on oikeutettua taistelua ei-islamilaista hallintoa vastaan. Sen sijaan maltilliset islamistit eivät hyväksy aseellista taistelua.

Myös muiden uskontojen sisällä on vahvoja poliittisia kytköksiä. Esimerkiksi buddhalaisuuteen perustuvalla Soka Gakkai -uskonnolla on Japanissa oma poliittinen Komeito-puolueensa, joka on menestynyt Japanin poliittisessa elämässä. Samoin Intiassa vaikuttaa hindupuolue BJP, jonka tavoitteena on hindulainen Intia. Äärihindujen aggressiivinen toiminta on johtanut muslimien ja kristittyjen vainoihin sekä kostonkierteeseen.

Tehtävät

1. **Tee neljä kysymystä, joihin luvun teksti vastaa.**
2. **Tutki viikon ajan median uutisaiheita. Mitä uskontoon liittyviä uutisaiheita huomaat? Miten uskonnon yhteiskunnallinen rooli niissä näkyy?**
3. **Pohdi, miten uskontojen kannattajat voisivat olla ehkäisemässä erilaisia konflikteja maailmassa. Tee kaksi konkreettista ehdotusta.**

10. Uskontotiede ja teologia

Uskontotiede on nuori tieteenala, jota on harjoitettu yliopistoissa 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Tätä edelsi kuitenkin pitempi kehityshistoria länsimaisen ihmisen vähitellen ymmärtäessä, että uskonto on aikaan ja paikkaan sidoksissa oleva, historiallinen ilmiö. Uskontotieteessä uskontoa lähestytään eri tieteenalojen teorioita käyttäen eli kyseessä on monitieteellinen tutkimus. Teologia on puolestaan eurooppalaisten yliopistojen vanhimpia tieteitä.

USKONTOTIETEEN PERIAATTEET

Uskontotieteessä noudatetaan tieteellisen tutkimuksen yleisiä periaatteita. Tutkimusaineisto kerätään uskontotieteessä sekä kenttätyön että tutkimuskirjallisuuden avulla. Kenttätyössä tutkija haastattelee, havainnoi tai elää tutkittavan yhteisön parissa, ja keräämänsä aineiston pohjalta hän kokoaa järjestelmällisen kuvauksen tutkimastaan kohteesta. Joskus tutkimusaineiston pohjalta tehdään hypoteeseja eli perusteltuja ennakko-oletuksia, jotka todetaan tutkimuksen kautta oikeiksi tai vääriksi. Yhtenä tieteen tunnusmerkkinä pidetäänkin sitä, että esitetty teoria on mahdollista osoittaa vääräksi. Lähdeaineiston tulee siksi olla myös toisten tutkijoiden käytössä. Tieteen julkisuutta edistetään sillä, että tutkimuksen kulku on mahdollisimman avointa. Esitetyistä tuloksista käydään tiedeyhteisössä kriittistä keskustelua, jonka pohjalta täsmennetään uusia tutkimuksen kohteita. Pyrkimyksenä on uskonnollisten ilmiöiden selittämisen ja kuvaamisen lisäksi myös ymmärtää niitä.

Uskontotieteessä keskustellaan myös siitä, millainen tutkijan maailmankatsomuksen tulisi olla, ja voiko hän esimerkiksi olla tutkittavan yhteisön jäsen tai kannattaja. Voidaan ajatella, että uskonnon kannattaja ei pysty olemaan tarpeeksi kriittinen tutkimaansa asiaa kohtaan. Toisaalta tutkijalla on aina jonkinlai-

Pariisin yliopisto oli keskiajan merkittävin teologian keskus. Siellä käytettiin 1200-luvulla yleisesti käsitettä ”teologia”, kun keskusteltiin järjestelmällisesti kristinuskon opinkohdista. Opetustapana käytettiin luennointia, kuten kuvan miniatyyrissa 1400-luvulta.

nen maailmankatsomus, joka hänen on otettava huomioon siten, että se ei vääristä tutkimustuloksia. Sama kysymys koskettaa monia muitakin tieteitä: esimerkiksi historiantutkija tutkii usein ympäristöä, jossa hän itse elää.

Uskontotiede käyttää hyödykseen eri tieteenalojen menetelmiä ja teorioita. Uskontoa voidaan tutkia esimerkiksi psykologisesta tai historiallisesta näkökulmasta. Tunnetuimmat uskontotieteen tutkimusalat ovat uskontofenomenologia, uskontohistoria, uskontoantropologia, uskontososiologia ja uskontopsykologia.

USKONTO ILMIÖNÄ

Uskontofenomenologiassa pyritään paljastamaan uskonnon ydin tai olemus. Parhaiten tätä olemusta ymmärretään, kun erilaisia uskonnollisia ilmiöitä luokitellaan ja vertaillaan esimerkiksi niiden muodon, rakenteiden ja erilaisten tehtävien perusteella. Näin on selvitetty esimerkiksi sitä, miten ihmiset kokevat pyhyyttä erilaisissa uskonnoissa. Pyhiksi on nimetty puita, kiviä ja ihmisiä, ja kaikissa näissä tapauksissa ihmiset väittävät olevansa tekemisissä aidon todellisuuden kanssa. Tutkijan tehtävänä on pyrkiä määrittelemään pyhyys siten, että hän huomioi erilaiset pyhyyden kokemisen muodot ja luo teorian, joka mahdollisimman kattavasti vastaa ihmisten kokemusta pyhyydestä.

Useimmat uskontofenomenologit suhtautuvat uskontoon ymmärtäen ja eläytyen. Näin he pystyvät pääsemään lähemmäs tutkimansa uskonnon kannattajan kokemusmaailmaa.

USKONTOJEN KEHITYS

Uskontohistoria oli alkujaan yksi historian erikoisaloista. Se on kehittynyt tutkimusalaksi, jossa tutkitaan erityisesti uskontojen syntyyn liittyviä asioita. Uskonnon synnyn tyhjentävä selittäminen on osoittautunut vaikeaksi, koska kyse on hyvin monimutkaisesta prosessista. Uskontohistoriallinen tutkimus on myös vertailevaa, koska siinä pyritään selvittämään uskontojen välisiä yhteyksiä. Tutkijat käyttävät apunaan vanhoja tekstejä ja arkeologisia aineistoja.

Erityisen haastavaa on kirjoituksettomien uskontojen tutkimus, koska historialliset johtopäätökset on tehtävä ilman kirjallisia lähteitä. Näiden uskontojen historian selvittäminen vaatii suullisen perinteen tarkkaa tuntemusta ja arviointia.

USKONTO OSANA YKSILÖN JA YHTEISÖN TOIMINTAA

Uskontoantropologiassa kiinnostuksen kohteena on uskonnollinen ihminen ‘homo religiosus’ ja hänen yhteisönsä. Uskontoa tutkitaan siis osana kulttuuria, jossa sitä harjoitetaan. Tutkijan pyrkimyksenä on päästä niin syvälle tutkittavaan kulttuuriin, että uskonnon edustaja voisi tunnistaa itsensä tutkijan tekemästä kuvauksesta. Tutkimukset kestävät siksi usein pitkään ja edellyttävät tutkijalta kenttätyötä. Tutkija elää tutkimansa yhteisön parissa, havainnoi sen toimintaa ja pyrkii kuvailemaan havaintojaan järjestelmällisesti. Tutkimuksen kohteina voivat olla esimerkiksi uskonnolliset riitit ja rituaalit.

Uskontoantropologista tutkimusta tehtiin aiemmin lähes yksinomaan Euroopan ulkopuolella luonnonkansojen parissa. Nykyään tutkimuksen kohteena voi olla vaikkapa jokin etninen ryhmä tai vähemmistökulttuuri Euroopassa tai Yhdysvalloissa. Suomessa on tutkittu esimerkiksi romanien ja somalinaisten elämää.

Uskonto on yhteisöllistä, ja siksi se on aina tavalla tai toisella sidoksissa yhteiskuntaan. **Uskontososiologiassa** tutkitaan uskonnon ja muiden yhteiskunnan osien välistä vuorovaikutusta. Tutkija voi pohtia esimerkiksi sitä,

Mielenkiintoisia nykyajan ilmiöitä ovat esimerkiksi roolihahmojen ympärille syntyvät kultinomaiset yhteisöt. Moni haluaa kuvauttaa itsensä Lontoon King´s Crossin asemalla laiturilla 9 3/4, josta suosittu romaanihenkilö Harry Potter aloitti matkansa kohti Tylypahkaa.

minkälaisia uskonnollisia piirteitä on Yhdysvaltojen politiikassa. Tutkimus voi kohdistua myös uskonnollisen ja maallisen käyttäytymisen suhteisiin ja tutkija voi perehtyä vaikkapa kuluttamiseen uskontotieteen näkökulmasta.

USKONTO PSYKOLOGISENA ILMIÖNÄ

Uskontopsykologista tutkimusta on tehty lähes koko psykologiatieteen olemassaolon ajan eli noin sata vuotta. Uskontopsykologiassa tutkitaan yksilöiden uskonnollisia kokemuksia, käyttäytymistapoja ja asenteita. Eräs tutkijoiden mielenkiinnon pysyvä kohde on pitkään ollut uskonnollisen kääntymyksen, uskoontulon, selittäminen.

Uskontopsykologisia tutkimusperinteitä on useita. **Psykoanalyysin** kehittäjän Sigmund Freudin (1856–1939) ajatukset ovat vaikuttaneet uskontopsykoanalyyttisen tutkimusperinteen kehittymiseen. Suuntauksessa tarkastellaan niitä ihmisen mielen sisältöjä, jotka ovat tiedostamattomissa. Toinen tutkimusperinne syntyi Pohjois-Amerikassa, ja siihen ovat vaikuttaneet William Jamesin (1842–1910) ajatukset. James oli kiinnostunut erilaisista uskonnollisista persoonallisuuksista ja pyrki niiden kautta selittämään uskonnollista kypsymisprosessia. Kolmas tutkimusperinne on pohjoismainen ja se on keskittynyt tutkimaan roolien vaikutusta ihmisen uskonnollisuuteen.

TEOLOGIA TIETEENALANA

Kristillinen **teologia** oli keskiajalle asti kirkon sisällä tapahtuvaa opillista keskustelua ja oppien luomista. Euroopassa alettiin 1000–1100-luvulla perustaa yliopistoja. Hal-

litsijat pitivät tärkeänä, että hallintovirkamiehiä koulutettaisiin muutenkin kuin kirkon toimesta, jotta he olisivat paavista ja kirkosta riippumattomia. Paavi puolestaan näki yliopistollisen koulutuksen mahdollistavan sen, että kirkko voisi tarkemmin valvoa teologien koulutusta. Keskeisenä oppiaineena oli teologia, joka oli nimenomaan katolista teologiaa. Lisäksi klassisessa yliopistossa opetettiin oikeustiedettä, filosofiaa ja lääketiedettä. Valistuksen aikakaudella 1700-luvulla yliopistojen merkitys muuttui ja niistä tuli humanistisia oppilaitoksia, joissa keskityttiin uskonnosta vapaaseen opetukseen. Teologia jäi ainoaksi kirkkoihin sidoksissa olevaksi oppiaineeksi. Monissa maissa papistoa onkin sittemmin koulutettu kirkkojen omissa pappisseminaareissa. Tällöin teologia ei välttämättä ole ensisijaisesti akateeminen, tieteellinen oppiaine. Uskontojen tutkimuksesta akateemisessa mielessä vastaavat näissä maissa uskontotiede tai uskonnonfilosofia.

Suomessa teologia on akateeminen oppiaine, jota voi opiskella valtion ylläpitämissä yliopistoissa. Teologia ei siis ole sidoksissa mihinkään uskonnolliseen yhteisöön vaan se on tieteellistä tutkimusta, jonka on täytettävä tieteellisen tutkimuksen kriteerit siinä missä muidenkin akateemisten alojen.

TEOLOGINEN TUTKIMUS

Yliopistot ovat sekä alansa korkeimman opetuksen että tutkimuksen tyyssijoja. Teologisen tutkimuksen kiinnostuksen kohteena ovat kristinuskoon kuuluvat ilmiöt ja uskomukset. Tavallisimmin erotetaan viisi tutkimusalaa: kirkkohistoria, systemaattinen teologia, käytännöllinen teologia, uskontotiede ja eksegetiikka eli raamattutiede. Uskontotiede voidaan siis nähdä osana teologiaa, mutta toisaalta myös itsenäisenä oppiaineena.

KIRKON HISTORIAN TUTKIMUS

Kirkkohistorian on luonnehdittu olevan kirkon muisti. Tieteenä se on sekä historiaa että teologiaa. Historiaa se on siinä mielessä, että sillä on liittymäkohtia muihin historiatieteisiin ja siinä käytetään niiden menetelmiä: tutkitaan muun muassa kirjallisia lähteitä, kansanperinnettä ja taidetta arvioiden kriittisesti niiden todistusarvoa. Teologiaa kirkkohistoria on siksi, että sen tutkimuskohteet ovat teologisia ja sitä opetetaan ja harjoitetaan teologisissa tiedekunnissa.

OPIT JA ETIIKKA TUTKIMUKSEN KOHTEENA

UE3, s.191

Systemaattisessa teologiassa tutkitaan pääasiassa kristillisten oppien sisältöä ja rakennetta. Oppiaineita ovat dogmatiikka, ekumeniikka sekä teologinen etiikka ja uskonnonfilosofia.

Dogmatiikassa tutkitaan periaatteessa minkä tahansa uskonnon oppia. Kristinuskon osalta mielenkiinto kohdistuu esimerkiksi kristinuskon erilaisten oppien syntyyn ja kehitykseen, eri kirkkokuntien opillisiin eroihin tai yksittäisten teologien näkemysten selvittämiseen. Tutkimuksen lähteinä ovat erilaiset dokumentit eli kirjalliset lähteet, joista pyritään etsimään tutkimuksen kannalta oleellisia ajatuksia ja niiden perusteluja. Tätä tutkimusmenetelmää kutsutaan systemaattiseksi analyysiksi. Tutkijan tehtävänä voi olla esimerkiksi tutkia katolisen kirkon oppia Neitsyt Mariasta ja rakentaa opinkohdista ymmärrettävä kokonaisuus.

Ekumenian pyrkimyksenä on löytää vuosisatojen kuluessa hävinnyt yhteisymmärrys kristillisten kirkkojen välille. **Ekumeniikka** tieteenalana on syntynyt ekumeenisen liikkeen myötä 1900-luvulla. Ekumeniikka on soveltavaa tiedettä, jonka tuloksia hyödynnetään esimerkiksi kirkkojen välisissä oppikeskusteluissa.

Teologisessa etiikassa ja **sosiaalietiikassa** perehdytään toisaalta etiikan historiaan ja toisaalta nykyajan **globaaleihin** eettisiin ongelmiin. Etiikan historian osalta mielenkiinto kohdistuu niin antiikin ajan ja keskiajan etiikkaan kuin keskiajalla ja reformaation aikoihin 1500-luvulla vallinneisiin käsityksiin siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Sosiaalietiikan kiinnostuksen kohteena ovat esimerkiksi maailmanlaajuisen oikeudenmukaisuuden kysymykset.

Uskonnonfilosofiassa tutkimuksen aiheet ovat teologisia, tutkimusmenetelmät puolestaan filosofisia. Oppiaineessa pyritään ymmärtämään monipuolisesti länsimaisessa kulttuurissa syntyneitä ja vaikuttavia ajattelutapoja. Pohdinnan kohteena voi olla vaikkapa uskon ja järjen suhde toisiinsa tai uskonnollisen yhteisön käyttämä kieli.

KIRKKOJEN TOIMINNAN TUTKIMINEN

Käytännöllisessä teologiassa tutkitaan kirkkojen elämää ja toimintaa kokonaisuudessaan. Tutkijat selvittävät myös sitä, miten yksittäinen ihminen ottaa uskonnon huomioon elämässään. Oppiaine jaetaan kolmeen osaan: yleiseen käytännölliseen teologiaan, kirkkososiologiaan ja uskonnonpedagogiikkaan. Käytännöllisellä teologialla on laajaa yhteistyötä eri tieteiden kanssa. Näitä ovat esimerkiksi psykologia, oikeustiede ja sosiologia.

Yleisessä käytännöllisessä teologiassa tutkitaan sitä, miten teologinen ajattelu ja tieto näkyvät kristillisten yhteisöjen arkipäiväisessä toiminnassa. **Kirkkososiologian** kiinnostuksen kohde on uskonnollisen liikkeen yhteisöllinen puoli. Tutkitaan esimerkiksi sitä, miten kirkko vaikuttaa yhteiskuntaan ja vastaavasti yhteiskunta kirkkoon sekä miten ihmiset sitoutuvat uskonnollisiin yhteisöihin. **Uskonnonpedagogiikassa** selvitetään uskontokasvatusta ihmisen elämän eri vaiheissa, esimerkiksi sitä, millaista on kodin tai koulun uskontokasvatus tai mitä on kirkkojen kasvatus- ja opetustyö.

RAAMATTU TUTKIMUSKOHTEENA

Tieteellinen raamatuntutkimus eli eksegetiikka syntyi 1700-luvulla valistuksen aikana. Jo sadan vuoden ajan on pidetty tärkeänä perehtyä myös muihin Raamatun kertomuksia valottaviin teksteihin. **Eksegetiikassa** on kaksi oppiainetta: Vanhan testamentin ja Uuden testamentin eksegetiikka. Raamattutieteessä selvitetään länsimaisen kulttuurin juuria.

Tehtävät

1. **Tee itsellesi muistiinpanot (esimerkiksi käsitekartta) luvun keskeisestä sisällöstä.**
2. **Selitä, mitä yhteistä ja mitä eroa on uskontotieteellä ja teologialla.**
3. **Tutustu Nuorisobarometri 2006 tutkimustulokseen. Tutkimuksessa haastateltiin puhelimitse 1900 nuorta. Tutkimuksen pääteemoina olivat nuorten uskonnollisuus ja yhteiskunnallinen aktiivisuus.**
   a) Miten tulkitset ja selität tutkimuksen tulosta?
   b) Arvioi tulosten luotettavuutta omiin kokemuksiisi verrattuna.
   c) Mitä kysymyksiä haluaisit esittää tutkimuksen tekijöille?

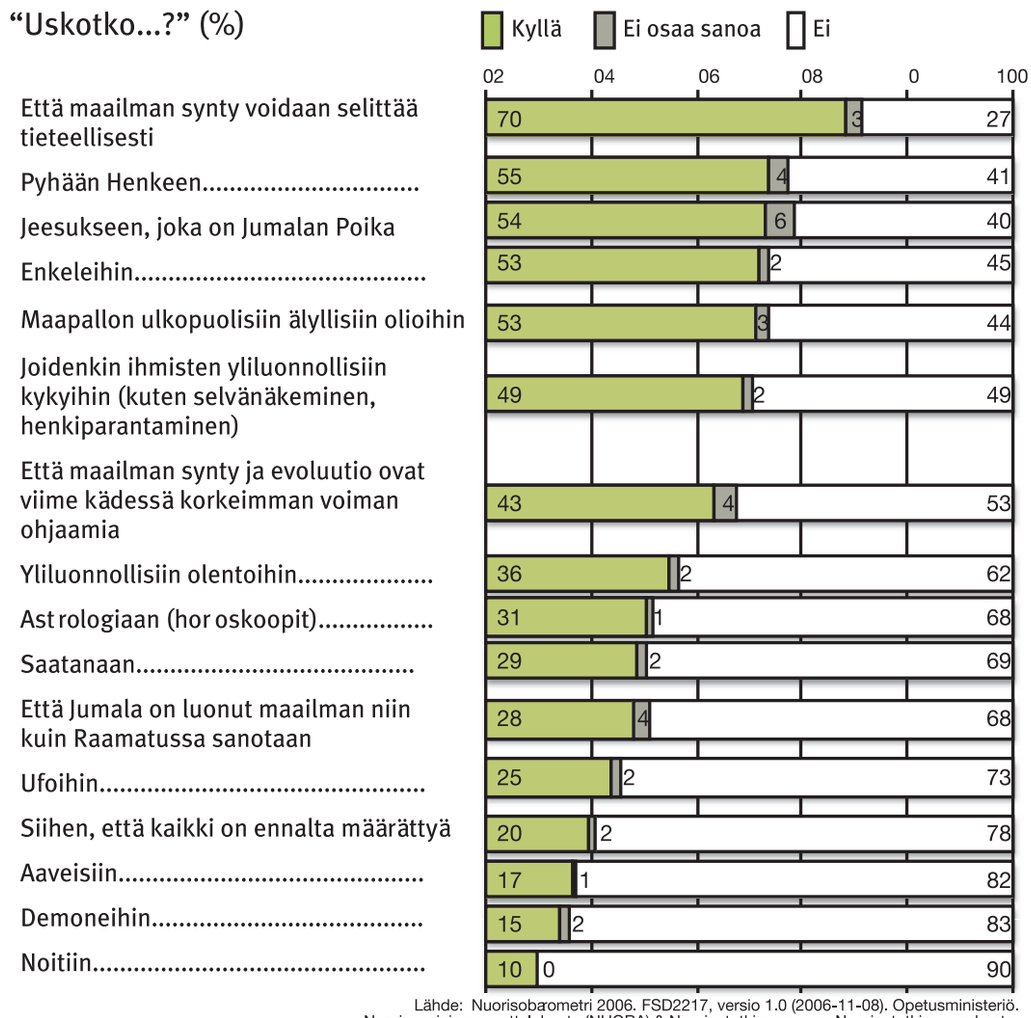

Lähde: Nuorisobarometri 2006. FSD2217, versio 1.0 (2006-11-08). Opetusministeriö. Nuorisoasiain neuvottelukunta (NUORA) & Nuorisotutkimusseura. Nuorisotutkimusverkosto. Espoo: TNS-Gallup, 2006. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 2006.

RAAMATUN SISÄLTÖ

11. Raamatun tulkinta
12. Vanhan testamentin historiakirjat
13. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa
14. Uuden testamentin evankeliumit
15. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet
16. Raamatun ilmestyskirjallisuus

Itkumuuri, Jerusalem, Israel.

11. Raamatun tulkinta

Raamatun tulkinnassa olennaista on kysymys sen jumalallisuudesta ja toisaalta inhimillisyydestä. Raamattu voidaan nähdä erehtymättömänä jumalallisena ilmoituksena, jolloin Raamatun kirjoitusajan ja -paikan vaikutus tekstin tulkintaan on vähäinen. Jos taas Raamattua pidetään kirjoittajiensa tulkintoina historiallisista tapahtumista, voidaan aiheellisesti kysyä, mikä siinä velvoittaa kristittyä 2000-luvulla.

RAAMATUN TULKINNAN HAASTEITA

Raamatun tulkinnan perinne on pitkä: kirjakokoelma sai nykyisen muotonsa 300-luvulla jKr., ja sen jälkeen kukin kristillinen sukupolvi on tulkinnut sitä tavallaan. Koska Raamattu on syntynyt Välimeren kulttuuripiirissä, sen sekä maantieteellinen että kulttuurinen etäisyys on iso suhteessa suomalaiseen lukijaan; lukijan voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta ymmärtää Raamatun syntyajan tapoja ja elämää. Monet nykyajan ihmiselle oudot, Raamatusta löytyvät tavat selittyvätkin juuri erilaisella kulttuurilla. Esimerkiksi Vanhassa testamentissa esiintyvä moniavioisuus on tuon ajan kulttuurinen tapa.

Raamatun kirjoittajilla oli hyvin erilainen maailmankuva kuin nykyajan ihmisillä. Se perustui konkreettisiin aistihavaintoihin ympäristöstä. Ihmiset hahmottivat maailman kolmikerroksiseksi: ylimpänä oli taivas, jossa Jumala asui, keskellä ihmisten asuttama maa ja alhaalla maan alla kuolleiden valtakunta.

Jeesuksen elämän ensi hetket on kuvattu lukemattomissa taideteoksissa ja elokuvissa. Usein teokset kertovat Jeesuksen syntymästä evankeliumien tapaan. Kuvassa joulunäytelmän harjoitukset Englannissa.

Käsitys kolmikerroksisesta maailmasta näkyy esimerkiksi Jeesuksen ylösnousemuksesta kertovissa Raamatun kohdissa ja apostolisessa uskontunnustuksessa.

Raamatun tulkintaa vaikeuttaa myös kysymys siitä, miten kristittyjen tulisi suhtautua Vanhaan testamenttiin ja mikä on sen suhde Uuteen testamenttiin. Jo Uuden testamentin syntyaikoina kristittyjä askarrutti, missä määrin heidän tulee noudattaa Vanhan testamentin lakeja ja määräyksiä. Kristittyjen täytyi siis ottaa kantaa ja tulkita omasta uskonnosta käsin juutalaisten pyhää kirjaa, heprealaista Raamattua.

FUNDAMENTALISTINEN JA KONSERVATIIVINEN RAAMATTUKÄSITYS

UE2, s.177b

Kristillisten kirkkojen parissa opetettiin 1600-luvulla, että Raamattu oli syntynyt Jumalan sanellessa tekstejä valitsemilleen ihmisille. Kirjoittajat eivät tämän näkemyksen mukaan olleet siis itse vaikuttaneet tekstin sisältöön, vaan toistivat vain sen, mitä Jumala oli käskenyt kirjoittaa. Tätä näkemystä kutsutaan **sanainspiraatio-opiksi**. **Fundamentalistisen** tulkinnan mukaan Raamattua pidetään virheettömänä ja erehtymättömänä, koska Pyhä Henki on varjellut Raamatun kirjojen kirjoittajia erehdyksiltä. Jos Raamatussa nähdään ristiriitoja, fundamentalisti pyrkii selittämään ne pois. Tämän lisäksi hän jakaa Raamatun ohjeet vähemmän sitoviin ja erittäin sitoviin. Esimerkiksi Vanhan testamentin ohjeita sallituista ja kielletyistä ruoka-aineista fundamentalisti ei välttämättä noudata; sen sijaan Paavalin näkemys siitä, että naisen tulee olla hiljaa seurakunnassa, on hänestä todennäköisesti sitova.

Fundamentalisti pitää Raamattua kaikkein tärkeimpänä ja lisäksi ajattomana ilmoituksena. Kaikki, mikä sotii Raamatun sanaa

Evankeliumeissa kerrotaan, kuinka Johannes Kastaja kastoi Jeesuksen ja kuinka Pyhä Henki laskeutui kyyhkysenä Jeesuksen päälle. Verrocchio, Jeesuksen kastaminen. 1400-luku.

vastaan, on fundamentalistin mielestä väärin, oli kyse sitten historiallisista, maantieteellisistä tai uskonnollisista asioista.

Konservatiivinen raamattukäsitys on fundamentalistisen käsityksen kaltainen mutta ei kuitenkaan aivan yhtä ehdoton. Toisin kuin fundamentalisti, konservatiivi voi myöntää, että Raamatussa saattaa olla pieniä epätarkkuuksia ja että se on osittain sidoksissa siihen ajankohtaan, jolloin se on kirjoitettu. Silti Raamattu on konservatiivinkin mielestä historiallisesti luotettava.

PELASTUSHISTORIALLINEN RAAMATTUKÄSITYS

Pelastushistoriallinen raamattukäsitys korostaa tiettyjä Raamatun tapahtumia ja pyrkii löytämään Raamatusta ihmisen ja ihmiskunnan pelastumisen kannalta keskeiset seikat. Raamattu kertoo tämän näkemyksen mukaan Jumalan toiminnasta historiassa, joka etenee vääjäämättä Jumalan suunnitelmien mukaan. Keskeistä Vanhassa testamentissa on Jumalan solmima liitto Israelin kansan kanssa ja sen johdattaminen pois Egyptin orjuudesta. Uudessa testamentissa Jeesuksen kuolema ja ylösnousemus jatkavat tapahtumasarjaa, joka tulee huipentumaan silloin, kun Jeesus palaa maan päälle. Pelastushistoriallisen tulkintatavan mukaan parantamiskertomukset korostavat Jeesuksen erityislaatuisuutta muihin ihmisiin nähden. Samalla kertomukset tuovat esiin Jeesuksen kyvyt ja tehtävän Jumalan pelastussuunnitelmassa.

Raamatussa on pelastushistoriallisen näkemyksen mukaan siis selkeä jumalallinen ydin. Inhimillinen kirja se on siinä mielessä, että ihmiset ovat sen kirjoittaneet, mutta he ovat toimineet niin sanotusti Pyhän Hengen inspiroimina. Raamatun sisältö eli se, mitä siellä sanotaan, on Jumalan sanaa mutta Raamatun muoto eli se, miten tekstit on kirjoitettu ja järjestetty, on ihmisten työtä. Tämän vuoksi tekstin muoto ei ole erehtymätön, vaikka sisältö kertookin ikuisista totuuksista.

Pelastushistoriallinen raamattukäsitys hyväksyy sen, että ajat ovat Raamatun synnyn jälkeen muuttuneet. Monia Raamatun ohjeita saatetaankin siis pitää aikaansa sidottuina eikä niitä siksi enää oleteta noudatettavan. Raamattu jaetaan keskeisiin ja vähemmän keskeisiin asioihin. Esimerkiksi Paavalin ohje naisen vaikenemisesta seurakunnassa voidaan nähdä aikaansa sidottuna neuvona, jota meidän aikamme kirkkojen ei enää tarvitse noudattaa. Ongelmaksi jää kuitenkin yhä se, kuka määrittää, mikä Raamatussa on keskeistä ja mikä ei.

Moderni tulkinta Jeesuksesta ristillä. Onni Oja, Ristiinnaulittu.

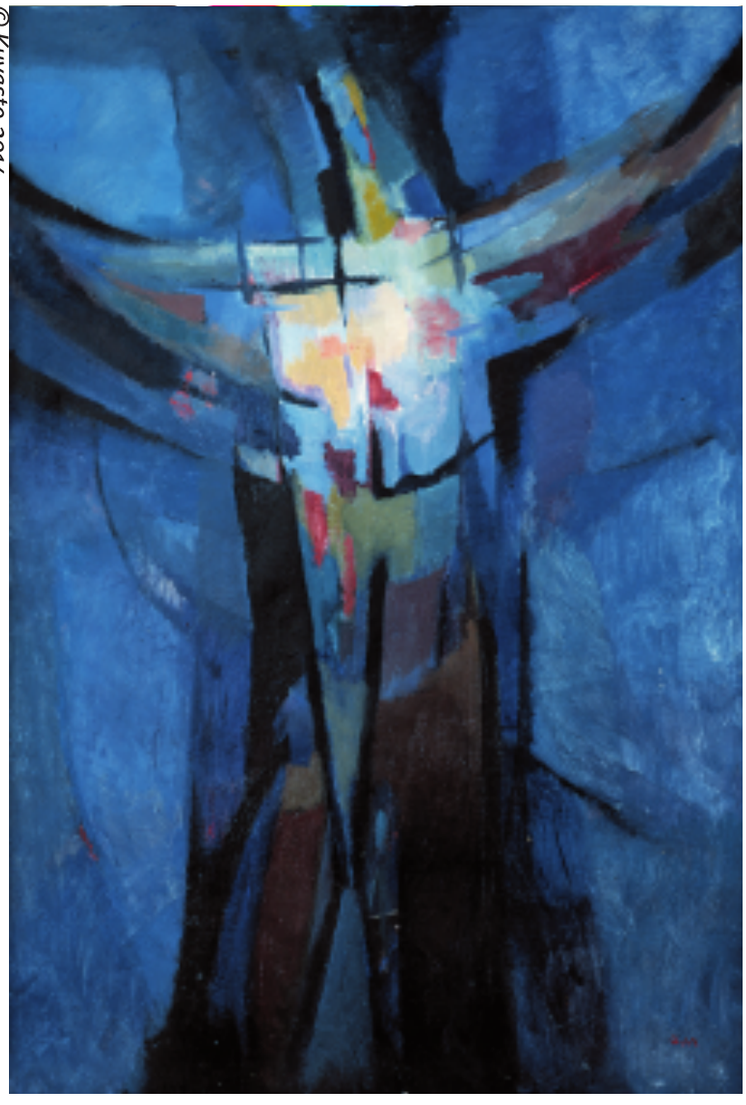

© Kuvasto 2014

EKSISTENTIAALINEN RAAMATTUKÄSITYS

Eksistentiaalisen raamattukäsityksen mukaan Raamatun tekstit ovat kaksikerroksisia: niissä on ajaton ja syvällinen sekä aikasidonnainen, pinnallinen taso, jolla tarkoitetaan myyttejä. Nykyajan ihminen ei voi ymmärtää tekstejä omakohtaisesti ellei niitä riisuta myyteistä. Kun näin tehdään, paljastuu kertomusten ydin, jonka voi ymmärtää ajasta ja paikasta riippumatta.

Raamattu on eksistentialistille jumalallinen teos siinä mielessä, että sen ajaton ydin on Jumalan sanaa. Raamatun inhimillisyys taas näkyy siinä, että sen kirjoittajat olivat sidoksissa omaan aikaansa ja silloisiin ajattelutapoihin. Eksistentialistien mukaan esimerkiksi Raamatun ajan kolmikerroksiseen maailmankuvaan ei ole paluuta. Eksistentiaalinen raamattukäsitys ei etsi Raamatun taustalta mitään suurta pelastussuunnitelmaa, vaan väittää Raamatun kertovan Jumalasta, jonka ihminen voi kohdata arjessaan.

Eksistentiaalista raamattukäsitystä on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se antaa suuren tulkinnan mahdollisuuden yksilölle, jolloin uskonnollisen yhteisön tulkintatapa jää helposti unohduksiin. Kriitikot korostavat myös, että tulkittavan tekstin historiallista taustaa ei pidä unohtaa.

Pelastushistoriallista ja eksistentiaalista raamattukäsitystä kutsutaan yhteisnimellä liberaaleiksi raamattukäsityksiksi vastakohtana fundamentalistiselle ja konservatiiviselle raamattukäsitykselle.

YHTEISKUNNALLISIA TULKINTOJA

UE2, s.175

Raamattu on usein haluttu nähdä myös poliittisena kirjana. Sanoma vapaudesta, tasa-arvosta ja lähimmäisenrakkaudesta on saanut monet sorretussa asemassa olevat ja heidän puolustajansa vaatimaan, että Raamatun viesti on otettava todesta myös yhteiskunnallisessa elämässä.

Vapautuksen teologiasta nousevassa raamatuntulkinnassa Jeesus nähdään erityisesti huono-osaisten puolesta taistelevana hahmona. Häntä pidetään kristityn esikuvana. Aatteen kannattajien mielestä ei riitä, että sorretuille luvataan parempaa elämää kuoleman jälkeen, vaan sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta vastaan pitää taistella nyt. Vapautuksen teologia on syntynyt ja saanut kannatusta erityisesti maissa, joissa esiintyy yhteiskunnallista epäoikeudenmukaisuutta, esimerkiksi Etelä-Amerikassa.

Feministinen raamattukäsitys puolestaan nostaa esiin kysymyksen naisen asemasta. Raamattu kertoo paljon miehistä ja jopa Jumala kuvataan miehisillä termeillä. Feministisen tulkinnan mukaan olisi syytä alkaa käyttää Jumalasta myös naisellisia käsitteitä, koska naiset ovat yhtä lailla Jumalan kuvaksi luotuja. Yhteiskunnallisia tulkintatapoja on kritisoitu esimerkiksi siitä, että Raamattua käytetään liiaksi politiikan välineenä, ei uskonnollisena kirjana.

Tehtävät

1. **Vastaa luvun perusteella seuraaviin kysymyksiin:**
   a) Miksi Raamattua tulkitaan eri tavoin?
   b) Miten eri tavoin sitä tulkitaan?
   c) Mikä merkitys eri tulkinnoilla on?
   d) Mitä ongelmia eri tulkintatapoihin liittyy?
2. **Vertaa eri raamattukäsityksiä toisiinsa.**

12. Vanhan testamentin historiakirjat

Vanha testamentti on sekä juutalaisten että kristittyjen pyhä kirja. Se jaetaan kolmeen osaan: historiakirjoihin, profeettakirjoihin sekä viisaus- ja runouskirjoihin. Kullakin kirjaryhmällä on ollut ja on oma käyttötarkoituksensa ja merkityksensä.

JUUTALAINEN HISTORIAKÄSITYS

Juutalaiset jakavat kansana yhteisen historian. Lähtökohtana on usko siihen, että Jumala on antanut juuri heille erityisen tehtävän kaikkien kansojen joukossa. Tätä erityistä tehtävää perustellaan Raamatun kertomusten avulla. Vanhan testamentin antama kuva juutalaisista on rosoinen, toisinaan heidän kerrotaan noudattaneen saamiaan käskyjä, toisinaan taas rikkoneen niitä vastaan.

Juutalaisten historia kuvataan Vanhassa testamentissa. Myytti ja historia kulkevat siellä käsi kädessä niin, että niitä on usein vaikea erottaa toisistaan. Silti kummallakin on tärkeä merkityksensä. Raamatun tekstit ovat luonteeltaan ensisijaisesti uskonnollista julistusta, jolle historia luo raamit. Historian tapahtumat nähdään todisteena Jumalan suosiosta tai

Israelin kansan historia nivoutuu oman aikansa suurvaltojen, kuten Egyptin, Babylonian, Assyrian ja Persian historiaan.

Vanhan testamentin maailma

Juutalaisella miehellä on aamurukouksessa ja synagogajumalanpalveluksessa harteillaan rukousviitta eli tallit (kuvassa taustalla). Itkumuurilla hiljentyvän ortodoksijuutalaisen otsalla näkyvät rukouskotelot sisältävät katkelmia Mooseksen kirjoista.

epäsuosiosta. Vanhan testamentin näkemys historian kulusta eroaa monin paikoin historiantutkimuksen näkemyksestä.

Tutkijat ovat päätelleet, että Vanhassa testamentissa kuvattu juutalaisten historia on koottu useista lähteistä. Esimerkiksi kertomus kansan pakenemisesta Egyptistä Mooseksen johdolla lienee koskenut vain joitakin heimoja. Myöhemmin se on kuitenkin laajennettu koko kansaa koskevaksi kertomukseksi. Vanhassa testamentissa Israelin kansa halutaan nähdä Jaakobista polveutuvana kahdentoista heimon liittona, vaikka tosiasiassa kyse on alkujaan erillisistä heimoista.

VANHAN TESTAMENTIN SYNTY JA KÄYTTÖ

Vanhaa testamenttia on koostettu pitkän ajan kuluessa ja monen ihmisen kirjoittamana. Vanhimmat kertomukset ovat syntyneet jo kauan ennen kuin niitä on alettu merkitä muistiin. Ne kulkivat suullisena perimätietona sukupolvelta toiselle, kunnes niitä alettiin koota noin 900-luvulla eKr. Uusimmat tekstit ovat ilmeisesti peräisin 150-luvulta ennen ajanlaskumme alkua. Juutalaiset määrittelivät ohjeellisen kirjakokoelman eli **kaanonin** vasta vuoden 100 jKr. tienoilla. Tuolloin oli tullut tarpeelliseksi tehdä pesäeroa hieman aiemmin syntyneeseen kristinuskoon.

Vanhassa testamentissa olevia tekstejä on käytetty hyvin erilaisiin tarkoituksiin. Juutalaiset painottavat sitä, että kirja kertoo heidän kansansa historian ja sisältää ohjeita riittien suorittamisesta ja arkielämästä. Kristityt ovat puolestaan lukeneet Vanhaa testamenttia ikään kuin Uuden testamentin kautta; ilman Vanhaa testamenttia Uutta testamenttia olisi vaikea ymmärtää. Uusi testamentti edustaa kristityille kuitenkin uudempaa jumalallista julistusta siitä, kuinka Vanhan testamentin ennustusten katsotaan toteutuneen Jeesus Nasaretilaisen elämässä ja toiminnassa.

TOORA ELI PENTATEUKKI – VANHAN TESTAMENTIN HISTORIAKIRJOJEN PERUSTA

Vanhan testamentin viittä ensimmäistä kirjaa, Mooseksen kirjoja, kutsutaan hepreankielellä **Tooraksi**. Se on juutalaisille Raamatun tärkein osa. Raamatuntutkijat käyttävät teoksesta nimitystä **Pentateukki** eli 'viisiosainen kirja'. Sitä kutsutaan myös 'laiksi' tai 'opetukseksi'. Viisi Mooseksen kirjaa ei ole alun perin ollut yhden kirjoittajan teos, vaan se on ilmeisesti koottu kolmesta tai neljästä eri lähteestä. Kirjan nimi viittaa yhteen päähenkilöön, ei kirjoittajaan.

Pentateukki kertoo uskosta siihen, että Israelin kansa on Jumalan valitsema kansa, jonka Jumala vapautti Egyptin orjuudesta ja jolle Hän osoitti muutenkin rakkauttaan. Uskonnollisen ja yhteiskunnallisen elämän perusohjeet löytyvät Pentateukista.

Pentateukin perusjuonteena on kertomus israelilaisten yhteisestä myyttisestä historiasta: se alkaa kertomuksella maailman luomisesta ja jatkuu muilla niin kutsutuilla **alkukertomuksilla**, joissa selitetään esimerkiksi pahuuden syytä ja olemusta. Tämän jälkeen kertomukset ovat tärkeiden henkilöhahmojen varassa aina Abrahamista Moosekseen asti. Nämä henkilöt toimivat joko suositeltavina tai varoittavina esimerkkeinä siitä, miten ihmisen pitäisi elää.

Kertomusta Israelin kansan historiasta täydennetään monilla papistolle ja myös tavallisille ihmisille annettavilla ohjeilla. Ohjeilla on edelleen suuri merkitys juutalaiselle yhteisölle, esimerkiksi viikoittaisen lepopäivän eli sapatin viettoa perustellaan Mooseksen kirjan tekstillä (2. Moos. 20:8–12). Arkisen aherruksen keskeyttävän sapatin vietto alkaa kotona, kun perheenäiti sytyttää kaksi kynttilää ennen auringonlaskua ja lukee siunauksen. Sapatin vastaanotto tapahtuu sen jälkeen synagogassa. Sapatti on edelleen juutalaisen viikon kohokohta.

Myös Kymmenen käskyä (2. Moos. 20:3–17 ja 5. Moos. 5:7–21) sisältyvät Pentateukkiin. Niiden merkitystä perustellaan sillä, että itse Jumala on antanut ne kansalleen. Juutalaiset ajattelevat, että kyseessä on Israelin kansan ja heidän jumalansa, Jahven, välinen liitto: koska Jumala rakastaa ja suojelee kansaansa, tämä osoittaa kuuliaisuuttaan noudattamalla Jahven antamia käskyjä. Ajatus liitosta on erittäin tärkeä juutalaisille; kristityt pitävät Kymmentä käskyä eettisinä perusohjeina. Niissä annetaan ohjeet sekä Jumalan kunnioittamiseen että ihmisten keskinäiseen kanssakäymiseen. Samantyyppisiä ohjeita on kaikissa kulttuureissa, ja usein niille on annettu lisää painoarvoa nimeämällä ne jumalallisiksi.

Viides Mooseksen kirja on alun alkaen ollut osa toista teosta ja se on sittemmin liitetty Pentateukkiin. Tässä kirjassa on perusteltu Israelin kansan erityisasema (5. Moos. 4:32–40). Kirja sisältää myös lakeja ja säädöksiä ja päättyy kertomukseen Mooseksen kuolemasta.

MUUT HISTORIAKIRJAT

Pentateukin lisäksi Vanhan testamentin historiakirjoihin luetaan ns. deuteronomistinen sekä kronistinen historiateos. **Deuteronomistinen historiateos** on tutkijoiden mukaan ollut alun perin yhtenäinen teos, mutta myöhemmin se on jaettu osiin. Ensimmäinen osa Deuteronomium on liitetty osaksi Pentateukkia. Lisäksi teokseen kuuluvat Joosuan kirja, Tuomarien kirja, Samuelin kirjat sekä Kuningasten kirjat. Teos on ilmeisesti valmistunut vuoden 550 eKr. tienoilla. Deuteronomistinen historiateos jatkaa israelilaisten historiaa Mooseksesta eteenpäin Kanaaninmaan valloituksesta Jerusalemin hävitykseen vuonna 587 eKr. Teoksessa keskeisellä sijalla on ajatus tekojen seurauksista: kun Israelin kansa unohti Jumalan ja kaiken sen, mitä Jumala oli sille tehnyt, sen asiat alkoivat mennä huonosti. Teos selittää siis kansan joutuneen pakkosiirtolaisuuteen tottelemattomuutensa vuoksi.

Deuteronomistisen historiateoksen kirjoittajat vaikuttivat vahvasti juutalaisen opin kehittymiseen. He painottivat sitä, että juutalaisilla on vain yksi Jumala, Jahve, jota voidaan palvoa vain yhdessä paikassa, Jerusalemin temppelissä. He korostivat myös katumuksen merkitystä silloin, kun ihminen tietää toimineensa väärin. Tämä on nähty juutalaisen eettisen ajattelun perustana. Myös Jumalan ja Israelin kansan välinen liitto tulee selvästi esille deuteronomistien kirjoituksissa.

Kronistinen historiateos on deuteronomistista nuorempi. Se on kirjoitettu vuosien 400 ja 200 eKr. välisenä aikana. Teokseen kuuluvat Aikakirjat sekä Esran ja Nehemian kirjat. Kronistisen historiateoksen kokoajat ovat käyttäneet lähteenään deuteronomistista historiateosta. Ajatus kärsimyksestä synnin seurauksena tulee Aikakirjoissa selkeästi esille. Esran ja Nehemian kirjat ovat jatkoa Aikakirjoille.

lisätietoa

Alkukertomukset Raamatun peruskertomuksina

Alkukertomuksia voidaan tulkita monin eri tavoin. Niitä voidaan pitää myyttisinä selityksinä ihmistä askarruttaviin kysymyksiin. Yksittäinen tapahtuma ei ole tärkeä, vaan se, mitä tämä tapahtuma kertoo maailmasta ja ihmisestä. Esimerkiksi syntiinlankeemuskertomuksessa keskeistä on ihmisen halu olla enemmän kuin miksi hänet on alunperin luotu.

Alkukertomuksia ovat:

– Luomiskertomukset (1. Moos. 1–2) kertovat maailman ja ihmisen olevan Jumalan luomia

– Syntiinlankeemuskertomus (1. Moos. 3), jolla on selitetty sitä, miksi maailmassa on pahaa

– Veljesmurha (1. Moos. 4), joka kertoo pahuuden vaikutuksista maailmassa

– Nooan arkki ja vedenpaisumus (1. Moos. 6–8), jossa kerrotaan siitä, kuinka Jumala pettyy pahaan maailmaan ja tuhoaa sen lähes täysin pelastaen kuitenkin Jumalalle kuuliaisen Nooan ja hänen arkkiinsa päässeet ihmiset ja eläimet

– Babylonin torni (1. Moos. 11:1–9), jonka avulla on selitetty sitä, että ihmiset puhuvat eri kieliä eivätkä näin ollen vaivattomasti ymmärrä toisiaan.

Tehtävät

1. **Poimi luvusta 5 tärkeintä käsitettä ja käännä ne parhaiten osaamallesi vieraalle kielelle.**
2. **Mikä on Pentateukin keskeinen sisältö ja merkitys juutalaisille ja kristityille?**
3. **Lue Raamatusta Ruutin kirja. Kirjan keskeisimmät naiset ovat Noomi ja Ruut. Millaisen kuvan teksti antaa näistä naisista? Kerro omin sanoin kirjan tarina.**

13. Profeetat, runous ja viisaus Vanhassa testamentissa

Vanhassa testamentissa ei kerrota pelkästään Israelin kansan vaiheista, vaan se sisältää myös muunlaisia tekstejä. Profeetta-, runous- ja viisauskirjallisuudella on suuri merkitys niin yhteiskunnallisessa kuin uskonnollisessakin mielessä. Se on myös olennainen osa länsimaisen kirjallisuuden historiaa.

PROFEETTOJEN TEHTÄVÄT

Profeetoista puhuttaessa mieleen tulee yleensä ensimmäisenä ennustaminen. Se oli Vanhan testamentin aikaan yksi profeettojen tehtävä, mutta ei suinkaan ainoa. Profeetat olivat yhteiskunnan kriitikkoja, joilla oli sanottavaa erityisesti aikoina, jolloin yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus oli uhattuna. Profeetan tehtävä ei useinkaan ollut helppo. Hän sai kielteisen vastaanoton, sillä hänen pyrkimyksensä ei ollut miellyttää, vaan osoittaa, missä kohdin ihmiset toimivat väärin.

Erityisesti profeettoja esiintyi Israelissa 700–500-luvulla eKr. Ennen Israelin kansan pakkosiirtolaisuuteen joutumista profeetat moittivat kansaa sen huonosta elämästä ja varoittivat tulevasta tuhosta. Tuhon tultua profeetat keskittyivät lohduttamaan ja valamaan uskoa tulevaisuuteen.

Profeetat katsoivat olevansa Jumalan asialla: he eivät puhuneet omiaan, vaan pitivät itseään Jumalan viestien välittäjinä. Profeetat eivät kirjoittaneet itse viestejään muistiin, vaan sen tekivät heidän kuulijansa. Tyypillistä profeettakirjoille on, että ne ovat syntyneet jonkin profeetallisen julistuksen pohjalta. Tätä julistusta on sittemmin kommentoitu ja siihen on lisätty myös kertomuksia profetian vaikutuksista. Näin ollen kukin Vanhan testamentin profeettakirja on syntynyt pitkällisen prosessin tuloksena.

Profeetta Jeremia välitti Jumalan tahdon aikalaisilleen. Raamatun mukaan Baaruk kirjoitti sanelun mukaan Jeremian sanat kirjakääröön (Jer. 36). Gustave Doré, Baaruk kirjoittaa Jeremian ennustukset.

© Kuvasto 2014

Laulujen laulussa kuvataan rakkaussuhdetta. Rakastavaiset lentävät taiteilija Marc Chagallin maalauksessa taivaalla painovoimaa uhmaten. Marc Chagall, Sketch for "Song of Songs IV". 1954–1967.

PROFEETTOJEN SANOMA JA MERKITYS

Profeetoilla oli yleensä kaksi teemaa. Ensinnäkin he varoittivat kansaa sekoittamasta israelilaisten ja kanaanilaisten uskontoa keskenään. Kanaanilaiset olivat Palestiinan alueella asuva kansa, joiden jumalan, Baalin, palvonta oli profeettojen julistuksen mukaan epäjumalanpalvontaa ja askel kohti kansan tuhoa. Toinen seikka, johon profeetat puuttuivat, oli yhteiskunnallinen epäoikeudenmukaisuus. Heidän mukaansa oli esimerkiksi väärin vaieta vaurauden epätasaisesta jakautumisesta yhteiskunnassa.

Profeetan arvostus riippui yleensä siitä, kuinka hyvin hänen ennustustensa katsottiin toteutuneen. Kun pakkosiirtolaisuuden aika koitti, arvoon nousivat ne profeetat, jotka olivat ennustaneet tuhoa. Muiden profeettojen julistus menetti merkityksensä, ja heidät unohdettiin.

Juutalaisuudessa profeettojen merkitys on ollut suuri, koska he olivat Israelin kansaa kohdanneiden vaiheiden selittäjiä. Kristityt ovat lukeneet profeettakirjoja toisaalta ennustuksina tulevasta Messiaasta – joka kristittyjen tulkinnan mukaan oli Jeesus – toisaalta ajattomana yhteiskunnallisena kritiikkinä. Muslimeille profeetoilla on myös tärkeä merkitys, katsoihan Muhammed itse jatkavansa samaa perinnettä. Muhammedin mukaan häntä edeltäneitä profeettoja olivat muun muassa Nooa, Abraham, Mooses ja Jeesus.

PROFEETAT JESAJA JA AAMOS

Profeettakirjat on perinteisesti jaettu suuriin ja pieniin profeettoihin. Kyse ei ole kirjojen erilaisesta arvostuksesta, vaan niiden laajuudesta. Jesaja edustaa niin sanottuja suuria profeettoja. Jesajan kirja on hyvä esimerkki pitkällisen prosessin tuloksena syntyneestä profeettakirjasta. Se ei ole alun perin ollut yhtenäinen teos, vaan koottu kolmesta eri lähteestä. Ensimmäinen osa, luvut 1–39, on kirjoitettu vuosien 750–700 eKr. välillä. Tämän osan kirjoittaja varoittaa kansaa epäoikeudenmukaisuudesta ja vääränlaisesta jumalanpalveluksesta. Hän kuitenkin uskoo siihen, että Jumala voi estää kansaa uhkaavan tuhon.

© Kuvasto 2014

Job kokee elämässään täydellisen haaksirikon. Kaikki maallinen hyvä, terveys mukaan lukien, viedään häneltä pois. Henry Wuorila-Stenberg, Job. 2006.

Toinen Jesajan kirjan osa, luvut 40–55, on kirjoitettu pakkosiirtolaisuuden aikana 500-luvulla eKr. Tässä osassa ennustetaan aikojen paranevan. Pakkosiirtolaisuuden aikana kiteytynyt juutalainen oppi näkyy siinä, että osan kirjoittaja puhuu ensimmäistä kertaa Vanhassa testamentissa monoteismista – siitä, että on olemassa vain yksi ainoa Jumala, juutalaisten Jumala.

Jesajan kirjan kolmas osa, luvut 56–66, on kirjoitettu pakkosiirtolaisuuden jälkeen, ja kirjoittajia on ollut useita. Kansa oli päässyt palaamaan takaisin Palestiinaan, mutta kaikki ei ollutkaan hyvin. Kirjassa tämä selitetään sillä, että kansa ei taaskaan muistanut Jumalaansa ja Hänen käskyjään. Kirjoittajat luovat kuitenkin uskoa parempaan.

Aamos kuuluu niin sanottuihin pieniin profeettoihin. Profeetta Aamos vaikutti ilmeisesti 700-luvun puolivälissä eKr. Tuohon aikaan Israelin valtiolla meni taloudellisesti hyvin. Monet rikastuivat, toiset taas köyhtyivät: yhteiskunnassa alkoi olla suuri ero rikkaiden ja köyhien välillä. Aamoksen mukaan moni rikas kartutti varallisuuttaan nimenomaan toisten ihmisten kustannuksella. Siksi hän vaati rehellisyyttä kaupankäyntiin ja köyhistä huolehtimista. Aamoksen esittämä kritiikki on siis varsin ajatonta. Osa kirjassa esitetystä kritiikistä voikin olla peräisin Aamosta myöhemmiltä vuosisadoilta.

Toinen asia, johon Aamos puuttui, oli jumalanpalvelus. Israelilaisten jumalanpalveluksiin oli alkanut tulla kanaanilaisia piirteitä, joita Aamos halveksui. Hän painotti, ettei hienoinkaan jumalanpalvelus miellytä Jumalaa, jos ihminen elää väärin. Oikean elämäntavan korostus onkin tyypillistä Aamokselle.

RUNOUS VANHASSA TESTAMENTISSA

Vanhassa testamentissa on myös lauluja. Psalmien kirja on toiminut alun perin juutalaisen seurakunnan rukous- ja virsikirjana. Myöhemmin myös kristityt ovat käyttäneet teosta rukouskirjana. Psalmeja on kolmenlaisia: hymnit, valituspsalmit ja kiitospsalmit. Niiden kirjoittajista ei ole varmaa tietoa. Monet niistä on merkitty kuningas Daavidin nimiin, mutta tutkijat ovat sitä mieltä, että vain osa Daavidin nimissä kulkevista psalmeista on todella hänen kirjoittamiaan. Psalmien kirja on koottu viimeistään 200-luvulla eKr. Tuohon aikaan saatettiin merkitä tekstejä muiden, merkittävien ihmisten nimiin, jotta niille saatiin enemmän arvovaltaa.

Laulujen laulua voidaan lukea niin uskonnollisena kuin eroottisenakin tekstinä. Aikojen kuluessa sen on tulkittu kuvaavan Jumalan ja hänen kansansa suhdetta, mutta sitä voidaan pitää myös kuvauksena ihmisten välisestä rakkaudesta. Kauniit ja runsaat kielikuvat jättävät lukijan mielikuvitukselle tilaa. On arveltu, että kirja olisi peräisin hellenistiseltä aikakaudelta 300–200-luvulta eKr.

VANHAN TESTAMENTIN VIISAUSKIRJALLISUUS

Jobin kirja ja Sananlaskujen kirja lienevät molemmat peräisin 300-luvulta eKr. Jobin kirja koostuu kahdesta alkuaan erillisestä osasta. Kehyskertomuksessa kerrotaan Jobista, rikkaasta ja hurskaasta miehestä, joka joutuu kokemaan monenlaisia kärsimyksiä. Kertomuksen lomassa kulkee keskusteluosio, jossa Jobin ystävät pyrkivät selittämään Jobin koettelemuksia. Jobin kirjassa keskeisenä teemana on kysymys syyttömän kärsimyksestä. Miksi maailmassa hyvä ei aina saakaan palkkaansa? Miksi näyttääkin käyvän päinvastoin?

Sananlaskujen kirja puolestaan sisältää tiivistettyä viisautta. Lyhyillä lauselmilla annetaan ohjeita jokapäiväiseen elämään. Tärkeintä olisi oppia erottamaan viisaus tyhmyydestä. Sananlaskuille on tyypillistä yleisinhimillisyys ja yleismaailmallisuus.

Tehtävät

1. **Tee kolme kysymystä luvun sisällöstä kurssikokeeseen.**
2. **Mikä oli profeettojen tehtävä?**
3. **Etsi Psalmeista, Jobin kirjasta tai Saarnaajan kirjasta jokin sinua puhutteleva elämänviisaus.**

14. Uuden testamentin evankeliumit

Uusi testamentti alkoi syntyä vähitellen ensimmäisen kristillisen vuosisadan aikana. Alussa kristityt lukivat juutalaisten pyhiä tekstejä omissa kokouksissaan. Jeesuksesta ja hänen merkityksestään kertovat tekstit saivat kuitenkin varsin pian oman sijansa. Se tieto, mikä meille on Jeesuksesta periytynyt, on häneen uskoneiden ihmisten välittämää.

EVANKELIUMIEN SYNTY

Uusi testamentti alkaa neljällä **evankeliumiksi** kutsutulla kirjalla. Kirjojen taustalla on suullinen ja kirjallinen perimätieto Jeesuksen sanoista, teoista ja vaikutuksesta. Kukin evankelista on koonnut käytössään olleesta aineistosta kokonaisuuden, jossa hänen persoonalliset korostuksensa näkyvät. Evankeliumien kirjoittajista ei ole varmaa tietoa, sillä heidän nimensä on lisätty kirjoihin vasta 100-luvulla jKr. Kirjoittajat eivät todennäköisesti ole olleet tapahtumien silminnäkijöitä.

Koska evankeliumit ovat syntyneet verrattain myöhään, niihin on vaikuttanut seurakunnissa käyty opillinen keskustelu. Niinpä kyse ei aina olekaan aidoista Jeesuksen sanoista, vaan mukana on jo niiden tulkintaa. Evankelistat ovat valinneet tiettyjä tekstejä ja jättäneet toisia pois. Evankeliumit onkin koottu yksittäisistä kertomuksista, **perikoopeista**, suuremmaksi kokonaisuudeksi.

Evankeliumit eivät ole Raamatussa ikäjärjestyksessä. Ensimmäiseksi on sijoitettu kirjoista toiseksi vanhin, Matteuksen evankeliumi. Sitä on pidetty kristillisen kirkon tärkeimpänä evankeliumina, koska se oli laajasti levinnyt ja yleisesti seurakunnissa käytetty teksti. Tutkijoiden mukaan kirja on kirjoitettu vuosien 80–100 jKr. välillä, jolloin kristinusko oli jo levinnyt suhteellisen laajalle Rooman valtakunnassa. Tämän kirjan kirjoittajasta ei tiedetä paljon. Hän on tuntenut hyvin Vanhan testamentin, sillä hän vetoaa kirjassaan usein siihen, että Vanhan testamentin ennustukset toteutuivat Jeesuksen toiminnassa ja opetuksissa.

Vanhin evankeliumeista on Uuteen testamenttiin toiseksi sijoitettu Markuksen evankeliumi. Se on kirjoitettu 60-luvun loppupuolella jKr. Evankeliumin kirjoittaja on tuntematon, vain hänen etunimensä on jäänyt tiedoksi jälkipolville. Kirja on todennäköisesti kirjoitettu Roomassa. Markus kirjoitti kirjaansa noin kolmekymmentä vuotta Jeesuksen kuoleman jälkeen. Jeesuksen henkilökohtaisesti tunteneiden määrä alkoi huveta, joten nähtiin tarpeelliseksi koota yhteen kaikki se Jeesusta koskeva tieto, joka siihen asti oli kulkenut suullisena perimätietona tai irrallisina muistiinpanoina.

Luukkaan evankeliumi on kaksiosaisen teoksen ensimmäinen osa, toinen on Apostolien teot. Evankeliumi on kirjoitettu

Synoptisten evankeliumien syntyteoria

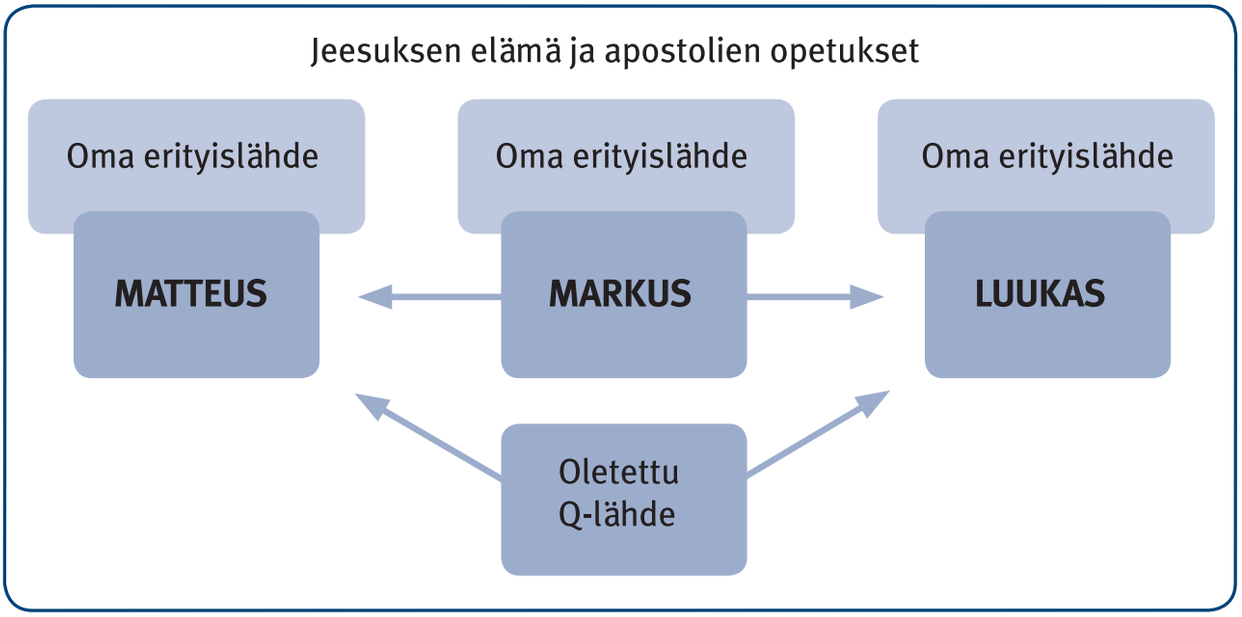

80–90-luvulla jKr. Kirjoittajana on pidetty Paavalin apulaista lääkäri Luukasta, mutta varmasti asiaa ei tiedetä.

Tutkijat ovat tulleet siihen tulokseen, että sekä Matteus että Luukas ovat tunteneet Markuksen tekstin omia teoksiaan kirjoittaessaan. Tämän lisäksi heillä on ollut käytössään niin kutsuttu **Q-lähde**, Jeesuksen puheiden kokoelma, joka ei ole säilynyt jälkipolville. Matteuksella ja Luukkaalla on ollut myös omia lähteitään, joilla he ovat täydentäneet Markukselta ja Q-lähteestä saamaansa aineistoa. Näitä kolmea evankeliumia kutsutaan **synoptisiksi** eli yhdessä katsoviksi evankeliumeiksi. Evankeliumit muistuttavat jäsentelyltään ja sisällöltään toisiaan, vaikka niissä kirjoittajien persoonalliset korostukset näkyvätkin.

Johanneksen evankeliumi on evankeliumeista nuorin ja eroaa selvästi kolmesta muusta. Se on kirjoitettu vuoden 100 jkr. tienoilla. On mahdollista, että Johannes on tuntenut aiemmin kirjoitetut evankeliumit. Johannes on kuulunut kristilliseen yhteisöön, joka on jo selkeästi irtautunut juutalaisuudesta ja elänyt kreikkalais-roomalaisen kulttuurin keskellä.

EVANKELIUMIEN SISÄLTÖ

Evankeliumeissa on monenlaisia kertomuksen lajeja. Jeesuksen elämänvaiheet muodostavat rungon, jonka varaan evankeliumit rakentuvat. Evankeliumeissa on Jeesuksen puheita ja evankelistat kertovat, että Jeesus käytti puhuessaan paljon vertauksia, joiden avulla hän selitti asioita. Käytetyillä kielikuvilla ja esimerkeillä arkisesta elämästä Jeesus halusi sanomansa tulevan ymmärretyksi (esim. Matt. 13:44–50). Kertomukset Jeesuksen ihmeistä täydentävät evankeliumien Jeesus-kuvaa. Ihmekertomuksissa Jeesus esiintyy Jumalan valitsemana lähettiläänä. Varhaisimpien ihmekertomusten (esim. Mar. 10:51–52) sanoma oli painottaa Jeesuksen herättävän sairaassa ihmisessä uskon, jonka kautta hän parantuu.

Matteus on jäsentänyt aineistoaan Jeesuksen opetuksista pitkien puheiden muotoon. Tunnetuin näistä on Vuorisaarna (luvut 5–7). Puheissa käsitellään paljolti sitä, miten kristityn tulisi elää. Matteus halusi myös osoittaa lukijoilleen, että se, mitä Vanhassa testamentissa oli ennustettu, toteutui Jeesuksen elä-

mässä ja opetuksessa. Kirja onkin kuin todistuspuheenvuoro muille juutalaisille. Matteus ei hylännyt Vanhan testamentin opetuksia vaan katsoi Jeesuksen täydentävän niitä. Vuorisaarnassa tulee hyvin esiin se, että Matteus näkee Jeesuksen tulkinneen juutalaista lakia uudella tavalla.

Markus korostaa Jeesuksen kärsimystä ja sen merkitystä. Jeesus vältti Markuksen mukaan tuomasta esille sitä, että hänellä oli jumalallisia valtuuksia. Markus kertoo, että Jeesus toistuvasti kielsi ihmisiä kertomasta muille heitä kohdanneista ihmeistä. Opetuslapsetkaan eivät Markuksen mukaan täysin ymmärtäneet Jeesuksen merkitystä ennen hänen ylösnousemustaan.

Luukkaan Jeesus on syntisten ja sorrettujen puolella. Esimerkiksi kertomus laupiaasta samarialaisesta (Luuk. 10: 25–37) nostaa muiden ihmisten hyljeksimään kansaan, samarialaisiin, kuuluvan miehen muiden esikuvaksi. Luukas korostaa Jumalan pelastussuunnitelmaa, joka jakautuu hänen mukaansa kolmeen vaiheeseen: Israelin aika, jonka tunnusomaiset piirteet olivat laki ja profeetat, Jeesuksen aika sekä sitä seuraava evankeliumin levittämisen aika. Israelin Jumalasta tuli tämän prosessin myötä kaikkien kansojen Jumala. Luukas korostaa sitä, että Jumala toimii maailmassa Pyhän Hengen välityksellä.

Johanneksen evankeliumi eroaa muista siinä, että tulkinnat Jeesuksen opetuksista on viety muita evankeliumeja pidemmälle. Johanneksen Jeesus on varmempi omasta erityislaatuisuudestaan ja asemastaan Jumalan Poikana kuin muiden evankeliumien Jeesus. Johannes on pyrkinyt luomaan Jeesuksen opetuksiin pohjautuvaa, rakkautta korostavaa, kristillistä oppia.

HISTORIALLINEN JEESUS

Evankeliumit eivät ole ensisijaisesti historiallisia tekstejä, vaan uskonnollista julistusta, ja siksi historiallisen Jeesuksen hahmottaminen niiden perusteella on vaikeaa. Synoptisia evankeliumeja pidetään historiallisesti luotettavampina kuin Johanneksen evankeliumia. Kaiken kaikkiaan ongelmana on kuitenkin se, että silminnäkijöiden todistuksia Jeesuksesta ei ole säilynyt kirjallisessa muodossa. Kristilliselle yhteisölle Jeesuksen ylösnousemuksella oli ratkaiseva merkitys. Evankeliumien antama kuva Jeesuksesta onkin siksi sidoksissa ylösnousemususkoon.

Karkea kuva historiallisesta Jeesuksesta voidaan kuitenkin luoda. Ajanlaskumme alun aikoihin Galileassa vaikutti kiertelevä opettaja nimeltään Jeesus Nasaretilainen. Hän julisti tulevaa Jumalan valtakuntaa, mikä ilmeisesti aiheutti sen, että vallanpitäjät suhtautuivat häneen kielteisesti. Jeesuksen pelättiin aiheuttavan toiminnallaan levottomuuksia roomalaisia miehittäjiä vastaan. Jeesuksen mukana kulki ihmisiä, niin miehiä kuin naisiakin, kuuntelemassa hänen opetuksiaan.

Hän tunsi todennäköisesti myös toisen uskonnollisen opettajan Johannes Kastajan, joka kastoi hänet. Jeesuksen lapsuudesta tiedetään vain hyvin vähän evankeliumien pohjalta, joten historiallinen kuva jää varsin hauraaksi. Noin 30-vuotiaana Jeesus aloitti julkisen toimintansa, jota kesti suhteellisen lyhyen ajan. Tietoa Jeesuksen ristiinnaulitsemisesta pidetään historiallisesti varmana.

Tehtävät

1. **Laadi luvusta tekstiviestin kaltainen lyhyt teksti, josta ilmenee, mitä uutta opit.**
2. **Mitä asioita eri evankeliumit painottavat?**

15. Paavali ja Uuden testamentin kirjeet

Jo ennen kuin ilmeni tarvetta Jeesuksen opetusten kokoamiseksi evankeliumien muotoon, oli syntynyt kristillisiä seurakuntia, joissa kaivattiin apua monenlaisissa opillisissa ja käytännöllisissä kysymyksissä. Vanhimpia Uuden testamentin tekstejä ovat muutamat näille seurakunnille lähetetyt kirjeet. Kirjeiden lisäksi Uudessa testamentissa on kristinuskon alkuajoista kertova Apostolien teot, jota on pidetty ensimmäisenä kirkkohistoriana.

PAAVALI APOSTOLIEN TEKOJEN KESKUSHAHMONA

Apostolien tekojen keskushahmoksi nousee apostoli Paavali. Hän oli kahden kulttuurin perillinen. Paavali sanoo itse (Fil. 3:2–6, Gal. 1:13–14) olleensa nuorena miehenä erittäin kiihkeä juutalainen, sillä hän kuului äitinsä puolelta farisealaiseen suuntaukseen. Fariseukset olivat oppineita juutalaisia, jotka eivät juurikaan panneet painoa poliittiselle toiminnalle. Nuorelle Paavalille oli tärkeää juutalaisen lain noudattaminen. Kristittyjä hän piti jumalanpilkkaajina. Paavalin toinen kulttuurinen lähtökohta oli **hellenismi**. Hellenistisen perinnön turvin hän hallitsi kreikkalaisen sivistyksen ja kielen. Juuri tämä tausta mahdollisti myöhemmin lähetysmatkojen tekemisen kreikkalaisille alueille.

Apostolien teoissa kerrotaan Paavalin elämän käännekohdasta ja elämästä sen jälkeen. Paavalin kerrotaan olleen matkalla Damaskoksen kaupunkiin, kun hän koki voimakkaan kääntymiskokemuksen. Tämän jälkeen entisestä kiihkeästä fariseuksesta ja kristittyjen vainoajasta tuli kristinuskon puolestapuhuja. Merkiksi uudesta elämästään Paavali vaihtoi jopa nimeä: Sauluksesta tuli Paulus eli Paavali.

Usko siihen, että Jeesus oli ollut juutalaisten odottama Messias, alkoi levitä juutalaisten keskuudessa. Vähitellen myös ei-juutalaisten eli **pakanoiden** piirissä alkoi kiiriä käsitys, että Jeesus ei ollut tärkeä vain juutalaisten odotettuna Messiaana, vaan koko maailman pelastajana.

Paavalin merkitys kristinuskon syntyprosessissa oli merkittävä. Hän korosti opetuksessaan sitä, että Jeesus ei ollut kuollut ja noussut ylös vain juutalaisten, vaan kaikkien ihmisten puolesta. Jerusalemissa 40-luvulla pidetyssä apostolien kokouksessa keskusteltiin siitä, pitäisikö kristityksi kääntyvän pakanan alkaa noudattaa juutalaista lakia. Paavalin mukaan Mooseksen laki ei koskenut heitä ja tämä kanta voitti. Voidaan sanoa, että tästä päätöksestä alkoi kristinuskon irtautuminen juutalaisuudesta omaksi uskonnokseen.

Apostoli Paavali on kristinuskon ensimmäinen merkittävä opin muotoilija. Osa hänen kirjeistään on vanhempia kuin evankeliumit. Kristillisessä taiteessa Paavalia on ikuistettu jo varhaisista vuosisadoista lähtien. Kuvassa ravennalainen mosaiikkityö 500-luvulta.

PAAVALI SEURAKUNTIEN PERUSTAJANA

Paavalin tehtäväksi oli tullut viedä sanomaa evankeliumista ei-juutalaisille. Hän kiersi opettamassa ja sai kristinuskolle lisää kannattajia. Hänen matkansa ulottuivat Jerusalemista aina Roomaan asti. Matkoillaan Paavali perusti moniin kaupunkeihin seurakuntia ja neuvoi niiden johtajille ja tavallisille seurakuntalaisille, millaista elämää kristityn ja kristillisen seurakunnan tuli elää.

Apostoli Paavali teki useita lähetysmatkoja varsinkin kreikkalaisiin kaupunkeihin, kuten Korinttiin, Ateenaan ja Filippiin. Apostolien teot kertoo juuri näistä matkoista. Kuuluisa on esimerkiksi kuvaus (Ap.t. 17:22–31), jossa Paavali saapuu Ateenaan ja pitää puheen Areiopagilla, perinteisellä oikeusistuntopaikalla Akropolis-kukkulan juurella. Puheessaan Paavali kertoo ateenalaisille, että se tuntematon jumala, jota aiemmin on palvottu, on nyt ilmoittanut itsensä. Hyvä kreikkalaisen perinteen tuntemus auttoi näin Paavalia lähestymään kuulijoitaan oikeasta näkökulmasta.

Paavalin suuri haave oli edetä lähetystyössään Hispaniaan, nykyiseen Espanjaan saakka. Perimätiedon mukaan Paavali oli matkalla kohti Espanjaa, kun hänet vangittiin Roomassa ja lopulta mestattiin miekalla roomalaisen käytännön mukaisesti vuonna 67 jKr.

PAAVALIN KIRJEIDEN OPETUKSIA

Lähetysmatkojen seurauksena eri puolille Välimeren aluetta oli syntynyt pieniä kristillisiä seurakuntia, joihin Paavali piti yhteyttä kirjeitse. Vanhin kirjeistä on Ensimmäinen tessalonikalaiskirje, joka on kirjoitettu noin vuonna 50 jKr.

Kirjeissään Paavali vastasi kysymyksiin, joita seurakunnat olivat hänelle esittäneet. Seurakuntalaisten väliset suhteet, suhtautuminen epäjumalille uhrattuun ruokaan, seksuaalietiikka ja yleisesti ottaen kysymykset kristityn elämästä askarruttivat seurakuntalaisia. Paavali teki kirjeissään myös teologisia linjauksia; tärkeimpänä näistä voidaan pitää hänen käsitystään siitä, että ihminen pelastuu

vain uskomalla Kristukseen, ei noudattamalla lakia tai tekemällä hyviä tekoja. Tämän linjauksen Paavali esitti kirjeessään roomalaisille.

Paavalin Roomalaiskirjettä on luettu ja tulkittu ahkerasti eri aikoina kristillisessä kirkossa. Hänen näkemyksensä uskon pelastavasta voimasta oli hyvin merkityksellinen muun muassa 1500-luvulla eläneelle luterilaisen kirkon perustajalle, Martin Lutherille.

Paavali ei itse ajatellut kirjoittavansa tekstejä, joita luettaisiin satoja ja tuhansia vuosia hänen jälkeensä. Hän odotti Kristuksen toisen tulemisen olevan varsin lähellä, mutta ihmisten tuli kuitenkin jatkaa tavallista elämäänsä. Kristuksen paluuseen saattoi varautua vain uskomalla, kaikki muu oli turhaa.

PAAVALIN NIMISSÄ KIRJOITETUT KIRJEET

Uudessa testamentissa on muitakin kuin Paavalin kirjoittamia kirjeitä. Paavalin kuoltua seurakunnissa kaivattiin edelleen ohjeita ja vastauksia uusiin kysymyksiin. Koska Paavalia arvostettiin, kirjeitä seurakunnille kirjoitettiin hänen nimissään. Tämä ei ollut tuohon aikaan epätavallista.

Paavalin koulukunta, joka kirjeitä kirjoitti, pyrki noudattamaan oppi-isänsä teologiaa. Kirjeissä on kuitenkin havaittavissa niin teologisia ja tyylillisiä kuin kirjoittajan ja seurakuntien tilanteisiin liittyviä eroja. Esimerkiksi käytetyt termit ja lauseiden rakenteet ovat erilaisia. Tällaisia kirjeitä ovat esimerkiksi Kolossalais- ja Efesolaiskirjeet.

Paavalin koulukunnan kirjoittamat kirjeet eivät ole enää pelkästään yhdelle seurakunnalle tiettyyn tilanteeseen tarkoitettuja, vaan niiden joukossa on useammille seurakunnille osoitettuja kirjeitä. Osa kirjeistä on osoitettu seurakuntien johtajille, ja niissä annetaan ohjeita seurakuntien asioiden järjestämiseen.

Tehtävät

1. **Tee käsitekartta, josta ilmenee Paavalin merkitys kristinuskolle.**
2. **Mikä on Uuden testamentin kirjeiden tarkoitus ja sisältö?**
3. **Esitä perusteluja seuraavalle väitteelle: ”Paavali on Jeesuksen ohella toinen kristinuskon perustajista”.**

16. Raamatun ilmestys-kirjallisuus

Kreikan sana 'apokalypsis' tarkoittaa ilmestystä. Raamatun ilmestyskirjallisuus eli apokalyptiikka kuvaa maailmanlopun tapahtumia. Tapahtumat on ilmestyskirjoissa kuvattu näkyjen ja vertauskuvien kautta. Ilmestyskirjallisuutta on läpi kirkon historian tulkittu hyvin monella tavalla ja joskus sen kuuluminen pyhään kirjallisuuteen on jopa kyseenalaistettu sanoman vaikeaselkoisuuden vuoksi.

APOKALYPTIIKAN KESKEISET PIIRTEET

Apokalyptiikka kuvaa maailmanlopun tapahtumia, joista käytetään nimitystä **eskatologia**. Tapahtumia kuvataan unien ja näkyjen avulla, peitekielellä ja vertauskuvallisesti. Myös apokalyptiikassa paljon käytetty lukusymboliikka on peitekieltä. Koska ilmestyskirjat eli **apokalypsit** on kirjoitettu peitekielellä, niitä on myös tulkittu aina uudestaan uusissa historiallisissa tilanteissa.

Apokalyptinen kirjallisuus on syntynyt vainottujen ja sorrettujen ihmisten parissa. Apokalyptiikassa maailma nähdään usein hyvän ja pahan taistelukenttänä. Tyypillinen apokalypsi kuvaakin Jumalan dramaattista puuttumista maailmanhistoriaan: vaikka hyvä näyttäisi olevan ensin alakynnessä, se kuitenkin lopulta voittaa viimeisessä taistelussa pahaa vastaan. Voiton jälkeen hyvät ihmiset saavat elää uudessa maailmassa ikuisesti ja pahat tuomitaan tuhoon. Apokalyptiikka onkin toivon teologiaa, joka julistaa tietyssä historian hetkessä kärsiville lohdutusta ja pelottelee kristittyjä pysymään taistelussa hyvän puolella.

Juutalaisuuden ja varhaiskristillisyyden piirissä on ollut liikkeellä useita apokalypsejä. Niistä Raamatun kaanoniin on valittu Danielin kirja Vanhaan testamenttiin ja Johanneksen ilmestys Uuteen testamenttiin. Muut apokalypsit ovat karsiutuneet pois joko liiallisen monitulkintaisuutensa tai poliittisen tulenarkuutensa vuoksi.

APOKALYPTIKKO DANIEL

UE3, s.202

Kristittyjen Vanhan testamentin kaanonin profeettakirjoihin kuuluva Danielin kirja on apokalypsi. Danielin kirja on peräisin 160-luvulta eKr., vaikka sen tapahtumat on sijoitettu 500-luvulle eKr. Danielin kirja onkin tyypillinen "tapahtumien jälkeinen ennustus". Siinä on ennustettu Babylonian ja Persian valtakuntien jo tapahtunut tuho; toteutuneella ennustuksella ennustettiin näin peitekielisesti tuhoa myös apokalypsin kirjoitusajan hellenistisille hallitsijoille.

Daniel ei varsinaisesti ole profeetta vaan juutalainen korkean koulutuksen saanut nuori mies, enteiden tulkitsija, joka näkee näkyjä ja tulkitsee unia. Danielin kirjan kuvaamat

tapahtumat tapahtuvat Babylonian ja Persian kuninkaiden hovissa, missä juutalainen pakkosiirtolainen Daniel tulkitsee kuninkaiden unia paremmin kuin paikalliset unientulkitsijat. Daniel ei kuitenkaan suostu kumartamaan kuninkaan patsasta, minkä vuoksi hänet laitetaan tuliseen uuniin. Lisäksi kateelliset virkaveljet järjestävät Danielin leijonien luolaan, mutta Jumala pelastaa hänet aina pinteestä. Tämän seurauksena kuninkaat käskevät kansaa palvelemaan juutalaisten Jumalaa.

Danielin kirjan kirjoittamisen aikoihin 160-luvulla eKr. juutalaiset kapinoivat hellenistisiä hallitsijoita vastaan Palestiinassa. Vieraat hallitsijat olivat häpäisseet Jerusalemin temppelin epäjumalankuvilla ja juutalaisia oli kielletty harjoittamasta uskontoaan. Tästä syystä yksi Danielin kirjan viesti on, että hallitsijoiden tulisi olla oikeudenmukaisia ja antaa juutalaisten jälleen harjoittaa uskontoaan julkisesti. Koska olisi ollut poliittisesti liian vaarallista sijoittaa tarina silloiseen maailmanaikaan, istutettiin Danielin tarina juutalaisten pakkosiirtolaisuuteen. Lukijat kuitenkin ymmärsivät, että tarinan persialaiskuninkailla tarkoitettiin oikeasti hellenistihallitsijoita ja omasta uskostaan kiinni pitävällä Danielilla juutalaisia, jotka eivät suostuneet luopumaan uskostaan hellenistihallitsijoiden painostuksen alla.

Danielin kirja sisältää myös näkyjä, jotka kuvaavat tulevia maailmanvaltoja ja niiden tuhoutumista. Näin se ennustaa tuhoa hellenistisille hallitsijoille, jotka taistelivat toisiaan vastaan Aleksanteri Suuren valtakunnan raunioilla Danielin kirjan kirjoittamisen aikoihin.

Johanneksen ilmestyksessä (Ilm. 6:1–8) kuvataan neljää tuomiopäivän ratsua: valkoisen ratsun selässä jousikätinen valloittaja, punaisen ratsun selässä miekkaa kantava sodanlietsoja, mustan ratsun selässä vaakaa kantava nälän tuoja ja tuhkanharmaan ratsun selässä itse kuolema. Ilmestyskirjan tekstin mukaan ratsut tuovat sodan, nälänhädän ja ruton. Albrecht Dürerin puupiirros vuodelta 1498.

JOHANNEKSEN ILMESTYS

Johanneksen ilmestys eli Ilmestyskirja on Uuden testamentin apokalypsi. Se on kirjoitettu 90-luvulla jKr. Vähässä-Aasiassa, ja siinä on kuvattu lopun aikoja kirjoittajan unenomaisten näkyjen pohjalta. Apokalypsin kirjoittaja Johannes kertoo olevansa vangittuna ja antaa

ymmärtää, että kristityt kärsivät kovista vainoista. Hänen näkynsä kuvaavat myös suuria kärsimyksiä, joita kristityt tulevat vielä kokemaan; jos he kestävät kärsimykset, heille luvataan entistä parempi tulevaisuus. Tutkijoiden mukaan kirjassa kuitenkin liioitellaan kärsimyksiä, joiden keskellä kristittyjen kerrotaan eläneen. Historiantutkimuksen valossa onkin ilmeistä, että tuohon aikaan kristityt saivat elää varsin rauhallista elämää Rooman valtakunnassa.

Uusimman tutkimuksen mukaan Johanneksen ilmestys on apokalyptinen kannanotto keisarikulttiin ja muihin ei-kristillisiin tapoihin, joiden keskellä ensimmäiset kristilliset seurakunnat elivät. Toisena teemana Johanneksen ilmestyksessä on kaupankäynti; valtakunnan pääkaupunki Rooma rikkauksineen kuvataan Saatanan hallitsemaksi kaupungiksi, jonka kanssa Vähän-Aasian kristittyjen kauppiaiden ei pitäisi olla tekemisissä. Johanneksen ilmestyksen viesti oman aikansa lukijoille oli, että Jumala tietää historian tapahtumat etukäteen ja kristityt perivät lopussa voiton, kunhan eivät liiaksi mukaudu Rooman valtakunnan ”pakanallisiin” tapoihin.

Johanneksen ilmestys on yksi Raamatun eniten tulkituista kirjoista. Kirja sisältää runsaasti lukumystiikkaa. Lukumystiikan mukaan eri luvuilla on oma merkityksensä, esimerkiksi Johanneksen ilmestyksessä usein toistuva luku seitsemän merkitsee täydellisyyttä. Ilmestyskirjassa seikkailee myös enkeleitä ja omituisia eläin- ja ihmishahmoja, joiden merkitys ei ole ollut välttämättä selvä kirjan ensimmäisillekään lukijoille. Symbolien hämäryys ja selittämättömyys kuuluukin juuri apokalyptiikkaan.

lisätietoa

Pedon merkki

Johanneksen ilmestyksessä puhutaan ”pedon merkistä”, joka tarkoittaa pedon nimeä tai tämän nimen lukua. Antiikin aikana kreikan ja heprean kielessä kirjaimilla oli myös lukuarvo, esimerkiksi o-kirjaimen lukuarvo oli 6.

Ilmestyksessä pedon luvuksi annetaan käsikirjoituksesta riippuen 666 tai 616. Tämä saattoi viitata Neroon, Rooman keisariin. Kristittyjen vainojen katsotaan alkaneen keisari Neron vainoista v. 64, joissa apostoli Pietari kristillisen perinteen mukaan kuoli. Joskus luvun on myös tulkittu tarkoittavan Hitleriä tai muita modernin ajan ”hirmuhallitsijoita”.

Johannes yhdistää ilmestyksessään ”pedon merkin” erityisesti kaupankäyntiin: kenelläkään ei ole Rooman valtakunnassa lupa myydä tai ostaa mitään ilman, että heillä on ”pedon merkki” oikeassa kädessä tai otsassa. Tutkijat arvelevat, että Johannes on ehkä yrittänyt varoittaa kristittyjä kauppiaita kreikkalais-roomalaisten kauppiasyhdistysten toimintaan liittyneistä ”pakanallisista” tavoista tai kaupankäynnin mukanaan tuomien rikkauksien vaaroista.

Tehtävät

1. **Selitä omin sanoin,**
   a) miksi apokalyptiikka on syntynyt
   b) mikä on Raamatun apokalyptisten teosten keskeisin sanoma.
2. **Millaisia tyylikeinoja apokalyptikot käyttivät teoksissaan? Miten ne vaikuttivat tekstin ymmärrettävyyteen omana aikanaan? Entä nykyisin?**
3. **Pohdi, missä määrin Raamatun apokalypsit ovat omaan aikaansa sidottua poliittista propagandaa ja missä määrin niitä voidaan pitää ajattomina rohkaisu- ja pelottelupuheina kristityille.**

RAAMATTU KULTTUURISSA

17. Raamatun tutkiminen ja kääntäminen
18. Raamatun vaikutus taiteeseen
19. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta

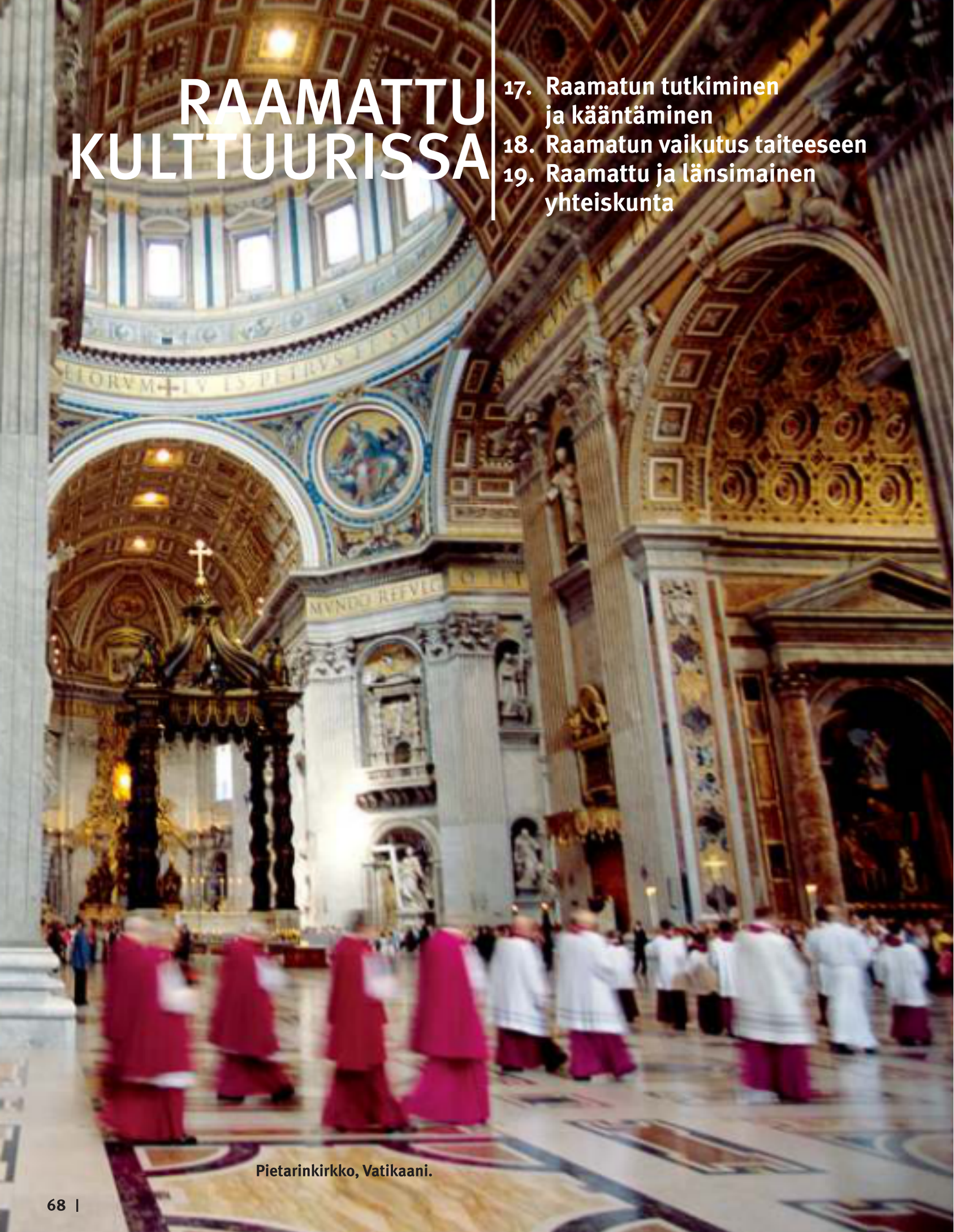

Pietarinkirkko, Vatikaani.

17. Raamatun tutkiminen ja kääntäminen

Raamatun tutkiminen on Raamatun tekstien ja Raamatun syntyajan maailman historiallista tutkimusta. Se antaa tietoa juutalaisten, Jeesus Nasaretilaisen ja varhaisten kristittyjen elämästä. Raamattua tutkitaan kuin mitä tahansa kirjaa, mutta sen merkitystä kristittyjen pyhänä kirjana ei tutkimuksessa kuitenkaan kyseenalaisteta.

RAAMATUN TEKSTIEN TUTKIMUS

Raamatun kirjat ovat syntyneet pitkän ajan kuluessa, mikä asettaa suuria haasteita tutkimukselle. Kun modernilla romaanilla on yleensä yksi kirjoittaja ja sen julkaisuaika on helposti selvitettävissä, on Raamatun kirjoittajia ollut useita kymmeniä ja kirjoitustyö on kestänyt yhteensä noin 1200 vuotta.

Historiallisen raamatuntutkimuksen vanhin tutkimustapa on tekstikritiikki. Raamatun kirjoista oli kristillisten seurakuntien käytössä antiikin aikana useita käsin kopioituja tekstiversioita. Raamatun kirjoja on myös kopioitu vuosisatojen ajan ennen kuin nykyisin käytössä olevat tekstit kanonisoitiin eli julistettiin kirkon pyhäksi kirjaksi. Kopioitaessa sattui kirjoitusvirheitä, ja joskus kopioijat tekivät teksteihin omia muutoksiaan. Tekstikritiikkiä harjoittavat raamatuntutkijat yrittävät löytää Raamatun kirjojen alkuperäisiä tekstiversioita.

Kaikki nykypäivään asti säilyneet Raamatun tekstit ovat toimitustyön tuloksia myöhemmiltä aikakausilta. Siksi myös tekstien toimitustyötä tutkitaan. Tätä historiallisen raamatuntutkimuksen osa-aluetta kutsutaan **redaktiokritiikiksi**. **Redaktorit** ovat toimittajia, Raamatun kirjojen lopullisia kokoajia. Redaktiohistorian tutkijat tutkivat sitä, mistä lähteistä redaktorit ovat koonneet yksittäiset Raamatun kirjat. Esimerkiksi evankeliumien kirjoittajat ja toimittajat ovat käyttäneet Jeesuksen sanojen kokoelmaa lähteenään, mikä selittää omalta osaltaan tekstien samankaltaisuutta.

Lähellä redaktiokritiikkiä on kirjallisuuskriittinen tutkimusote. Se pyrkii selvittämään ne raamatunkohdat, joissa tekstien toimittajat ovat tehneet muutoksia pohjateksteihin. Ensimmäiset Raamatun kirjallisuuskriitikot huomasivat, että 5. Mooseksen kirjan lopussa kerrotaan Mooseksen kuolemasta. Tästä tutkijat päättelivät, että ainakaan Mooses ei ole voinut tätä tekstiä kirjoittaa, vaan jonkun on täytynyt toimittaa tekstiä Mooseksen kuoleman jälkeen. Nykytutkimuksen mukaan Mooses ei olekaan kirjojensa kirjoittaja vaan juutalaisten historian merkkihenkilö, jonka

nimiin Mooseksen kirjat on laitettu. Myös osa Paavalin nimissä kulkevista kirjeistä on jonkun muun myöhemmin kirjoittamia.

RAAMATUN KÄÄNNÖSTEN TUTKIMINEN

Alkuperäisten tekstiversioiden jäljittämisessä auttaa myös Raamatun varhaisimpien käännösten tutkiminen. Vanha testamentti on kirjoitettu pääosin hepreaksi, osin arameaksi. Vanhan testamentin varhaisin käännös on kreikankielinen **Septuaginta**, jonka vanhimmat osat ovat peräisin 250-luvulta eKr. Varhaiset kristityt lukivat Vanhaa testamenttia nimenomaan Septuaginta-käännöksenä.

Uusi testamentti on kirjoitettu kreikaksi. Kreikkaa puhuttiin Välimeren itäosissa yleiskielenä. Siksi Uuden testamentin kirjoittajat päättivät kirjoittaa kirjansa kreikaksi. Uuden testamentin varhaisimmat käännökset on tehty syyriaksi, koptiksi ja latinaksi.

Jeesuksen äidinkieli oli aramea, jota puhuttiin Galilean maaseudulla. Vain muutamia Jeesuksen lausahduksia on kirjattu Uuteen testamenttiin arameaksi. Heprea oli Jeesuksenkin synagogassa lukeman lakikirjan, Tooran, kieli ja juutalaisten kirjakieli.

Käännöksiä tutkittaessa voidaan pohtia esimerkiksi sitä, kuinka sanatarkka käännös on, miten tekstin tyyli on valittu tai mitkä ovat olleet kääntäjien teologiset motiivit. Kääntäjä joutuu tekemään valintoja sopivia sanoja hakiessaan ja usein tehdyt valinnat ovat samalla tekstin tulkintaa. Käännös kertoo käännöksen tekijästä ja siitä kieliympäristöstä, missä hän on käännöksensä tehnyt. Käännösten kautta tutkijat pääsevät käsiksi myös siihen, miten kieli on muuttunut aikojen kuluessa. Raamatun tekstit antavatkin tutkijoille arvokasta aineistoa esimerkiksi kreikan kielen kehityksestä noin viidensadan vuoden ajalta.

RAAMATUNTUTKIMUKSEN UUSIA SUUNTIA

Raamatuntutkijat ovat nykyisin kiinnostuneita siitä, millainen oli se muinaisen Lähi-idän ja antiikin Kreikan ja Rooman maailma, jossa Raamattu on syntynyt. Tutkijoiden on ymmärrettävä esimerkiksi, millaista elämää paimentolaiset viettivät Lähi-idässä satoja vuosia ennen ajanlaskun alkua, sillä tämä oli se elämänpiiri, jossa Vanha testamentti syntyi. Tutkijoita kiinnostaa myös, miten roomalaiset hallitsivat Palestiinaa ajanlaskun alussa, jolloin Uudessa testamentissa kuvatut tapahtumat tapahtuivat. Raamattua tutkitaan osana oman aikansa Lähi-idän kirjallista perinnettä ja kreikkalais-roomalaista kirjallisuutta. Kaikista antiikin teksteistä Raamattu on ylivoimaisesti tutkituin. Kirjallisuustieteen avulla tutkijat ovat saaneet selville, että Raamatusta löytyy samoja aiheita kuin varhaisemmista sumerilaisista ja babylonialaisista teksteistä. Raamattua voidaankin tutkia myös **intertekstuaalisesti**, jolloin tutkijat ovat kiinnostuneita siitä, miten Raamatun kirjat viittaavat toisiinsa. Näin saadaan selvitettyä muun muassa se, mitä Vanhan testamentin kirjallisuutta Uuden testamentin kirjoittajat tunsivat ja käyttivät kirjoittaessaan Uutta testamenttia. Uudessa testamentissa esimerkiksi viitataan usein Vanhan testamentin profeettakirjoihin.

Nykyisin raamatuntutkijat tutkivat myös sosiologian ja mediatutkimuksen keinoin sitä, miten raamatunlukijat ymmärtävät Raamattua ja miten Raamattu näkyy viestinnän, mainonnan ja pop-kulttuurin mielikuvamaailmassa.

RAAMATUN KÄÄNTÄMISEN HISTORIAA

Vanhan testamentin vanhin käännös on kreikankielinen Septuaginta, joka käännettiin hepreasta 250–100 eKr. Egyptin Alek-

sandriassa. Septuaginta tarkoittaa numeroa seitsemänkymmentä, millä viitataan tarinan mukaan niihin seitsemäänkymmeneen kääntäjään, jotka tekivät Septuagintan käännöstyön. Käännös tehtiin Palestiinan ulkopuolella asuville ns. hellenistijuutalaisille, jotka puhuivat kreikkaa. Septuagintaa käyttivät hellenistijuutalaisten lisäksi myös varhaiset kristityt. Kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina Raamatun osia käännettiin muille kielille, koska kaikki eivät osanneet Raamatun alkukieliä hepreaa ja kreikkaa. Kun kristinusko levisi Välimeren ympäristöstä itään ja pohjoiseen, syntyi uusia raamatunkäännöksiä. Raamattua käännettiin esimerkiksi armenian, gootin ja slaavin kielelle.

Koko Raamattu käännettiin latinaksi 300–400-luvun taitteessa. Tämä latinankielinen käännös on nimeltään **Vulgata**, mikä tarkoittaa tavalliselle kansalle tehtyä versiota Raamatusta.

RAAMATUN KÄÄNTÄMISEN MERKITYS KIELELLE JA KULTTUURILLE

Lähetystyön myötä Raamattua on käännetty yli 2400 kielelle. Kokonaisuudessaan Raamattu on käännetty runsaalle neljällesadalle kielelle eli noin 6 prosentille kaikista maailman kielistä. Monissa kulttuureissa kirjakieli on luotu juuri raamatunkäännöstyön yhteydessä.

Nykyisin käännöstyötä tehdään monien alkuperäiskansojen parissa esimerkiksi Venäjällä, Papua-Uudessa-Guineassa ja monissa Etelä-Amerikan maissa. Suomen Pipliaseura on rahoittanut käännöstyötä muun muassa vienankarjalan, vuorimarin ja udmurtin kielille. Lukutaito-opetus liittyy olennaisena osana moniin käännösprojekteihin. Luku- ja kirjoitustaidon avulla alkuperäisväestöt voivat paremmin puolustaa oikeuksiaan ja ylläpitää omaa kulttuuriaan.

Kristityissä kulttuureissa Raamatun vaikutus kieleen on selkeästi nähtävissä. Raamatusta ovat peräisin esimerkiksi monet sanonnat, sananlaskut ja kielikuvat, joita suomalaiset käyttävät arjessaan. ”Joka toiselle kuoppaa kaivaa, se itse siihen lankeaa” on yksi esimerkeistä. Myös ”epäilevä Tuomas”, ”helmiä sioille” ja ”silmä silmästä” ovat alun perin raamatullisia sanontoja ja kielikuvia. Monet erisnimetkin ovat suoraan Raamatusta otettuja tai suomalaiseen asuun muutettuja. Moni on tietämättään jonkun Raamatun henkilön kaima. Esimerkiksi Juho tulee Johannes Kastajasta ja Petteri apostoli Pietarista. Maria ja Saara ovat myös Raamattuun pohjautuvia nimiä.

lisätietoa

Raamatunkäännöksiä nykykielelle

Keskiajan lopulla Raamattua alettiin kääntää eurooppalaisille kansankielille: 1300-luvulla Raamattu käännettiin englanniksi, 1400-luvulla italiaksi ja espanjaksi, 1500-luvulla ranskaksi ja saksaksi. Suomenkielinen Uusi testamentti ilmestyi Mikael Agricolan (n. 1507–1557) käännöksenä vuonna 1548 ja koko Raamattu monien kääntäjien yhteistyön tuloksena vuonna 1642. Viron kielelle Raamattu käännettiin 1700-luvulla, kiinaksi 1800-luvulla ja monille afrikkalaisille heimokielille 1900-luvun kuluessa. Raamatunkäännöstyötä tehdään yhä: esimerkiksi Papua-Uudessa-Guineassa Raamattua on käännetty 350 kielelle saarivaltion kaiken kaikkiaan 830 kielestä.

KÄÄNNÖSPERIAATTEET

Ennen kuin kirjapainotaito keksittiin 1400-luvun puolivälissä, jokainen raamatunteksti oli kopioitava käsin. Koska loppuun kuluneet käsikirjoitukset hävitettiin, meille säilyneet Vanhan testamentin käsikirjoitukset ovat pääosin keskiajalta. Tärkeimmät säilyneistä Uuden testamentin kreikankielisistä käsikirjoituksista ovat kuitenkin peräisin 300–400-luvulta.

Perinteisesti Raamattua on käännetty muodollisen kääntämisperiaatteen mukaises-

ti eli sanatarkasti. Tavoitteena on ollut, että käännös heijastaa mahdollisimman tarkasti alkuperäisen tekstin kieliasua, sanastoa ja tyyliä. Vaikka monet vanhemmat käännökset on tehty sana sanalta, kääntäjät ovat kuitenkin käytännössä poikenneet tästä periaatteesta. Sanasta sanaan tapahtuva kääntäminen onkin oikeastaan mahdotonta, koska siinä ei huomioida sanojen lauseyhteydestä tulevaa merkitystä. Sanatarkka kääntäminen aiheuttaa helposti sen, että lukija ymmärtää tekstin merkityksen väärin – esimerkiksi sanonnat tuottavat kääntäjille päänvaivaa.

Alkutekstiä ei nykyisin jäljitellä sana sanalta, vaan ajatus ajatukselta. Tämä tarkoittaa sitä, että kääntäjät pyrkivät luontevaan kielen ilmaisuun, jossa alkutekstin merkitys käännetään selkeälle ja sujuvalle kohdekielelle. Tällaista periaatetta kutsutaan **dynaamiseksi** eli sisällön mukaiseksi kääntämiseksi. Kohdekielen rakenteet voivat olla hyvin toisenlaisia kuin lähtökielen, jolloin ymmärrettävää sanastoa joudutaan miettimään kauan. Kääntäjän on siis tunnettava hyvin kummankin kielen ilmaisutavat. Lisäksi hänellä täytyy olla hyvä kulttuurintuntemus, mikä mahdollistaa erilaisten tapojen ja niihin liittyvien ilmaisujen ymmärtämisen. Lisähaasteen tuo myös ajallinen etäisyys: Raamatun tekstit kertovat satojen vuosien takaisesta maailmasta. Dynaamista käännöstyötä on kritisoitu siitä, että kääntäjät voivat tulkita alkutekstien sisältöjä uudelleen, jolloin tekstin alkuperäinen merkitys muuttuu. Kielen kääntäminen on kuitenkin aina väistämättä myös kielen välittämien merkitysten tulkintaa.

Sisällön mukainen käännöstyö vaatii monien asiantuntijoiden yhteistyötä: kielitieteilijät, eksegeetit eli raamatuntutkijat, arkeologit, historioitsijat, kirjailijat ja runoilijat tuovat käännöstyöhön oman tietonsa ja näkökulmansa. Tavoitteena on täsmällinen, ymmärrettävä ja virheetön kieli sekä hyvä tyyliasu. Koko Raamatun kääntäminen kestää monia vuosia, kun kääntäjät pyrkivät luomaan kään-

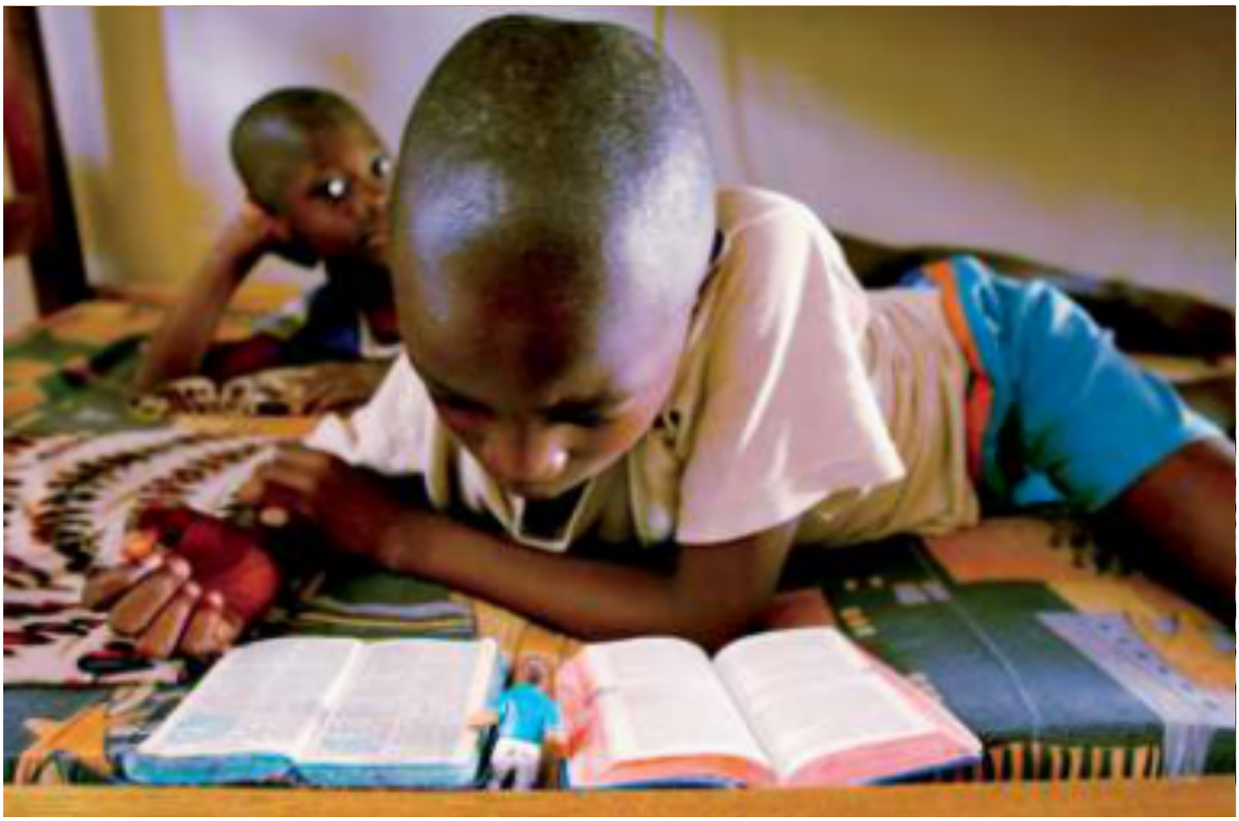

Raamatun käännöstyö jatkuu yhä aktiivisena monien paikallisten heimokielten parissa Afrikassa. Poika lukee Raamattua orpokodissa Bouakessa, Norsunluurannikolla.

nettävästä alkutekstistä ymmärrettävää nykykieltä. Kielen toimivuutta testataan moneen kertaan, jotta saadaan selville, onko käännösteksti kielellisesti helppolukuista ja asiasisällöltään ymmärrettävää.

Myös eri kirkkokuntien edustajat antavat käännösprosessin aikana palautetta käännöksistä. Kirkkokuntien eriävät opilliset tulkinnat ovatkin osittain johtuneet Raamatun eri käännösversioiden erilaisista sanamuodoista. Esimerkiksi katolisen kirkon 400-luvulta vuoteen 1979 asti käyttämässä vanhassa latinankielisessä Vulgatassa oli lukuisia käännösvirheitä, jotka oli jo korjattu uskonpuhdistajien tekemässä kansankielisten Raamattujen käännöstyössä 1300-luvulta alkaen. Vuodesta 1979 asti katolinen kirkko on käyttänyt uutta latinankielistä Nova Vulgataa, joka on toimitettu Raamatun alkukielistä uusimman tutkimustiedon mukaan.

RAAMATTU JA UUDET KÄÄNNÖKSET

Raamattua käännetään uudelleen, koska kieli ja kulttuuri ovat muuttuneet aikojen kuluessa niin paljon, ettei vanhoja sanoja ja sanontoja enää ymmärretä. Esimerkiksi vuoden 1938 raamatunkäännöksen lause ”Kuinka näet rikan, joka on veljesi silmässä, mutta et huomaa malkaa omassa silmässäsi?” käännettiin vuoden 1992 raamatunkäännöksessä siten, että ’rikka’ korvattiin tutummalla sanalla roska ja katon tukihirttä tarkoittava ’malka’ korvattiin uudemmalla ja yksinkertaisemmalla sanalla hirsi. Sen sijaan vanhahtava maallista omaisuutta tarkoittava ’mammona’ säilytettiin uusimmassakin vuoden 1992 raamatunkäännöksessä.

Raamattua käännetään uudestaan myös siksi, että tutkimusmenetelmien kehitys tuo jatkuvasti uutta tietoa siitä, millaisia Raamatun alkutekstit ovat olleet. Myös uudet käsikirjoituslöydöt voivat muuttaa Raamatun tulkintatapoja. Tämä tekee Raamatun kääntämistyöstä haasteellista: kääntäjien on tunnettava myös raamatuntutkimuksen uusimmat tutkimustulokset. Esimerkiksi Markuksen evankeliumin loppu (16: 9–20) on vuoden 1992 raamatunkäännöksessä pantu hakasulkeisiin, sillä uusimman tutkimuksen mukaan se ei ole kuulunut alkuperäiseen tekstiin, vaan katkelma on lisätty myöhemmin Markuksen evankeliumin käsikirjoitukseen. Katkelmaa ei ole kuitenkaan poistettu uusimmastakaan raamatunkäännöksestä, koska sen katsotaan olevan tärkeä osa raamatullista perinnettä.

Tehtävät

1. **Tee neljä kysymystä, joihin luvun teksti ei vastaa, mutta joihin haluaisit saada vastauksen alan asiantuntijalta.**
2. **Pohdi,**
   a) miksi Raamatun alkukielten osaaminen on tärkeää raamatuntutkijalle
   b) mitä seurauksia raamatuntutkimukselle olisi siitä, jos Raamattua tutkittaisiin vain käännöksistä, esimerkiksi suomalaiset tutkisivat vain suomenkielistä Raamattua, saksalaiset saksankielistä jne.
3. **Mitä tarkoitetaan Raamatun käännösperiaatteilla? Millaisia haasteita niihin liittyy?**
4. **Mikä merkitys Raamatun käännöstyöllä on ollut suomalaiselle kulttuurille? Entä nykypäivän pienille kansoille?**

18. Raamatun vaikutus taiteeseen

Raamatun vaikutus länsimaiseen kulttuuriin näkyy selkeimmin taiteiden alueella. On sanottu, että uskonto virtaa verenä taiteen suonissa, millä tarkoitetaan sitä, että taide kuvaa aina jollakin tapaa myös taiteilijan maailmankatsomusta. Monet taiteilijat hyödyntävät töissään Raamatun kertomuksia ja aiheita, joten taideteos voidaan nähdä tekijänsä uskontunnustuksena, jonka avulla hän tuo esiin itselleen tärkeitä arvoja ja ajatuksia. Uskonnon ja Raamatun tuntemus helpottavat tällaisen taiteen ymmärtämistä. Raamatun vaikutus taiteeseen on historian kuluessa ollut kahtalainen: toisaalta monet taiteilijat ovat halunneet taiteessaan kuvata Raamatun tapahtumia kuvin, sävelin tai tekstein, toisaalta taiteilijat ovat voineet käyttää Raamatun sanomaa epäsuoremmin taiteensa lähteenä.

KUVAN MERKITYS KRISTINUSKOSSA

Kristillisessä perinteessä sekä kuvan maalaaminen että sen katselu voi olla uskonnonharjoitusta. Ikonimaalarin on perehdyttävä kuvaamaansa aiheeseen lukemalla Raamattua. Katolisen kirkkorakennuksen seiniä koristaa yleensä neljäntoista kuvan sarja. Nämä niin kutsutut ristintien asemat kuvaavat Jeesuksen kärsimyshistoriaa ja kiertäessään kirkkoa ja pysähtyessään kuvien ääreen katolilainen mietiskelee Jeesuksen kärsimystä sekä kristinuskon merkitystä elämässään.

Kuvataiteilijat ovat kautta vuosisatojen luoneet mielikuvia raamatunajan maailmasta. Kuvat ja patsaat kuvaavat Raamatun tapahtumia ja henkilöitä, kuvatuimmat hahmot ovat Jeesus ja Maria. Jeesuksen ulkonäkö on vaihdellut aikakausien ja tyylisuuntien mukaisesti: Kristusta on kuvattu muun muassa maailmanhallitsijana, opettajana ja tuomarina. Eri maanosissa Jeesusta kuvataan eri tavoin: afrikkalainen taiteilija esittää Jeesuksen yleensä mustaihoisena kun taas Latinalaisessa Amerikassa Jeesuksen päässä voi nähdä sombrerohatun.

Ikonit ovat ortodoksiselle kirkolle tyypillinen tapa kuvata Raamatun henkilöitä ja tapahtumia. Ikonin maalauksessa käytetään perinteisiä tekniikoita ja kuva-aiheita. Kuvassa ikoni Kristus kaikkivaltias.

RAAMATUN VAIKUTUS KIRJALLISUUTEEN

Monet kirjallisuuden klassikkoteokset käsittelevät raamatullisia aiheita. Venäläinen kirjailija Fjodor Dostojevski (1821–1881) kirjoitti raamatullisista teemoista, kuten kristillisestä rakkaudesta, vapaudesta ja vastuusta. Jeesuksen elämästä ja opetuksista aiheensa ammentaneiden kirjojen määrä on valtava. Toinen venäläinen kirjailija Leo Tolstoi (1828–1910) ihannoi erityisesti Jeesuksen vuorisaarnassa esiintyviä eettisiä periaatteita: tasa-arvoa, väkivallattomuutta ja lähimmäisenrakkautta. Suomalaisista kirjailijoista esimerkiksi Harri Sirola (1958–2001) on kirjoittanut romaanin Jeesus Enkelinpoika Nasaretilainen, jonka päähenkilö on Jeesus. Useissa Mika Waltarin (1908–1979) teoksissa kristinusko on vaikuttavana tekijänä ja kulttuurisena ympäristönä. Esimerkiksi teoksen Valtakunnan salaisuus tapahtumat sijoittuvat ajallisesti Jeesuksen ristiinnaulitsemiseen ja sitä seuranneeseen aikaan.

Monien romaanien päähenkilö voidaan tulkita niin sanotuksi Kristus-hahmoksi, joka on romaanissa pelastava ja uhrautuva henkilö. Esimerkiksi John R.R. Tolkienin (1892–1973) fantasiakirjassa Taru sormusten herrasta (1954–55) päähenkilö Frodo Reppulin on tulkittu toimivan Kristus-hahmon tavoin. Romaanien pettureita voidaan kutsua Juudas-hahmoiksi; viaton ja nöyrä nainen viittaa Neitsyt Mariaan, Jeesuksen äitiin.

Raamatun kirjoista tehdään jatkuvasti myös uusia versioita. Ranskalainen nykykirjailija Michel Tournier (s. 1924) on kirjoittanut esimerkiksi luomiskertomuksesta erilaisia tulkintoja. Yhdessä niistä kerrotaan, miten Jumala loi musiikin Aatamin ja Eevan ollessa paratiisissa.

RAAMATTU JA MUSIIKKI

Vanhassa testamentissa on paljon lauluina käytettyä aineistoa, laajimpana kokonaisuutena Psalmien kirja. Muualta Vanhasta testamentista löytyy erilaisia musiikin lajeja: palvonta-, pilkka- ja lemmenlauluja sekä valituksia. Juutalaisuudessa lauluja on käytetty paljon muun muassa opiskeltaessa oman kansan historiaa ja sen pyhiä tekstejä.

Kirkkomusiikki on tyypillisintä kristillistä musiikkia. Sitä edustavat liturginen musiikki, virret, kuorolaulu ja urkumusiikki. Vanhan testamentin psalmeja ja Uuden testamentin kiitosvirsiä on laulettu jo kristillisen kirkon alkuvuosikymmeninä. Myös jumalanpalveluksissa käytetty musiikki, kuten virret, pohjautuvat Raamatun kertomuksiin ja niiden tulkintaan.

Länsimaisen kulttuurin tunnetuimpia musiikkiteoksia ovat pääsiäisen tapahtumista kertoviin evankeliumeihin sävelletyt teokset. Johann Sebastian Bachin (1685–1750) säveltämiä Matteus- ja Johannes-passioita esitetään joka pääsiäinen monissa kirkoissa. Bach on säveltänyt myös joulunajan tapahtumat jouluoratorioksi.

Gospelmusiikki edustaa uutta hengellistä musiikkia ja sillä tarkoitetaan Amerikan mustien keskuudessa syntynyttä hengellisen laulun perinnettä. Gospelin taustalla ovat perinteiset negro spiritual -laulut, joita mustat orjat työssään lauloivat. Näiden laulujen aihepiiri löytyy Vanhasta testamentista. Nykyisin gospelmusiikiksi kutsutaan modernin rytmimusiikin keinoin esitettyä hengellistä musiikkia. Musiikin tyylit vaihtelevat heavymusiikista etnopohjaisiin lauluihin.

Myös musiikissa, jota ei perinteisesti mielletä uskonnolliseksi, voidaan pohtia syvällisestikin uskontoon liittyviä elämänkysymyksiä. Monet iskelmä- ja rock-musiikin sanoittajat ottavat kantaa uskonnollisiin aiheisiin. Lauluissa esiintyy myös selvää kristillistä symboliikkaa ja raamatullisia kielikuvia. Myös musiikkivideoissa vilahtelee Raamattuun viittaavia hahmoja tai symboleja.

Raamatun tekstejä voidaan tehdä eläviksi draaman keinoin. Suomessa esitetään monilla paikkakunnilla pääsiäisen aikaan Jeesuksen kärsimystä kuvaavia näytelmiä.

Leonardo da Vinci kuvasi vuonna 1498 maalauksessaan viimeistä ehtoollista. Olli Saarela käytti saman aiheen toisintoa elokuvassaan Rukajärven tie vuonna 1999.

RAAMATTU JA TEATTERI

Raamatun kertomukset tarjoavat paljon aineksia teatteritaiteelle, ovathan monet niistä varsin dramaattisia. Juutalaisessa perinteessä teatteriin on kuitenkin perinteisesti suhtauduttu varsin kielteisesti, koska senkin on katsottu rikkovan kuvakieltoa. Kuitenkin 1500-luvulta lähtien juutalaisetkin ovat esittäneet näytelmiä, joiden teemat ovat monesti olleet joko raamatullisia tai juutalaisten historiasta kertovia. Niiden avulla on haettu kansallista yhtenäisyyttä muun muassa juutalaisvainojen aikana.

Monissa kristillisen valtakulttuurin maissa näytelmien aiheet olivat alun perin raamatullisia. Esimerkiksi ensimmäiset suomalaiset näytelmät 1800-luvulla olivat suoraan Raamatun tekstien pohjalta kirjoitettuja, kuten esimerkiksi Aleksis Kiven (1834–1872) Lea (1869). Nykyään lähinnä koulujen joulujuhlista tuttu Tiernapojat-näytelmä on kansanomainen kuvaus Jeesuksen syntymästä.

RAAMATULLISET AIHEET ELOKUVIEN TEEMOINA

Monet kuuluisat elokuvaohjaajat ovat käsitelleet töissään raamatullisia aiheita. Vanhan testamentin tapahtumista on tehty useita erilaisia versioita. Mooses on Vanhan testamentin henkilöistä suosituin. Hänen elämästään on tehty pitkiä elokuvia sekä animaatioelokuva Egyptin prinssi (1998), joka kertoo Mooseksen nuoruudesta. Puolalainen ohjaaja Krzysztof Kieslowski (1941–1996) on ohjannut elokuvan Kymmenen käskyä (1989), jossa jokaista käskyä käsitellään erikseen nykyajan näkökulmasta.

Ehdottomasti suosituin elokuvan aihe on kuitenkin Jeesus. Yleensä Jeesuksen elämä kuvataan evankeliumien mukaan. Elokuvan käsikirjoittajan ja ohjaajan tehtäväksi jää ratkaista, miten paljon elokuvaan lisätään Raamattuun kuulumattomia kohtauksia. Joskus saatetaan keksiä uusia henkilöhahmoja ja sivujuonia, jotta tarina saadaan etenemään eheämmin. Jeesus-elokuvista voidaan nähdä, miten elokuvan tekijät ovat halunneet tulkita Raamattua. Pier Paolo Pasolinin (1922–1975) elokuvassa Evankeliumi Matteuksen mukaan (1964) Jeesus ei puhu juuri lainkaan toisesta tulemisestaan. Elokuvassa korostetaan Jeesuksen ristiriitaa vallassa olevien uskonnollisten auktoriteettien kanssa. Pasolini käytti Matteuksen evankeliumia lähes sellaisenaan elokuvansa käsikirjoituksena ja elokuvan näyttelijät olivat kaikki amatöörejä.

Osa Jeesus-elokuvista perustuu evankeliumien sijasta modernille käsikirjoitukselle. Tällöin elokuvissa esiintyvä Jeesus on usein erilainen, perinteestä poikkeava. Hänet voidaan esittää esimerkiksi tehtävästään tietämättömänä nuorena miehenä tai pelkästään inhimillisenä olentona. Kriitikot ja katsojat ovat nähneet monissa ei-raamatullisissakin elokuvissa raamatullisia teemoja. Esimerkiksi villinlännen filmeissä on sankarin roolissa nähty pelastavan Jeesus-hahmon piirteitä.

Tehtävät

1. **Tee käsitekartta kappaleesta.**
2. **Miksi Raamatun pohjalta tehdyt taideteokset voivat herättää ristiriitaisia tunteita?**
3. **Mieti, millainen on mielestäsi hyvä kristillinen taideteos.**
4. **Valitse jokin tuntemasi musiikkikappale, joka käsittelee kristillistä teemaa. Esittele oma tulkintasi kappaleen sanoituksesta.**

19. Raamattu ja länsimainen yhteiskunta

Raamattu on ollut vuosisatojen ajan länsimaisen yhteiskunnan arvopohjan muokkaaja. Raamatun vaikutus ulottuu taiteiden lisäksi arkeen, elintapoihin, käsityksiin oikeasta ja väärästä sekä lainsäädäntöön ja politiikkaan.

RAAMATTU LUO LÄNSIMAISEN AJANLASKUN

UE2, s.94

Kaikkien länsimaissa asuvien syntymävuosi ilmoitetaan gregoriaanisen kalenterin mukaan. Se on ollut käytössä ympäri Eurooppaa 1600-luvulta lähtien. Vuosiluku kertoo, montako vuotta on kulunut Jeesuksen syntymästä. Myös viikonpäivien määrä perustuu Raamattuun. Päiviä on seitsemän, koska Vanhan testamentin luomiskertomuksen mukaan Jumala loi maailman kuudessa päivässä ja seitsemäntenä päivänä hän lepäsi. Juutalaisten lepopäivä eli sapatti on lauantaina, koska se on heidän mukaansa viikon viimeinen päivä. Kristityt pitävät sunnuntaita pyhäpäivänä, koska se on Jeesuksen ylösnousemuksen päivä. Kalenterivuoden aikana monet Raamattuun perustuvat juhlapäivät ovat länsimaisissa yhteiskunnissa vapaapäiviä.

RAAMATUN VAIKUTUS LÄNSIMAISEEN ARVOPOHJAAN

Raamattu on vaikuttanut merkittävästi länsimaiseen eettiseen ajatteluun eli käsityksiin siitä, mikä on oikein ja väärin. Vanhan testamentin tunnetuimmat elämänohjeet ovat Kymmenen käskyä. Kymmenen käskyn ajatukset oikeasta ja väärästä vaikuttavat länsimaiseen näkemykseen siitä, mikä on hyväksyttyä tai tuomittavaa toimintaa.

Uuden testamentin eettiset ohjeet löytyvät Jeesuksen Vuorisaarnasta. Lähimmäisenrakkauden periaate sekä käsitys jokaisen ihmisen ihmisarvosta ovat vaikuttaneet myönteisesti länsimaiseen ihmiskäsitykseen. Ihmisarvon kunnioittaminen on lisännyt lasten- ja naistenoikeuksia ja edistänyt myös sairaanhoidon ja muiden sosiaalisten palvelujen kehitystä. Myös YK:n ihmisoikeuksien julistuksessa ja lasten oikeuksien julistuksessa näkyy ihmisarvon kunnioittamisen periaate.

Raamatun väärästä hyväksikäytöstä voidaan puhua silloin, kun Raamatusta etsitään perusteluja hyökätä joitain ihmisryhmiä vastaan. Raamatun vaikutus yhteiskuntaan ei siis ole yksiselitteinen. Esimerkiksi toisen maailmansodan aikana käytettiin tiettyjä Raamatun kohtia juutalaisvastaisessa propagandassa. 1500-luvulta lähtien eurooppalaiset valloittivat monia kansoja lähetystyön nimissä, vaikka taustalla olikin enemmän poliittisia pyrkimyksiä. Lähimmäisenrakkauden ja ihmisoikeuksien piiriin luettiin pitkään vain eurooppalaiset, ei valloitettuja kansoja.

RAAMATTU JA VALLANKÄYTTÖ YHTEISKUNNASSA

Raamatun vaikutus on selvästi nähtävissä myös länsimaisessa lainsäädännössä. Raamattu antaa kuitenkin ristiriitaisia ohjeita väkivallan tai pakkovallan käytöstä. Siten esimerkiksi kuolemanrangaistukselle löytyy Raamatusta perusteluja sekä puolesta että vastaan. Suomalaisen rikosoikeuden perusteet on keskiajalta lähtien löydetty Raamatusta.

Uuden testamentin kirjeet ja Vuorisaarna vastaavat eri tavoin kysymykseen siitä, kuuluuko kristityn totella vai uhmata vallanpitäjiä. Paavali uskoi maailmanlopun olevan lähellä, minkä vuoksi jäljellä oleva aika piti käyttää kristinuskon sanoman levittämiseen, ei yhteiskunnallisten olojen muuttamiseen. Hän suhtautuukin kirjeissään torjuvasti siihen, että kristityt pyrkisivät muuttamaan vallalla olevia oloja. Tämän perusteella on ajateltu, että köyhien ja sorrettujen ei ole sopivaa vaatia oikeuksiaan ja muutosta yhteiskuntaan. Toisaalta Jeesuksen Vuorisaarnaa on tulkittu siten, että kristityillä on oikeus ja velvollisuus muuttaa maailmaa oikeudenmukaisempaan suuntaan.

Vaikka länsimaisissa yhteiskunnissa politiikka on nykyisin selvästi erkaantunut uskonnosta, monissa maissa Raamatulla on melko näkyvä asema yhteiskunnallisessa keskustelussa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa poliittiset johtajat käyttävät puheissaan raamatullista **retoriikkaa**. Loppujen lopuksi Raamatun yhteiskunnallinen vaikutus ei suoraan johdu sen sisällöstä. Lukijan maailmankatsomus sekä hänen tapansa tulkita Raamattua vaikuttavat siihen, millainen merkitys Raamatulla on yhteiskunnallisessa elämässä.

Yhdysvaltojen presidentinvaalissa ehdokkaiden uskonnolliseen kantaan ja kielenkäyttöön kiinnitetään erityistä huomiota. Joskus jopa koko vaalituloksen sanotaan ratkenneen ehdokkaiden uskontoa koskevien lausuntojen perusteella. Kuvassa Yhdysvaltojen presidenttiehdokas Mitt Romney vuonna 2012.

RAAMATTU, PERHE JA SEKSUAALISUUS

UE3, s.241–

Länsimaisissa yhteiskunnissa ajatellaan perheen olevan yhteiskunnan perusyksikkö. Erityisesti Vanhassa testamentissa korostetaan perheen ja suvun merkitystä. Muinaisen Lähi-idän yhteiskunnassa lapset olivat vanhemmilleen vanhuudenturva. Uudessa testamentissa käsitys perheen merkityksestä on monipolvisempi: Jeesuksella ei ollut omaa perhettä eikä varhaiskristillisyys kannustanut perheen perustamiseen. Paavalin ajatus maailmanlopun läheisyydestä vaikutti siihen, että aske-

tismi eli uskonnonharjoitukselle omistettu elämä nähtiin antiikin aikana perhe-elämää suositeltavampana vaihtoehtona. Tästä syystä esimerkiksi kirkollinen avioliittoon vihkiminen on vasta keskiajalla syntynyt tapa.

Raamatulla ja sen tulkinnalla on ollut selkeä vaikutus myös siihen, miten seksuaalisuus koetaan länsimaisessa yhteiskunnassa. Kristillisiä kirkkoja ja yhteisöjä on usein syytetty seksuaalikielteisyydestä. Paavalin opetuksia tulkittiinkin alkukirkossa siten, että seurakuntalaisille suositeltiin täydellistä pidättäytymistä sukupuolielämästä. Myöhemmin kirkossa syntyi tulkinta, jonka mukaan seksuaalisuus ja sukupuolielämä kuuluivat vain avioliittoon. Esimerkiksi esiaviolliseen seksiin on suhtauduttu kirkoissa kielteisesti. Raamatusta löytyy kuitenkin sekä ihmisen seksuaalisuutta myönteisesti että kielteisesti kuvaavia tekstejä. Esimerkiksi Vanhan testamentin runokirja Laulujen laulu kuvaa ihmisen seksuaalisuutta kolmannen Mooseksen kirjan puhtaussääntöjä suvaitsevammin. Toisaalta ensimmäisen Mooseksen kirjan alkua, jossa Jumala kehottaa Adamia ja Eevaa lisääntymään ja täyttämään maa, on käytetty kirkoissa joskus perusteluna sille, että lasten hankkiminen ja perhe-elämä olisi erityisesti Jumalan tahdon mukainen elämäntapa.

Viime aikoina on kirkkojen piirissä keskusteltu paljon myös homoseksuaalisuudesta, johon eräät länsimaat ovat ottaneet kirkkoja vapaamman linjan. Kun keskustellaan homoseksuaalisuudesta, ei ole perusteltua vedota vain yhteen Raamatun kohtaan, vaan näkemykseen on etsittävä perusteluja laajemmin, esimerkiksi ihmiskuvasta ja tieteen näkemyksistä. Koska Raamattu ei ole yksiselitteinen kirja, voidaan eri Raamatun kohtia tulkita ja painottaa hyvinkin eri tavoin.

Tehtävät

1. **Miten Raamatun vaikutus näkyy länsimaisessa ajanlaskussa?**
2. **Mitkä Vanhan testamentin ja Uuden testamentin sisällöt ovat vaikuttaneet eniten länsimaisiin käsityksiin oikeasta ja väärästä?**
3. **Mikä on mielestäsi olennaisin asia, johon Raamattu on vaikuttanut länsimaisessa yhteiskunnassa? Perustele.**

Yhdysvaltojen dollariin on kirjoitettu sanat “In God we trust.”

KRISTIN-USKON ALKU

20. Kristinuskon synty ja leviäminen
21. Kristityt ja Rooman valtakunta
22. Varhaiskirkko ja kristinuskon opin muotoutuminen

Santa Maria in Trastevere -kirkko, Rooma.

20. Kristinuskon synty ja leviäminen

Kristinusko syntyi 2000 vuotta sitten Rooman valtakunnan itäosassa, Palestiinassa, jonka roomalaiset olivat valloittaneet vuonna 63 eKr. Palestiinassa asuville juutalaisille oli kauhistus joutua vieraiden vallanpitäjien alaisuuteen. Kun valloittajat vielä vaativat raskaat verot rakentaakseen omaa imperiumiaan, monenlaiset kapinaliikkeet ja vapautta lupaavat messiasehdokkaat saivat sanomalleen kuulijoita.
Vaikka poliittiset olot yleisesti ottaen olivat rauhalliset, Palestiinan alueella virisi voimakkaita sisäisiä jännitteitä.

TULKINTOJA JEESUKSESTA

Jeesus Nasaretilainen oli yksi Palestiinassa roomalaisaikana kiertäneistä juutalaisista opettajista ja saarnamiehistä. Hän puhui kansalle Jumalan valtakunnasta. Monet ottivat Jeesuksen julistuksen kirjaimellisesti ja uskoivat hänen olevan juutalaisten odottama **Messias**, joka vapauttaisi heidät roomalaisen miehitysvallan alta. Toiset pitivät Jeesusta Jumalan Poikana, taivaallisena hallitsijana, joka ei millään tavalla horjuttaisi Rooman imperiumin valtaa Palestiinassa. Koska Jeesukseen liitettiin sekä poliittisia että uskonnollisia messiasodotuksia, joutuivat Palestiinan poliittiset johtajat (roomalaiset) ja uskonnolliset johtajat (juutalaiset) ottamaan kantaa siihen, kuka Jeesus Nasaretilainen oikeastaan oli: poliittinen kapinallinen vai uskonnollinen johtaja?

lisätietoa

Historian Jeesus UE1, s.61

Jeesus Nasaretilaisen elämästä tiedetään hyvin vähän. Jonkinlainen Jeesuksen elämäkerta voidaan kuitenkin koota päättelemällä evankeliumien pohjalta. Jeesus oli kotoisin Galileasta, Nasaretin kaupungista. Juutalaisten johtohenkilöiden näkökulmasta katsottuna Galilea oli takamaata, jossa asui aramean murretta puhuvia maalaisia. Juutalaisten uskonnollinen keskus Jerusalem sijaitsi 100 km:n ja roomalaisten hallinnollinen keskus Kesarea 50 km:n päässä Nasaretista.

Jeesus aloitti julkisen toimintansa noin 30-vuotiaana saatuaan sitä ennen kasteen Johannes Kastajalta. Onkin mahdollista, että Jeesus oli ensin Johanneksen opetuslapsi ja Johanneksen vangitsemisen jälkeen hän ryhtyi kierteleväksi opettajaksi Galileaan. Jeesus julisti Jumalan valtakunnan olevan lähellä. Toiset pitivät sanomaa poliittisena, toiset uskonnollisena. Jeesuksen mukana kulki opetuslapsia, jotka myöhemmin jatkoivat Jeesuksen työtä.

Jeesus ristiinnaulittiin Jerusalemissa joskus 30-luvun alkupuolella. Ristiinnaulitsemiseen johti todennäköisesti se, että roomalaiset pitivät Jeesusta poliittisena ja juutalaisten johtajat uskonnollisena kapinallisena.

MONIEN KULTTUURIEN PALESTIINA

Kristinusko syntyi Palestiinassa keskelle monien kulttuurien kirjoa. Aluetta olivat vuosisatojen kuluessa hallinneet useat eri kansat, mm. egyptiläiset, assyrialaiset ja babylonialaiset. Aleksanteri Suuri oli valloituksillaan tuonut kreikkalaisen kulttuurin alueelle 300-luvulla eKr. Kreikkalaisuudesta otettiin mallia kaupankäynnissä, hallinnossa, tieteessä ja taiteessa. Palestiinan paikallinen kulttuuri oli sekin sekoitus monien eri kansojen perinteitä. Erityisen vahvoina siinä näkyivät juutalaisten ja foinikialaisten heimojen uskonnot ja tavat.

Jo varhain juutalainen monoteismi törmäsi Palestiinan rannikkoalueella pitkään asuneiden foinikialaisten ja monien valloittajakansojen kuten kreikkalaisten polyteistisiin uskontoihin. Kreikkalaisten pääjumala Zeuksella oli alttari jopa juutalaisten Jerusalemin temppelissä, mitä juutalaiset kiivaasti vastustivat. Alttari poistettiin, mutta kreikkalainen sivistysihanne sekä tieteen ja taiteen mallit säilyivät. Kreikan kielestä tuli Välimeren itäosien yleiskieli. Uuden testamentin alkukieli oli juuri kreikka.

Aleksanteri Suuren valloitusten seurauksena itäisen Välimeren alueella syntyneestä kreikkalais-itämaisesta kulttuurista käytetään nimitystä **hellenismi**. Hellenismi loi Välimeren alueelle yhtenäisyyttä niin kielellisesti kuin kulttuurisesti.

Kristinuskon syntyaikoihin Herodeksen rakennuttama Jerusalemin temppeli oli yksi Lähi-idän mahtavimmista rakennuksista ja juutalaisten uskonnonharjoituksen keskus. Myös Jeesuksen kerrotaan vierailleen temppelissä. Nykyisin siitä on jäljellä enää läntinen ulkomuuri. Juutalaiset ympäri maailmaa kokoontuvat muurille rukoilemaan ja suremaan temppelin hävitystä. Tästä johtuu nimitys Itkumuuri.

JEESUS-LIIKKEEN SYNTY

Kristinuskon varsinaisen syntyhetken määrittäminen ei ole yksiselitteistä. Kirkolla on kuitenkin oma uskoon perustuva näkemyksensä asiasta. Kristillisen yhteisön syntyhetkenä pidetään helluntaita, jolloin Pyhä Henki kristillisen perinteen mukaan laskeutui Jeesuksen seuraajien joukkoon. Tuolloin Jeesuksen lähimmät seuraajat eli apostolit kokivat tehtäväkseen lähteä julistamaan Jeesuksen ylösnousemusta ja messiaanisuutta. Sanomansa he nimesivät evankeliumiksi, joka tarkoittaa ilosanomaa. Kristillisessä perinteessä juuri tätä Uuden testamentin Apostolien teoissa kuvattua helluntaipäivän tapahtumaa pidetään kirkon syntymäpäivänä.

Historiantutkimuksen mukaan kristinuskon synnyn taustalta löytyy kaksi tekijää: juutalaisten messiasusko ja Jeesus Nasaretilaisen opetus Jumalan valtakunnasta. Nämä yhdistyivät Jeesuksen kuoleman jälkeen opetuslasten uskossa siihen, että Jeesus oli ollut Jumalan juutalaisille lupaama Messias. Samalla kristityt erosivat poliittisista messiasliikkeistä: heidän Messiaansa oli taivaallinen Jumalan Poika, ei mikään maallinen kuningas tai kapinanlietsoja. Kaikki juutalaiset eivät kuitenkaan pitäneet Jeesusta Messiaana; juutalaisuuden näkökulmasta katsottuna tämä onkin merkittävin syy kristinuskon erottautumiselle omaksi uskonnokseen.

LÄHETYSTYÖ ALKAA

UE1, s.63

Apostolit johtivat Jerusalemin ns. alkuseurakuntaa, joka oli järjestäytynyt Jeesus-liikkeestä helluntain tapahtumien seurauksena. Se oli vielä vahvasti kytköksissä juutalaisuuteen. Tuolloin ne, jotka pitivät Jeesusta odotettuna Messiaana, eivät eristäytyneet juutalaisuudesta, vaan ottivat osaa juutalaisten temppelikulttiin. Tilanne muuttui vähitellen, kun uutta uskoa alettiin levittää Välimeren ympäristöön. Perustavimman työn teki **apostoli** Paavali, jota on kutsuttu myös kansojen apostoliksi: hän vei uutta oppia ei-juutalaisten keskuuteen 40-luvun puolivälistä alkaen.

Paavalin lähetystyön seurauksena kristinusko rantautui kreikkalaisiin kaupunkeihin. Ensimmäiset kristilliset keskukset olivat nimenomaan kaupungeissa, ja maalla asuvia pidettiin pakanoina. Latinan sana ‘paganus’ tarkoittikin alun perin maalaista. Toinen piirre, joka aluksi yhdisti seurakuntia, oli se, että niiden jäsenet olivat kaupunkien köyhälistöä. Vasta kristinuskon levittyä laajemmalle yhteiskunnalliset luokkarajat rikkoutuivat ja kristityiksi kääntyi myös rikkaita.

Kristinuskon leviämisessä ns. **diasporajuutalaisilla** eli Palestiinan ulkopuolisilla juutalaisseurakunnilla oli tärkeä asema. Niitä oli alkanut syntyä jo vuosisatoja aiemmin, kun juutalaisia oli lukuisten levottomuuksien vuoksi muuttanut pois Palestiinasta ympäri Välimeren aluetta. Kun kristinusko ei vielä ollut irtaantunut omaksi uskonnokseen, monet kristinuskon saarnaajat käyttivät hyväkseen hajaannuksessa elävien juutalaisten kokoontumispaikkoja, **synagogia**. Näin kristinusko sai juutalaisuudesta ponnahduslaudan muuallakin kuin Lähi-idässä.

RAJANVETOA JUUTALAISUUTEEN

Merkittävä rajapyykki kristinuskon synty-historiassa oli ns. apostolien kokous, joka pidettiin vuonna 48 Jerusalemissa. Kokouksessa pohdittiin, vaatiko kristittynä oleminen juutalaisten pyhään kirjaan, Tooraan, kirjatun uskonnollisen lain noudattamista vai ei. Kysymys oli periaatteellinen, koska ratkaisu merkitsi joko alkuseurakunnan irtautumista juutalaisuudesta omaksi uskonnokseen tai jäämistä sen osaksi. Vastakkain oli siis kaksi näkökulmaa.

Apostoli Paavalin edustama näkökulma voitti: ollakseen kristitty ei tarvinnut ensin olla juutalainen. Näin juutalaisen Jeesuksen toiminnasta syntynyt liike alkoi kehittyä omaksi uskonnokseen. Mitä enemmän ei-juutalaisia kastettiin kristityiksi, sitä selvempää oli, että oli syntynyt uusi uskonto. Kun vielä roomalaiset hävittivät Jerusalemin temppelin vuonna 70, juutalaisuus ajautui sisäiseen kriisiin, sillä temppelikulttia ei voitu enää harjoittaa. Temppelin hävityksen jälkeen Mooseksen laista tuli diasporassa eli hajaannuksessa elävien juutalaisten uskonnon ydin. Koska kristityt eivät enää noudattaneet Mooseksen lakia ja koska heidän julistuksensa ytimessä oli usko Jeesuksen messiaanisuuteen, heitä ei enää voitu pitää juutalaisina.

Jeesuksen syntymän aikoihin Rooman keisarina oli Augustus. Keisarin valta ulottui kaikkialle valtakuntaan: myös Palestiinassa käytettiin rahoja, joihin oli lyöty keisarin muotokuva. Yllä oleva aureus eli kultaraha oli arvoltaan 25 denaaria eli hopearahaa. Uudessa testamentissa mainitaan, että denaari oli työläisen päiväpalkka (Matt. 20:2).

KAUPUNGIT KRISTINUSKON LEVIÄMISEN KESKUKSINA

Lähi-idän henkisestä keskuksesta Antiokiasta kristinusko levisi yhä kauemmas itään. Pohjois-Afrikan rannikolla aluksi Aleksandria ja kristinuskon levitessä lännemmäksi myös Karthago saavuttivat vahvan aseman, mikä näkyi näiden seurakuntien koossa ja vaikutusvallassa. Monet kristillisen kirkon myöhemmät opettajat, ns. kirkkoisät, olivat juuri näiden seurakuntien kasvatteja.

Vaikka Paavalin lähetystyö oli suuntautunut Kreikkaan, kristinuskon leviäminen oli siellä aluksi hidasta. Apostolit Pietari ja Paavali kuolivat kirkon perimätiedon mukaan keisari Neron vainoissa Roomassa vuonna 64. Tuolloin sinne oli kuitenkin jo syntynyt kreikankielisten maahanmuuttajien ja orjien muodostama seurakunta.

Kristinusko levisi koko Rooman imperiumin alueelle. Reuna-alueet ja varsinkin läntiset osat se tosin saavutti vasta 300-luvulle tultaessa, jolloin imperiumin 50 miljoonasta asukkaasta kristittyjä oli noin 7 miljoonaa eli hieman yli 10 %. Kasvun voimakkuutta kuvaa se, että vielä sata vuotta aiemmin kristittyjen määrän arvellaan olleen vain 0,5 % koko väestöstä.

KRISTINUSKON NOPEAN LEVIÄMISEN SYYT

Kristinuskon suhteellisen nopean leviämisen taustalla oli maantieteellisiä, poliittisia, kulttuurisia ja uskonnon sisäisiä tekijöitä.

Rooman valtakunta oli laajimmillaan vuonna 117. Se ulottui tuolloin Eufrat-joelta Atlantille ja Saharasta Skotlantiin. Valtakunnan keskellä sijaitsi Välimeri, jota roomalaiset kutsuivat nimellä ”meidän meremme”. Liikkuminen meritse oli helppoa: laivat liikennöivät säännöllisesti kuljettaen kauppatavaraa ja ihmisiä Välimeren kolkasta toiseen. Kattava tieverkosto edisti paitsi sotilaiden myös uusien ajatusten vapaata liikkumista. Kirjeetkin kulkivat luotettavasti. Keisari Augustuksen

hallituskaudesta 27 eKr.–14 jKr. alkanut pitkä rauhan aika **pax Romana** jatkui aina 100-luvun loppupuolelle asti ja takasi vakaat olot valtakuntaan.

Rooman valtakunnassa oli myös kulttuuritekijöitä, jotka loivat alueelle yhtenäisyyttä. Kristinuskon syntymän aikaan kreikka oli kulttuurin kieli, jota myös jokainen oppinut roomalainen osasi puhua. Paavalin kreikankieliset kirjeet seurakunnille olivat siten käyttökelpoisia laajemminkin kirkon piirissä. Kun kristinusko 300-luvulla pääsi Rooman keisareiden suosioon, tuli latinasta läntisen kirkon kieli. Idän kristityillä kreikka säilyi edelleen kirkon kielenä.

Kristinuskossa oli myös monia sisäisiä tekijöitä, jotka mahdollistivat ja voimistivat sen leviämistä. Yksi tekijöistä oli kristillinen lähetystyö, jonka kristityt kokivat Jeesukselta saamakseen velvoitteeksi. Kristinusko erottautui myös selvästi kreikkalais-roomalaisesta uskontoperinteestä. Kristityt karttoivat monijumalaista uskonnonharjoitusta, keisarikulttiin osallistumista ja roomalaisia juhlia. Näin kristinusko onnistui säilyttämään omaleimaisuutensa. Ero juutalaisuudesta oli tullut selväksi jo, kun kristinusko oli kohdannut lakihenkisen diasporajuutalaisuuden. Kristittyjen nuiva suhtautuminen Kreikan ja Rooman jumaliin varmisti sen, että kristinuskoa ei myöskään rinnastettu antiikin ajan polyteistisiin uskontoihin. Muista erottautuva uskonto herätti kiinnostusta.

Vetovoimainen tekijä kristinuskossa oli myös kristittyjen tinkimätön lähimmäisenrakkauden vaatimus. Kristityt vastustivat yleistä tapaa jättää ei-toivotut lapset heitteille ja kuolemaan. Seurakunnat olivat kiinteitä yhteisöjä, ja huolenpito oli konkreettista. Lähimmäisenrakkaus suuntautui kuitenkin myös seurakunnan piirin ulkopuolelle. Kristityt alkoivat pitää huolta kaupunkien vähäosaisista ja haudata köyhinä kuolleita. Tällä oli laajempaa merkitystä, sillä kun kuolleet haudattiin, myös kulkutautien ote kaupungeissa hellitti.

Tehtävät

1. **Mikä oli**
   a) Jeesus Nasaretilaisen ja
   b) apostolien merkitys kristinuskon syntyhistoriassa?
2. **Selvitä, millä perusteilla kristillistä alkuseurakuntaa voidaan pitää sekä juutalaisen perinteen jatkajana että uuden uskonnon, kristinuskon, alkuunpanijana.**
3. **Mikä merkitys Paavalin toiminnalla oli kristinuskon leviämiselle?**

21. Kristityt ja Rooman valtakunta

Kristinuskon syntymän aikaan Rooman valtakuntaa hallitsi keisari. Ainoa valtavaa ja monikulttuurista Rooman imperiumia yhdistävä asia olikin keisarikultti, johon kristityt eivät suostuneet osallistumaan. Tästä syystä keisarit näkivät kristityt uhkana valtakunnan yhtenäisyydelle ja kristittyjä vainottiin. Vainot loppuivat, kun keisari Konstantinus teki kristinuskosta yhden Rooman valtakunnan sallituista uskonnoista 300-luvun alussa. Vajaassa sadassa vuodessa kristinuskosta tuli ainoa sallittu uskonto, ja Rooman vanhat uskonnot saivat vuorostaan väistyä uuden valtionuskonnon tieltä.

KEISARIKULTTI JA KRISTITYT

Yleisesti ottaen uskontoihin suhtauduttiin Rooman valtakunnassa suvaitsevaisesti. Kaikkien valtion virkamiesten oli kuitenkin osallistuttava keisarikulttiin. Tämä oli keino pitää valtakunta yhtenäisenä. Juutalaisilla oli tosin vanhastaan oikeus kieltäytyä keisarikultista sillä perusteella, että he uskoivat vain yhteen Jumalaan, Jahveen. Erivapaus koski myös kristittyjä niin kauan kuin heitä voitiin pitää juutalaisuuden lahkona. Kun kristinusko irtautui juutalaisuudesta, kristityt joutuivat luopumaan erivapaudestaan.

Kristittyjen elämässä oli muitakin rajoituksia. Osa rajoituksista tuli yhteiskunnalta, osa omien seurakuntien johtajilta. Esimerkiksi Rooman piispa Hippolytos luetteli 200-luvulla seurakuntaelämää käsittelevässä kirjassaan ammatteja ja tehtäviä, joiden ei katsottu soveltuvan kristityille. Muun muassa näyttelijän työtä ei suositeltu kristitylle; kertoivathan tuon ajan näytelmät kristinuskon näkökulmasta epäjumalista ja maallisista sankareista. Opettajan ammattiakaan Hippolytos ei katsonut hyvällä, mutta salli sen, jollei ammatin harjoittaja voinut itseään muuten elättää. Muiden uskontojen jumalia kuvaavien patsaiden ja kuvien tekeminen oli kristityille kiellettyä, koska antiikin aikana uskottiin, että patsaissa ja kuvissa asuu niiden kuvaaman jumaluuden henki: kristityt olisivat syyllistyneet epäjumalanpalvontaan.

KRISTITTYJEN VAINOT

Juutalaisten ja kristittyjen suhde oli aika ajoin vaikea. Juutalaiset syyttivät kristittyjä jumalanpilkasta, koska Jeesuksen väitettiin olleen juutalaisten odottama Messias. Juutalaisten näkökulmasta kyse oli raskaasta rikoksesta. Heidän lakinsa mukaan rangaistus tästä rikoksesta oli kuoliaaksi kivittäminen. Uskonsa puolesta kuolleita kristittyjä alettiin kutsua **marttyyreiksi**. Ensimmäinen heistä oli Stefanos, joka perimätiedon mukaan kivitettiin vuoden 34 aikoihin.

Varsinainen uhka kristittyjä kohtaan tuli kuitenkin Rooman valtakunnan hallitsijoiden taholta. Ensimmäinen kristittyjen vaino alkoi vuonna 64 Rooman tuhoisan tulipalon jälkeen. Keisari Neroa epäiltiin palon sytyttäjäksi, ja hän alkoi puolestaan syyttää kristittyjä.

Vainojen aikaa kesti 300-luvun alkuun. Välillä vainot olivat järjestelmällisiä, välillä taas kristityt saivat elää rauhallista elämää. Vainojenkaan aikana kristittyjen toiminta ei lakannut vaan siirtyi maan alle. He käyttivät omia symboleitaan, joista tunsivat toisensa, ja pyrkivät muutenkin pitämään kokoontumisensa salassa ulkopuolisilta. Tämä oli omiaan herättämään epäluuloja ja synnyttämään arvailuja siitä, mitä kristityt salaisissa kokouksissaan tekivät. Kristittyjä syytettiin muun muassa taikuudesta, löyhästä moraalista ja kannibalismista, koska heidän luultiin ehtoollisella syövän ihmislihaa ja juovan verta.

Vainot muuttuivat järjestelmällisiksi, kun keisari Decius vuonna 250 halusi palauttaa valtakunnan sisäisen yhtenäisyyden ulkoisten vihollisten uhatessa. Hän määräsi kaikki kansalaiset osoittamaan kuuliaisuuttaan keisarille uhraamalla Rooman jumalille. Uhraamisesta sai erityisen todistuksen. Vaikka uhraustodistuksen vaatimista ei todennäköisesti ollut suunniteltu hyökkäykseksi kristittyjä vastaan, oli selvää, että kristityt kieltäytyivät uhraamasta. Vainot jatkuivat Deciuksen valtakauden jälkeenkin ja huipentuivat vuonna 303, kun keisari Diocletianus määräsi kaikki kirkot poltettaviksi ja kristityt jälleen pakon edessä uhraamaan jumalille. Mikäli he kieltäytyisivät, heidät tuli vangita ja heitä piti kiduttaa, kunnes uhraaminen oli suoritettu. Diocletianuksen vaino oli kaikkein laajin kristittyjen vainoista.

Vainojen keinoin kristinuskoa ei kuitenkaan saatu kitketyksi Rooman valtakunnasta. Päinvastoin se sai jatkuvasti lisää kannattajia. Kirkkoisä Tertullianus totesikin, että ”marttyyrien veri on kirkon siemen”. Toisaalta osa kristityistä luopui vainojen aikaan uskostaan ja pelasti henkensä uhraamalla roomalaisille jumalille. Kun vainot loppuivat, nousi kirkossa kiistakysymykseksi se, voitaisiinko vainoissa uskostaan luopuneita enää hyväksyä takaisin seurakuntien jäseniksi. Osa seurakunnista oli valmis antamaan luopumisen anteeksi, osa hyväksyi jäsenikseen vain ”uskossaan vahvat” kristityt.

KRISTINUSKO SALLITUKSI USKONNOKSI

Keisari Galerius lopetti kristittyjen vainot vuonna 311. Galeriuksen antaman ediktin eli lainvoimaisen julistuksen mukaan oli Rooman valtakunnan kannalta parempi, että kristityt saisivat harjoittaa omaa uskontoaan kuin se, että he eivät harjoittaisi mitään uskontoa. Galeriuksella oli tosin yksi ehto: kristittyjen tuli rukoilla Jumalaansa keisareiden ja Rooman valtakunnan turvallisuuden puolesta.

300-luvun alkupuolella keisarit taistelivat vallasta keskenään. Kun keisari Konstantinus oli varmistanut itselleen yksinvallan Rooman valtakunnan länsiosissa, hän julisti kristinuskon sallituksi uskonnoksi vuonna 313. Konstantinus uskoi, että kristittyjen Jumala oli taistellut hänen puolellaan tuoden voiton. Tätä julistusta, jolla kaikki Rooman kansalaiset, kristityt mukaan lukien, saivat täyden uskonnonvapauden, kutsutaan Milanon edik-

tiksi. Sen toisena allekirjoittajana oli Rooman valtakunnan itäosia hallinnut keisari Licinius, vaikka kirkon historiankirjoitus onkin antanut ediktistä kunnian yksin Konstantinukselle.

Kristityillä ja Rooman hallitsijalla oli yhteisiä tavoitteita. Keisarin kannalta oli hyödyllistä lujittaa valtakunnan yhtenäisyyttä, ja yksi, yhteinen uskonto sopi hyvin tähän tarkoitukseen. Lisäksi kristittyjä alkoi 300-luvulle tultaessa olla Rooman valtakunnassa jo niin paljon, että oli keisareidenkin kannalta viisaampaa antaa heidän harjoittaa uskontoaan kuin taistella kasvavia seurakuntia vastaan. Myös seurakuntien tekemä sosiaalinen työ sai osakseen arvostusta. Kristityille vakaat poliittiset olot takasivat vapauden levittää sanomaansa entistä laajemmalle Rooman valtakunnassa.

Konstantinus oli taitava vallankäyttäjä. Hän piti itseään niin maallisena kuin kirkollisenakin johtajana, joka katsoi saaneensa valtuudet suoraan Jumalalta. Historiantutkimus on esittänyt erilaisia syitä sille, miksi Konstantinus alkoi suosia kristinuskoa. Toiset tutkijat ovat sitä mieltä, että keisari koki todellisen kääntymyksen, uskoontulon, ja totesi kristittyjen Jumalan muita jumalia mahtavammaksi. Toiset taas pitävät häntä taitavana taktikkona, joka näki kristinuskon palvelevan omia tarkoitusperiään: rauha kristinuskon kanssa toi rauhan koko valtakuntaan. Lisäksi Rooman valtakunnan hallinto oli kärsinyt jo pitkään jatkuvasta sisäisestä kahakoinnista, ja kristillisen kirkon organisaatio oli osoittautunut monin paikoin maallista hallintoa vakaammaksi. Kristittyjen kanssa kannatti tästä syystä tehdä yhteistyötä. Totuus Konstantinuksen kääntymyksestä lienee jossakin uskonnollisen ja poliittisen selityksen välimaastossa.

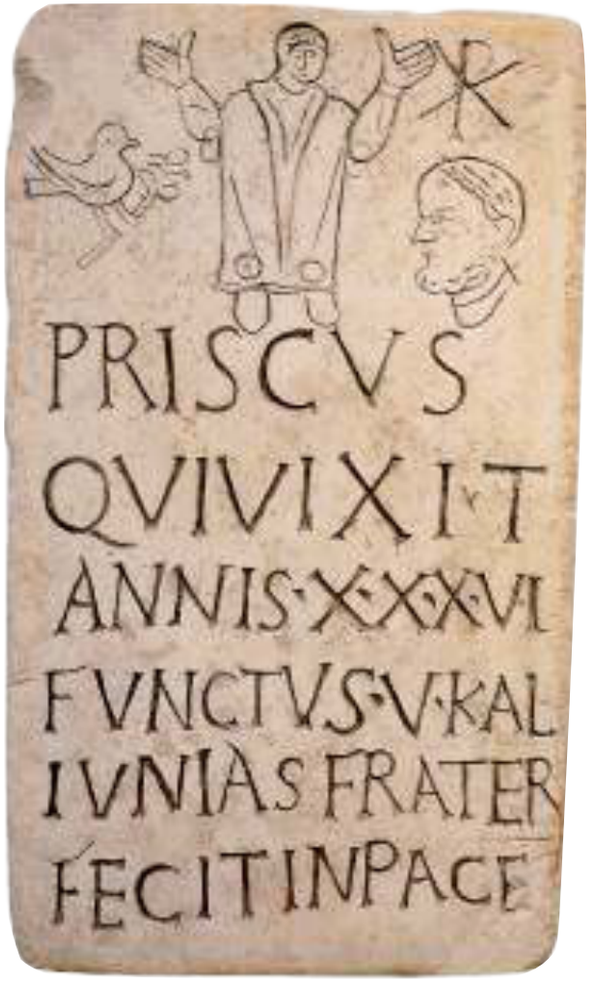

VALTIOKIRKON SYNTY

Konstantinuksen aikaansaama mullistus, ns. **konstantinolainen käänne**, merkitsi kirkolle monia uudistuksia. Se aiheutti kirkon kannalta toisaalta hyviä, toisaalta huonoja vaikutuksia. Papisto sai uudistuksen myötä etuoikeuksia ja alkoi muuttua kirkolliseksi virkamiehistöksi. Sunnuntaista tuli yleinen lepopäivä, joka koski kaikkia muita paitsi maanviljelijöitä. Lisäksi valtion ylläpitämien tuomioistuinten rinnalle tuli kirkon omia tuomioistuimia. Toisaalta kirkko joutui uudessa tilanteessa myös luopumaan vapaudestaan ja sitoutumaan hallitsijaan.

Yksittäisten kristittyjen kannalta kiistämätön etu oli saavutettu vapaus. Enää ei tarvinnut pelätä joutuvansa uskontonsa takia

”Priscus, joka eli 36 vuotta, kuoli 28. toukokuuta. Hänen veljensä pystytti hautakiven hänelle. Levätköön rauhassa.” Kristillisissä hautapiirtokirjoituksissa on kristillisen symboliikan kuten Kristus-monogrammin ja kyyhkysen lisäksi usein fraasi ’in pace’, sananmukaisesti ’rauhassa’.

Pietarinkirkko rakennettiin Roomaan apostoli Pietarin oletetun hautapaikan päälle. Pietarinkirkon kryptasta on löydetty antiikinaikainen hautausmaa ja hautakivi, johon on kaiverrettu Pietarin latinankielinen nimi Petrus. Nykyisin haudan yläpuolella lukee latinaksi ”Pyhän apostoli Pietarin hauta”.

vainotuksi. Kristittyjen joukko kasvoikin huimaa vauhtia, ja he saivat erilaisia etuoikeuksia kuten vapautuksen raskaasta sotapalveluksesta ja hyviä virkoja kirkon ja valtion palveluksessa. Tämä johti siihen, että uuteen uskoon kääntyi myös ihmisiä, joita itse uskonto ei varsinaisesti kiinnostanut. Käännynnäiset eivät enää välttämättä pitäneet kristillisiä opinkohtia tärkeinä, vaan kristinusko oli heille tapa ja mahdollisuus edetä yhteiskunnassa. Lisäksi sidos hallitsijaan pakotti kristityt kuuliaisuuteen, niin että kansalaistottelemattomuudesta tuli heidän keskuudessaan pahe. Kasvaessaan kristinusko muuttui radikaalista uudistusliikkeestä valtavirran uskonnoksi.

Vuonna 380 Rooman keisari Theodosius julisti, että kaikkien kansalaisten tuli harjoittaa kristinuskoa. Kaikille ei kuitenkaan ollut vielä selvää, mihin vetää raja vanhan roomalaisen uskonnon ja kristinuskon välillä. Kaksitoista vuotta myöhemmin keisarit antoivat uuden ediktin, jossa kiellettiin yksityiskohtaisesti vanhojen uskontojen mukaisten uhrien suorittaminen. Käytännössä vasta tämä teki ei-kristillisten uskontojen harjoittamisen mahdottomaksi.

Kristityt teologit korostivat valtiollisen menestyksen ja uskonnon yhteyttä: yhteinen uskonto takasi heidän mukaansa Rooman valtakunnan menestyksen. Ei-kristittyjä eli pakanoita ei lopulta enää hyväksytty valtion virkoihin. Roomalaisia temppeleitä hajotettiin ja filosofikouluja suljettiin, vaikka oppineet roomalaiset yrittivät suojella niitä kulttuuriarvoihin vedoten. Olympialaiset kisatkin kiellettiin pakanallisina menoina vuonna 394.

ROOMAN VALTAKUNNAN HAJOAMINEN

Rooman valtakunta jakautui lopullisesti kahtia Länsi-Roomaksi ja Itä-Roomaksi keisari Theodosiuksen kuoltua vuonna 395. Valtakunnan itäinen osa säilytti asemansa, mutta läntinen osa joutui taipumaan kansainvaellusten seurauksena pohjoisesta tulleiden germaaniheimojen vallan alle. Kristinusko oli tässä vaiheessa jo niin vakiintunut, että valtakunnan jakautuminen ja Länsi-Rooman hallinnon romahtaminen eivät sitä kukistaneet. Päinvastoin, kristinusko voitti uusia alueita ja kannattajia kansainvaellusten myötä.

Rooman rinnalle oli kuitenkin itään noussut toinen keskus, keisari Konstantinuksen perustama Konstantinopoli. Kirkollinen valta oli vielä 400-luvulle tultaessa vanhoilla patriarkaattikaupungeilla Jerusalemilla, Antiokialla, Karthagolla ja Aleksandrialla. Rooman seurakunta, jonka itse apostoli Pietari oli perimätiedon mukaan perustanut, alkoi 400-luvulla nousta entistä arvostetumpaan asemaan. Rooman piispa Leo I voimisti vuonna 440 vaatimuksia, joiden mukaan Rooman piispoille piti myöntää erityisasema kaikkien piispojen joukossa, sillä he olivat apostoli Pietarin seuraajia. Pietari oli Raamatun mukaan saanut Jeesukselta taivasten valtakunnan avaimet, ja Leo I katsoi nyt näiden avainten mukanaan tuoman vallan kuuluvan Rooman piispalle. Tästä alkoi lännessä Rooman kirkon valtakausi ja paaviuden aika.

Tehtävät

1. **Listaa erilaisia syitä sille, miksi kristittyjä vainottiin Rooman valtakunnassa. Arvioi, vainotaanko kristittyjä nykypäivänä samankaltaisista syistä.**
2. **Miten kirkon asema muuttui, kun kristinuskosta tuli valtionuskonto? Pohdi, mitä hyötyä ja haittaa kirkon ja valtion liitosta oli a) valtiolle b) kirkolle.**
3. **Kirkkoisä Tertullianus totesi: ”Marttyyrien veri on siemen”. Miten lausahdus kuvaa kirkon asemaa Rooman valtakunnassa?**

Rooman valtakunta 200-luvun alussa

Lähde: Robin Lane Fox, The Classical World. 2006.

22. Varhaiskirkko ja kristinuskon opin muotoutuminen

Kristinuskon ensimmäisinä vuosisatoina kirkolle muotoutui yhteisiä käytänteitä, joita noudatettiin yleisesti eri seurakunnissa. Kristinuskosta tuli järjestäytynyt uskonto, jolla oli pyhät toimitukset ja juhlat sekä virat ja seurakuntaorganisaatio. Jo ensimmäisinä vuosisatoina kirkko oli elävä, monimuotoinen ja monikulttuurinen yhteisö. Myös kristinuskon opilliset käsitykset saivat muotonsa varhaiskirkon aikana.

USKONNON HARJOITUS: KASTE, JUMALANPALVELUS JA EHTOOLLINEN

Kristillisen kirkon jäseneksi liityttiin kasteessa. Ketä tahansa ei kuitenkaan kastettu. Ensimmäisinä vuosisatoina kastettiin aikuisia, joille opetettiin etukäteen kristinuskon perusopit. Opetuksen jälkeen kasteelle tulevan piti tunnustaa kristillinen uskonsa. Vain kristittyjen vanhempien lapsia kastettiin ja pienen lapsen puolesta kastetunnustuksen lausui luotettu henkilö. Kummijärjestelmä jatkaa tätä perinnettä nykyisin. Kun kristinuskosta 300-luvulla tuli **valtionuskonto**, kasteelle tulemisen kynnys aleni. Aikuiskaste oli 300-luvun lopussa jo selvästi harvinaisempi kuin lapsikaste.

Ensimmäiset kristityt kokoontuivat jumalanpalvelukseen juutalaisten synagogiin, seurakuntalaisten koteihin tai ulos luontoon. Vainojen aikaan jumalanpalveluksia vietettiin myös katakombeissa eli maan alle rakennetuissa hautaholveissa ja marttyyrien haudoilla. Kun seurakunnat kasvoivat, alettiin rakentaa erillisiä kirkkorakennuksia. Myös monista kotikirkoista kehittyi julkisia kirkkoja. Ensimmäiset kirkot rakennettiin 200-luvun alkupuolella. Seuraavalla vuosisadalla kirkkorakennusten päätyypiksi alkoi lännessä vakiintua suorakaiteen muotoinen **basilika**. Idän kristityt puolestaan rakensivat ristipohjakaavaisia keskuskupolikirkkoja, jotka edustivat **bysanttilaista tyyliä**.

Kristityt viettivät jumalanpalvelusta sunnuntaina, joka oli Jeesuksen ylösnousemuksen päivä. Jumalanpalvelukset noudattivat juutalaisten synagogajumalanpalvelusten tapoja. Kokoontumisissa luettiin ja selitettiin pyhiä kirjoituksia, rukoiltiin, muisteltiin Jeesuksen opetuksia sekä lauletiin ja seurakunnan vanhimmat pitivät puheita. Alussa jumalanpalveluksissa ei ollut kiinteää, vakiintunutta kaavaa, mutta vähi-

Basilika-kirkossa on korkea keskiosa eli päälaiva, jonka sivuilla on matalammat osat eli sivulaivat. Päälaivan jatkona on päätyseinässä puolipyöreä alttariosa eli apsis. Valo kirkkoon tulee päälaivan yläosan sekä sivulaivojen ikkunoista.

Italian Veronassa sijaitseva kirkko edustaa varhaista basilikatyyliä. Kirkko on kristillisen perinteen mukaan rakennettu itä–länsi suuntaisesti.

tellen alettiin laatia **liturgisia kaavoja**, joiden mukaan toimittiin. Kun kristinuskosta tuli valtionuskonto, suurten kaupunkien kuten Rooman, Aleksandrian ja Konstantinopolin jumalanpalvelusten muodot vakiintuivat myös pienempiin seurakuntiin. Tärkein osa jumalanpalvelusta oli ehtoollinen, jonka ympärille jumalanpalveluksen muut osat rakentuivat. Alkukirkon ehtoollista kutsuttiin rakkauden ateriaksi, koska jokaisen mukanaan tuoma ruoka jaettiin tasan. Diakonit jakoivat ehtoolliselle tuotuja ruokia myös sairaille ja vanhuksille. Myöhemmin 100-luvulla ehtoollinen eli **eukaristia**, kiitosateria, ei enää ollut kaikkien yhteinen ateria. Sille saivat osallistua vain kastetut seurakunnan jäsenet.

KRISTILLISET JUHLAT

Kristillinen juhlakalenteri syntyi 300-luvulla. Ensimmäinen kristillinen juhla oli pääsiäinen, Jeesuksen ylösnousemuksen juhla, jota vietettiin jo ensimmäisellä vuosisadalla. Myöhemmin pääsiäisen viettoon alettiin valmistautua 40 päivää kestävällä paastonajalla. Kiirastorstaina nautittiin ehtoollinen, ja pitkänäperjantaina toimitettiin jumalanpalvelus ilman ehtoollista. Helatorstaita, Kristuksen taivaaseenastumisen muistojuhlaa, alettiin viettää 40 päivää pääsiäisen jälkeen ja helluntaita, Pyhän Hengen vuodattamisen sekä kristillisen kirkon syntymäjuhlaa, 10 päivää helatorstain jälkeen.

Joulun viettäminen nykyisellä paikallaan alkoi 300-luvun puolivälissä. Kristuksen syntymäjuhlan ajankohdaksi valittiin ei-kristillinen juhlapäivä, 25. joulukuuta, roomalaisen auringonjumalan päivä. Kun kristinuskosta tuli Rooman valtionuskonto, ei-

kristillinen juhlapäivä sai uuden, kristillisen merkityksen.

Seuraavina vuosisatoina kirkkovuosi sai uusia juhlia Raamatun ja tradition pohjalta eri puolilla Rooman valtakuntaa. 500-luvulla alettiin viettää joulua edeltävää neliviikkoista adventtiaikaa. Se oli valmistautumista Jeesuksen syntymäjuhlaan, ja sitä vietettiin paastoamalla.

Vuoden eri päivinä muisteltiin marttyyrejä ja kirkon pyhiä henkilöitä. Nämä päivät omistettiin heidän nimilleen. Esimerkiksi joulukuun 26. päivästä tuli ensimmäisen marttyyrin, Stefanoksen, muistopäivä. Pyhimyskalenterin vaikutteet näkyvät yhä nimipäiväkalentereissa.

SEURAKUNTIEN JÄRJESTÄYTYMINEN

Apostolit olivat kristillisen kirkon ensimmäisiä työntekijöitä. Kun kristinuskon kannatusalue levisi Rooman valtakunnassa ja kristillisten seurakuntien jäsenmäärä kasvoi, tarvittiin uusia virkamiehiä. Aluksi erilaiset tehtävät jaettiin Pyhän Hengen armolahjojen, **karismojen**, perusteella. Ne olivat erilaisia kykyjä tai ominaisuuksia. Esimerkiksi kristinuskon opettamisen taito, taitava saarnaaminen ja halu auttaa toisia olivat tällaisia kykyjä. Taitoja pidettiin Jumalan antamina ja siksi ne oikeuttivat ja antoivat vallan toimia seurakunnassa.

Kirkon hierarkia eli tehtävien arvojärjestys syntyi vähitellen. Ilman hierarkkista organisaatiota kirkon olisi ollut hankala toimia varsinkin suurissa kaupungeissa. Järjestäytyminen oli tärkeää myös siksi, että kristityt kohtasivat jatkuvasti erilaisia uskonnollisia ajattelutapoja ja tulkintoja. Tämä haastoi kirkon määrittelemään omaa oppiaan. Päätösten tekeminen oli helpompaa järjestäytyneessä kirkossa, jossa määrätyillä henkilöillä oli hengellinen valta eli valta päättää oikeasta opin tulkinnasta.

Bysanttilaisen tyylin kirkot ovat pohjakaavaltaan tasaristimuotoisia ja niissä on keskuskupoli. Ateenan keskustassa on useita vanhoja bysanttilaiskirkkoja.

KIRKON VIRAT

Piispat, presbyteerit ja diakonit palvelivat seurakuntia. Alun perin **piispa** toimi vain yhdessä seurakunnassa, jossa hänen tehtävänään oli johtaa jumalanpalvelusta. Myöhemmin piispalle muodostui muita tehtäviä. Hän huolehti kirkon alkuperäisen opin säilymisestä ja otti kantaa kristittyjen keskinäisiin erimielisyyksiin. Piispat antoivat synninpäästöjä ja hoitivat kirjeenvaihtoa muihin seurakuntiin. He olivat yleensä suurten kaupunkiseurakuntien johtajia. Vähitellen piispat saivat vastuulleen myös kaupunkia ympäröiviä maaseutuseurakuntia.

Piispan johtamaa aluetta kutsuttiin hiippakunnaksi. Arvostetuimmat kaupunkiseurakunnat ja piispanistuimet sijaitsivat kristinuskon keskuksissa Jerusalemissa, Antiokiassa, Aleksandriassa, Roomassa ja Karthagossa. Näiden kaupunkien piispoja kutsuttiin **patriarkoiksi**.

Seurakuntien vanhimmat eli **presbyteerit** johtivat seurakuntia piispan alaisuudessa. He avustivat piispaa esimerkiksi jumalanpalveluksissa lukemalla Raamattua ja pitämällä puheita. Myöhemmin presbyteerin virasta kehittyi papin virka, johon piispa vihki. Jo 300-luvulla papit muodostivat oman yhteiskuntaluokkansa, jolta vaadittiin moitteetonta elämäntapaa sekä selibaattia eli naimattomuutta. Selibaattivaatimusta ei kuitenkaan noudatettu kovin tiukasti. Vasta myöhemmällä keskiajalla pappien selibaatista tuli vakiintunut käytäntö.

Diakonit tekivät monenlaista palvelutyötä. He auttoivat köyhiä ja sairaita sekä avustivat jumalanpalveluksissa esimerkiksi ehtoollisen jakajina.

ENSIMMÄISET LUOSTARIT IDÄSSÄ

Ensimmäisen luostarisäännön kehitti Pakomios 300-luvun alkupuolella Egyptissä. Hän myös perusti ensimmäisen muureilla ympäröidyn luostarin. Pakomiokselle yhteisöllisyys oli tärkeää. Tämä näkyi esimerkiksi siinä, että munkit tekivät työtä, aterioivat ja viettivät jumalanpalveluksia yhdessä. Heidän tuli myös olla ehdottoman kuuliaisia luostarien johtajille. Egyptistä luostarit levisivät kristikunnan itäisiin osiin, Palestiinaan, Syyriaan ja Konstantinopoliin.

Itä-Roomassa Basileios Caesarealainen kehitti 300-luvun puolivälissä yhdessä sisarensa Makrinan kanssa luostarisäännön, jossa munkit ja nunnat sitoutuivat köyhyyteen, naimattomuuteen ja kuuliaisuuteen. Luostareissa korostettiin munkin ja nunnan omaa hengellistä kasvua. Basileioksen sääntö painotti myös sosiaalista työtä. Jumalanpalvelusten ja rukouselämän lisäksi luostarin asukkaat huolehtivat sairaista ja köyhistä. Luostarit olivat yhteydessä kirkon organisaatioon, ja paikallisella piispalla oli mahdollisuus valvoa niitä. Basileioksen säännöt vaikuttivat merkittävästi itäisen kristikunnan luostarielämään.

LÄNNEN LUOSTARILAITOKSEN SYNTY

Länsi-Roomassa luostarit perustettiin kirkkojen ja kaupunkien läheisyyteen. Maallisista nautinnoista kieltäytyminen ei tarkoittanut ympäröivän maailman täydellistä karttamista. Köyhyys ja yksinolo eivät olleet kilvoittelussa tärkeimmällä sijalla, vaan niiden tilalle tulivat oppineisuus ja työnteko. Benedictus Nursialainen perusti Keski-Italiaan Monte Cassinon luostarin 500-luvun alkupuolella, ja hänen luostarisääntönsä vaikutti lännen luostareiden elämään aina 1100-luvulle

Kristillisissä kirkoissa on käytetty koristeluna paljon symboleja. Jo varhaiskirkossa otettiin käyttöön Kristus-monogrammi, jossa on kreikankielisen Kristus-nimen kaksi ensimmäistä kirjainta päällekkäin. Kuvan mosaiikki on italialaisesta baptisteriosta eli kastekappelista 400-luvun lopulta.

saakka. Koska Benedictus halusi korostaa luostarilupauksen vakavuutta, hän määräsi luostareihinsa yksivuotisen koeajan, novisiaatin. ”Ora et labora”, rukoile ja tee työtä, oli benediktiiniluostareiden tunnuslause. Niinpä munkit ja nunnat harjoittivat lähetystyötä, ylläpitivät luostarikouluja ja sairaaloita. Lisäksi benediktiiniläisluostareissa viljeltiin maata, kopioitiin käsikirjoituksia, tutkittiin teologiaa sekä rukoiltiin ja pidettiin jumalanpalveluksia.

KIRJAUSKONTO

Kun kristilliset seurakunnat levisivät Välimeren alueella, erilaiset käsitykset kristinuskosta johtivat kiivaisiin keskusteluihin siitä, mitä kristinusko oikeastaan oli. Varhaiskristillisyyttä kuvaa siksi paremmin moneus kuin ykseys. Vähitellen syntyi tekstejä, joissa muisteltiin Jeesuksen elämän keskeisimpiä opetuksia, tekoja ja elämänvaiheita sekä tulkittiin hänen opetuksiaan. Näistä muodostui Uusi testamentti. Kreikankielisestä Uudesta testamentista tuli kuitenkin ohjeellinen kirjakokoelma eli **kaanon** vasta, kun se 400-luvulla sai lopullisen muotonsa. Kristinuskosta tuli siten kirjauskonto, jonka oppi pohjautui määriteltyihin teksteihin. Valittujen tekstien tuli heijastaa apostolista perintöä eli ylösnousemuksen todistajien tai jonkun apostolin lähipiiriin kuuluneen opetusta. Lisäksi tekstien tuli olla yleisesti käytettyjä ja oikeaoppisia. Raamatun kokoamisella oli siis keskeinen merkitys kirkon opin muotoutumisessa, koska nyt uudella uskonnolla oli yhtenäinen pyhä kirja. Raamatun lisäksi kirkon oppiin vaikuttivat tulkintaperinne sekä yksittäisten henkilöiden kokemukset ja ajattelu.

ERILAISIA TULKINTOJA

Kun kirkko kohtasi hellenistisen maailman, sen piiriin tuli erilaisia uskonnollisia ja filosofisia virtauksia, joihin oli otettava kantaa. Eräs tunnetuimmista haastajista yhdessä sovitulle kristinuskon sisällölle oli **gnostilaisuus**. Se oli puolestaan saanut vaikutteita uusplatonilaisuuden opista, jonka mukaan aistein havaittavan maailman lisäksi on ajatuksella tavoitettavissa oleva todellisempi, näkymätön ideainmaailma. Gnostilaisuuden tulkinta kristinuskosta oli, että mikäli ihminen halusi pelastua, hänen tuli vastaanottaa salainen tieto, jonka välittäjänä Jeesusta pidettiin.

Aineellinen maailma oli sielun vankila, josta saattoi päästä irtautumaan valomaailmaan. Gnostilaisuutta pidettiin kirkossa virheellisenä harhaoppina, heresiana. Sen ajateltiin mitätöivän Jeesuksen ihmiseksitulon eli inkarnaation merkityksen ihmisen pelastumiselle.

Montanolaiset puolestaan olivat ryhmä, joka julisti pikaista maailmanloppua. Vaikka toisen vuosisadan loppupuolella vaikuttanut ryhmä arvioi maailmanlopun ajankohdan väärin, se jatkoi kuitenkin toimintaansa ja korosti hyveellisen elämän ja ankaran kilvoituksen merkitystä uskonelämässä.

Kristinusko kohtasi Roomassa myös antiikin filosofian. Kristityt ajattelijat pyrkivät kertomaan filosofeille, mitä kristinusko oli ja mikä siinä oli hyvää ja ylivertaista. Eräs tunnetuimmista varhaisista apologeetoista eli kristinuskon puolustajista oli Justinos Marttyyri (k. noin 165). Hän väitti, että kristinusko oli ainoa oikea uskonto ja ainoa oikea filosofia. Kreikkalaisen filosofian parhaat ajatukset toteutuisivat näin kristinuskossa. Kristinuskoa tulkittiin antiikin filosofian tarjoamin käsittein. Justinoksen ajattelusta sai alkunsa antiikin filosofian ja kristinuskon vuoropuhelu Euroopassa.

Kristus-kuvissa käytetään paljon symboliikkaa: sädekehä kertoo pyhyydestä, avoin kirja evankeliumin ilosanomasta ja sormien asento pyhästä kolminaisuudesta sekä Kristuksen samankertaisesta jumaluudesta ja ihmisyydestä. San Vito Vecchio kirkon maalaus, Italia.

VARHAISIA TEOLOGEJA

Niitä teologeja, jotka kirjoittivat tunnetuimmat kristilliset tekstit ensimmäisten vuosisatojen aikana, kutsutaan kirkkoisiksi. Miesten kirjoittamassa historiassa ns. kirkkoäitien osuus on jäänyt olemattomaksi, vaikka heitäkin on ollut. Kirkkoisät vaikuttivat kirkon oppiin ja elämään merkittävästi. Monet kirkkoisistä saivat ajan mittapuun mukaan monipuolisen maallisen ja hengellisen koulutuksen. Niinpä he olivat usein merkittäviä opettajia. Osa kirkkoisistä oli erämaassa eläneitä opettajia tai kaupunkiseurakuntien johtajia eli piispoja. Osa vaikutti valtaapitävien keskuudessa.

Tavallisesti puhutaan lännen ja idän kirkkoisistä. Lännen kirkkoisät toimivat latinankielisen läntisen Rooman alueella ja idän kirkkoisät kreikankielisen itäisen Rooman alueella. Kirkkoäidit taas olivat naisia, jotka esimerkiksi perustivat luostareita ja luovuttivat omaisuutensa kirkolle. He keskustelivat kirkkoisien kanssa opillisista kysymyksistä ja vaikuttivat siten myös teologiaan.

Lännen kirkkoisistä merkittävimpänä voidaan pitää Augustinusta (354–430). Tunnustukset-teoksessaan hän kuvasi omia pyrkimyksiään löytää elämälle tarkoitus. Kiivaan etsinnän jälkeen hän löysi levon Jumalassa. Augustinusta on kutsuttu armon opettajaksi, koska hänen ajattelussaan eräänä pääjuonteena oli vakaumus siitä, että ihmisen pelastus oli riippuvainen erityisesti Jumalan armosta, ei ihmisen omista teoista. Saman opetuksen nosti esille 1200 vuotta myöhemmin elänyt Martin Luther. Ajatteluunsa Augustinus imi vaikutteita uusplatonilaisesta filosofiasta, jonka hän sitoi kristilliseen perinteeseen. Augustinus tulkitsi platonistisen opin hyvyydestä todellisuuden perustana niin, että kristillinen Jumala oli kaiken luoja ja suurin hyvyys. Kristinuskon totuuksia haluttiin näin ilmaista ajan filosofisella käsitteistöllä.

Idän kirkossa kirkkoisä Johannes Krysostomoksella on erityisasema. Kuvan ikoni on sijainnut alun perin Viipurin Sorvalin kirkossa, joka oli pyhitetty Jumalanäidin kuolonuneen nukkumisen muistolle. Nykyisin ikoni on Kuopiossa ortodoksisessa kirkkomuseossa.

Idän kirkkoisistä tunnetuimpia oli Johannes Krysostomos (noin 344–407). Lisänimi Krysostomos tarkoittaa ”kultasuuta”: hänet tunnettiin erityisen hyvänä puhujana. Puhetaito eli retoriikka oli yksi antiikin ajan hyveistä. Kerrotaan, että Johannes saattoi saarnata kaksikin tuntia ja että häntä sitten puheen päätyttyä kiitettiin kättentaputuksin. Eräs tunnetuimmista Krysostomoksen saarnoista on pääsiäissaarna, jossa hän vakuutti ylösnousemuksen ilon kuuluvan kaikille, niin paastonneille kuin viime hetkellä kirkkoon tulleille ihmisille. Ortodoksisessa kirkossa Krysostomoksen merkitystä kuvaa myös se, että hänen liturgiansa on yleisimmin toimitettu liturgia eli jumalanpalveluksen kaava.

Kaikkia kirkkoisien ajatuksia ei hyväksytty osaksi kirkon oppia. Vaikka kirkkoisä Origenes (noin 185–254) oli varhaisen kirkon huomattavin Raamatun selittäjä ja teologi, joka laati ensimmäisen varsinaisen kristillisen **dogmatiikan** eli kristillisen opin pääkohtien kokonaisesityksen, hänet todettiin Konstantinopolin kirkolliskokouksessa vuonna 553 harhaoppiseksi. Kreikkalainen filosofia oli vaikuttanut Origeneen teologiaan tavalla, jota kirkossa ei enää hyväksytty. Origenes opetti esimerkiksi, että kaikki ihmiset pelastuvat lopulta taivaaseen.

KESKEISIMMÄT OPILLISET KIISTAT UE3, s.190

Keskeisimmät kiistat kristinuskon opista käytiin lähinnä kahdesta jumalakäsitykseen liittyvästä asiasta, kolminaisuudesta eli triniteetistä ja Kristuksen luonnosta eli kristologiasta. Kirkkoisien tehtävänä oli omalta osaltaan selventää, mitä Jeesuksesta piti oikeastaan ajatella. Erilaisia tulkintoja synnytti myös kysymys ihmisen pelastumisesta: oliko kyse armosta vai ansioista. Taisto oli kovaa, eikä kirkosta erottamisiltakaan vältytty. Kiistakysymyksiä ratkottiin kirkolliskokouksissa eli **konsiileissa**, joista idässä voidaan käyttää myös nimitystä synodi. Konsiilit kutsui koolle keisari, mikä vahvisti kirkon ja valtion yhteyttä. Merkittävimpiä kirkolliskokouksia kutsutaan ekumeenisiksi, koska niiden merkityksen tunnustavat yhä edelleen kaikki suuret kirkkokunnat. Seitsemän merkittävintä kirkolliskokousta pidettiin 300–700-luvuilla. Kirkon opetuksen mukaan ajateltiin, että Pyhä Henki ohjasi kirkkoa kokoukseen osallistuneiden piispojen kautta.

Jumalan kolmesta persoonasta eli kolminaisuudesta kiisteltiin ankarasti 300-luvulla. Aleksandrialainen pappi Areios oli sitä mieltä, että kolminaisuuden persoonat eivät olleet samanarvoisia. Kristus oli Areioksen mielestä eri olemusta kuin Jumala ja siten Jumalan luoma olento. Ensimmäinen ekumeeninen kirkolliskokous ratkaisi kiistan Nikeassa vuonna 325. Kokouksessa päätettiin, että Jeesus oli samaa olemusta kuin Jumala, sillä pelkkänä ihmisenä hän ei olisi voinut pelastaa koko maailmaa.

Kristuksen luonnosta eli siitä, oliko Kristus sekä Jumala että ihminen, oltiin erimielisiä erityisesti 400-luvulla. Arkkipiispa Nestorios opetti, että Jeesus oli ihminen, johon Jumala oli asettunut asumaan. Tällöin korostui Jeesuksen inhimillisyys. Toisenlaista äärikantaa edustivat ne kristityt, jotka olivat sitä mieltä, että Kristus oli vain näennäisesti ihminen. Heidän mukaansa Jeesus oli jumalallinen persoona myös ruumiillisessa hahmossaan. Molemmat kannat todettiin virheellisiksi kirkolliskokouksissa. Monen vaiheen jälkeen päädyttiin opettamaan, että jumalallinen oli kokonaan läsnä inhimillisessä.

Kristillisen uskon salaisuudeksi haluttiin jättää se, miten oli mahdollista, että Kristus oli sekä Jumala että ihminen samalla kertaa, ”erottamatta ja sekoittamatta”. Ristillä kärsi kirkkoisien ajattelun mukaan yhtä aikaa sekä Jumala että ihminen.

Kahdessa ensimmäisessä kirkolliskokouksessa muotoiltiin kirkon opin pääkohdat. Jo Uudessa testamentissa oli löydettävissä lyhyitä uskontunnustuksia, tunnetuimpana niistä kasteen yhteydessä lausuttu: ”Jeesus on Herra” (Fil. 2:11). Kuitenkin vasta Nikean kokouksessa tehty kristillisen uskontunnustuksen perusmuotoilu on se, joka on edelleen käytössä koko kristikunnassa. Muita kristillisissä kirkoissa lausuttavia uskontunnustuksia ovat Apostolinen ja Athanasioksen uskontunnustus.

Uskontunnustuksissa kristillinen oppi sai kiteytyneen muodon. Niistä tuli kristillisiä seurakuntia yhdistävä tunnusmerkki: yhteinen uskonto saattoi syntyä. Uskontunnustukset ovat edelleen kirkon pyhien toimitusten keskeinen osa. Niistä tuli myös yksi kriteeri, jonka perusteella kristilliset ja ei-kristilliset liikkeet erotellaan.

Tehtävät

1. **Laadi käsitekartta aiheesta ”kristittynä varhaiskirkossa”. Pyri vastaamaan sen avulla seuraaviin kysymyksiin:**
   a) Mihin toimintaan kristitty osallistui?
   b) Keitä hän kirkossa kohtasi?
   c) Mitä juhlia hän vietti?
2. **Esittele luostarilaitoksen synty.**
   a) Miten ja miksi luostarilaitos syntyi?
   b) Mikä merkitys sillä oli omana aikanaan?
   c) Mitä ongelmia luostarilaitoksen syntyyn liittyi?
3. **a) Miksi Uuden testamentin kokoelma kanonisoitiin?**
   b) Miksi kirkolliskokoukset pidettiin?
4. **a) Mitä tarkoittaa käsite ’harhaoppi’?**
   b) Miksi käsite on ongelmallinen?
   c) Miksi harhaoppeja esiintyy ja on aina esiintynyt?

KATOLINEN KIRKKO KESKIAJALLA

23. Kristikunnan hajaantuminen – idän ja lännen kirkko
24. Keskiajan kristillinen yhteiskunta
25. Kristittynä keskiajalla ja lännen kirkon oppi

Pietarinkirkko, Vatikaani.

23. Kristikunnan hajaantuminen – idän ja lännen kirkko

Antiikin ja uuden ajan välistä aikaa kutsutaan keskiajaksi (n. 400–1500). Katoliselle kirkolle keskiaika merkitsi toisaalta sen aseman ja opin vähittäistä vakiintumista ja vahvistumista eri kulttuurialueilla, toisaalta keskiaika oli myös uskonnollisen ja poliittisen hajaannuksen aikaa. Sydänkeski-ajalla (1000–1300) alkukirkko hajaantui lännen Rooman ja idän Konstantinopolin kiistan seurauksena. Tätä kutsutaan suureksi skismaksi.

ENSIMMÄINEN HAJAANNUS

Itäinen kristikunta oli käymistilassa jo 300-luvun lopulla. Kulttuurinen välimatka esimerkiksi Egyptistä Konstantinopoliin oli pitkä. Ensimmäinen merkittävä hajaannus tapahtui, kun assyrialainen kirkko erosi idän kirkosta 400-luvulla. Samalla vuosisadalla Antiokian seurakunnat irtaantuivat Konstantinopolin alaisuudesta ja muodostivat omat kirkolliset hallintoalueensa, patriarkaatit.

Egyptissä ja Etiopiassa oli jo varhaiskirkon kaudella muotoutunut vahva kristillinen kulttuuri, jolle alueen erityispiirteet olivat antaneet leimansa. Koptin kielestä oli kehittynyt kirjakieli, jolle myös Raamattua oli käännetty. Näiden alueiden kristillisyyttä kutsutaankin **koptilaisuudeksi**. Egyptin ja Etiopian kirkot erosivat idän kirkon hallinnasta 400-luvulla. Idän kirkosta vuoden 451 Khalkedonin kirkolliskokouksen jälkeen eronneista tai erotetuista kirkoista käytetään nimitystä **orientaaliset kirkot**. Nykyisen näkemyksen mukaan teologiset erot eivät kuitenkaan välttämättä erota orientaalisia kirkkoja muista ortodoksisista kirkoista.

KIRKON KIISTAN TAUSTA

Kristikunnan läntinen ja itäinen osa alkoivat kasvaa erilleen jo ensimmäisinä kirkon muotoutumisen vuosisatoina, varhaiskirkon kaudella. Kirkkojen erossa ei siis ollut kyse yhtäkkisestä tapahtumasta. Eron syyt olivat paitsi uskonnollisia myös kulttuurisia ja poliittisia.

Poliittisesti kyse oli Rooman valtakunnan perinnöstä ja sen vaalimisesta. Kun keisari Konstantinus oli perustanut nimeään kantavan kaupungin Bosporin salmen rannalle, Rooma oli saanut vahvan kilpailijan. Uuden vallan merkiksi kohosi pian loistelias Pyhän Viisauden kirkko, Hagia Sofia, joka

alkoi kilpailla arvovallasta Rooman kirkkojen kanssa. Aluksi Konstantinopolin patriarkka hyväksyi Rooman piispan ylemmyyden ja piti häntä Rooman valtakunnan perijänä, mutta ajan kuluessa ja Rooman merkityksen hiipuessa tulkinta muuttui. Konstantinopoli piti itseään nyt uutena Roomana ja ainoana aitona Rooman imperiumin jatkajana. Kyse oli siis valtataistelusta. Valtataistelun pontimena oli Itä-Rooman keisarin halu säilyttää valtansa myös kirkon johtajana. Lännessä puolestaan kirkon johtajat haalivat itselleen maallista valtaa, koska Länsi-Rooma kukistui 400-luvun loppupuolella.

Idän ja lännen kirkkojen eron taustalla oli myös kulttuurisia tekijöitä. Idässä kirkon kielenä käytettiin kreikkaa ja paikallisia kansankieliä, lännessä latinaa. Bysanttilainen kirkkotaide noudatti erilaisia periaatteita kuin läntinen taide. Myös kirkkoarkkitehtuuri oli erilaista: idälle oli tyypillistä bysanttilainen keskeiskirkko keskus-kupoleineen, lännelle suorakaiteen muotoinen itä–länsi-suuntainen pitkä kirkko, basilika.

USKONNOLLISET EROAVUUDET

Monet kirkon elämään ja toimintaan liittyvät nimitykset ja tavat olivat erilaiset idässä ja lännessä. Lännen papeille ei sallittu avioliittoa, vaan heidän tuli elää selibaatissa. Idässä sen sijaan naimattomuutta edellytettiin vain piispoilta. Kirkon viranhaltijoiden arvonimetkin olivat erilaiset, koska kielipohja oli eri, lännessä latina ja idässä kreikka. Eroavuudet näkyivät myös konkreettisissa asioissa: ehtoollisleipä oli lännessä happamatonta, idässä hapanta.

Teologisen käsitteistön erilaisuus merkitsi opillisen erilaisuuden korostumista. Länsi käytti pelastusopissa juridisperäistä käsitteistöä, kun taas idässä korostettiin Jeesuksen kuoleman mysteeriluonnetta. Merkittävin kiistakysymys koski pyhissä toimituksissa lausuttujen uskontunnustusten eroja. Kirkoilla oli eri näkemys siitä, lähtikö Pyhä Henki Isästä vai Isästä ja Pojasta (latinaksi **filioque**). Lännen Nikean uskontunnustukseen tekemää lisäystä koskeva erimielisyys on säilynyt vuosisatojen ajan. Lännen kirkossa uskontunnustuksessa ”Pyhä Henki lähtee Isästä ja

Islamin levinneisyys vuoteen 750 saakka

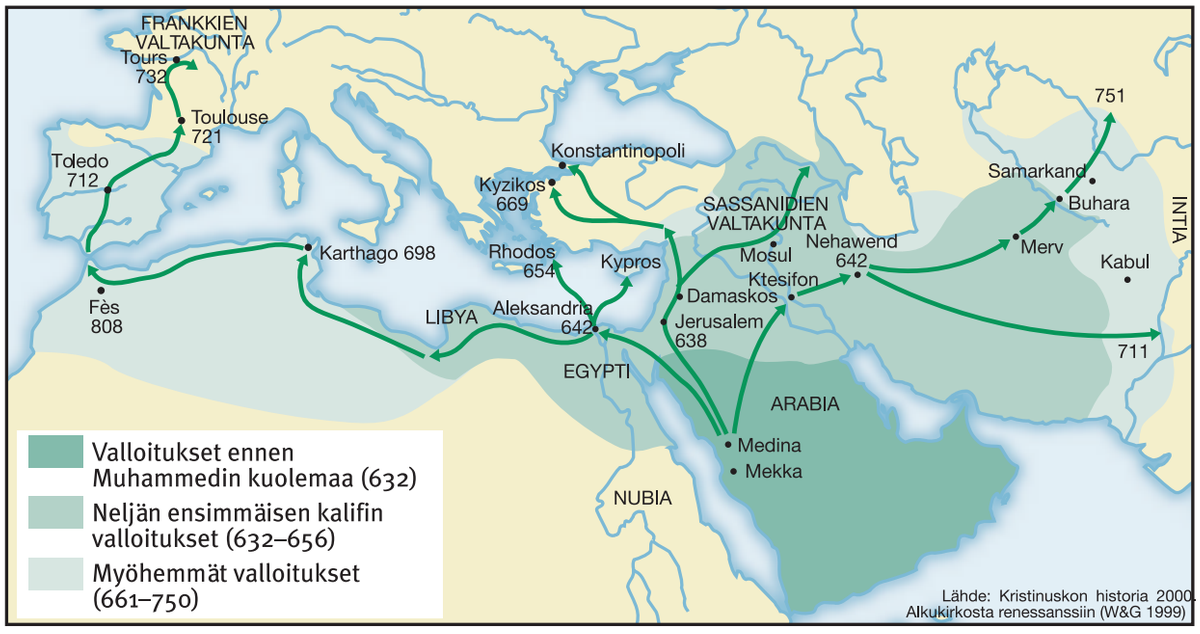

Pojasta", idässä edelleen "Pyhä Henki lähtee Isästä". Tätä opillista eroa ei kuitenkaan katolilaisten ja ortodoksien välillä pidetä enää välttämättä kirkkojen ykseyden esteenä.

VUODEN 1054 TAPAHTUMAT

Islaminusko, joka oli syntynyt 600-luvulla Arabian niemimaalla, alkoi levitä voimakkaasti länteen. Erityisen nopeasti islam levisi lännen kirkon kannatusalueilla Pohjois-Afrikassa. Pian kirkkoa yhdistänyt Välimeri erotti toisistaan kaksi uskontoa: pohjoisrantojen kristinuskon ja etelän islamin. Vaikka islamin leviämiseen ei liittynyt pelkästään pyhän sodan ajatusta, lännen kirkossa islam koettiin uhkana. Kyse oli vieraan vallan ja kulttuurin uhasta.

Rooman piispa yritti taivutella idän kirkon edustajia liittoon taistelussa islamia vastaan. Länsi asetti sotilaalliselle yhteistyölle kuitenkin ehdon: Rooman piispan eli paavin erityisasema oli myönnettävä myös Konstantinopolissa. Idän patriarkka ei kuitenkaan tähän suostunut. Länsi ja itä olivat nyt ajautuneet avoimeen ristiriitaan.

Keväällä 1054 paavi lähetti sanansaattajat viemään viestiä Konstantinopoliin. Viesti sisälsi uhkauksen, että idän kirkon taipumattomuus johtaisi sen kirkonkiroukseen eli **pannaan**. Kun lähettiläät olivat heinäkuussa 1054 laskeneet paavin pannabullan eli sinetöidyn kirjeen Hagia Sofian alttarille, oli idän vuoro julistaa paavi kirkonkiroukseen. Perusteluina kiroukselle itä nosti esiin kaksi asiaa: lännen 500 vuotta vanhan uskontunnustuslisäyksen sekä vaatimuksen, että pappien oli elettävä selibaatissa. Idän ja lännen kirkkojen ristiriidat olivat nyt johtaneet avoimeen selkkaukseen.

KIRKKOJEN KIISTAN SEURAUKSET

Kaikki eivät pitäneet vuoden 1054 eroa lopullisena vaan uskoivat, että sovinto vielä löytyisi. Toivon sovinnosta hautasivat ristiretket, joita tehtiin keskiajalla useita. Aluksi ristiretket olivat osa pyhiinvaellusperinnettä, mutta muuttuivat lopulta ryöstöretkiksi. Ne palvelivat myös maallisen vallan tavoitteita. Osa ristiretkistä oli suunnattu Pyhän maan, Palestiinan, vapauttamiseen muslimien vallasta, mutta osassa tavoite oli lähempänä, Konstantinopolissa. Lännen ristiretkeläiset päätyivät Konstantinopoliin ja ryöstivät sekä tuhosivat surutta vuonna 1204 Hagia Sofian kirkkoa ja kaupunkia ja veivät voittosaaliin länteen. Tämän neljännen ristiretken seurauksena idän ja lännen kirkkojen erosta tuli lopullinen.

Kirkkojen ero ja ristiretket syvensivät lännen ja idän välillä jo vallinnutta kulttuurista erilaisuutta. Kirkollinen raja tuli siihen, missä

Katolisen ja ortodoksisen kirkon johtajat tapasivat ensimmäisen kerran vuonna 1964 kirkkojen vuosisatoja kestäneen kiistan jälkeen. Paavi Paavali VI kohtasi Konstantinopolin patriarkka Athenagoraan vierailullaan Jerusalemissa.

kulttuurien raja oli jo vuosisatojen ajan kulkenut. Sama jako on sävyttänyt Euroopan historiaa myöhemminkin. Esimerkiksi Suomi oli keskiajalla sekä idästä että lännestä tehdyn lähetystyön kohteena ja kilpakenttänä. Kaiken kaikkiaan yhteiskunnallinen ja poliittinen kehitys on ollut erilaista idässä ja lännessä.

Eroa on ryhdytty kirkkojen piirissä sovittelemaan vasta 1900-luvulla. Vuonna 1965 Rooman paavi ja Konstantinopolin patriarkka peruivat yli 900 vuotta voimassa olleet kirkonkiroukset. Tuolloin tavoitteeksi asetettiin kirkkojen jälleenyhdistyminen kristinuskon riemuvuoteen 2000 mennessä. Tavoite ei toteutunut. Kirkkojen erot ovat sekä opissa että toiminnassa niin syvällä, että lopullista yhteyttä ei ole syntynyt.

Tehtävät

1. **Laadi runko esseevastaukselle, jossa selvität**
   a) Miksi lännen ja idän kirkkojen tiet erkanivat toisistaan (eron syyt)?
   b) Miten ero ilmeni (eron sisältö)?
   c) Mitä hajaannuksesta seurasi (eron seuraukset)?
2. **Kirkollinen hajaannus vahvisti Euroopan kulttuurisen rajan 1000-luvulla. Pohdi kartan tietojen avulla.**
   a) kuinka hyvin edellä mainittu väite näkyy uskontomaantieteessä 2000-luvulla
   b) mitä kartassa ja tilastossa näkyviä seikkoja kirkkojen jako ei vielä selitä.

Uskontotilanne nyky-Euroopassa vuonna 2000

24. Keskiajan kristillinen yhteiskunta

Niin kauan kuin Rooman valtakunta oli eheä, kristinuskon leviäminen sen eri alueille oli helppoa. Kun Rooman valtakunta oli 400-luvulle tultaessa hajonnut Itä- ja Länsi-Roomaksi, kristinusko joutui uusien haasteiden eteen. Keskiajalla lähetystyö eteni uusien kansojen, germaanien ja slaavien, keskuuteen. Nämä heimot olivat kansainvaellusten seurauksena levittäytyneet uusille alueille esimerkiksi nykyiseen Ranskaan, Espanjaan, Italiaan ja Brittein saarille.

KLODVIGIN KÄÄNTYMYS

Frankkien kuninkaan Klodvigin kaste vuonna 496 vaikutti ratkaisevasti kristinuskon leviämiseen. Klodvig oli sotilaidensa keskuudessa suuri johtaja, ja hänen kääntymisensä kristityksi merkitsi koko heimon kääntymistä. Kuninkaan puoliso oli kristitty, mutta käänteen varsinainen syy oli poliittinen. Uuden uskonnon avulla Klodvig sai myös uusia tukijoita. Kasteen jälkeen hän jatkoikin sotimista entistä innokkaammin – nyt uuden uskonnon puolesta. Tarinan mukaan kuninkaan uutta voimantuntoa kuvaa hyvin se, kuinka hän kuultuaan Jeesuksen elämän viime vaiheista huudahti: ”Jos minä olisin ollut siellä sotilaineni, olisin pystynyt estämään ristiinnaulitsemisen.”

Kristinuskon levinneisyys noin vuonna 1300

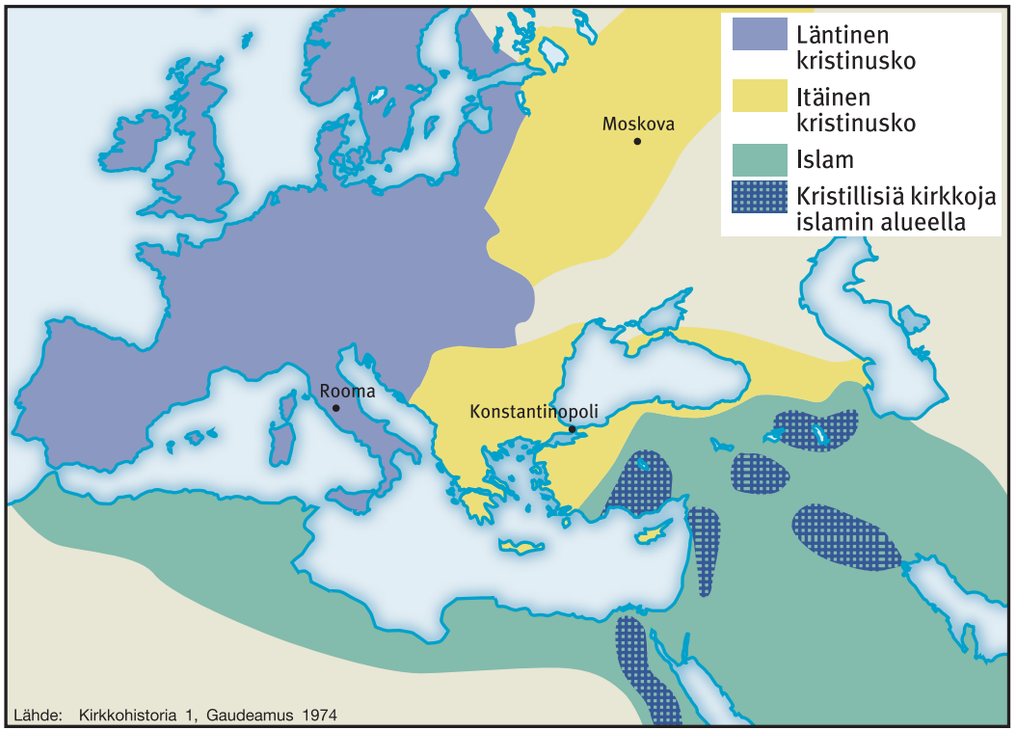

Paavi Leo III kruunasi Kaarle Suuren keisariksi joulupäivänä 800. Paavien ja keisarien välinen valtataistelu jatkui 1000-luvun lopulta aina 1200-luvun puoliväliin saakka.

GERMAANILÄHETYKSEN LUONNE

Roomalaiset kutsuivat Rein-joen takana asuvia heimoja germaaneiksi. Kun kristinuskoa levitettiin germaanien keskuuteen, keskityttiin päälliköiden käännyttämiseen. Tämä oli monella tapaa käytännöllistä. Munkkien tarvitsi vain vakuuttaa alueen päällikkö uuden uskon paremmuudesta esimerkiksi muistuttamalla Kristuksen olevan sotapäällikkö, jonka seuraaminen oli kannattavaa. Lisäksi juuri germaanipäälliköt samastuivat kristinuskon johtohenkilöihin. Apostoli Pietarista tuli heidän suosikkipyhimyksensä. Päälliköiden käännyttyä kristityiksi alettiin tavalliselle kansalle opettaa kristinuskon perusteita. Tämä onnistui, koska sotapäällikön kasteen yhteydessä usein kastettiin myös hänen sotilaansa.

Monille lähetystyöntekijöille, munkeille ja papeille, riitti se, että kastettujen määrä kasvoi. Tehokkaimmiksi keinoiksi osoittautuivat tällöin joukko- ja pakkokasteet. Usein käytettynä menetelmänä käännytettävälle annettiin kaksi vaihtoehtoa: kaste tai kuolema. Niitä ei suinkaan aina toteutettu.

Kasteen jälkeen tuli tavaksi aloittaa voimaperäinen kasvatustoiminta. Kristillinen kasvatus upposi hedelmälliseen maaperään, sillä monin paikoin uuden uskonnon pyhimykset liitettiin yksinkertaisesti vanhojen myyttisten sankareiden ja jumalien rinnalle. Sunnuntaita germaanit olivat perinteisesti pitäneet auringon päivänä. Nyt päivälle annettiin uusi kristillinen tulkinta. Kirkkoja pystytettiin vanhoille uhripaikoille. Perinteistä uskontoa käytettiin näin hyväksi uuden uskonnon levittämistyössä. Uskonnollisten ajatusten sekoittuminen, **synkretismi**, oli kuitenkin ilmeistä. Tätä kuvastaa hyvin se, että samassa rukouksessa saatettiin pyytää apua niin kristinuskon jumalalta kuin entisiltä mahdeilta. Esimerkiksi suomalaisesta kansanperinteestä löytyy rukous, jossa pyydetään apua sekä Jeesukselta että Ukko-ylijumalalta.

Kaiken kaikkiaan opetustyö oli kuitenkin tehokasta: uusi kulttuuri, uudet tavat ja uusi moraali juurtuivat germaanien keskuuteen. Juuri tässä oli pohja myöhäiskeskiajalla syntyneelle yhtenäiskulttuurille, jonka perustana oli kirkko. Germaanilähetys kesti useita satoja vuosia ja saavutti merkittävimmän voittonsa, kun paavi kruunasi germaanisen kansan, frankkien, kuninkaan Kaarle Suuren Roomassa vuonna 800. Kruunaus oli paitsi uskonnollinen, myös poliittinen voitto paaville. Lähetys- ja kasvatustyö jatkui kuitenkin vielä satojen vuosien ajan.

KIRKKO VALLANKÄYTTÄJÄNÄ

Kirkolla oli puolellaan monia etuja, jotka nostivat sen keskiajan hallitsevaksi voimaksi. Keskiajan läänitys- eli **feodaalijärjestelmän** mukaisen yhteiskunnan hallinto- ja valtakoneisto olivat selkeitä. Tämä koski myös kirkkoa. Paavi nimitti eri alueille piispat, jotka puolestaan vihkivät papit virkoihinsa. Piispojen erityisenä tehtävänä oli kirkkojen vihkiminen. Monelle piispalle uuden kirkon rakennuttaminen olikin uran päätavoite. Piispoilla saattoi olla myös maallista valtaa, jolloin he toimivat kaupungin tai alueen todellisina johtajina. Piispat huolehtivat sairaiden ja köyhien asioista sekä johtivat piispankirkon yhteyteen perustettua koulua. Papit nauttivat suurta arvostusta omissa seurakunnissaan. He edustivat sivistyneistöä, sillä usein vain papit hallitsivat latinan, joka oli kulttuurin kieli. Tosin osa maaseudun papistosta oli varsin heikosti koulutettua, ja latinaa he taisivat vain messun lausumisen verran. Ruhtinaat joutuivat usein kääntymään pappien puoleen hallinto- ja oikeusasioissa, koska eivät itse osanneet latinaa.

KIRKON OIKEUDELLINEN JA TALOUDELLINEN VALTA

Keskiajalla ei ollut kansallisvaltioita eivätkä poliittisten valtapiirien rajat olleet kovinkaan vakiintuneita. Vahva hallitsija saattoi hallita laajoja alueita, mutta kuninkaiden ja ruhtinaiden vaikutusvalta vaihteli suuresti alueittain. Yksi tekijä alkoi kuitenkin yhdistää Euroopan hajanaisia heimoja ja kansoja: kristinusko, jonka tukena oli 1000-luvun jälkeen yhtenäistetty oikeuskäytäntö. Sydänkeskiajalla (1000–1300) Rooman piispa, paavi, julistautuikin riita-asioiden ylimmäksi tuomariksi. Pian myös kulttuurin alalla, taiteessa ja tieteessä, omaksuttiin yhtenäinen tyyli. Sydänkeskiaika oli kirkon mahtiaikaa.

Tavallinen kansa koki Roomasta johdetun kirkon kuitenkin kovin kaukaiseksi. Piispojen opetukset ja paavien valtataistelut eivät juurikaan koskettaneet arkea. Oman kylän papin kuolema oli suurempi asia kuin paavin vaihtuminen. Suurin syy siihen, ettei keskitetty hallinto onnistunut vaikuttamaan kaikkialla Euroopassa, oli tiedonkulun hitaus. Huonoilla keleillä ja talvisin liikenne tyrehtyi lähes kokonaan. Hyvänkin sään aikaan kirjeen kulku Roomasta Itämeren pohjoisrannoille

saattoi kestää kaksi kuukautta. Silti Eurooppa alkoi kulttuuriltaan yhtenäistyä.

Kirkolla oli myös taloudellista valtaa: sillä oli oikeus verottaa alamaisia. Verotusoikeus takasi sille mahdollisuuden varallisuuden kartuttamiseen ja upeiden kirkkojen rakentamiseen. Jyhkeät kirkkorakennukset lisäsivät edelleen kirkon kunnioitusta lukutaidottoman kansan keskuudessa. Keskiajan lopulla vakiintui myös käytäntö, jonka mukaan osa vainajan perinnöstä annettiin kirkolle.

PAAVIUDEN KEHITYS

Kun kristinuskosta 300-luvulla tuli valtionuskonto, Rooman kaupunkialueen piispa alkoi saada muita piispoja merkittävämmän aseman. Asema vain lujittui, kun Rooman valtakunta hajosi ja maallisen hallitsijan rooli heikkeni. Rooma halusi myös säilyttää asemansa kasvavan Konstantinopolin rinnalla. Varsinaisen teologisen perustelun paavin vallalle kehitti lopulta paavi Leo I 400-luvun puolivälissä. Hänen mukaansa Rooman piispa oli marttyyrikuoleman kokeneen Pietarin työn jatkaja ja seuraaja. Uuden testamentin evankeliumien mukaan Jeesus oli luvannut ”taivaan valtakunnan avaimet” juuri Pietarille. Näin avainten valta paavi Leo I:n mukaan periytyi apostoleilta Rooman piispalle, paaville. Kun paavi vihki piispat virkoihinsa ja piispat puolestaan vihkivät papit, syntyi apostolinen jatkuvuus, **suksessio**.

Keskiajan edetessä paavit alkoivat yhä enemmän vaikuttaa myös maallisen hallinnon kysymyksiin. Tosin paavin merkitys koko Euroopan kannalta kasvoi vasta 1000-luvun jälkeen. Varhaiskeskiajalla hengellinen ja maallinen johto ottivat usein yhteen. 1000-luvun puolivälissä syntyi Ranskan Clunyn luostarissa liike, joka alkoi vaatia munkkien ja papiston hengellisen ja sivistyksellisen tason nostamista. Toinen liikkeen vaatimuksista oli kirkon ja maallisen vallan erottaminen. Tässä vaatimuksessa liike onnistuikin. Ruhtinaat eivät saaneet enää osallistua paavin valintaan, mikä lisäsi kirkon itsenäisyyttä suhteessa maallisiin hallitsijoihin.

Yksi paavin arvomerkeistä on sauva, joka symboloi paavin paimenvirkaa. Sauvan päässä on krusifiksi.

PAAVIT EUROOPAN JOHTAJINA

Sydänkeskiajalla paavit kartuttivat valtaansa entisestään. Paavin hovi, kuuria, oli Euroopan johtava virasto. Esimerkiksi kaukaisten pohjoisten kirkkojen rakennuspiirustukset tuli hyväksyttää Roomassa. Erityisen merkittävää oli, että Roomassa ratkaistiin kaikki vaikeimmat oikeusongelmat. Paavista tuli Euroopan hengellinen, poliittinen ja oikeudellinen johtaja.

Paavien vallan kasvua vahvistivat muutamat voimakkaat persoonat, ennen muita Gregorius VII 1000-luvun lopulla ja Innocentius III 1200-luvun alussa. Gregorius vaati kirkon itsenäisyyttä ja riippumattomuutta erityisesti saksalais-roomalaisesta keisarista. Tuekseen hän sai juuri Clunyn liikkeen. Innocentiuksen vaatimukset olivat vielä kovemmat. Hän esitti, että paavi ei ollut vain Pietarin seuraaja, vaan Kristuksen sijainen maan päällä. Innocentius nosti paavinvallan huippuunsa. Nyt paavi oli aurinko ja kuningas kuu: ”Jos aurinko ei anna valoaan, ei kuukaan voi loistaa.” Paavin vallankeskitys kiinteytti kirkon rakennetta ja piti kirkon yhtenäisenä. Yhtenäisyytensä turvin länsi onnistui vahvistamaan asemiaan suhteessa idän kirkkoon ja islamiin.

VALLAN KASVUN KÄÄNTÖPUOLI

Paavien aseman vahvistumisella oli kuitenkin myös kääntöpuolensa. Maalliset ruhtinaat, joiden valta ei ollut kokonaan hiipunut, eivät enää suostuneet katsomaan kehitystä sivusta. Niinpä Ranskan kuningas 1300-luvun alussa sai paavin siirtämään hallitsijanistuimensa Roomasta Avignoniin, missä tämän vallan käyttöä oli helpompi valvoa. Vaikka selkkaus olikin ohimenevä, seuraavalla vuosisadalla paaviutta kohtasi uusi uhka. Paaviksi alkoi valikoitua henkilöitä, joita kiinnostivat enemmän valta ja ylellisyys kuin aito hengellisyys. Nämä ns. **renessanssipaavit** elivät loisteliaasti ja tavoittelivat omaa etuaan. Esimerkiksi 1400-lopulla paavi Aleksanteri VI:n väitettiin myrkyttäneen kardinaaleja, jotta saisi heidän omaisuutensa itselleen. Vaikka monet paavit olivat läpi keskiajan olleet enemmän juristeja kuin sielunhoitajia, paaviuden maallistumiseen alettiin nyt kiinnittää erityistä huomiota.

Tehtävät

1. **Millaista poliittista, taloudellista ja hengellistä valtaa kirkolla oli keskiajalla ja miten kirkko sitä käytti?**
2. **Miten kirkon sanomaa keskiajalla levitettiin? Käytä apunasi luvun tekstiä ja oheista aineistoa.**

Paavilliset lähetysohjeet Englannin apostolille v. 601

Kerro lähetystyötä tekevälle munkille, ettei temppeleitä tule tuhota, ainoastaan temppeleissä olevat epäjumalien kuvat. Salli munkin, sen jälkeen kun hän on puhdistanut temppelit vihkivedellä, pystyttää niihin alttarit pyhäinjäännöksineen. Sillä jos temppelit ovat lujaa tekoa, tulee ne muuttaa epäjumalien palvontapaikoista Jumalan palvelukseen. Kun ihmiset näkevät, ettei heidän temppeleitään hävitetä, he hylkäävät erehdyksensä ja tulevat palvelemaan oikeaa Jumalaa niille paikoille, joissa heillä on ollut tähänkin asti tapana kokoontua. Ja koska heillä on ollut tapana toimittamiensa uhrien yhteydessä teurastaa härkä, on hyvä jatkaa tätäkin juhlaperinnettä edelleen. Salli heidän siis kirkkojen vihkimisen muistopäivinä tai kirkoissa kunnioitettavien pyhimysten muistopäivinä rakentaa kirkon ympärille majoja ja järjestää niissä juhla-aterioita. Näin he eivät enää teurasta ja syö eläimiä paholaisen kunniaksi vaan Jumalan. – – Kun he eivät näin ollen joudu luopumaan kaikesta ulkonaisesta ilosta, he myös helpommin löytävät sisäisen ilon. Ei ole nimittäin mahdollista ottaa näiltä jääräpäiltä pois kaikkea kerralla, sillä joka tahtoo nousta vuoren huipulle, kiipeää sinne asteittain ja askel askeleelta, ei pitkin harppauksin. – – –

Lähde: http://www.fordham.edu/halsall/source/greg1-mellitus.txt (katsottu 13.5.2008). Suom. Ulla Lehtonen.

25. Kristittynä keskiajalla ja lännen kirkon oppi

Keskiajalla ihmiset mielsivät maailmansa nykynäkökulmasta katsottuna hyvin konkreettisesti. Kun kristinusko oli juurrutettu germaanien keskuuteen, alettiin luonnonkatastrofit, kuten ankara halla tai tulviva joki, nähdä merkkeinä väärin eletystä elämästä ja kristinuskon Jumalan vihasta, tai ne koettiin paholaisen teoiksi. Usko kuului arkipäivään.

Keskiajan ihmisen elämään liittyi myös lukuisia juhlia, jotka muodostivat vastapainon arkiselle aherrukselle. Kun viikon arkipäivät oli omistettu työnteolle ja elannon hankkimiselle, sunnuntait ja kirkolliset juhlapäivät merkitsivät vaihtelua. Erityisen merkityksellisiksi keskiajan lopulla tulivat eri pyhimysten juhlat ja merkkipäivät. Kirkollinen kalenteri alkoi täyttyä juhlapäivistä.

MESSU KIRKON TOIMINNAN KESKUKSENA

Keskeisin katolisen kirkon toiminnoista oli pyhä messu, joka toimitettiin joka päivä. Tärkein, viikon päämessu, oli sunnuntaisin. Messun alkuosassa luettiin Raamatun tekstejä latinaksi. Alkuosaan kuului myös lyhyt saarna, joka oli usein kansankielinen. Merkittävintä messussa oli sen loppuosa, joka sisälsi ehtoollisen. Ehtoollinen ymmärrettiin uhriateriaksi. Katolinen kirkko opetti, että samalla kun pappi nosti ehtoollisaineet ilmaan ja lausui ehtoollisen asetussanat, leipä ja viini muuttuivat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Tämän merkiksi soitettiin pientä kelloa. Opin mukaan leipä ja viini eivät siten vain edustaneet tai symboloineet Kristusta, vaan olivat osa hänen ruumistaan. Ehtoollisaineiden muuttumisesta käytetään nimitystä **transsubstantiaatio**. Se vahvistettiin katolisen kirkon opiksi vuonna 1215.

Koska ehtoollisaineet olivat aidosti Kristuksen ruumiista, niitä pidettiin korvaamattoman arvokkaina. Niinpä vakiintui tapa, että

vain papit nauttivat sekä leivän että viinin; maallikoille jaettiin pelkkä leipä. Perusteluna käytännölle esitettiin, että viinin nauttiminen ei ole välttämätöntä, koska koko Kristus on läsnä myös leivässä. Näin pyrittiin myös varmistamaan, ettei kallisarvoista Jeesuksen verta vahingossa menisi hukkaan. Tapaa on niin ikään selitetty sillä, että ehtoollisella kävijöiden suuren määrän vuoksi pelkän leivän jakaminen oli nopeampaa. Ehtoolliskäytäntö muuttui katolisessa kirkossa 1900-luvulla, mutta vanhakin tapa on edelleen käytössä. Siunattuja ehtoollisleipiä säilytetään niiden pyhyyden vuoksi kirkon alttarilla olevassa erityisessä **tabernaakkelikaapissa**.

Tavalliselle kansalle pääosin latinaksi toimitettu messu oli salaperäinen. Monet maallikot kokivat ihmeen, hokkuspokkuksen, tapahtuvan, kun pappi lausui: ”Tämä on minun maljani, hoc est poculum meum”, ja viini muuttui vereksi. Ehtoollisella kirkkoväki kävi harvoin, kuitenkin vähintään kerran vuodessa. Kokonaan kansankielinen messu otettiin katolisessa kirkossa käyttöön vasta 1900-luvun loppupuolella.

Katolisessa kirkossa on erilaisia tapoja toteuttaa messua. Laajimmalle levinnyt on keskiajalta periytyvä roomalais-katolinen messujärjestys.

PYHIINVAELLUSPERINNE

Keskiajalla syntyi yksinkertaista munkkihurskautta ilmentänyt liike, jossa korostettiin kärsivän Kristuksen seuraamista köyhyydessä ja nöyryydessä. Tuomas Kempiläinen (1380–1471) ikuisti liikkeen ajatukset kirjassaan Kristuksen seuraamisesta, josta on tullut yksi luetuimmista kristillisistä klassikoista. Tässä **imitatio Christi** -ihanteessa korostettiin myös pyhiinvaelluksia. Eurooppaan oli jo 1000-luvulta alkaen syntynyt pyhiinvael-

Kristinusko ja islam Euroopassa vuoden 750 tienoilla

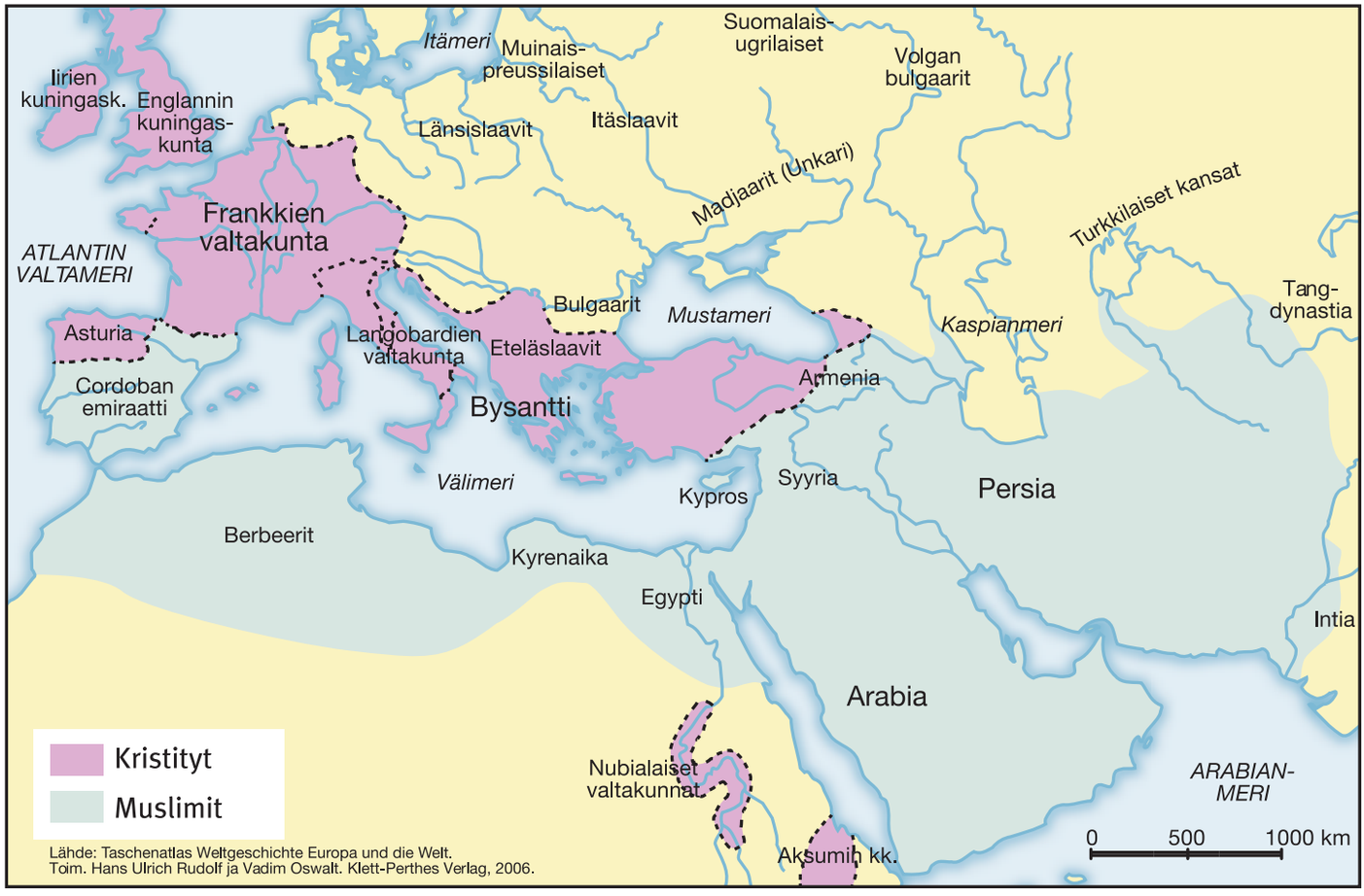

Lähde: Taschenatlas Weltgeschichte Europa und die Welt. Toim. Hans Ulrich Rudolf ja Vadim Oswalt. Klett-Perthes Verlag, 2006.

lusreittejä, joiden varsilla oli paitsi majataloja myös upeita kirkkoja. Rooma oli pyhiinvaellusten yleisin määränpää, mutta myös muualla Euroopassa oli suosittuja kohteita, kuten Luoteis-Espanjan Santiagossa sijainnut Pyhän Jaakobin hauta. Tärkeä pyhiinvaelluskohde oli luonnollisesti myös Jerusalem ja siellä erityisesti Jeesuksen oletettu kuolin- ja hautapaikka.

Pyhiinvaeltajat saattoivat kulkea tuhansien kilometrien matkoja päästäkseen määränpäähänsä. Myös Suomesta lähdettiin keskiajalla esimerkiksi Roomaan, jossa Pietarin ja Paavalin hautojen uskottiin olevan. Niin kutsuttu Hämeen härkätie tunnetaan myös Pyhän Jaakon tienä ja sitä seuraamalla saattoi kulkea halki Euroopan kohti Pyhän Jaakobin hautaa. Syynä pyhiinvaellukselle lähtöön saattoi olla esimerkiksi Jumalalle annettu lupaus tai voimakas halu päästä kiittämään vakavan sairauden väistymisestä.

Osa maallikoista ihannoi munkkien elämäntapaa ja omaksui käsityksen, jonka mukaan kristityn oli jatkuvasti taisteltava pahaa vastaan. Jumalan vihaa pelättiin, koska ajateltiin, että omat teot eivät riittäneet pahan voittamiseen. Tämän vuoksi 1100-luvulla voimistui Neitsyt Marian ja muiden pyhien palvonta (pyhistä käytetään myös nimitystä pyhimys). Jumalan viha yritettiin voittaa kääntymällä heidän puoleensa. Samalla kukoisti pyhäinjäännösten eli pyhien ihmisten oletettujen jäänteiden palvonta, johon oli saatu mallia germaaniheimojen vanhoista tavoista kunnioittaa kuolleita sankareita. Pyhäinjäännöksistä eli **reliikeistä** kristityn uskottiin saavan voimaa taistelussa pahaa vastaan. Tämän ajatuksen seurauksena kaikkiin katolisiin kirkkoihin pyrittiin saamaan pyhäinjäännös. Arvokkaimmat, apostolien pyhäinjäännökset, olivat juuri niitä, joiden luo ihmiset suuntasivat pyhiinvaelluksensa. Nykyään katolisen kirkon alttarissa on aina vähintään yksi reliikki. Esimerkiksi Helsingin Pyhän Henrikin katedraalissa säilytetään Pyhän Henrikin värttinäluuksi uskottua luunpalasta.

RISTIRETKET

600-luvulla syntynyt islam levittäytyi keskiajalla nopeasti Välimeren itärannoilla ja Afrikan pohjoisosissa. 700-luvun puolivälissä islamilainen alue ulottui itä-länsisuunnassa Indus-joelta Espanjaan asti.

Jerusalem päätyi muslimien hallintaan vuonna 638. Kristityt pyhiinvaeltajat saattoivat kuitenkin suunnata kulkunsa sinne kuten ennenkin. Itäinen paimentolaisheimo seldzukit alkoi 1000-luvulla saada valtaa muslimien keskuudessa ja hyökkäsi myös kristittyä Itä-Roomaa eli Bysanttia vastaan. Levottomuudet vaikeuttivat myös pyhiinvaelluksia. Bysantin keisari kutsui apuun paavia. Paavi Urbanus II tarjosi apuaan sekä Bysantin puolustamiseen että pyhän kaupungin eli Jerusalemin vapauttamiseen muslimien vallasta. Ristiretkelle houkuteltiin väkeä lupaamalla heille synninpäästö. Ristiretket olivat siis uskonnollisen puhdistautumisen riittejä. Niistä tuli lopulta monin paikoin sota- ja ryöstöretkiä, joilla osa matkaan lähteneistä unohti retken kristilliset tarkoitusperät.

Pyhiinvaeltajia suojelemaan perustettiin ritarikuntia, jotka pyrkivät noudattamaan luostarimaista järjestystä. Ritarikunnat pyrkivät siis yhdistämään munkin ja sotilaan ihanteen. Katsottiin, että oman uskon puolustaminen oli sekä munkin että sotilaan, siis ritarin, tehtävä. Kyseessä uskottiin olevan pyhä sota. Tunnetuimmat hengellisistä ritarikunnista olivat temppeliherrain ja johanniittain ritarikunnat.

KERJÄLÄISVELJESTÖT – DOMINIKAANIT JA FRANSISKAANIT

Keskiajan kaupungeissa yhteiskuntaryhmien välinen kuilu oli syvä. Samalla kun kaupunkien reunamille syntyi köyhien hökkelikyliä, kaupungin piispa edusti elintason huippua. Kirkollisen ylellisyyden vastapainoksi 1200-luvun alussa syntyi kaksi merkittävää veljestöä, joiden tehtäväksi tuli köyhäin- ja sielunhoito sekä saarna.

Dominikaaniveljestön perustaja oli espanjalainen pappi Dominicus (1170–1221). Dominikaanit keskittyivät saarnaamisen ohella opetustyöhön. He olivat hyvin koulutettuja ja toimivat oppineina teologeina yliopistoissa, esimerkiksi Pariisissa. He myös vaalivat opin puhtautta ja käännyttivät harhaoppisia. Juuri dominikaanien tehtäväksi paavi uskoi **inkvisition**. Inkvisitiolaitoksen keinoin haluttiin torjua opin harhatulkintoja ja saattaa ihmiset kirkolle kuuliaisiksi.

Italialainen Franciscus Assisilainen (noin 1181–1226) perusti fransiskaaniveljestön. Fransiskaanien sääntö oli tiukka. Heidän oli sitouduttava ehdottomaan köyhyyteen; elantonsa he saivat hankkia vain kerjäämällä. Uskottiin, että veljestön jäsenet näin toimimalla välttivät maalliset houkutukset, saavuttivat köyhien luottamuksen ja toisaalta itse samastuivat köyhien oloihin. Fransiskaanit ryhtyivät saarnaamaan, hoitamaan sairaita ja tekemään lähetystyötä. He saarnasivat kiertäen kaupunkien toreilta toisille. Fransiskaaniveljestön rinnalle syntyi myös maallikkoliike sekä sisarjärjestö, klarissat, jonka perustaja oli Klaara Assisilainen. Maallikkoliikkeet tarjosivat erityisesti naisille sosiaalisesti hyväksytyn aseman ja pelastivat monta leskeä yhteiskunnalliselta syrjäytymiseltä. Samalla ne antoivat naisille vaikutusmahdollisuuksia kirkollisessa elämässä ja mahdollistivat myös opiskelun.

Yhteistä fransiskaaneille ja dominikaaneille oli se, että heidän yhteisönsä sijaitsivat kaupungeissa, elämän keskellä. Veljestöt eivät siis eristäytyneet, vaan perustivat sairaaloita ja hoitokoteja keskelle kaupunkia. Veljestöjen jäsenet saarnasivat kansankielellä. Hallinnollisesti he olivat paikallisesta piispasta riippumattomia ja toimivat suoraan paavin alaisuudessa. Kun italialaisissa kaupungeissa siirryttiin vaihdantataloudesta rahatalouteen, veljestöjen kerjäämiseen perustuva elämäntapa helpottui. He alkoivat rakentaa kirkkoja kaupunginmuurien sisäpuolelle. Kerjäläisveljestöistä muodostui monilla paikkakunnilla kirkonsisäisiä protestiliikkeitä, jotka vaativat paluuta aitoon hengellisyyteen ja lähimmäisenrakkauden toteuttamiseen käytännössä.

SEITSEMÄN SAKRAMENTTIA

Myöhäiskeskiajalla katolisessa kirkossa vakiintui käyttöön seitsemän sakramenttia: kaste, konfirmaatio, avioliitto, rippi, ehtoollinen (esitelty luvun alussa), pappisvihkimys ja sairaanvoitelu. Vain papeilla oli oikeus näiden erityisen pyhien toimitusten, salaisuuksien eli sakramenttien, toimittamiseen.

Kaste ajoittui heti syntymän jälkeen, **konfirmaatio** lapsuuteen ennen murrosikää. Konfirmaation tehtävänä oli valmistaa lasta uskonnolliseen täysi-ikäisyyteen ja vastuuseen. Näin se toimi kasteen vahvistuksena. Konfirmaation sai toimittaa vain piispa, ja ripillepääsy olikin siten ainoita kirkollisia tilaisuuksia, joissa tavallinen kansa kohtasi hiippakunnan piispan. Se, että avioliitto oli sakramentti, merkitsi sen elinikäisyyden korostamista. Vain paavilla oli oikeus mitätöidä jo solmittu liitto. Myös pappisvihkimys merkitsi elinikäistä sitoutumista. Pappi antoi kirkolle ja seurakunnalle koko elämänsä. Tämän vuoksi hänen ei ollut lupa solmia avioliittoa, vaan papin tuli elää selibaatissa. Selibaattimääräykset tosin otettiin vakavasti vasta myöhäiskeskiajalla. Sitä ennen oli varsin tavallista, että pappi kasvatti yhden pojistaan jatkamaan

kylän papin tehtäviä. Vasta, kun pappiskoulutus kehittyi ja laajeni, mahdollistui toisenlainen nimityskäytäntö myös maalaispappien virkoihin.

Rippiä käytettiin sielunhoidon ja kristillisen kasvatuksen välineenä. Ripin sakramenttiin oli osallistuttava vähintään kerran vuodessa. Hurskaimmat katolilaiset ripittäytyivät aina ennen ehtoollista. Rippiin kuului kolme osaa: tehtyjen syntien tunnustaminen, niiden katuminen ja papin antama synninpäästö. Usein ripittäytyjälle määrättiin hyvitystöitä merkiksi uudesta elämänasenteesta: rukousten, kuten Ave Marian, toistoa, laupeudentöitä, kuten köyhien auttamista, sekä paastoamista. Myöhäiskeskiajalla kirkko alkoi opettaa, että hyvitystyön voi hoitaa lahjoittamalla rahaa kirkolle eli ostamalla aneen. Piispa saattoi myöntää 40 päivää kestävän vapautuksen hyvitystöistä, kardinaali 100 päivän vapautuksen ja paavi ikuisen. Aneilla kartutettiin kirkkojen rakennusrahastoa. Keskiajan edetessä monella kaupungintorilla vierailikin kiertävä anekauppias. Maallikoille syntyi helposti käsitys, että aneita ostamalla saattoi vapautua synneistä ja kiirastulen kauhuista. Kiirastuli tulkittiin kuolemanjälkeiseksi tilaksi, jossa puhdistauduttiin ripittäytymättömistä synneistä.

Sairaanvoiteluun, joka suoritettiin lähellä kuolemaa ja jota siksi kutsuttiin myös viimeiseksi voiteluksi, liittyi olennaisena osana rippi, syntien tunnustaminen ja siunaus sekä ehtoollinen.

Nämä sakramentit ovat edelleen käytössä katolisessa kirkossa. Myös käsitys niiden merkityksestä on säilynyt samanlaisena keskiajalta meidän päiviimme saakka.

KESKIAJAN MYSTIIKKA

Mystiikalla tarkoitetaan ihmisen pyrkimystä suoraan yhteyteen Jumalan kanssa. Keskiajan mystiikan taustalla oli uusplatonilainen ajatus todellisuuden kaksijakoisuudesta eli dualismista. Ihmisen aistit sitoivat hänet näkyvään maailmaan, mutta uskottiin, että hänellä oli mahdollisuus tavoittaa myös tuonpuoleisuus. Niin sanottu **kärsimysmystiikka**, joka syntyi 1100-luvulla, korosti eläytymistä Kristuksen kärsimykseen. Jotkut kokivat sen hyvin konkreettisesti. Esimerkiksi Franciscus Assisilaisen kerrotaan saaneen kämmeniinsä **stigmoja**, Jeesuksen ristiinnaulitsemisen jälkiä. Kärsimysmystiikan rinnalla vaikutti **luonnonmystiikka**, jossa luonto koettiin portaikkona Jumalan luo. Myös kirkon viralliset sakramentit miellettiin vahvasti mysteereiksi, pyhiksi salaisuuksiksi.

Mystiikkaliikkeitä muotoiltiin myös teoreettisiksi opeiksi. Mestari Eckhart opetti 1300-luvun alussa, että ihmisen oli kuoletettava oma tahtonsa ja järkensä, jotta hänessä piilevä jumalainen kipinä syttyisi. Vaikka mystikkojen opetukset eivät suuria maallikkoliikkeitä synnyttäneetkään, ne loivat pohjaa kirkon virallisesta toiminnasta irralliselle yksilöuskonnon harjoittamiselle. Samalla ne nostivat naisten arvoa uskonnollisessa mielessä, sillä varsin monet mystikoista ja liikkeen jäsenistä olivat naisia. Esimerkiksi 1100-luvulla vaikuttanut Hildegard Bingeniläinen näki lukuisia näkyjä ja vaikutti myös oman aikansa uskonnollisuuteen [illegible] esittämällä, että nainen on Jumalan kuva siinä missä mieskin, mikä soti tuon ajan yleistä ajattelutapaa vastaan. Hildegard jätti jälkeensä myös laajan kirjallisen ja musiikillisen tuotannon. Kaiken kaikkiaan mystikkoliike antoi myös naisille mahdollisuuden tuoda julki omia näkemyksiään.

Pyhän Kunibertin kirkko, Köln
Notre Damen katedraali Reimsissä, Ranska

Keskiajan tyylisuunnat

Romaaninen kirkkotaide

Romaaninen kirkkoarkkitehtuuri saavutti huippunsa 1100-luvun alkupuoliskolla. Tyylille olivat ominaisia pyörökaaret ja kattoa kannattavat raskaat kiviholvit, joilla varhaisempien basilikojen puurakenteiset, palovaaralliset kattopalkit oli korvattu. Raskaat kiviholvit vaativat kuitenkin paksuja ulkoseiniä, ja kantokyvyn turvaamiseksi ikkunoista tehtiin pieniä. Kirkkolaivoja erottivat toisistaan raskaat pilarit. Kirkkohuone oli pitkä, kapea ja matalakattoinen.

Romaaninen tyyli syntyi Etelä-Ranskassa ja levisi sieltä nopeasti koko Eurooppaan. Romaanisissa kirkoissa seinäpinnat koristeltiin kalkkimaalauksilla. Maalaukset ja veistokset olivat erittäin tyyliteltyjä. Tavalliselle kansalle, joka ei osannut lukea, maalaukset kuvittivat pappien saarnoja. Kirkkojen freskot ja veistokset olivatkin keskiajalla köyhien raamattu, biblia pauperum.

Goottilainen taidetyyli

Goottilainen kirkkotaide syntyi Pohjois-Ranskassa ja levisi muualle Eurooppaan jo 1200-luvun alussa. Gotiikasta tuli keskiajan lopun päätaidesuuntaus. Romaanisen pyörökaaren tilalle tulivat suippokaaret, ja koko rakennus keveni. Uuden rakennustekniikan mukaisesti katto ei levännyt seinien, vaan erillisten tukikaarien ja -pilarien varassa. Tämä mahdollisti sen, että ikkunapinta-ala ja korkeus kasvoivat. Usein goottilaisia kirkkoja koristi sisäänkäynnin yläpuolelle sijoitettu suuri pyöreä ruusuikkuna.

Goottilaiset kirkot koristeltiin runsailla veistoksilla ja lasimaalauksilla. Aiheina olivat apostolit, pyhimykset ja Raamatun tapahtumat. Kristus kuvattiin ylimmäksi tuomariksi. Neitsyt Marian palvonnan lisääntyminen voimakkaasti 1100-luvulta lähtien vaikutti myös kirkkojen koristeluun. Neitsyt Maria kuvattiin taivaan kuningattareksi, jonka tunnusväri oli sininen.

Mahtavat ja koristeelliset goottilaiset kirkot olivat näkyvä osoitus kirkon vallasta ja voimasta. Kirkko oli kuolemaakin mahtavampi mahti. Goottilainen tyyli jäi elämään keskiajan jälkeenkin. Vielä 1800-luvulla, keskiajan noustua kiinnostuksen kohteeksi, kukoisti uusgotiikan nimellä tunnettu arkkitehtuuri.

SKOLASTIIKKA – TEOLOGIAN JA FILOSOFIAN LIITTO

Varhaiskeskiajalla tiede ja teologia kehittyivät varsin vähän, mihin olivat syynä Euroopan kuohuvat olot ja vakiintumaton talous. Vasta 1000-luvulta lähtien uusi kehitys oli mahdollista. Poliittinen vakaus ja talouden elpyminen mahdollistivat yliopistojen perustamisen. Ensimmäiset yliopistot syntyivät Italiaan, mutta samanaikaisesti syntyneellä Pariisin yliopistolla tuli olemaan hallitseva asema nimenomaan teologisena opinahjona. Pian yliopistoja oli jo eri puolilla Eurooppaa.

Aristoteleen teosten uudelleenlöytyminen arabien kirjastoista synnytti 1200-luvulla voimakkaan uudistusaallon tieteissä. Uudistusten keskeinen hahmo oli keskiajan huomattavin tiedemies ja ajattelija Tuomas Akvinolainen (1225–1274). Hän oli italialainen dominikaaniveli, jonka ajattelusta syntyi katolisen kirkon virallinen filosofia, **tomismi**. Uudistetussa muodossaan se on edelleen kirkon virallinen ajattelumalli. Pääteoksessaan Summa Theologiae Tuomas rakensi teologian ja filosofian kokonaisesityksen.

Keskiajan tieteessä **skolastiikassa** pyrittiin yhdistämään teologia ja filosofia. Pohjana toimi **aristotelismi,** jonka mukaan todellisuus oli valmis kokonaisuus ja tieteen tehtävänä oli tämän kokonaisuuden jäsentäminen, ryhmittely ja luokittelu. Periaatteessa mitään uutta tietoa tai perustavaa laatua olevia uusia havaintoja ei ollut, vaan kyse oli valmiin maailman luokittelusta. Tuomas Akvinolaisen perusluokittelu tapahtui luonnon ja ”yliluonnon” välillä. Jumala enkeleineen kuului jälkimmäiseen, ihminen molempien väliin. Ihmiselle oli nimittäin mahdollista järjellä tavoittaa luonto ja uskolla yliluonto. Keskiajan skolastiikan mukaan maailma oli loppuun asti järjestäytynyt hierarkkinen kokonaisuus.

Välillä skolastiikassa ajauduttiin älylliseen leikittelyyn ja pohdittiin Jumalan kaikkivoipaisuutta tai sitä, miten neitsyys voitiin palauttaa sellaiselle, joka oli sen kerran menettänyt. Tuomas Akvinolaisen ajattelussa Jumalan olemassaolon todistaminen oli keskeistä. Skolastiikalle tyypilliseen tapaan todistelu haluttiin tehdä käyttäen järjen keinoja. Jo keskiajan lopulla skolastiikka sai osakseen ankaraa kritiikkiä siitä, että se unohti elämän ja keskittyi pelkkään älylliseen spekulaatioon, jopa saivarteluun.

Keskiajan lopulla voimistui kritiikki sellaista ajattelumallia kohtaan, jossa maailma nähtiin valmiina kokonaisuutena. Aristotelisen perinteen rinnalle syntyi uusi ajattelumalli, nominalismi, jonka merkittävin edustaja oli

Jasna Goran luostarissa säilytettävä Mustan madonnan ikoni on Puolan tärkeimpiä pyhiä esineitä ja myös puolalaisten kansallisaarre. Mustan madonnan perinteen arvellaan olevan peräisin esikristilliseltä ajalta. Kuvassa yhdistyisivät näin esikristillinen ajatus Äiti Maasta ja kristinuskon Maria-kuva.

fransiskaaniveli William Ockham (n. 1285–1347). Nominalismin mukaan todellisuuden ilmiöt ja asiat eivät olleet itsenäisinä olemassa, kuten aristotelismi oli väittänyt. Käsitteet, kuten hyvyys tai menneisyys, olivat vain nimiä, jotka kokija ja tulkitsija ilmiölle antoi. Todellisuus ei siten ollutkaan valmis luokiteltava maailma, vaan siinä oli yhä uusia yksittäisiä asioita, joita saatettiin tutkia. Aristotelismin ja nominalismin vuoropuhelu oli ensimmäisiä merkkejä uudesta maailmankuvasta, jonka kehitys kiihtyi seuraavina vuosisatoina.

Tehtävät

1. **Millainen oli katolinen messu keskiajalla?**
2. **Lue oheinen ritarivalan kaava 1400-luvulta ja vastaa kysymyksiin.**

Rukoilen armollista Jumalaa, Neitsyt Mariaa, Pyhää Eerikiä, Pyhää Knuutia, että kaiken kykyni mukaan elämälläni ja omaisuudellani suojelisin pyhää kristillistä uskoa ja evankeliumia, ylläpitäisin ja suojelisin kirkon ja sen palvelijoiden vapautta, vastustaisin vääryyttä ja vahvistaisin rauhaa ja oikeutta, suojelisin isättömiä ja äidittömiä lapsia, neitoja, leskiä ja muita ihmisiä, olisin uskollinen kuninkaalleni ja valtakunnalleni ja oikeudenmukaisesti pitäisin yllä ja harjoittaisin ritariuttani Jumalalle kunniaksi parhaan kykyni mukaan. Jumala minua auttakoon.

Lähde: CD-Facta, WSOY, 2005

a) Millaisia asioita vala edellytti ritarilta?

b) Miksi tällainen vala oli tärkeä keskiajalla?

3. **Pohdi, mikä on sakramenttien merkitys katolilaiselle.**

lisätietoa

Neitsyt Maria

Kristinuskon opetuksessa kahdella Raamatun naisella on ollut erityisen suuri merkitys. Eeva edustaa pahaa, joka vietteli ihmiskunnan eroon Jumalasta. Maria puolestaan edustaa hyvää: hän saattoi ihmiset yhteyteen Jumalan kanssa.

Neitsyt Marian kultti alkoi kehittyä jo ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoina Välimeren itäosissa. Aluksi kyse oli tavallisen kansan uskosta ja palvontamenoista, mutta jo Efesoksen kirkolliskokouksessa vuonna 431 Marialle annettiin arvonimi ”Jumalansynnyttäjä”.

Keskiajalla Neitsyt Mariaan liitettiin äitiys ja nöyryys. Näin hän toimi naiskuvan perusmallina. Kuollutta poikaansa sylissään pitelevä Maria (Pietà) oli yleinen taidekuva. Tavallisella naisella oli mahdollisuus samastua poikaansa surevaan äitiin. Esimerkiksi mustan surman jälkeen Maria koettiin lohduttajaksi ja ymmärtäjäksi. Toisaalta Maria kirkon opetuksen mukaan sai arvonsa nimenomaan poikansa kautta.

Keskiajalla kirkko ja Maria alettiin samastaa toisiinsa. Symbolikielessä Jumala kuvattiin isäksi ja kirkko äidiksi. Jo keskiajalla Neitsyt Maria tulkittiin Kuningattareksi, Neitsyeksi, Äidiksi ja Suojelijaksi sekä Välittäjäksi poikansa ja ihmisten välillä.

Tavalliselle kansalle Maria oli monista kirkon hahmoista läheisin ja häneen kytkeytyvä Ave Maria -rukous rakkain kaikista.

ORTODOKSINEN KIRKKO

26. Idän kirkko ja yhteiskunta
27. Ortodoksisen kirkon elämä ja oppi

Joululiturgia Betlehemin ortodoksisessa kirkossa.

26. Idän kirkko ja yhteiskunta

Idän kristillisyyttä kutsutaan ortodoksisuudeksi. Sana tarkoittaa oikein ylistävää ja perinnettä oikein tulkitsevaa kirkkoa.

KEISARIN JA KIRKON LIITTO BYSANTISSA

Idän kirkon juuret ovat Bysantissa, Itä-Roomassa, mutta vähitellen ortodoksinen usko levisi lähetystyön myötä nykyiseen Itä-Eurooppaan ja Venäjälle. Laajimmillaan Bysantin valtakunta oli 500-luvulla. Sen pääkaupunkina oli Konstantinopoli, jota kutsuttiin myös ”toiseksi Roomaksi”, koska sen ajateltiin Länsi-Rooman kukistettua korvaavan Rooman aseman kristillisyyden hengellisenä keskuksena. Valtion ja kirkon valtaapitävät, keisari ja Konstantinopolin patriarkka, tekivät yhteistyötä. Uskottiin, että valtakunnan hyvinvointi ja tulevaisuus olivat yhtälailla sekä kirkon että keisarin harteilla. Valtiota ja kirkkoa ei kannattanut erottaa toisistaan, vaan ne olivat yhtä. Kirkon asemaa valtakunnassa vahvistettiin ja säädeltiin laeilla.

Bysantissa ajateltiin valtakunnan edustavan kristittyä Roomaa, jonka johdossa tuli olla kristitty keisari. Keisarilla oli sekä maallisia että hengellisiä velvollisuuksia. Hänellä oli merkittävä rooli koko kristikuntaa edustavissa kirkolliskokouksissa, joita pidettiin, kun ratkottiin keskeisiä opillisia kysymyksiä. Keisari oli näin ollen tärkeä kirkollisen vallan käyttäjä. Kirkon ylin pää keisari ei kuitenkaan voinut olla, koska Kristus yksin oli sellainen. Yksi merkittävimmistä keisareista oli Justinianus (483–565), joka loi Bysanttiin yhtenäisen valtionkirkon. Hän muun muassa perusti useita luostareita ja osallistui aktiivisesti jumalanpalveluselämään.

Kirkon keskeistä valtaa pääkaupungissa Konstantinopolissa käytti patriarkka, jota alettiin vuodesta 595 lähtien kutsua **ekumeeniseksi patriarkaksi**. Ajatus kirkon ja valtion välisestä voimakkaasta yhteydestä on säilynyt idän kirkoissa myös Bysantin kukistumisen jälkeen.

Bysantin valtakunta

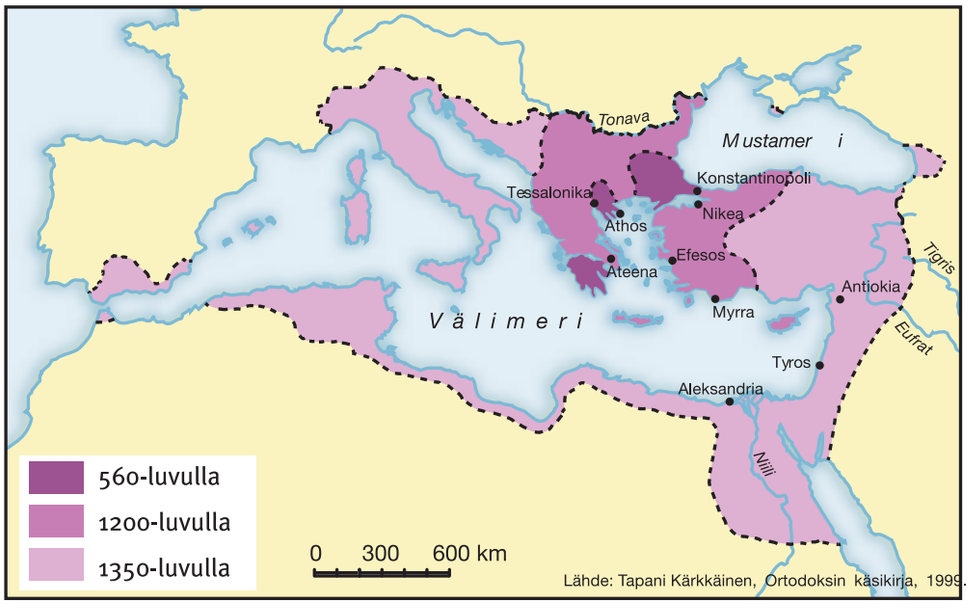

Lähde: Tapani Kärkkäinen, Ortodoksin käsikirja, 1999.

LÄHETYSTYÖ SLAAVIEN KESKUUDESSA

Ortodoksisuuden leviäminen Bysantista itään pysähtyi, kun idän kirkko jakautui sisäisesti 400–500-luvuilla. Tällöin orientaaliset ortodoksiset kirkot erkanivat ortodoksisesta kirkosta oppikiistojen, kulttuurierojen ja valtapoliittisten seikkojen vuoksi. 600-luvulla syntynyt islam oli lisäksi levittäytynyt alueille, jotka olivat aiemmin kuuluneet idän kirkolle. Lännessä oli puolestaan vastassa Rooman patriarkaatti ja paavi, jonka kanssa välit olivat jännittyneet 800-luvulta lähtien. Niinpä ortodoksisuus levisi kohti pohjoista.

Balkanin niemimaan ja Itämeren rannikon välisellä alueella asui slaaveja. Näistä alueista Rooman ja Konstantinopolin patriarkaatit kilpailivat. Yksi kilpailun kohteista 800-luvulla oli Määri (nykyinen Tšekinmaa). Määrin kuningas riitautui lännen kirkon lähetystyöntekijöiden kanssa ja pyysi Bysantista apua. Tällöin Konstantinopolista lähetettiin lähetystyöhön kaksi veljestä, Kyrillos ja Methodios. Idän ja lännen kilpailua lähetysalueista kuvastaa hyvin se, että veljekset joutuivat jonkin ajan kuluttua lähtemään paavin luo Roomaan perustelemaan slaavin kielen käyttöä jumalanpalveluksissa. He näet käänsivät kristinuskon keskeiset tekstit slaaviksi ja joutuivat tätä tarkoitusta varten luomaan kreikan kirjoitusmerkkien pohjalta uuden kirjaimiston, **kyrilliset aakkoset**. Vaikka Konstantinopolin kirkoissa käytettiin yleisesti kreikkaa, paikalliskirkot omaksuivat usein käyttöönsä slaavin kielen. Eurooppa oli saanut kirkkoslaavista kreikan ja latinan rinnalle kolmannen jumalanpalveluksissa käytettävän kielen. Veljeksiä kutsuttiin myöhemmin slaavien apostoleiksi.

Veljesten lähetystyön tulos näkyi vasta myöhemmin, kun Bulgariaan 860-luvulla perustettiin kansallinen ortodoksinen kirkko ja hieman myöhemmin patriarkaatti. Serbiassa kristinusko saavutti virallisen uskonnon aseman 800-luvun lopulla, mutta ortodoksisuus vakiintui lopullisesti vasta 1200-luvulla.

Kiovan alue 1000-luvulla

KIOVAN KIRKOSTA VENÄJÄN KIRKOKSI

Merkittävä muutos ortodoksisuuden kannalta tapahtui Kiovassa, kun sen ruhtinas Vladimir kastettiin kristinuskoon vuonna 988. Kehitys oli tosin jo alkanut ennen Vladimirin hallituskautta (980–1015). Kiovaan perustettiin Konstantinopolin alainen metropoliitanistuin, jonka valta ulottui koko Venäjälle. Näin kristinusko tuli Venäjälle Bysantin edustamassa muodossa, millä oli suuri merkitys koko Venäjän myöhemmälle henkiselle kehitykselle. Venäjän valtion juuret ovat Kiovassa.

Kiovan kulttuurista tuli kreikkalaisen kulttuurin sävyttämää. Alueen asukkaat tosin omaksuivat kirkollisen perinteen slaavinkielisenä, ja vaikutteita tuli myös lännestä. Esimerkiksi läntisen kristikunnan joitakin

Aleksanteri Nevskin katedraali Tallinnan vanhassa kaupungissa.

pyhiä kunnioitettiin myös Kiovan alueella. Kiovan mahtiasemassa tapahtui 1200-luvulla muutos, kun tataarit valloittivat valtakunnan. Kulttuurin suunta kääntyi entistä enemmän itään, sillä yhteyksien pitäminen Bysanttiin ja myös länteen vaikeutui.

1300-luvulla mongolien valta Venäjällä heikkeni, ja Venäjän ruhtinaskuntien johtoaseman sai Moskovan ruhtinaskunta. Moskovasta tuli myös Venäjän kirkon uusi pääpaikka: metropoliitta muutti Moskovaan, ja ruhtinaat antoivat tukensa kirkolle. He muun muassa perustivat uusia luostareita, joilla oli myös poliittista merkitystä. Luostarit omistivat maata ja levittivät venäläistä kulttuuria uusille alueille pohjoiseen ja itään.

PAINOPISTE KONSTANTINOPOLISTA MOSKOVAAN

Bysantin valtakunta romahti lopulta 1453 islaminuskoisten turkkilaisten hyökkäykseen. Konstantinopolin patriarkka saattoi jatkaa toimintaansa, mutta kristittyjen toiminnalle asetettiin tiukkoja rajoja. Muslimin käännytysyrityksestä saattoi saada kuolemantuomion. Sen sijaan kristittyjä ohjattiin kääntymään muslimeiksi. Pahinta ortodoksiselle kirkolle oli se, että korkeimman opetuksen tasoa ei voitu ylläpitää. Yliopisto-opetusta haettiin lännestä, erityisesti Italiasta. ”Toinen Rooma”, Konstantinopoli, ei enää ollut idän kirkon keskus.

Bysantin perinnön vaalijoiksi nousivat Venäjän kirkko ja Moskova, ”Kolmas Rooma”. Puhe Kolmannesta Roomasta merkitsi bysanttilaisen kirkon ja valtion välisen yhteistyön venäläistä sovellusta. Moskovassa kirkko ja valtio sulautuivat yhdeksi uskonnollis-poliittiseksi kokonaisuudeksi: valtion tehtävänä oli suojella ja auttaa kirkkoa. Samalla kirkko oli valtion alaisuudessa.

Alettiin myös vaatia kirkollista riippumattomuutta Konstantinopolista, ja 1400-luvulla Venäjän kirkosta tulikin pitkällisen kiistelyn jälkeen lopulta autokefaalinen eli täysin itsenäinen ortodoksinen kirkko. Viimein 1500-luvulla perustettiin Moskovan patriarkaatti.

Venäjän kirkossa syntyi 1600-luvulla skisma, kun kreikkalaisperäisiä kirkollisia tekstejä ja jumalanpalveluskaavoja ruvettiin tarkistamaan ja muuttamaan alkuperäänsä vastaaviksi patriarkka Nikonin johdolla. Uudistusta vastustettiin ankarasti. Vastustajien mielestä tsaari oli luopunut oikeasta ortodoksisuudesta eikä Jumalan valtakunta enää voinut toteutua Moskovassa, jossa paha oli voittanut. Valtio puolestaan alkoi vainota vanhoista tavoista kiinni pitäviä vastustajiaan, vanhauskoisia, jolloin tuhannet heistä pakenivat valtakunnan pohjoisille äärialueille, myös Karjalaan.

PIETARI SUURI JA KIRKON ASEMA

1700-luvulla länsimaita esikuvanaan pitänyt Pietari Suuri lakkautti Moskovan patriarkaatin ja perusti **Pyhän synodin**. Hallitsija nimitti synodin jäsenet, mikä merkitsi valtion suoraa puuttumista kirkon elämään. Kirkon toimintaa valvottiin tarkasti. Pietari Suuren järjestelmästä oli hylätty se bysanttilainen ajatus, että maallisen ja hengellisen vallan yhteistoiminnan tuli perustua keskinäiseen kunnioitukseen, tasa-arvoon ja yhteisiin päämääriin. Piispat eivät yleensä vastustaneet muutoksia, vaikka poikkeuksiakin oli. 1800-luvulla kirkollista hallintojärjestelmää arvosteltiin, mutta muutoksia ei saatu aikaan.

1900-luvun alussa muutosvaatimukset kiihtyivät, mutta tavoiteltua kirkolliskokousta ei saatu koolle. Tilanne muuttui vasta Venäjän vallankumouksen myötä vuonna 1917: pidettiin kirkolliskokous, jossa herätettiin eloon ajatus patriarkaatista ja valittiin Moskovan ja koko Venäjän patriarkka. Vastaperustetussa Neuvostoliitossa uudistukset kuitenkin tyrehtyivät kirkonvastaisiin vainoihin ja suoranaiseen terroriin. 1920-luvulla Neuvostoliitosta poispäin suuntautuva siirtolaisuus synnytti ortodoksisia kirkkoja läntiseen Eurooppaan, Australiaan ja Yhdysvaltoihin.

Tehtävät

1. **Ota kantaa väitteisiin:**
   a) Konstantinopoli on ”toinen Rooma”.
   b) Moskova on ”kolmas Rooma”.
2. **a) Miksi ja miten kristinusko levisi itäiseen Eurooppaan?**
   b) Mitä ongelmia leviämiseen liittyi?
3. **Millainen oli valtion ja kirkon suhde**
   a) Bysantissa
   b) Venäjällä?

Serbian ortodoksisen kirkon rakennuttama kirkkorakennus Kosovossa.

27. Ortodoksisen kirkon elämä ja oppi

Idän kristillisyyden jumalanpalvelus- ja luostarielämä sekä opilliset käsitykset muotoutuivat jo varhaiskirkon kaudella ja ne ovat säilyneet hyvin samansisältöisinä vuosisatojen ajan.

LITURGIA

Ortodoksisen kirkon toiminnassa liturgian merkitys on suuri. Ortodoksisessa perinteessä sanotaankin, että ihminen on luotu liturgiseksi olennoksi. **Liturgia** tarkoittaa ehtoollisjumalanpalvelusta, kreikan kielen mukaan palvelemista ja toimimista. Siinä kunnioitetaan ja ylistetään Jumalaa. Liturgian merkitystä voidaan luonnehtia mysteeriksi, salaisuudeksi. Bysantin kulttuurinen perintö näkyy liturgiassa esimerkiksi papiston käyttämissä loistokkaissa vaatteissa.

Liturgia jaetaan rakenteellisesti kolmeen osaan: valmistavassa osassa pappi valmistelee leivän ja viinin pyhittämistä varten alttarilla. Valmistavan osan aikana luetaan rukouksia ja psalmeja. Seuraavaa osaa kutsutaan opetettavien liturgiaksi. Se on saanut alun perin nimensä siitä, että kasteoppilaat saivat opetusta liturgian alkupuolella. Pappi lukee esimerkiksi rukouksia ja raamatunkohtia ja saarnaa päivän aiheesta. Liturgian keskeisintä osaa, ehtoollista, kutsutaan **eukaristiaksi** eli kiitosuhriksi. Sitä vietetään liturgian viimeisessä osassa, uskovaisten liturgiassa. Sen aikana pappi muun muassa muistelee ehtoolliseen liittyviä Raamatun tapahtumia ja rukoilee. Kun papit ovat ensin nauttineet ehtoollisen alttarin äärellä, sitä jaetaan kirkkosalissa seurakuntalaisille. Lopuksi seurakuntalaiset suutelevat papin kädessä olevaa ristiä. Rukousta ilmennetään liturgiassa monin tavoin. Tavallista on tehdä ristinmerkki. Sillä kristitty pyytää siunausta ajatuksilleen, sydämelleen ja teoilleen. Ristinmerkin tehdessään ihminen rukoilee koko olemuksellaan. Kirkkokynttilän eli tuohuksen sytyttäminen sekä suitsuttaminen ilmentävät niin ikään rukousta.

Jumalanpalvelus toimitetaan yleensä kansankielellä. Jumalanpalvelukseen osallistuva voi ortodoksisen kirkon mukaan saada osallistumisesta hengellistä voimaa elämäänsä. Liturgian lisäksi ortodoksisessa kirkossa toimitetaan runsaasti erilaisia toimituksia, esimerkiksi vigilioita ja muistopalveluksia. **Vigiliaksi** (yövartio) kutsutaan palvelusta, joka toimitetaan sunnuntain tai juhlapäivien aattoiltana. Siinä rukoillaan, luetaan raamatunkohtia ja lauletaan. Muistopalvelus toimitetaan vainajan muistoksi ennen hautajaisia.

PAASTO – KESKITTYMINEN OLENNAISEEN

Liturgiaan valmistautumiseen kuuluu paasto. Sen aikana pyritään noudattamaan pitkän ajan kuluessa muotoutuneita paastosääntöjä. Paaston aikana ei pidä syödä eläinkunnan tuotteita. Tosin kala on usein poikkeus säännöstä. Ortodoksisessa kirkossa paasto ymmärretään ruoasta pidättäytymisen lisäksi erityiseksi pyrkimykseksi rikastuttaa hengellistä elämää ja keskittyä siinä olennaisen etsimiseen. Kun ihminen opettelee kieltäytymistä, hän ortodoksisen kirkon opetuksen mukaan voi viime kädessä oppia nöyryyttä.

Kirkkovuoteen kuuluu useita paastonaikoja. Merkittävin paastoista on suuri paasto, joka alkaa seitsemän viikkoa ennen pääsiäistä. Pääsiäinen on kristikunnassa kirkkovuoden merkittävin juhla ja ortodoksista kirkkoa kutsutaankin myös ylösnousemuksen kirkoksi. Lisäksi voidaan paastota esimerkiksi ennen joulua.

LUOSTARIELÄMÄN MERKITYS

Luostareilla on perinteisesti ollut suuri merkitys ortodoksisessa kirkossa ja sen rukouselämässä. Opetuksen ja koulutuksen lisäksi niiden tehtäviin on erityisesti kuulunut osallistuminen köyhien ja sairaiden auttamiseen. Oikeudenmukaisuuden toteuttaminen on ollut yhteisölle tärkeä tavoite.

Aikoinaan munkin päätehtävä oli kuitenkin rukoilla. Luostareilta odotettiin jo Bysantissa pyhyyden tavoittelua, ja tässä auttoivat hengelliset ohjaajat, ohjaajavanhukset. Hengellinen ohjaaja saattoi olla mies tai nainen. Hän saattoi toimia myös rippi-isänä tai -äitinä ihmisille, jotka elivät luostarin ulkopuolella.

Munkkien ja nunnien elämäntapaa pidetään edelleen esikuvana. Luostarilaitoksen merkitys ortodoksikirkolle on monensuuntainen: luostarit ovat historian kriisiaikoina suojelleet oikeana pidettyä uskoa. Nykyisinkin maallikot saavat luostareissa hengellistä ohjausta ja luostareihin tehdään pyhiinvaelluksia. Keskeinen hengellinen kirjallisuus on syntynyt luostareissa. Myös liturgiset käytänteet ja moraalioppi, kuten ylellisen elämäntavan ja liiallisen kuluttamisen välttäminen, ovat saaneet vaikutteita luostarilaitokselta.

Venäläinen ikoni Neitsyt Mariasta ja Jeesuksesta.

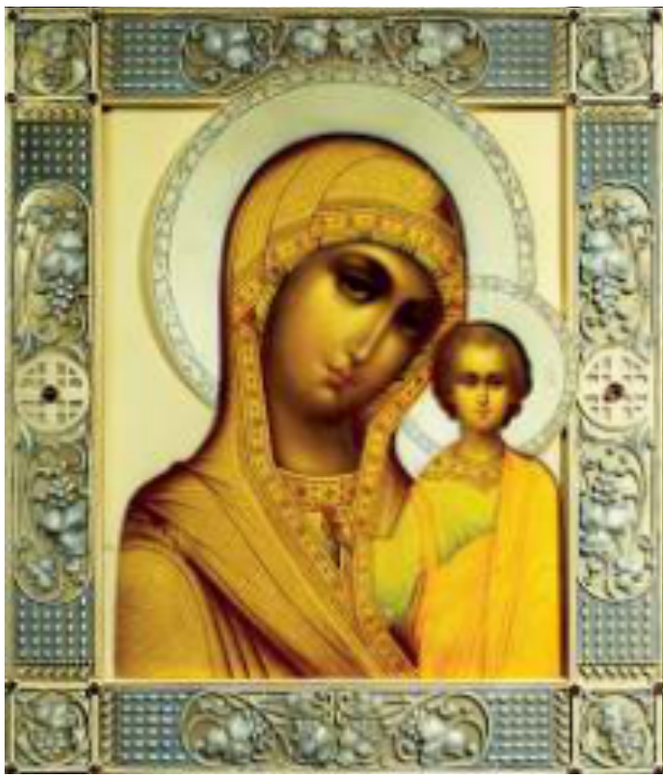

IKONIT JA PYHÄT IHMISET

Ortodoksisessa kirkossa **ikoneilla** eli pyhillä kuvilla on suurta opetuksellista ja rukoukseen ohjaavaa merkitystä. Ikonin on sanottu olevan ikkuna näkymättömään todellisuuteen. Ortodoksi osoittaa ikonille kunnioitusta kumartamalla sen edessä tai/ja suutelemalla sitä. Ortodoksisen perinteen mukaan jokaisessa ikonissa tulee olla mainittu nimin tai nimilyhentein se henkilö, jota ikonissa kuvataan. Näin lukutaidotonkin onnistuu jonkun lukutaitoisen avulla selvittämään, kenestä on kyse. Ortodoksisen ikonin voi nähdä kirkkojen ja kotien lisäksi esimerkiksi työpaikoilla tai ajoneuvoissa.

Perinteen mukaan ikonimaalarin on tärkeää muistaa olevansa kristillisen perinteen jatkaja ja ihmisten palvelija. Maalarin on perehdyttävä maalaamaansa aiheeseen esimerkiksi lukemalla ikonin aiheeseen liittyvät raamatunkohdat. Ikoneja tehtäessä noudatetaan tarkkoja sääntöjä. Esimerkiksi Neitsyt Maria, ortodoksisen perinteen mukaan Jumalansynnyttäjä, kuvataan lähes aina Jeesus-lapsen kanssa. Lisäksi Jumalansynnyttäjälle maalataan lähes aina kolme ristiä: yksi molemmille olkapäille ja yksi otsan yläpuolelle. Marian merkitys perustuu siihen, että hän suostui Jeesuksen äidiksi. Ikoneissa kuvataan Marian

Ortodoksikodissa on usein ikoninurkkaus. Ortodoksi tervehtii ristinmerkillä ensin ikonia, vasta sitten huoneessa olevia ihmisiä.

lisäksi muitakin pyhäksi tunnustettuja ihmisiä ja kirkkovuoden tapahtumia.

Kotialttariin tai kirkkoon tarkoitettu ikoni voidaan siunata. Vanhan kirkon aikana ikoneita ei kuitenkaan siunattu, sillä katsottiin, että ikoni oli pyhittynyt, mikäli se oli maalattu rukouksen hengessä ja paastoten. Ortodoksinen perinne ei periaatteessa salli, että siunattu ikoni myytäisiin. Näin ikoni kulkee perintönä suvussa tai annetaan lahjana eteenpäin.

Pyhien kunnioitus kuuluu myös rukouksissa, joissa käännytään pyhien puoleen. Pyhille on omistettu omat muistopäivänsä ja moni ortodoksi on nimetty pyhän mukaan. Myös pyhäinjäännöksille osoitetaan kunnioitusta ikonien tavoin.

OPIN PERUSTA

Ortodoksisen kirkon oppi perustuu Raamatun lisäksi yleisten kirkolliskokousten päätöksiin. Viimeisin näistä, Nikean toinen kirkolliskokous, pidettiin vuonna 787. Lisäksi ortodoksisessa perinteessä on kirkon sääntöjä, **kaanoneita**, joita piispat ja paikalliset kirkolliskokoukset ovat laatineet. Osa säännöistä on vahvistettu yleisissä kirkolliskokouksissa. Säännöt sisältävät määräyksiä esimerkiksi luostareista, kirkkomusiikista ja kirkon viroista. Nykyisin sääntöjä pitää paljolti soveltaa ja tulkita, koska kirkko ja yhteiskunta ovat muuttuneet merkittävästi sen jälkeen, kun viimeisin yleinen kirkolliskokous pidettiin yli tuhat vuotta sitten.

MYSTINEN TEOLOGIA JA ELÄMÄN PÄÄMÄÄRÄ

Ortodoksisen kirkon mukaan koko kirkon oppi ja elämä on mystistä, koska se kuvaa kristitylle Jumalan ilmestymisen salaisuutta. Hengellisen kilvoituksen päämääränä on yhteys Jumalaan ja kasvaminen Jumalan kaltaisuuteen. Tätä tavoitetta kutsutaan jumalallistumiseksi. Vaikka harvat saavuttavat lopullisen päämäärän, idän kirkon mukaan Jumala hyväksyy jo hyvän aikomuksenkin. Kirkon traditiossa on paljon ihmisiä, jotka ovat päässeet pitkälle jumalallistumisen tiellä. Heitä kutsutaan pyhiksi. Esimerkiksi Basileios Caesarealainen ja hänen sisarensa Makrina ovat 300-luvulla eläneitä ortodoksisen kirkon pyhiä.

SAKRAMENTIT ELI MYSTEERIOT

Ortodoksisessa kirkossa on seitsemän sakramenttia eli **mysteeriota**, vaikka määrää ei virallisesti olekaan rajattu. Sakramentit ovat: kaste,

mirhalla voitelu, eukaristia, katumus, pappeus, avioliitto ja sairaanvoitelu. Niiden uskotaan auttavan ihmistä jumalallistumisen tiellä.

Kirkon jäsenyyteen liitytään lapsikasteen ja mirhalla voitelun sakramenttien kautta. Heti kasteen jälkeen toimitetulla mirhalla voitelulla kastettu tulee osalliseksi Pyhästä Hengestä helluntain tapahtumien mukaan. Voitelua onkin kutsuttu ”henkilökohtaiseksi helluntaiksi”.

Ortodoksisen kirkon mukaan eukaristiassa eli ehtoollisen mysteeriossa ehtoollisaineet, leipä ja viini, muuttuvat Kristuksen ruumiiksi ja vereksi Pyhän Hengen vaikutuksesta. Pappi jakaa ehtoollisen lusikalla maljasta, johon ehtoollisaineet on sekoitettu. Ehtoollisen nauttimista edeltää kirkon opetuksen mukaan paasto. Ehtoollinen on Jumalan lahja siihen osallistuvalle ortodoksisen kirkon jäsenelle.

Katumuksen sakramentissa katuva ihminen tunnustaa syntinsä ja saa synninpäästön papilta. Ortodoksisen kirkon opetuksen mukaan Pyhä Henki on läsnä sakramentissa ”salaisella tavalla”. Katumukseen liittyy katuvan vilpitön pyrkimys muuttaa ajattelu- ja toimintatapojaan.

Pappeudessa on kolme astetta: diakonius, pappeus ja piispuus. Piispa voi vihkiä virkaansa diakoneja ja pappeja. Ortodoksisessa kuten katolisessakin kirkossa korostetaan piispan viran apostolisen jatkuvuuden merkitystä. Ortodoksisen kirkon papistosta suuri osa elää avioliitossa. Avioliitto pitää kuitenkin solmia ennen pappisvihkimystä. Selibaattia edellytetään pappismunkeilta ja piispoilta.

Avioliiton sakramentissa avioliitto tuodaan kirkon siunattavaksi. Vihkimistoimituksessa puolisot kruunataan eli seppelöidään merkiksi siitä, että mies ja nainen ovat perheensä kuningas ja kuningatar. Vihkiseremoniassa käytettävät kruunut ilmentävät myös

Pappi kastaa lapsen ortodoksisessa kirkossa useimmiten niin, että upottaa lapsen kasteastiaan kolme kertaa.

marttyyriutta. Puolisot sitoutuvat noudattamaan avioelämässään kristinuskon periaatteita kuten luottamusta ja uskollisuutta. Sekä avioero että uudelleen vihkiminen on sallittu.

Sairaanvoitelussa on kyseessä rukoileminen sairaan puolesta, koska ortodoksien mukaan ihmiselämä on aina loppujen lopuksi Jumalan kädessä. Sairaanvoitelu voidaan suorittaa esimerkiksi vakavan sairauden kohdatessa tai leikkauksen yhteydessä. Kuolema ymmärretään syntymisenä uuteen elämään. Hautauspalveluksessa vainaja on avoimessa arkussa, millä halutaan korostaa kuoleman todellisuutta ja yhteyttä kuolleen ja elävien välillä. Kirkossa on myös erityinen vainajien muistelupöytä, johon kirkossa kävijä voi sytyttää tuohuksen rukouksensa merkiksi.

ORTODOKSISEN KIRKON HAASTEITA

Ortodoksisessa maailmassa on valmisteltu idän kirkon yleisen kirkolliskokouksen koollekutsumista. Edellinen kokous pidettiin vuonna 787, reilusti yli tuhat vuotta sitten. Valmistelussa on kartoitettu asioita, joihin kaivataan kirkon yhteistä mielipidettä. Näitä ovat esimerkiksi jumalanpalveluskaavojen ja paastosääntöjen nykyaikaistaminen, naisen asema kirkossa sekä erilaiset eettiset kysymykset. Koska ortodoksiset kirkot ovat toimineet yli tuhat vuotta paikalliskirkkoina, niiden piirissä on syntynyt paikallisia ja kansallisia käytänteitä. Eri maissa käytetään esimerkiksi erilaisia kirkollisia kalentereita. Epäselvää onkin, kuinka velvoittavina paikalliset kirkot pitäisivät päätöksiä, joita koko ortodoksista maailmaa edustava kirkolliskokous kenties saisi aikaan.

lisätietoa

Ortodoksisen kirkon hallinto

Hallinnollisesti ortodoksiset kirkot ovat joko **autonomisia** tai **autokefaalisia**. Autonominen on kirkko, jolla on oma hallinto ja organisaatio mutta jonka korkein hengellinen johtaja on sen ulkopuolella. Suomen ortodoksinen kirkko on Konstantinopolin patriarkaattiin kuuluva autonominen kirkko. Autokefaalinen kirkko on puolestaan täysin itsenäinen.

Useimmat ortodoksiset kirkot toimivat Itä-Euroopassa. Niitä yhdistää samanlainen usko ja ehtoollisen vietto. Ortodoksisessa maailmassa keskeistä arvovaltaa edustaa Konstantinopolin ekumeeninen patriarkka. Patriarkoiksi kutsutaan piispoja, jotka ovat historiallisesti merkittävimpien kirkollisten keskusten, patriarkaattien, johtajia. Muita arvovaltaisia patriarkkoja ovat Aleksandrian, Antiokian, Jerusalemin ja Moskovan patriarkat.

Tehtävät

1. **Poimi tekstistä keskeisimmät ortodoksien uskonnonharjoittamisen muodot.**
2. **Ortodoksista liturgiaa on kutsuttu ”jumalalliseksi näytelmäksi”. Perustele väite.**
3. **Pohdi, mitä seuraavat lainaukset kertovat ortodoksisesta uskonelämästä.**

”Älä rukoile vain sanoilla vaan tee koko elämästäsi rukous Jumalalle.”
– Iisak Syyrialainen –

”Rukoilla voidaan tietysti kotonakin, mutta sinä et tule niin pian kuulluksi rukoillessasi yksinäsi Herraa kuin rukoillessasi veljien kanssa. Siinä on jotain enemmän: yksimielisyyttä, sopua, rakkauden liittoa ja papin rukouksia.”
– Johannes Krysostomos –

REFORMAATIO JA KATOLINEN KIRKKO

28. Saksan reformaatio ja sen leviäminen
29. Reformaatio Sveitsissä
30. Reformaatio Englannissa
31. Katolinen kirkko uuden ajan alussa

Wittenbergin linnankirkko, Saksa.

28. Saksan reformaatio ja sen leviäminen

Lännen kirkkohistoriassa 1500-luku tunnetaan reformaation eli uskonpuhdistuksen vuosisatana. Sana `reformaatio` tarkoittaa uudelleenmuotoilua. Toisin sanoen reformaattorit pyrkivät uudistamaan katolista kirkkoa.

Reformaation taustalla oli monia poliittisia, kulttuurisia ja uskonnollisia syitä. Paavi, joka oli johtanut Eurooppaa niin hengellisesti kuin poliittisestikin, oli menettänyt arvostustaan, ja maalliset hallitsijat alkoivat vaatia yhä enemmän valtaa itselleen. Katolisen kirkon tukema feodaalijärjestelmä alkoi romuttua. Ennen melko yhtenäiseen Eurooppaan alkoi muodostua kansallisvaltioita.

REFORMAATION TAUSTA

Kulttuurin saralla vaikutti 1400-luvulta alkaen uusi aatesuuntaus, **renessanssi**. Se ihannoi antiikin kreikkalaista ja roomalaista kulttuuria ja väheksyi keskiaikaa. Antiikin klassista kirjallisuutta alettiin jälleen arvostaa, kun läntiseen Eurooppaan saapui Konstantinopolin kukistuttua antiikin kulttuurintuntijoita idästä. Kreikan kieli, ihmisyksilö ja maallisen hyvän tavoittelu nousivat suureen arvoon. Lisäksi Johannes Gutenbergin 1400-luvulla kehittämä kirjapainotaito mahdollisti niin antiikin kirjallisuuden kuin uusienkin aatteiden leviämisen ennennäkemättömällä tavalla.

Myös maailmankuva muuttui. Löytöretket toivat uutta tietoa Euroopan ulkopuolisista maista ja kulttuureista. Jo antiikin aikana oli esitetty ajatuksia siitä, että maa ei olisikaan litteä vaan pyöreä. Nämä ajatukset nousivat jälleen esiin uusien tutkimusten myötä ja alkoivat muokata ihmisten käsityksiä.

Renessanssin aatehistoriallinen ilmiö oli **humanismi**, jonka juuret olivat antiikissa. Humanistit olivat kiinnostuneita antiikin kirjallisuudesta, johon Raamattukin kuului,

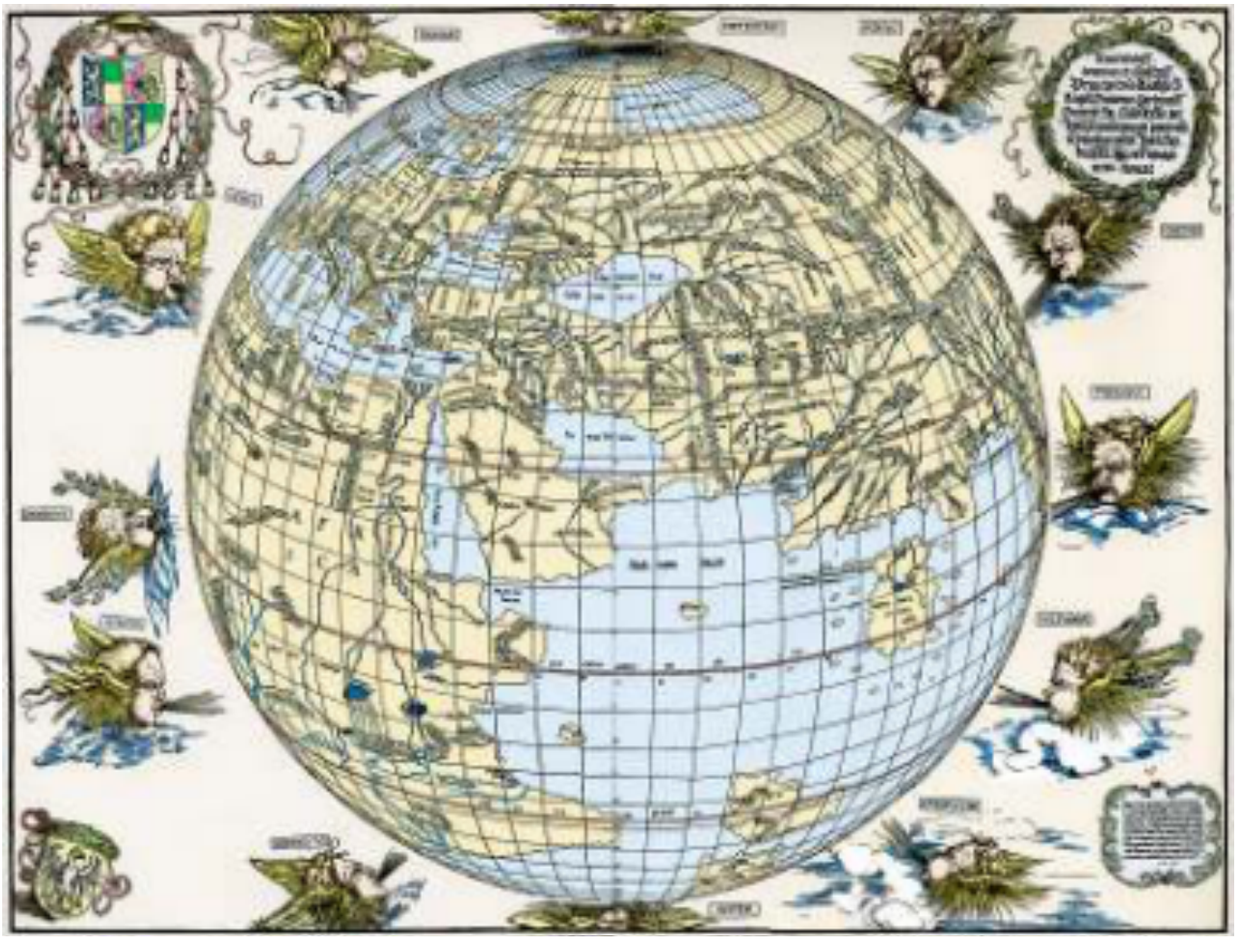

Löytöretkien ansiosta eurooppalaisten maailmankuva avartui. Albrecht Dürerin maailmankartta vuodelta 1515 on ensimmäinen tunnettu perspektiivissä oleva koko maapallon kuvaus. Kartan laatimisessa taiteilija käytti hyväkseen löytöretkiltä saatua tietoa sekä saksalaisten astronomien ja matemaatikkojen laskelmia.

ja halusivat korostaa yksilön arvoa. Pappien lisäksi myös maallikkojen tuli tuntea kristinuskon opit. Siksi jokaisella piti olla mahdollisuus lukea itse Raamattua. Sitä alettiinkin kääntää alkukielistä kansankielille. Humanisteista tunnetuin oli Erasmus Rotterdamilainen (1466/67–1536).

Paavinvallan maallistumista kritisoitiin. Monet katsoivat, että paavi oli kiinnostuneempi vallasta ja rikkauksista kuin uskonnollisista kysymyksistä. Tunnetuimpia kriitikoita oli 1300-luvulla elänyt englantilainen John Wycliff (n. 1329–1384). Skolastikko William Ockhamin ajattelusta vaikutteita saanut Wycliff oli kääntänyt Raamatun englanniksi ja vaatinut, että sen arvovalta oli nostettava paavin valtaa korkeammaksi. Tsekkiläinen Jan Hus (1370–1415) oli uskaltautunut perustamaan oman kansallisen kirkon 1400-luvun alussa. Hänen kannattajiaan kutsuttiin hussilaisiksi. Paavi oli kuitenkin torjunut itseään ja kirkkoa kohtaan suunnatun kritiikin. Wycliff säilytti henkensä, mutta Hus poltettiin roviolla. Jan Hus nousi kansallisankarin asemaan ja vielä nykyäänkin häntä pidetään arvossa Tšekin tasavallassa.

KRITIIKKIÄ KATOLISEN KIRKON OPPIA KOHTAAN

Wittenbergin pienessä yliopistossa professorina toiminut Martin Luther (1483–1546) piti katolisen kirkon harjoittamaa **anekauppaa** ongelmallisena. Luther oli myös pyhiinvaelluksellaan Roomaan havainnut kirkon

maallistuneen. Paavi ja hänen hallintonsa ei Lutherin mielestä noudattanut kristillisiä ihanteita. Luther vaatikin kirkon opista ja käytänteistä julkista keskustelua. Kerrotaan, että hän ajan tavan mukaan naulasi vuonna 1517 Wittenbergin linnankirkon oveen omat väitteensä, 95 teesiä, joissa hän esitti käsityksensä anekaupasta. Luther vastusti tavallisen kansan parissa syntynyttä käsitystä siitä, että ihmisen ei tarvinnut katua tekojaan eikä ripittäytyä, mikäli osti aneita.

Katolinen kirkko ei hyväksynyt Lutherin ajatuksia, eikä hänen toivomaansa väittelyä koskaan järjestetty. Sen sijaan Luther kutsuttiin Wormsiin valtiopäivien kuultavaksi. Häntä syytettiin harhaoppisista ajatuksista. Luther kieltäytyi perumasta kirjoituksiaan, koska katsoi, että ne perustuivat Raamattuun. Rangaistukseksi Luther erotettiin kirkosta ja julistettiin lainsuojattomaksi. Luther oli menettänyt sekä kirkon että yhteiskunnan turvan: paavi oli julistanut hänet kirkonkiroukseen ja keisari valtakunnankirouksen.

USKONPUHDISTUKSEN PÄÄPERIAATTEET

UE3, s.200–

Uskonpuhdistuksen alkuperäisenä ideana oli uudistaa usko. Katolisesta kirkosta tuli poistaa kaikki se, mikä koettiin Raamatun vastaiseksi. Luther ja monet muut uudistusmieliset pyrkivät toimimaan kirkon sisältä käsin, koska kirkko oli heille tärkeä. Kun kirkko ei kuitenkaan ollut valmis ehdotettuihin uudistuksiin, erotti se uudistusmieliset yhteydestään. Nämä jatkoivat silti toimintaansa ja loivat uusia kristillisiä liikkeitä katolisen kirkon ulkopuolelle.

Luther korosti Raamatun arvovallan kunnioittamista. Hänen mielestään Raamatun piti olla kristillisen elämän ja opin tärkein ohjekirja. Tätä kutsutaan uskonpuhdistuksen **muotoperiaatteeksi**. Raamatusta oli olemassa saksankielisiä käännöksiä, mutta ne olivat kankeaa kieltä eikä niitä ollut tehty alkukielisistä teksteistä vaan latinankielisistä käännöksistä. Ne olivat siis käännöksen käännöksiä. Luther tarttui toimeen ja käänsi Raamatun saksaksi suoraan sen alkukielistä hepreasta ja kreikasta. Hän piti tärkeänä sitä, että Raamatun kieli kuulostaisi tavallisen kansan puhumalta. Lutherin raamatunkäännös onkin saksalaisen kirjakielen historian merkkiteos.

Lutherille kristinuskossa tärkeintä oli usko Kristukseen. Siksi hän kritisoi pyhien palvontaa ja vastusti katoliselle kirkolle tyypillisiä sivualttareita. Vaikka Luther piti Raamatun merkitystä suurena, hän ei halunnut suoralta kädeltä hylätä vuosisatojen aikana muotoutuneita kirkon oppeja ja tapoja. Luther kuitenkin korosti, että ne eivät saaneet olla ristiriidassa Raamatun kanssa.

Oppi ihmisen pelastuksesta nousi reformaatiossa keskeiseksi. Kirkko käytti termiä 'vanhurskauttaminen', jolla tarkoitettiin ihmisen pääsemistä Jumalan yhteyteen. Uskonpuhdistuksen kannattajat opettivat Lutherin johdolla, että ihminen pelastuu yksinomaan Jumalan armon päästessä vaikuttamaan: "yksin uskosta, yksin armosta, yksin Kristuksen tähden". Tätä kutsutaan uskonpuhdistuksen **sisältöperiaatteeksi**. Sen mukaan pelastuminen on Jumalan lahja, johon ihminen ei voi lisätä mitään. Luther korosti, että ihminen oli samalla kertaa syntinen ja vanhurskas. Syntisyys ei hävinnyt hyvillä teoilla, eikä ostetuilla aneilla, vaan yksin Jumalan armon ansiosta.

REFORMAATION VAIKUTUS KIRKON ELÄMÄÄN

Raamatun arvovallan korostamisella oli kauaskantoisia seurauksia. Koska Raamatusta tuli opin ja elämän tärkein ohjekirja, kristittyjen oli saatava lukea sitä. Raamattu käännettiin kansan kielelle, mutta tuohon aikaan vain harvat olivat lukutaitoisia. Kansa piti siis opettaa lukemaan.

Raamatun suuri merkitys näkyi myös sakramenttikäsityksessä. Katolisen kirkon seitsemän sakramenttia punnittiin Raamatun opetusten valossa, ja vain kaksi niistä sai sakramentin arvon, kaste ja ehtoollinen. Nämä hyväksyttiin, koska Raamattu kertoi Jeesuksen kehottaneen opetuslapsiaan kastamaan ihmisiä ja viettämään ehtoollista. Katolisen kirkon ehtoollisella tavalliselle kansalle annettiin vain leipää, ei viiniä. Koska tällaista jakoa ei Raamatusta löytynyt, uskonpuhdistajat päättivät jakaa ehtoollisella sekä leipää että viiniä myös maallikoille.

Jumalanpalvelusta muutettiin. Saarnan asema korostui, koska sen avulla opetettiin uutta uskontulkintaa seurakunnalle. Virsilaulu antoi seurakuntalaisille mahdollisuuden osallistua jumalanpalveluksen kulkuun. Lutherin mielestä jumalanpalvelus olikin Jumalan ja ihmisten välistä vuoropuhelua: Jumala puhui ihmisille sanan ja sakramenttien välityksellä ja ihmiset vastasivat rukoillen ja laulaen virsiä. Luther itse sepitti monia virsiä; Suomen luterilaisen kirkon virsikirjassakin niitä on useita, esimerkiksi jouluvirsi Enkeli taivaan ja Jumala ompi linnamme. Luther laati myös kaksi kristinuskon oppeja esittelevää oppikirjaa: Vähän katekismuksen tavalliselle kansalle ja Ison katekismuksen papistolle.

Reformaatio merkitsi myös muita uudistuksia. Luostarit lakkautettiin ja pappien selibaatti kumottiin. Tässä Martin Luther itse näytti esimerkkiä menemällä naimisiin. Luostarien lakkauttaminen oli paitsi uskonnollinen myös poliittinen toimenpide. Useilla alueilla ruhtinas nimittäin anasti luostareiden maat ja omaisuuden itselleen. Lutherin perustelu uudistuksille oli se, että papit eivät muodosta muusta yhteiskunnasta erillistä luokkaa vaan ovat erityisen tehtävän saaneita seurakuntalaisia. Luther korosti, että jokainen kristitty oli ”pappi” omassa tehtävässään. Tästä käytetään nimitystä yleinen pappeus.

AUGSBURGIN TUNNUSTUS – OPIN KITEYTYS

Nykyisen Saksan alue koostui keskiajalla lukuisista pienistä ruhtinaskunnista. Uskonpuhdistusta kannattaneet pohjoissaksalaiset ruhtinaat protestoivat Speyerin valtiopäivillä vuonna 1529 katolista kirkkoa vastaan eivätkä halunneet noudattaa katolisen enemmistön opillista kantaa. Tästä lähtien heitä alettiin kutsua **protestanteiksi**. Nimitys laajeni myöhemmin tarkoittamaan kaikkia katolisesta kirkosta 1500-luvulla irtautuneita liikkeitä.

Saksan keisari Kaarle V kutsui valtiopäivät koolle Augsburgiin vuonna 1530. Tarkoituksena oli keskustella kirkon hajaannuksesta sekä pohtia keinoja suojautua yhdessä turkkilaisten hyökkäystä vastaan. Uskonpuhdistusta kannattaneet ruhtinaat toivat valtiopäiville julistuksen, joka tunnetaan Augsburgin tunnustuksen nimellä. Sen oli kirjoittanut Philipp Melanchthon (1497–1560), Lutherin ystävä ja työtoveri.

Augsburgin tunnustus oli asiakirja, joka koostui 28 kohdasta. Ensimmäiset 21 kohtaa käsittelivät uskonpuhdistuksen myötä syntyneiden uusien kirkkojen tärkeimpinä pitämiä opinkohtia. Niissä puhuttiin mm. Jumalasta, vanhurskauttamisesta, kirkosta ja kasteesta. Loput seitsemän kohtaa oli otsikoitu sanoin ”Poistettuja väärinkäytöksiä koskevat kohdat”, ja niissä puhuttiin mm. uudesta ehtoollisnäkemyksestä, pappien avioliitosta ja jumalanpalveluksesta. Augsburgin tunnustus kuuluu yhä edelleen luterilaisen kirkon **opillisiin perusteoksiin**.

Martin Luther

Martin Luther syntyi Eislebenin pikkukaupungissa vuonna 1483 kaivosmiehen perheeseen. Kerrotaan, että hänen saamansa kasvatus ei ollut mitenkään poikkeuksellisen uskonnollinen. Vuonna 1501 Luther aloitti lakiopinnot Erfurtin yliopistossa ja valmistui maisteriksi neljä vuotta myöhemmin. Noihin aikoihin hänen hyvä ystävänsä yllättäen kuoli. Kun Luther vielä joutui keskelle rajua ukonilmaa, hän tunsi, että Jumala puhutteli häntä. Kerrotaan, että Luther peloissaan rukoili Pyhää Annaa, isänsä ammattikunnan suojeluspyhimystä, ja lupasi mennä luostariin, jos Anna pelastaisi hänet ukkosmyrskystä.

Luther menikin luostariin, ja hänet vihittiin papiksi vuonna 1507. Luostarissa ollessaan Luther pyrki elämään mahdollisimman hyvää munkin elämää. Hän rukoili ahkerasti, luki Raamattua ja pyrki tunnustamaan jokaisen pienimmänkin rikkomuksensa. Luther oli kuitenkin jatkuvasti ahdistunut ja peloissaan siitä, että jokin synti olisi ehkä jäänyt tunnustamatta. Ahdistuksen vallassa hän löysi Raamatusta kohdan, jossa sanottiin, että Jumalalle kelvatakseen ihmisen tarvitsi vain uskoa. Tämän löydön kerrotaan olleen merkittävä vedenjakaja Lutherin elämässä. Ahdistuneesta munkista tuli kristityn vapauden rohkea puolestapuhuja.

Teesinsä anekauppaa vastaan Luther kirjoitti vuonna 1517. Teesien julkaisua seurasi kiivas keskustelu. Paavi vaati Lutheria perumaan kirjoituksensa, mihin tämä ei kuitenkaan suostunut. Hän joutui vastaamaan puheistaan Wormsin valtiopäivillä 1521. Kun Luther ei perunut sanojaan, hänet julistettiin kirkonkiroukseen ja lainsuojattomaksi. Näin sekä kirkollinen että maallinen valta olivat hylänneet hänet. Ystävät järjestivät Lutherille piilopaikan Wartburgin linnaan, missä hän mm. käänsi Uuden testamentin saksaksi.

Luther oli tuottelias. Vuoden 1520 tienoilla hän kirjoitti kolme uskonpuhdistuksen kannalta merkittävää teos-ta: Kristityn vapaudesta, Kirkon Baabelin vankeudesta ja Saksan kansan kristilliselle aatelille. Vuonna 1525 hän kirjoitti Erasmus Rotterdamilaisen ajatuksia kritisoivan teoksen Sidottu ratkaisuvalta sekä myöhemmin tunnustuskirjoihin luetut Vähän ja Ison Katekismuksen. Luther kirjoitti myös Raamattua selittäviä teoksia, hartauskirjoituksia sekä pilkka- ja kiistakirjoituksia. Lutherin kirjoitukset on koottu yli sataosaiseksi tieteelliseksi teossarjaksi, joka tunnetaan nimellä Weimarer Ausgabe.

Luther oli kaikesta päätellen varsin värikäs persoona. Hän oli suorasukainen ja käytti paikoin rajuakin kieltä vastustajistaan. Erityisesti paavi ja paavin virka olivat hänen sanamiekkansa kohteena. Lutherin puheet ja kirjoitukset synnyttivät ristiriitoja. Paljolti tästä johtui, että Luther sai koko joukon vastustajia; opiskelijoidensa keskuudessa hän oli kuitenkin erittäin suosittu.

Luther avioitui entisen nunnan Katharina von Boran kanssa, ja he saivat yhteensä kuusi lasta. Reformaattori kuoli syntymäkaupungissaan Eislebenissä vuonna 1546.

REFORMAATION YHTEISKUNNALLISET SEURAUKSET

UE3, s.256

Katolisen kirkon vastaisella liikehdinnällä oli myös puhtaasti poliittisia vaikutuksia. Ruhtinaiden ja maanomistajien harjoittamaan sortoon kyllästyneet talonpojat halusivat saavuttaa paremman yhteiskunnallisen aseman. He vetosivat Lutherin käsitykseen kristityn vapaudesta. Lutherin mielestä kristitty oli uskossa sidottu Jumalan alamaisuuteen, mutta muuten vapaa toimimaan olojen parantamiseksi. Talonpojat nousivat kapinaan maanomistajia vastaan. Lutheria syytettiin talonpoikien kapinan lietsomisesta. Hän joutui sanoutumaan irti kapinasta ja kehotti ruhtinaita tukahduttamaan sen. Kapina kukistettiinkin hyvin verisesti. Lutherin mukaan kirkon tehtävänä oli vastata hengellisistä asioista, ruhtinaiden puolestaan maallisista. Näitä kahta elämänpiiriä ei saanut sekoittaa. Ajatus tunnetaan **kahden regimentin** eli hallintavallan **oppina**.

REFORMAATION LEVIÄMINEN

Uskonpuhdistuksen aatteet levisivät nopeasti ympäri Eurooppaa. Leviämistä nopeuttivat kehittynyt kirjapainotaito ja ihmisten liikkuvuus. Esimerkiksi Skandinaviaan uskonpuhdistus levisi Keski-Euroopassa opiskelleiden teologien välityksellä.

Tieto reformaatiosta kulki kaupungeissa maaseutua nopeammin, sillä siellä oli enemmän liikkuvaa ja lukutaitoista väkeä. Uskonpuhdistusta voidaankin kutsua kaupunkireformaatioksi. Uskonpuhdistuksen ajatukset saivat kannatusta ensin alemman porvariston parissa. Tämä on sikäli ymmärrettävää, että katolinen kirkko oli pikemminkin yläluokan kuin alempien yhteiskuntaluokkien kirkko ja tyytymättömyys siihen oli siten voimakkaampaa alempien yhteiskuntaluokkien parissa. Sosiaaliset jännitteet eri yhteiskuntaluokkien välillä loivat hyvän kasvualustan uusille ajatuksille.

Luostarien lakkauttaminen toi kaupungeille uudenlaisia tehtäviä. Ne olivat olleet paitsi tieteiden ja taiteiden myös sairaiden- ja köyhäinhoidon keskuksia. Kun luostarit lakkautettiin, niiden omaisuutta siirtyi kaupunkien käyttöön. Samalla kaupungeille siirtyi myös vastuu sairaista ja köyhistä.

Valtiollisella tasolla uskonpuhdistus levisi ns. ruhtinasreformaationa. Kun uskonpuhdistajat eivät saaneet tarpeeksi uskonnollisia vaikuttajia puolelleen, he joutuivat turvautumaan maallisiin hallitsijoihin. Pohjois-Saksan ruhtinaat sekä Englannin ja Skandinavian kuninkaat ottivat tehtäväkseen toteuttaa reformaation alueillaan. Hallitsijoita houkutti tieto siitä, että reformaation myötä arvokkain osa kirkon irtainta omaisuutta siirtyisi valtion kassaan. Myös irtautuminen paavin käskyvallasta oli hallitsijoiden kannalta myönteistä kehitystä. Näissä maissa reformaatio levisi siis ylhäältä alaspäin, hallitsijoilta alamaisille. Esimerkiksi Ruotsin valtakunnassa, johon Suomi tuolloin kuului, reformaatio lähti liikkeelle kuningas Kustaa Vaasan toimesta. Kuninkaan tavoitteena oli irtautua paavin vallasta. Tämä merkitsi kirkon siirtymistä suoraan kuninkaan alaisuuteen. Kirkon omaisuus oli nyt kuninkaan omaisuutta. Monin paikoin reformaation etenemisen syyt olivat siis poliittisia ja taloudellisia.

Opillisesti reformaatio levisi uskonpuhdistajien saarnojen ja kirjallisen työn ansiosta. Siksi kyse oli myös kirjallisesta reformaatiosta.

”KENEN MAA, SEN USKONTO”

Katolilaiset ja luterilaiset ruhtinaat solmivat vuonna 1555 Augsburgin uskonrauhan. Se takasi kummankin tunnustuksen kannattajille vapauden ja oikeuden uskoa omalla tavallaan. Samalla se kuitenkin johti Sak-

san alueen ruhtinaskuntien jakautumiseen. Augsburgin uskonrauhan pääperiaate oli, että kunkin maan hallitsijan usko määritti myös alamaisten uskon. Periaate on puettu muotoon: ”Cuius regio, eius religio”, eli ”Kenen maa, sen uskonto”. Augsburgin uskonrauha synnytti Euroopassa voimakkaan muuttoliikkeen. Katolilaisia siirtyi Pohjois-Saksan alueilta etelään ja luterilaisuuden kannattajia kohti pohjoista.

Katolilaisten ja protestanttien välit alkoivat uudelleen kiristyä 1600-luvulle tultaessa. Eurooppaan syntyi kaksi sotilaallispoliittista liittoa, ja kahtiajako johti 30-vuotisen sodan syttymiseen vuonna 1618. Sodan taustalla oli niin uskonnollisia kuin valtapoliittisiakin syitä. Sota uhkasi erityisesti protestanttien asemaa Euroopassa, ja arvioiden mukaan protestanttien pelastukseksi koitui vain se, että Ruotsi, joka oli silloin suurvalta, tuli heidän avukseen. Kun sota vuonna 1648 päättyi Westfalenin rauhaan, tunnustuskuntien rajat olivat vakiintuneet. Rauhansopimus takasi niin katolilaisille kuin protestanteille oikeuden omiin alueisiinsa.

Esimerkiksi Ruotsi oli tämän jälkeen luterilainen valtio, jossa katolilaisilla ei ollut kotipaikkaoikeutta. Rauhansopimuksen ulkopuolelle jäi kuitenkin erillisiä, reformaatiosta vaikutteita saaneita ryhmiä. Niiden asema kävi yhä tukalammaksi. Monet pienistä protestanttisista ryhmistä saivat kuitenkin turvapaikan vapaamielisestä Hollannista. Kun muuttoliike uudelle mantereelle, Pohjois-Amerikkaan, alkoi, olivat sorretut uskonnolliset ryhmät ensimmäisiä rantautujia.

Tehtävät

1. **Selitä, miten seuraavat käsitteet liittyvät reformaation historiaan:**
   a) protestantti
   b) yleinen pappeus
   c) ruhtinasreformaatio
   d) sisältö- ja muotoperiaate
   e) kahden regimentin oppi.
2. **Analysoi kirjan luku seuraavien kysymysten avulla:**
   a) Miksi reformaatio syntyi?
   b) Miten reformaatio toteutettiin?
   c) Mikä merkitys reformaatiolla oli?
   d) Mitä ongelmia reformaatioon liittyi?
3. **Miten oheisessa Lutherin kirjoittamassa tekstissä näkyvät reformaation periaatteet?**

Kuudenneksi tähän kuuluu tuo armas ane, jota annetaan sekä eläville että kuolleille – maksusta tietenkin – ja jossa tuo kurja Juudas eli paavi myy Kristuksen ansiota samoin kuin kaikkien pyhien ja koko kirkon ylimääräisiä ansioitakin, mikä on aivan sietämätöntä. Se ei ainoastaan ole Jumalan sanaan perustumatonta, tarpeetonta ja vailla käskyä, vaan se on ristiriidassa ensimmäisen opinkohdan kanssa. Kristuksen ansiota ei osteta töillämme tai rahoillamme, vaan se saadaan uskon kautta, armosta, ilman rahaa tai ansiota. Sitä ei välitä meille paavin valta vaan saarna eli Jumalan sana.

Lutherin Vähä- ja isokatekismus sekä Schmalkaldenin opinkohdat. (1537) 1984. Suom. Erkki Kansanaho

---

29. Reformaatio Sveitsissä

Saksasta uskonpuhdistus levisi lähialueille, esimerkiksi Sveitsiin ja Hollantiin. Katolista kirkkoa kritisoivat ryhmät alkoivat saada ääntään yhä enemmän kuuluville ja uskalsivat toimia rohkeammin. Levitessään uskonpuhdistus muuttui entistä radikaalimmaksi. Erityisesti kysymys ehtoollisen luonteesta synnytti kiistan uskonpuhdistajien välille.

REFORMAATION ALKU ZÜRICHISSÄ

Syksyllä 1529 Hessenin maakreivi Philipp kutsui uskonpuhdistusliikkeen edustajia koolle Marburgiin. Hänen tavoitteenaan oli yhdistää eripuraiset ryhmät. Keskeinen teema Marburgin uskonkeskusteluissa oli ehtoollinen. Kun Jeesus ensimmäisellä ehtoollisella oli sanonut jakamastaan leivästä: ”Tämä on minun ruumiini”, sanat tuli Lutherin mielestä ymmärtää niin, että Kristus oli Pyhän Hengen kautta todellisesti läsnä ehtoollisessa. Toista näkökantaa edusti zürichiläinen pappi Ulrich Zwingli (1484–1531). Hänen mukaansa ehtoollisen merkitys oli puhtaasti symbolinen. Ehtoollinen oli muistoateria, jossa muisteltiin Jumalan pelastustekoa. Zwingli arvosti Lutheria ja olisi halunnut päästä hänen kanssaan yhteisymmärrykseen. Näin ei kuitenkaan käynyt, vaan luterilainen ja sveitsiläinen uskonpuhdistus lähtivät eri teille. Zwinglin mukaan Saksassa vallitsi ”eri henki” kuin Sveitsissä.

Zwinglin mielestä Luther oli jäänyt uudistuksissaan puolitiehen. Kun Luther oli poistanut kirkosta ja sen opeista vain sen,

Ulrich Zwingli aloitti Sveitsin reformaation Zürichissä.

mikä hänen mielestään oli Raamatun vastaista, Zwingli halusi poistaa kaiken, mitä ei erityisesti ollut käsketty Raamatussa. Niinpä hänen johtamansa suuntauksen kirkkorakennuksistakin tuli varsin karuja. Zwingli ei hyväksynyt kuvia eikä urkuja, vaan kaiken piti olla mahdollisimman yksinkertaista. Kun Luther oli puhunut kristityn vapaudesta, Zwingli halusi säädellä ihmisten elämää Raamattuun perustuvilla uskonnollisilla laeilla. Zwinglin uudistusta kutsuttiin ”Zürichin malliksi”. Sveitsissä reformaatio sai kannatusta erityisesti porvariston keskuudessa.

Zwingli pyrki aktiivisesti levittämään ajatuksiaan ympäri saksankielistä Sveitsiä. Kun tämä ei onnistunut rauhanomaisesti, hän osallistui sotaan katolisiksi jääneitä alueita vastaan. Zwingli itse kaatui taistelussa vuonna 1531, ja Sveitsin reformaatio koki väliaikaisen takaiskun.

Zwinglin joukoista erkani varhaisessa vaiheessa radikaaliliike, jota alettiin kutsua uudelleenkastajiksi eli **anabaptisteiksi**. He kastoivat aikuisia eli niitä, jotka tunnustivat julkisesti uskonsa. Tämän liikkeen pohjalta syntyi myöhemmin erityisesti Hollannissa muita protestanttisia ryhmiä, jotka omaksuivat uskovien kasteen. Merkittävin niistä on baptismi, jolla on nykyään kannattajia varsinkin Yhdysvalloissa.

REFORMAATION LEVIÄMINEN GENEVEEN

Ranskankielisessä Genevessä uskonpuhdistusliikkeen johtoon nousi ranskalaissyntyinen Jean Calvin (1509–1564), joka oli koulutukseltaan sekä juristi että teologi. Calvin oli tutustunut Lutherin ajatuksiin ja sai tehtäväkseen toteuttaa Zürichin mallia Genevessä. Uusi liike sai nimen reformoitu kirkko.

Siinä missä Zwingli oli ollut suuri raamatuntuntija ja aatteen mies, Calvin oli käytännön uudistaja ja organisaattori. Hän halusi luoda Genevestä kaupungin, jossa vallitsisi kuri ja järjestys. Kapakat suljettiin ja tanssit ja muut huvitukset kiellettiin, koska Calvin katsoi niiden johtavan ihmisiä harhaan. Kun Luther halusi erottaa toisistaan maallisen ja uskonnollisen hallintavallan, Calvin halusi yhdistää molemmat kiinteämmin toisiinsa. Calvinille Raamattu oli ensisijaisesti lakikirja, josta löytyivät oikea kristillinen oppi ja oikean elämän ohjeet. Hänen tulkintansa mukaan yhteiskunnan tuli olla **teokraattinen** eli Jumalan tuli olla myös yhteiskunnallisen elämän ylin hallitsija. Genevessä toteutettiinkin muutamien vuosien ajan teokraattista hallintoa, jossa Jumalan käskyjä tulkitsi kaupungin vanhimmisto. Se antoi ohjeita niin uskon tulkintaan kuin arjen elämään.

Jean Calvin jatkoi Zwinglin aloittamaa reformaatiota Genevessä.

Jean Calvinin reformaatio meni pidemmälle kuin Lutherin. Calvinin mielestä kirkosta oli poistettava kaikki, mitä Raamatussa ei mainita. Tämä johti mm. kuvien poistamiseen kirkkorakennuksista. Franz Hogenbergin maalaus vuodelta 1588.

Calvinin myötä sveitsiläiseen reformaatioon tuli ajatus **predestinaatiosta** eli ennaltamääräämisestä. Opin mukaan oli ennalta määrätty, pelastuiko ihminen vai joutuiko hän kadotukseen. Pelastuminen tai kadotukseen joutuminen eivät olleet Calvinin mukaan vain tuonpuoleisia, kuolemanjälkeisiä tapahtumia, vaan ne näkyivät menestyksenä tai epäonnena jo tässä elämässä. Menestyvä ihminen saattoi luottaa siihen, että hänet oli valittu pelastukseen.

Calvinin opetuksilla oli myös merkittävä poliittinen vaikutus. Hänen mukaansa esivaltaa ei pitänyt totella sokeasti: jos esivalta ei totellut Jumalaa, ei kristitynkään tarvinnut totella esivaltaa. Jos esivalta ei ansainnut kunnioitusta, sitä sai Calvinin mukaan myös aktiivisesti vastustaa.

KALVINISMI

Calvinista alkunsa saanutta reformoitua kristillisyyttä kutsutaan myös kalvinismiksi. Se on jakautunut moneen erilaiseen ryhmään, joilla on joitakin yhteisiä piirteitä. Kyseisille liikkeille on ollut ja on edelleen tyypillistä voimakas raamatullisuus. Raamattu koostuu

kalvinistien mukaan kahdesta osasta: laista ja armosta. Keskeistä liikkeen jumalanpalveluksissa ovat saarna ja Raamatun luku. Ehtoollisen reformoidut ymmärtävät muistoateriaksi. Sakramentteja on kaksi: kaste ja ehtoollinen.

Tehokkaasti toimivassa seurakunnassa on kalvinistien mukaan selkeä työnjako. Pastorit huolehtivat saarnaamisesta ja opettajat antavat uskonnollista opetusta. Jotta seurakuntalaisten moraali säilyisi vahvana, tarvitaan ns. vanhimpia eli presbyteerejä, jotka valvovat muiden seurakuntalaisten toimia. Jos seurakuntalainen menettelee väärin, asiaan puututaan. Keinot ovat vaihdelleet aikojen kuluessa vakavasta nuhtelusta aina kuolemantuomioon asti. Neljäntenä ryhmänä ovat diakonit, jotka huolehtivat seurakunnan vähäosaisista.

Ennaltamääräämisoppi vaikuttaa osaltaan myös siihen, että seurakuntalaiset pyrkivät elämään mahdollisimman kurinalaisesti.

Kalvinismin vaikutus näkyy edelleen niin eurooppalaisessa kuin pohjoisamerikkalaisessakin kulttuurissa. Erityisesti maallisen menestyksen korostaminen on johtanut siihen, että ihmiset ovat pyrkineet ahkerasti työskennellen parantamaan elinolojaan. Kalvinismin mukaan ahkeruus ja säästäväisyys ovat hyveitä, joiden avulla on lupa parantaa hyvinvointiaan.

Sveitsin reformaation periaatteiden mukaisesti kirkot riisuttiin kuvista ja koristeista. Siksi reformoidut kirkkorakennukset ovat sisätiloiltaan varsin pelkistettyjä.

Tehtävät

1. **Laadi koetta varten ”lunttilappu” aiheesta ”Reformaatio Sveitsissä”.**
2. **Mitkä tekijät vaikuttivat Sveitsin reformaation syntyyn?**
3. **Vertaa toisiinsa Saksan ja Sveitsin reformaation oppeja ja ajatuksia.**

30. Reformaatio Englannissa

Englannissa oli jo 1300-luvulla ollut kriitikoita, jotka arvostelivat voimakkaasti katolista kirkkoa. Tunnetuin kriitikoista oli John Wycliff (1325–1384), jonka mukaan Raamatulla oli suurempi arvovalta kuin paavilla. Tieto Saksan reformaatiosta kiiri Englantiin 1500-luvun alkupuolella. Siellä Lutherin kirjoitukset kiinnostivat erityisesti humanisteja. Paavin ja Englannin hallitsijoiden välit olivat jo pitkään olleet kireät, ja uskonpuhdistus tapahtuikin lopulta Englannissa hallitsijan aloitteesta.

KUNINKAALLISIA AVIOHUOLIA

Englannin reformaatio on hyvä esimerkki siitä, kuinka sidoksissa toisiinsa kirkollinen ja maallinen valta keskiajalla olivat. Englannin kuningas Henrik VIII (1491–1547) oli kiinnostunut teologisista kysymyksistä ja kirjoitti Lutherin sakramenttiopetusta vastustavan kiistakirjoituksen. Kiitokseksi katolisen kirkon tukemisesta Henrik VIII sai paavi Leo X:ltä arvonimen ”Uskon puolustaja”.

Uskonpuhdistus ei Englannissa lähtenyt kuitenkaan liikkeelle teologisista syistä. Syy oli paljon arkisempi, mutta vaikutti merkittävästi Englannin kirkon tulevaisuuteen. Kuningas Henrik VIII halusi pojan, josta olisi hänen jälkeensä tullut Englannin hallitsija. Koska hänen puolisonsa Katariina Aragonialaisen (1485–1536) synnyttämät poikalapset olivat kuolleet, Henrik pyysi paavia mitätöimään avioliiton. Paavi ei tähän kuitenkaan suostunut. Teologi Thomas Cranmer (1489–1556) esitti ajatuksen, että kuninkaan avioliitto pitäisi voida peruuttaa, koska Katariina oli Henrikin veljen leski. Tuohon aikaan oli tapana, että miehen kuoltua hänen veljensä meni naimisiin lesken kanssa ja huolehti näin vaimon toimeentulosta.

Koska paavi ei suostunut suunnitelmaan, säädettiin Englannin parlamentissa silloisen pääministerin Thomas Cromwellin (1485–1540) aloitteesta useita lakeja, joiden seurauksena Englannin kirkko itsenäistyi paavin kontrollin alta. Samalla Henrikistä tuli Englannin kirkon johtaja, ja hän saattoi itse päättää avioerostaan. Thomas Cromwell oli Henrik VIII:n tärkein neuvonantaja poliittisissa kysymyksissä. Hänen ansionaan pidetään monia lainsäädännöllisiä uudistuksia, jotka edistivät reformaatiota.

Thomas Cranmerista tuli puolestaan kuninkaan teologinen neuvonantaja, ja Henrik nimitti hänet vuonna 1533 Canterburyn arkkipiispaksi. Cranmer loi uuden kirkkojärjestyksen, joka vahvisti Henrikin aseman Englannin kirkon johtajana. Englannin kirkkoa alettiin kutsua nimellä reformoitu katolinen kirkko.

Anglikaanisen kirkon värikäs syntyhistoria pyörii kuningas Henrik VIII:n ja hänen kuuden vaimonsa ympärillä. Henrikin alapuolella kuvassa on hänen ensimmäinen vaimonsa, katolinen Katariina Aragonialainen. Henrikin ilman kirkon suostumusta ottama avioero Katariinasta merkitsi samalla Englannin kirkon eroa katolisesta kirkosta.

Ero Katariinasta mahdollisti Henrikin avioitumisen hovineito Anna Boleynin (1501–1536) kanssa. Tämä oli luvannut toteuttaa Henrikin toiveen kruununperijästä. Loppujen lopuksi tähänkään liittoon ei syntynyt poikaa. Niinpä Henrik etsi itselleen jälleen uuden vaimon.

REFORMAATION TOTEUTUS

Henrik VIII kehui nyt olevansa sekä kuningas että paavi. Rooman paavi ei kuitenkaan hyväksynyt Henrikin toimia. Henrikiltä otettiin pois aiemmin annettu arvonimi ja hänet erotettiin katolisesta kirkosta. Tämänkin jälkeen Henrikin teologiset neuvonantajat kävivät vielä neuvotteluja paavin kanssa, mutta yhteisymmärrystä ei enää löytynyt.

Henrik VIII:n uskontopolitiikalla oli vastustajia myös Englannissa. Tunnetuin heistä oli humanisti Thomas More (1478–1535), joka oli luonut huomattavan uran kuninkaan hovissa. Hän kieltäytyi hyväksymästä kuninkaan asemaa kirkon päänä ja vastusti muutenkin reformatorisia ajatuksia. Henrik VIII mestautti Moren. Moresta tuli katolilaisten arvostama marttyyri, ja katolinen kirkko on myöhemmin julistanut hänet pyhäksi.

Henrik VIII alkoi arkkipiispa Cranmerin kanssa toteuttaa käytännön uudistuksia. Vuosina 1536–40 lakkautettiin kaikki valtakunnan alueen luostarit, mikä takasi niiden omaisuuden siirtymisen kuninkaan hallinnolle. Pappien selibaattivaatimus kumottiin. Cranmer kirjoitti vuonna 1549 Englannin kirkolle oman rukouskirjan, joka tunnetaan nimellä The Book of Common Prayer. Myös Raamattu käännettiin englanniksi. Kirkolle laadittiin uusi englanninkielinen liturgia eli jumalanpalvelusjärjestys. Ehtoollisella alettiin maallikoillekin jakaa viiniä, jota aiemmin olivat saaneet nauttia vain papit. Uudistukset olivat siis samansuuntaisia kuin reformaation kotimaassa Saksassa.

Uudistuksista huolimatta kirkon hierarkia säilyi jokseenkin entisenlaisena. Paavin tilalle kirkon johtajaksi nousi kuningas, ja piispat toimivat kuninkaan alaisina.

ENGLANNIN KIRKOLLINEN KEHITYS HENRIK VIII:N JÄLKEEN

Kuningas Henrik VIII kuoli vuonna 1547. Henrikin seuraajaksi valtaistuimelle nousi hänen ainoa poikansa Edward VI (1537–1553), joka oli syntynyt Henrikin kolmannesta avioliitosta Jane Seymourin (1507–1537) kanssa. Edward oli valtaan noustessaan vain 10-vuotias, joten käytännössä virkamiehet hallitsivat maata hänen puolestaan. Edward oli saanut protestanttisen kasvatuksen ja luotti Cranmeriin sekä eräisiin ulkomaisiin neuvonantajiinsa kirkollisissa asioissa.

Edward VI kuoli nuorena vuonna 1553. Hänen jälkeensä valtaistuimelle nousi hänen sisarpuolensa Maria I (englanniksi Mary I, 1516–1558), joka oli ainoa eloonjäänyt lapsi Henrik VIII:n ja Katariina Aragonialaisen avioliitosta. Katolilaiseksi kasvatettu Maria halusi palauttaa Englantiin katolisen kirkon mahdin. Hän antoi perustaa muutamia luostareita ja palautti kirkkoihin katolisen liturgian. Marian aikana katolisuuden vastustajat joutuivat ahtaalle. Hän karkotti maasta tuhansia protestantteja ja tapatti satoja, mm. Canterburyn arkkipiispa ja Englannin kirkon perustaja Thomas Cranmer poltettiin roviolla vuonna 1556. Kuningatarta alettiinkin kutsua Maria Veriseksi.

Maria I:n hallintokausi jäi lyhyeksi. Hän kuoli vuonna 1558, jolloin valtaistuimelle nousi Elisabeth I (1533–1603), Henrik VIII:n ja Anna Boleynin tytär, joka oli protestantti.

Vallanperimyskiistat ja katolilaisten ja protestanttien välinen kädenvääntö kosketti tavallista kansaa, kun talonpoikia ja kaupunkien asukkaita rekrytoitiin tarttumaan aseisiin milloin Marian, milloin Elisabethin puolesta. Kansa koki konkreettisesti myös maaseudulla sijainneiden luostareiden rappion, sillä se vei monen luostarille tuotteitaan myyneen talonpojan ja kauppiaan toimeentulon. Kansalle Englannin reformaation sisältö jäi kuitenkin etäiseksi. Koska Englannin reformaatio toteutettiin hallitsijajohtoisesti, tavallisen kansan mielipidettä ei kysytty eikä edes tarvittu reformatoristen uudistusten läpiviemiseksi.

ELISABETH I JA KIRKON KESKITIE

Elisabethin valtakausi kesti aina vuoteen 1603 asti. Hän jatkoi isänsä aloittamaa uskonpuhdistusta maltillisemmilla linjoilla. Elisabeth ei esimerkiksi halunnut, että häntä kutsuttaisiin isänsä tavoin Englannin kirkon ylimmäksi johtajaksi vaan ”ylimmäksi suojelijaksi”. Myös opillisissa asioissa Elisabeth halusi sovitella. Elisabethin hallinnassa Englannin kirkko omaksuikin keskitien katolisen ja protestanttisten kirkkojen välillä. Oppi oli pitkälti samanlainen kuin protestanteilla, mutta ulkoiset muodot olivat edelleen katoliset. Esimerkiksi sakramenttikäsitys tuli pääpiirteissään muilta protestanteilta: anglikaanisessa kirkossa on kaksi sakramenttia, kaste ja ehtoollinen.

Elisabethin toimeenpanemat uudistukset loivat vähitellen Englantiin yhtenäisen protestanttisen kirkon, minkä seurauksena paavi erotti Elisabethin katolisesta kirkosta. Erottaminen oli tosin enää pelkkä muodollisuus, olihan Elisabeth ollut koko ikänsä protestantti. Katolinen kirkko ei kuitenkaan ollut vielä tunnustanut Englannin kirkon itsenäisyyttä. Elisabethin kuollessa vuonna 1603 Englanti oli Euroopan johtava protestanttinen valtio.

PURITAANINEN LIIKE

Elisabeth I:n aikana syntyi **puritaaninen liike**, jonka edustajien mukaan Englannin kirkko oli uudistuksissaan jäänyt liian lähelle katolista kirkkoa. Puritaanit halusivat puhdistaa

Englannin kirkon kaikista katolisista vaikutteista. Osa Englannin puritaaneista ei koskaan hyväksynyt Elisabethin aikana tehtyjä kirkollisia kompromisseja. Näyttävin osoitus tästä oli, kun sata puritaania purjehti Mayflower-laivalla Amerikkaan vuonna 1620 ja perusti sinne siirtokunnan. 1600-luvulla Amerikkaan matkusti muutenkin paljon eurooppalaisia, jotka kokivat, etteivät he voineet harjoittaa omaa uskontoaan vapaasti Euroopassa.

Puritanismi oli hyvin kalvinistisesti värittynyt. Liike painotti ihmisen pelastustietoisuutta sekä predestinaatiota eli ennaltamääräämisoppia, jonka mukaan osa ihmisistä oli ennalta määrätty pelastukseen ja osa kadotukseen. Tyypillistä oli myös itsekurin korostus. Maallisia huvituksia, kuten tanssia ja teatteria, pidettiin vahingollisina ja sopimattomina harrastuksina kristityille. Puritaanit pitivät suuressa arvossa Raamattua ja saarnaa. He katsoivat myös, että ihmisen ja Jumalan välillä oli suora yhteys ja kaikki kristityt olivat samanarvoisia. Näin he vastustivat kaikenlaista kirkollista hierarkiaa.

NYKY-ENGLANNIN KIRKKO

Englannin kirkosta käytetään myös nimitystä anglikaaninen, joka on johdettu vanhasta keskiajalta periytyvästä Englantia tarkoittavasta sanasta. Englannin kirkon virallinen nimi on kuitenkin The Church of England. Anglikaanit itse korostavat, ettei ole olemassa mitään yhtä anglikaanista kirkkoa vaan ainoastaan ryhmä kirkkoja, jotka ovat opillisesti samoilla linjoilla Englannin kirkon kanssa. Yhdysvalloissa ja Skotlannissa anglikaaneista käytetään nimitystä **episkopaalit**.

Anglikaaninen kirkko tunnetaan nykyään kahden perinteen kirkkona. Puritaanien perinnettä jatkaa anglikaanisen kirkon piirissä vaikuttava ns. matalakirkollinen suuntaus. Toista laitaa edustavat ns. korkeakirkolliset, jotka pitävät piispuutta ja kirkon ulkoisia tuntomerkkejä, kuten sakramentteja, suuressa arvossa. Tämä suunta on lähempänä katolista kirkkoa. Englannin kirkossa on pidetty tärkeänä sitä, että siinä on sijaa eri lailla ajatteleville ihmisille, mikä on taannut sen aseman kansakuntaa yhdistävänä tekijänä.

Anglikaanisen kirkon perinteinen kannatusalue on ollut Iso-Britannia. Anglikaaneja on kuitenkin nykyään myös esimerkiksi Pohjois-Amerikassa, Australiassa, muualla entisen brittiläisen imperiumin alueilla ja Afrikassa. Muualle Eurooppaan anglikaaninen kirkko ei ole koskaan varsinaisesti levinnyt.

Tehtävät

1. **Laadi kaavakuva/käsitekartta reformaation etenemisestä Englannissa Henrik VIII:n, Edward VI:n, Maria I:n ja Elisabeth I:n hallituskausilla.**
2. **Mistä syistä Englannin uskonpuhdistus sai alkunsa?**
3. **Miten alla olevassa tekstissä näkyvät reformaation keskeiset ajatukset?**

We are accounted righteous before God, only for the merit of our Lord and Saviour Jesus Christ by faith, and not for our own works or deservings. Wherefore that we are justified by faith only is a most wholesome doctrine, and very full of comfort; —

Article XI: Of the Justification of Man, Thirty-nine Articles of Religion. 1563.

31. Katolinen kirkko uuden ajan alussa

Katolinen kirkko ei jäänyt passiivisena katselemaan, kuinka se menetti kannattajiaan uskonpuhdistukselle. Katolista kirkkoa vastaan esitetty kritiikki oli voimistunut niin, että kirkon oli pakko ryhtyä toimiin. Jo Wormsin valtiopäivien yhteydessä 1521 oli esitetty ajatus kirkolliskokouksen koollekutsumisesta. Paavi kuitenkin torjui aikeet. Syynä olivat ilmeisesti reformaattoreiden esittämät vaatimukset kirkon uudistamisesta: paavi pelkäsi uudistusten karkaavan käsistä.

TRENTON KIRKOLLISKOKOUS JA KATOLINEN REFORMAATIO

Monien epäonnistuneiden yritysten jälkeen paavi Paavali III ja keisari Kaarle V päättivät viimein järjestää kirkolliskokouksen Trenton kaupungissa 1545. Kirkolliskokouksen tavoitteena oli pyrkiä yhdistämään katolilaiset ja protestantit uudelleen yhdeksi kirkoksi. Protestanteille ei kuitenkaan annettu äänestysoikeutta kokouksessa, minkä vuoksi he lopulta kieltäytyivät osallistumasta siihen. Näin Trenton kirkolliskokouksesta tuli pelkästään katolisen kirkon uudistumisen näyttämö.

Trenton kirkolliskokous kesti kaiken kaikkiaan lähes kaksikymmentä vuotta, 1545–1563. Se koostui yhteensä neljästä jaksosta. Protestanttien esittämä haaste pakotti kirkon vetämään selvät rajat suhteessa protestanttiseen uskonpuhdistukseen. Radikaaleimmat ryhmittymät vaativat samanlaisia uudistuksia, joita protestantit olivat tehneet, maltilliset puolestaan varoittivat liiallisesta uudistusinnosta. Kokouksen päätökset olivatkin pitkälti kompromisseja. Protestanttisten kirkkojen tavoin myös katolinen kirkko sai omat tunnustuskirjansa, Trenton uskontunnustuksen ja Roomalaisen katekismuksen.

Jo ennen Trenton kirkolliskokousta, vuonna 1542, paavi Paavali III oli päättänyt perustaa uudelleen katolista puhdasoppisuutta edustavan Rooman **inkvisition**. Se oli nyt paavin alaisuudessa toimiva virasto, jonka tarkoituksena oli taistella harhaoppeja vastaan. Harhaoppisina pidettiin katolista kirkkoa vastustavia henkilöitä ja yhteisöjä.

OPPIA KOSKEVIA PÄÄTÖKSIÄ

Trenton kirkolliskokouksessa päätettiin, mihin ja miten katolinen kirkko uskoi ja mitä se opetti. Raamatun arvovaltaa korostettiin, mutta myös **apostolinen perinne** eli apostolien ja kirkkoisien opetukset nähtiin tärkeänä auktoriteettina Raamatun rinnalla. Katolinen pelastuskäsitys eli vanhurskauttamisoppi vakiinnutettiin: ihminen pelastuu Jumalan armosta, mutta vasta, kun hän aktiivisesti suostuu vastaanottamaan armon. Näin ihminen

Katolisessa kirkossa pyhien maalliset jäännökset eli reliikit ovat tärkeä osa uskonnonharjoituksesta. Kuvassa paavi Benedictus XVI suorittaa jumalanpalvelusta kirkkoisä Augustinuksen reliikkiuurnan äärellä Paviassa. Uurnassa on 225 eri kokoista ja -muotoista luunkappaletta, joiden uskotaan kuuluneen kirkkoisälle.

uudistuu sisäisesti. Lisäksi armoa voi täydentää uskolla ja hyvillä teoilla.

Katolinen kirkko halusi edelleen pitää kiinni monista opeista, joita protestantit olivat arvostelleet. Esimerkiksi käsitys **kiirastulesta** jäi voimaan. Kiirastuliopin mukaan synnin ajallinen rangaistus, joka jää tässä elämässä kärsimättä, kärsitään kiirastulessa ennen kuin sielu siirtyy taivaaseen. Aneoppi jäi myös voimaan. Sen mukaan Kristuksen ja pyhien hyvät työt tuottivat sovitustyön lisäksi ylimääräisiä ansioita, joista kristityt voivat hyötyä. Ane vapauttaa ihmisen niistä ajallisista rangaistuksista, jotka liittyvät syntiin. Kristuksen sovitustyö puolestaan vapauttaa ihmisen ikuisista rangaistuksista. Niin ikään pyhäinjäännösten ja pyhien kunnioittaminen kuului katolisen kirkon käytäntöön myös Trenton kokouksen jälkeen.

Sakramenttien määräksi vahvistettiin seitsemän, mikä erosi protestanttisten kirkkojen opetuksesta. Trenton kokous jätti myös voimaan katolisen kirkon ehtoolliskäsityksen, ns. transsubstantiaation, jonka mukaan leipä ja viini muuttuivat ehtoollisella Kristuksen ruumiiksi ja vereksi. Jumalanpalvelus pidettiin edelleen pääosin latinaksi, eivätkä maallikot saaneet ehtoollisella muuta kuin ehtoollisleivän.

TRENTON UUDISTUKSIA

Eräissä asioissa katolinen kirkko oli valmis selviin uudistuksiin. Vaikka aneoppi säilyi osana katolisen kirkon opetusta, paljon arvostelua herättänyt anekauppa lakkautettiin: Lutherin esittämä kritiikki anekaupan vääärinkäytöksiä vastaan todettiin aiheelliseksi. Toinen merkittävä uudistus Trenton kirkolliskokouksessa oli protestanttienkin esillä pitämä kansanopetuksen kehittäminen. Pappeus

säilyi edelleen yhtenä seitsemästä sakramentista. Kirkolliskokous vahvisti myös papiston selibaattivaatimuksen. Trentossa päätettiin lisäksi, että papeilla piti olla teologinen koulutus, eikä papin tai piispan tehtävään päässyt enää vain ostamalla virkaa. Keskiajalla kirkon ostetut virat olivat olleet suosittuja sijoituksia, sillä niihin liittyi huomattavia taloudellisia etuja, mm. läänityksiä. Jotta pappeja voitiin kouluttaa, tarvittiin pappisseminaareja. Kirkolliskokous piti tärkeänä myös pappien tukemista sielunhoitotyössä. Piispojen ja kardinaalien edellytettiin asuvan hiippakuntansa alueella ja valvovan uudistusten toteutumista sekä pappien toimintaa.

Katolinen kirkko halusi reagoida kirjapainotaidon mukanaan tuomiin haasteisiin. Koska kirjallisuuden joukossa oli paljon katolisen kirkon mielestä vääräoppista ja moraalisesti arveluttavaa kirjallisuutta, otettiin käyttöön ns. **Index**, kiellettyjen kirjojen luettelo. Kiellettyjen kirjojen luetteloon kuului aluksi myös kansankielinen Raamattu. Luetteloa ylläpidettiin ja päivitettiin vaihtelevasti vuosina 1559–1966. Historioitsijat ovat arvelleet, että missään vaiheessa ei ole ollut olemassa yksiselitteistä ohjeistoa siitä, millä perusteella kirjoja julistettiin kielletyiksi.

Trenton kirkolliskokous julisti protestantit harhaoppisiksi. Enää ei kuitenkaan ollut vain yhtä ainoaa kirkkoa, jonka johtaja olisi hallinnut kaikkia Länsi-Euroopan kristittyjä. Vaikka katolinen kirkko piti itseään edelleen ainoana oikeana kirkkona, siitä tuli käytännössä yksi tunnustuskunta muiden joukossa, joskin se oli yhä kaikkein suurin ja merkittävin. Eurooppa oli nyt uskonnollisesti jakautunut, mikä vaikutti myöhemmin niin maanosan ideologiseen kuin poliittiseenkin kehitykseen. Trenton kokouksen synnyttämä jakautuminen vahvistui entisestään 30-vuotisen sodan aikana, jolloin Euroopan katoliset ja protestanttiset maat taistelivat keskenään. Westfalenin rauhansopimus solmittiin vuonna 1648, jolloin Eurooppaa 1500-luvun puolivälistä vaivanneet ns. uskonsodat loppuivat.

Eurooppa Westfalenin rauhan jälkeen

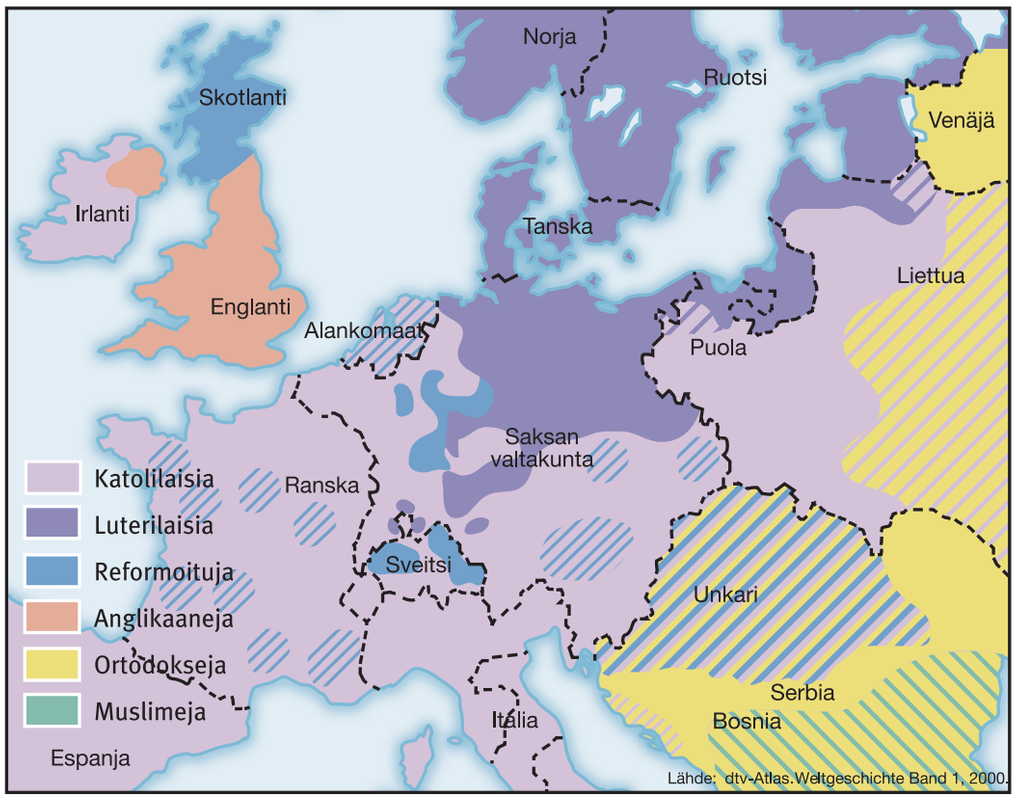

Sen jälkeen Euroopan uskonnollinen kenttä vakiintui vuosisadoiksi ja on monessa mielessä yhä entisellään.

Vastareformaation seurauksena inkvisitio vahvisti toimiaan erityisesti Italiassa ja Espanjassa, ja moni talonpoika ja porvari joutui inkvisition eteen vastaamaan ajatuksistaan. Käytännössä vastareformaatio kielsi teologiset pohdiskelut kaikilta muilta paitsi tehtävään koulutetuilta papeilta. Inkvisition toimeenpanosta huolehtivat katolisen kirkon sääntökunnat kuten dominikaanit ja jesuiitat inkvisition tuomioistuimen välityksellä.

JESUIITAT KATOLISEN KIRKON LÄHETTILÄINÄ

Trenton kirkolliskokouksessa jesuiitat käyttivät merkittävää valtaa. Jesuiittajärjestö ei ollut luostarijärjestö, vaan korkeasti oppineiden miesten ylläpitämä koulutus- ja valvontaorganisaatio ja sääntökunta, jonka säännöt paavi oli vahvistanut vuonna 1540. Jesuiittajärjestöä oli ollut 1534 perustamassa espanjalaissyntyinen Ignatius Loyola, joka oli koulutukseltaan sotilas. Haavoituttuaan vaikeasti hän päätti omistaa elämänsä Kristuksen seuraamiselle. Jäseniltä edellytettiin täydellistä kuuliaisuutta esimiehilleen ja sitoutumista rukoukseen ja mietiskelyyn. Jesuiitat eivät erottuneet muista ihmisistä esimerkiksi pukeutumisellaan. Liikkeen pyrkimyksenä oli, että sen jäsenet mukautuisivat vallitseviin oloihin ja pyrkisivät näin ikään kuin sisältäpäin muuttamaan yhteiskuntaa.

Jesuiitat perustivat katolisia kouluja kehittääkseen kansanopetusta Trenton kirkolliskokouksen päätösten mukaisesti. Jesuiittojen kouluista tuli ajan mittaan hyvin arvostettuja niin katolilaisten kuin protestanttienkin parissa. Niissä käytettiin aikakauteen nähden moderneja opetusmenetelmiä, ja myös opettajat olivat tavallista koulutetumpia. Jesuiittajärjestön tunnuslauseeksi muodostui: ”Kaikki Jumalan suuremmaksi kunniaksi.” Pitkälti jesuiittojen ansiota oli, että katolinen kirkko onnistui valtaamaan takaisin alueita, joita se oli menettänyt protestanteille; eteläinen Saksa ja itäinen Keski-Eurooppa palasivat takaisin katolisen kirkon alueiksi.

Tehtävät

1. **a) Laadi luettelo niistä asioista, jotka katolinen kirkko muutti vastareformaatiossa ja niistä, jotka säilyivät ennallaan.**
   b) Arvioi laatimasi luettelon pohjalta, miten paljon tai vähän reformaatio vaikutti katoliseen kirkkoon 1500-luvulla.
2. **Mihin jesuiittojen käännytystoiminnan tehokkuus 1500-luvulla perustui oheisen tekstin mukaan?**

Jesuiitta Francis Xavier kirjoitti vuonna 1543 lähetystyöstään Intiassa seuraavasti:

Olen antanut [kastamilleni] lapsille tehtäväksi opettaa kristinopin perusteita kodeissa, kaduilla ja tienristeyksissä. Niin pian kuin näen toiminnan päässeen hyvin käyntiin yhdessä kylässä, kiirehdin jo seuraavaan ja annan siellä samat ohjeet ja samat tehtävät lapsille. – – Lasten kastaminen ja opettaminen kantaa aivan uskomatonta hedelmää. Uskon sydämessäni lasten olevan isiään parempia. He osoittavat palavaa rakkautta pyhää lakia kohtaan ja erikoislaatuista intoa oppia pyhästä uskonnostamme ja opettaa sitä toisille. Myös heidän vihansa epäjumalanpalvelusta kohtaan on ihmeellistä. He joutuvat usein pakanoiden kanssa asiasta riitoihin, ja milloin vain heidän vanhempansa palvelevat epäjumalia, he moittivat vanhempiaan ja tulevat heti kertomaan siitä minulle.

http://www.fordham.edu/halsall/mod/1543xavier1.html (katsottu 20.11.2007)

Suom. Ulla Lehtonen.

UUDEN AJAN HAASTEET

32. Puhdasoppisuus, pietismi ja valistus
33. Teollistuminen, tiede ja kirkot
34. Uusia kristillisiä ja kristillisperäisiä liikkeitä

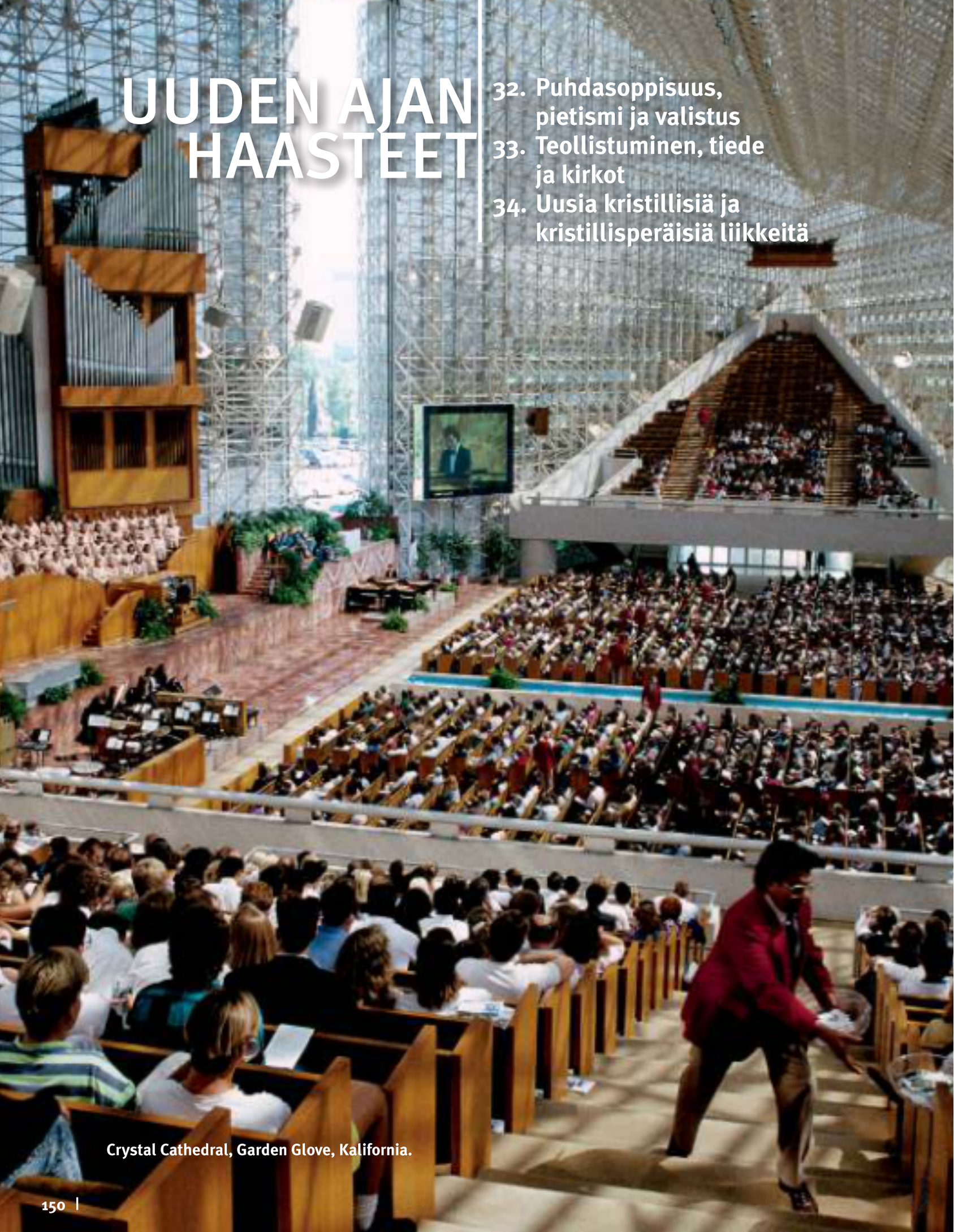

Crystal Cathedral, Garden Glove, Kalifornia.

32. Puhdasoppisuus, pietismi ja valistus

Uuden ajan alkua, 1500- ja 1600-lukua, sävytti uuden maailmankuvan etsintä. Nikolaus Kopernikuksen (1473–1548) ja Isaac Newtonin (1642–1727) teoriat merkitsivät uuden luonnontieteellisen ajattelun läpimurtoa. Galileo Galilein (1564–1642) tutkimukset ja espanjalaisten ja portugalilaisten tekemät löytöretket muuttivat käsitystä maailmasta ja todellisuudesta. Kopernikaanisen vallankumouksen jälkeen maapalloa ei enää pidetty universumin keskuksena eikä kirkkoa maailmankuvan ainoana rakentajana. 1600-luku merkitsi myös filosofian ja teologian erkaantumista toisistaan. Lopullinen ero näiden välillä tapahtui 1700-luvulla valistuksen aikana.

PUHDASOPPISUUDEN AIKA

Oikea ja puhdas usko oli 1600-luvulla tärkeää. Aikakautta onkin jälkeenpäin ruvettu kutsumaan puhdasoppisuuden ajaksi. Luterilainen oppi sai vakiintuneen muotonsa vuonna 1580, kun luterilaisten tunnustuskirjojen kokoelma, Sovinnonkirja, ilmestyi. Tästä lähtien voidaan puhua luterilaisesta puhdasoppisuudesta eli **luterilaisesta ortodoksiasta**. Katolisen kirkon dynaamisena uudistusliikkeenä syntynyt luterilaisuus oli muuttunut vakiintuneeksi kirkkokunnaksi. Vahva auktoriteettiusko ja moraalin korostus olivat ajalle tyypillisiä. Esimerkiksi Suomessa tähän käytettiin kirkkokuria, joka perustui 1600-luvun lopulta lähtien kirkkolakiin. Kirkkokurin keinoina olivat esimerkiksi varoitus, sakko, kirkollisten oikeuksien pidättäminen, julkirippi tai jalkapuurangaistus. Jalkapuurangaistus oli eräs häpeärangaistuksen muoto; tuomitun rangaistus oli tulla yhteisön halveksimaksi. Jalkapuurangaistus poistettiin Suomesta vuonna 1848.

Puhdasoppisuuden ajalle oli tyypillistä myös järkkymätön usko kasvatukseen. Uskonnollinen kasvatus nousi suureen arvoon ja sai uusia muotoja. Esimerkiksi protestanttisissa, erityisesti luterilaisissa, maissa alettiin lukutaitoa pitää kaikkien oikeutena. Jokaisella piti uskonpuhdistuksen periaatteiden mukaisesti olla mahdollisuus itse lukea Raamattua. Kristinuskon perusoppien opettamisessa käytettiin alkujaan Lutherin kirjoittamaa **katekismusta**. Uskonpuhdistuksen muka-

naan tuoma uudistus oli myös kansankielinen virsilaulu. Kansanopetuksen ajatus oli tullut jäädäkseen. Opetuksesta huolehtivat pääasiallisesti papit.

PIETISMI

Puhdasoppisuudelle syntyi vastavoima, **pietismi**. Käsite tulee latinan sanasta 'pietas', hurskaus, ja se tuli käyttöön, kun kollektiivista ja auktoriteettien pelkoon perustuvaa puhdasoppisuuden ajan uskoa alettiin 1600-luvun lopulla kritisoida. Katsottiin, että uskon piti olla omakohtaisempi, henkilökohtainen asia. Pietistit korostivat uskonratkaisua, eikä pelkkä seurakuntaan kuuluminen riittänyt heille. Uskon piti näkyä ihmisen elämässä.

Pietismin aloittajana pidetään Philipp Jakob Speneriä (1635–1705). Hän kirjoitti vuonna 1675 kirjan Pia desideria, Hurskaita toivomuksia, jossa hän esitti oman käsityksensä kristityn oikeanlaisesta elämästä. Spener korosti Raamatun merkitystä. Hänen ajatuksensa oli, että kirkon sisälle voisi syntyä ikään kuin pieniä kirkkoja, seurakuntalaisten aktiivisen osallistumisen yhteisöjä. Spener järjesti itse raamattupiirejä, eräänlaisia "tosiuskovien" kokouksia. Suuntaa kutsutaan myös kirkolliseksi pietismiksi.

Spenerin toimiessa pietismin teoreetikkona käytännön työhön ryhtyi toinen henkilö, Hallen yliopistossa professorina toiminut August Hermann Francke (1663–1727). Hän perusti niin kutsutut Hallen laitokset, joihin kuului muun muassa kouluja, sairaaloita ja orpokoteja. Hallen laitokset olivat toimintamenetelmiltään ennakkoluulottomia, ja niissä pyrittiin toteuttamaan käytännössä kristillistä lähimmäisenrakkauden periaatetta. Laitoksista käsin harjoitettiin myös lähetystyötä.

Kolmas merkittävä pietisti oli kreivi Nikolaus Ludwig von Zinzendorf (1700–1760). Hän perusti Herrnhut-nimisen yhteisön, jossa tarkoituksena oli korostaa iloista kristillisyyttä. Esimerkiksi hautajaisissa pukeuduttiin valkoisiin ylösnousemuksen iloa korostaen. Herrnhut, "Herran turva", oli myös pakopaikka monille uskonsa tähden vainotuille. Zinzendorfin mukaan kristillisyyden ei tarvinnut olla synkkää ja ahdistavaa, vaan kristityllä oli oikeus iloita. Herrnhutissa alettiin myös julkaista vuonna 1731 Päivän Tunnussana -kirjasta, jossa oli raamatunlauseita ja Raamatun lukuohjeita vuoden jokaiselle päivälle.

Kaikille ei kirkollinen pietismi kuitenkaan riittänyt. Erityisen voimakkaasti kirkon toimintaa arvostelivat **radikaalipietismin** edustajat. Heidän mielestään tärkeintä oli kristityn sisäinen kokemus Kristuksesta. Uskonsuunnan edustajien mukaan kirkkolaitos oli siksi tarpeeton.

Pietismin leviämistä yritettiin myös estää. Pohjoismaissa säädettiin laki, jossa kiellettiin kodeissa pidetyt maallikoiden kokoontumiset eli **konventikkelit**. 1700-luvulla säädetty konventikkeliplakaatti kumottiin Pohjoismaissa 1800-luvun puolivälissä.

VALISTUKSEN AJAN NÄKEMYKSET

Euroopan historiassa 1700-lukua kutsutaan valistuksen ajaksi. Vuosisadalle oli ominaista järjen ja yksilöllisyyden korostaminen. Filosofiaa hallitsivat mannermainen **rationalismi** ja brittiläinen **empirismi**. Nämä suuntaukset esittivät, että tiedolla voi olla vain kaksi lähdettä: johdonmukainen, järkeen perustuva päättely tai aistihavaintoihin perustuva kokemus. Molemmissa näkemyksissä tieto oli siis saavutettavissa ihmisen oman toiminnan varassa. Valmiita totuuksia ei ollut.

Valistuksen ajan moraalifilosofiassa opetettiin ns. hyve-etiikkaa. Sen mukaan ihmisellä oli itsessään kyky hyviin tekoihin. Hän pystyi niihin ilman ulkopuolista määräystä tai pakkoa. Valistusfilosofien mukaan ihminen oli luonnostaan hyvä ja siksi heidän mielestään perisyntioppi eli ajatus siitä, että ihminen

Harhaoppiseksi epäillyn kuulustelukeinona käytettiin mm. kidutusta. Jos syytetty katui tekoaan, hän saattoi joutua vankilaan loppuiäkseen tai hänen kielensä saatettiin katkaista. Katumattomat poltettiin roviolla. Piirroskuva vuodelta 1555.

oli perusolemukseltaan syntinen, oli järjenvastaisena hylättävä. Sekä järjen että hyveiden korostaminen merkitsivät kirkon perinteisen opetuksen kyseenalaistamista ja järjenvastaisen uskonnollisuuden vastustamista.

Pisimmälle kirkkoon kohdistettu kritiikki vietiin Ranskassa. Ranskalaisten valistusfilosofien ja kirjailijoiden teksteissä kristinuskon totuudet kyseenalaistettiin ja kirkon toimintaan kohdistettiin voimakasta arvostelua. Ranskalainen kirjailija Voltaire (1694–1778) piti esimerkiksi kolminaisuus- ja neitseestäsyntymisoppeja mielettöminä. Voltairen kirjoitukset johtivat suoranaiseen kirkonvastaisuuteen. Jesuiittajärjestö lakkautettiin Ranskassa. Suuren vallankumouksen yhteydessä vuonna 1789 Ranskan valtio ja kirkko erotettiin toisistaan. Tavoitteena oli myös luopua kirkkovuoden kalenterista ja varata tilalle ainoastaan yksi päivä, jolloin saisi palvoa kaikkia jumalia. Viimeksi mainittu hanke jäi kokeilun asteelle, sillä Napoleonin tultua valtaan tilanne Ranskassa muuttui. Valtio teki vuonna 1801 sovinnon katolisen kirkon kanssa.

DEISMI – VALISTUKSEN ”USKONTO”

Valistuksen ajan innoittamana Englannissa syntyi ns. luonnollisen uskonnon vaatimus. Tämä suuntaus, **deismi**, etsi kaikkien uskontojen yhteistä ydintä, luonnollista alkuuskontoa. Sielun kuolemattomuus ja ihmisen luominen olivat hyväksyttäviä oppeja, mutta esimerkiksi Jeesuksen neitseellinen syntymä oli unohdettava järjenvastaisena. Deismille oli tyypillistä se, että kaikki mikä voitiin järjellä selittää, oli järjellä selitettävä. Vasta kun selitystä ei ollut, oli otettava käyttöön uskonto. Monet deistit opettivat, että Jumala oli kyllä luonut maailman mutta jättänyt sen sitten oman kehityksensä varaan. Luonnontieteissä oli vielä 1700-luvulla mahdollista ajatella, että

maailma ei ollut syntynyt sattumalta. Askel deismistä jumalan täydelliseen kieltämiseen, **ateismiin**, ei ollut pitkä. Jos jumalan ainoa merkki maailmassa oli järjellä ymmärrettävä järjestys, jumalaa ei enää maailman ilmiöiden selittämiseen tarvittu. Ateististen näkemysten esittäminen yleistyi vähitellen 1700-luvun lopulla. Sen hyväksyminen yhdeksi maailmankatsomukseksi tapahtui kuitenkin hitaasti. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa ateistit hyväksyttiin oikeuden todistajiksi 1800-luvun puolivälin jälkeen.

VALISTUKSEN MERKITYS

Englannissa ja Saksassa valistuksen aatteet jäivät yläluokan asiaksi. Syynä tähän olivat kansan keskuuteen levinneet uudet pietistiset kristilliset liikkeet, jotka voimakkaalla julistuksellaan torjuivat valistuksen järjen vaatimukset. Järjen tilalle pietistiset liikkeet tarjosivat voimakkaita uskonnollisia kokemuksia ja korostivat yksilöllistä uskonnollista kääntymystä.

Pohjoismaissa valistus kanavoitui kirkon kautta ajanjaksoksi, jota kutsuttiin hyödyn aikakaudeksi. Monien saarnojen tavoitteena oli käytännönläheisesti kansan sivistäminen ja uusien tapojen ja menetelmien opettaminen. Papit antoivat saarnoissaan ohjeita tehokkaampaan maanviljelyyn ja uusien viljelylajikkeiden kokeiluun. Esimerkiksi peruna löysi näin tiensä pohjoismaisille pelloille.

Tehtävät

1. **Selvitä seuraavat käsitteet:**
   a) luterilainen ortodoksia
   b) pietismi c) valistus.
2. **Mitkä olivat puhdasoppisuuden tärkeimmät korostukset? Vertaa niitä pietismin vastaaviin.**
3. **Valistusfilosofi Voltaire kirjoitti kirjoituksessaan Suvaitsevaisuudesta mm. seuraavasti:**

”Mitä jumalallisempi kristinusko on, sitä vähemmän se kaipaa inhimillistä tukea. Jos se on Jumalan työtä, niin Jumala pitää sen voimassa ilman teitäkin. Tiedätte hyvin, että suvaitsemattomuus kasvattaa ainoastaan teeskentelijöitä ja kapinoitsijoita. Nämä ovat lohduttomia vaihtoehtoja. Haluaisitteko pyövelien avulla puolustaa uskontoa, jonka on perustanut Jumala, jonka pyövelit ottivat hengiltä ja joka aina opetti lempeyttä ja kärsivällisyyttä. ”

Miksi suvaitsevaisuus on Voltairen mielestä kristinuskoon kuuluva asia?

33. Teollistuminen, tiede ja kirkot

Modernin ajattelun ja kirkkojen välillä oli 1800-luvulla voimakkaita jännitteitä. Katolinen kirkko joutui Euroopassa ristiriitaan kansallisuusaatteen eli nationalismin ja työväenliikkeen kanssa. Kehitys johti 1800-luvulla katolisen kirkon puolustuskannalle. Tunnetta korostanut romantiikka auttoi kuitenkin pitämään kiinni vanhoista ajatuksista aina 1900-luvun alkuun saakka.

ROMANTIIKAN AJAN VAIKUTUKSET

Valistusajan jälkeen eurooppalaista kulttuurimaisemaa hallitsi tunnetta ja **irrationaalisuutta** eli järjenvastaisuutta korostanut romantiikka. Järjen ääntä korostaneen ajan vastapainoksi oli jopa muodikasta ajatella, että kristinusko auttoi ymmärtämään todellisuutta paremmin kuin järki. Myös kristinuskoa alettiin tulkita tunteen näkökulmasta. Romantiikka vaikutti erityisesti saksankielisillä alueilla. Teologi ja filosofi Friedrich Schleiermacher (1768–1834) opetti, että uskonto oli ehdotonta riippuvuuden tunnetta. Kristinusko ei siis ollut vastaus järjen vaan kokemusten vaatimuksiin. Romantiikka heijastui myös pietistisiin liikkeisiin: monissa kartanoissa ja hoveissa alettiin järjestää uskonnollisia kokouksia.

Romantiikka merkitsi kirkkojen ja kristinuskon elpymistä valistuksen kritiikistä. Lisäksi saksalaisessa teologiassa omaksuttiin Immanuel Kantin (1724–1804) teoriat, joiden mukaan tieto oli peräisin aisteista ja järjestä, mutta todellisuuden syvin olemus ei niillä auennut. Maailman selittämiseen tarvittiin siis myös uskoa.

Vanhan arvomaailman vahvistumiseen vaikutti sekin, että yhteiskunnan vallanpitäjät pelkäsivät oman asemansa puolesta. Uudet yhteiskuntaluokat, kauppiaat ja työläiset, voimistuivat ja uhkasivat totuttua yhteiskuntajärjestystä. Niinpä vallanpitäjät kannattivat vanhaa yhteiskuntaa, jossa kirkko toimi kivijalkana.

TEOLLISTUMINEN JA KIRKOT

Eurooppalaiset valtiot elivät voimakasta muutosta 1700-luvun lopulta lähtien. Teollistuminen laajensi kaupunkeja, erityisesti työläisten slummeja, sillä maaseudulta alettiin hakeutua tehtaisiin töihin. Olot kurjistuivat ja sosiaaliset ongelmat kasautuivat, eikä maaseutuyhteisön tukiverkkoja enää ollut. Kirkkojen piirissä alettiin pohtia uusia toiminnan muotoja. Esimerkiksi Englannissa syntyi työläispappitoimintaa. Anglikaanisen kirkon edustajat menivät tehtaisiin ja osallistuivat työläisten arkeen. Myös monet protestanttiset liikkeet, kuten Pelastusarmeija, ottivat teollistumisen tuoman haasteen vakavasti. Liikkeet

Fritz von Uhden maalauksessa (n.1887–88) Kristus vierailee talonpoikien luona. Taiteilijaa arvosteltiin tavallisten ja arkipäiväisten aiheiden kuvaamisen takia. Niiden katsottiin olevan rumia ja rahvaanomaisia.

kykenivät reagoimaan suuria valtionkirkkoja nopeammin yhteiskunnan muutokseen.

1800-luvulla syntyi uusia kirkollisia työmuotoja. Saksasta lähti liikkeelle voimakas diakoniatyö. Esimerkiksi vuonna 1836 perustettiin Düsseldorfin lähelle diakonissalaitoksia, joissa koulutettiin auttajia kirkon lähimmäistyöhön. Diakonit pyrkivät parantamaan vanhusten, köyhien ja mielisairaiden oloja. Englannissa kirkot alkoivat huolehtia vankien henkisestä hyvinvoinnista ja hengellisistä tarpeista. Ensimmäinen merimieslähetysseura perustettiin jo vuonna 1818. Pontimena diakoniatyön vilkastumiseen oli valistuksen esiin nostama yksilön arvo, jota erityisesti 1700-luvun lopun ns. **filantroopit**, ”ihmisystävät”, korostivat. Nämä työmuodot olivat samalla kirkoille käytännön keino säilyttää otteensa kasvaviin työläisluokkiin.

MARXILAISUUDEN VAATIMUKSET

Teollistuminen aiheutti myös ideologista liikehdintää. Karl Marxin (1818–1883) teoriat synnyttivät **sosialismin**. Teoksessaan Pääoma Marx esitti ajatuksen **dialektisesta materialismista**, jonka mukaan maailmanhistoria on yhteiskunta- ja tuotantosuhteiden mukaan etenevää kehitystä. Lopputuloksena on kommunistinen järjestelmä, jossa kaikki tuotantovälineet ovat työntekijöiden omistuksessa. Täydellisessä, lopullisessa kehitysvaiheessa uskonnolle ei enää ole tarvetta eikä käyttöä, sillä uskonnon tehtävä on ollut vain vallitsevan järjestelmän ja omistavan luokan aseman tukeminen. Uskonto oli Marxin mukaan kansan oopiumia, josta uudessa talous- ja yhteiskuntajärjestelmässä vapauduttaisiin.

Marxilaisuuteen liittyi hyvin läheisesti **materialismi**, jonka mukaan maailma on viime kädessä aineellinen eikä Jumalaa ole siksi

olemassa. Uskonto tarjosi lohdutusta ihmisille, jotka olivat vieraantuneet taloudellisesti eli eivät tunnistaneet omaa tilaansa yhteiskunnassa. Uskonnosta irti pääseminen tarkoitti Marxille todellisen maailman muuttamista sellaiseksi, jossa taloudelliset ja yhteiskunnalliset olot olivat oikeudenmukaiset. Marxilaisuuden ateismin takia sitä vastustettiin kirkoissa.

Kristillisessä sosialismissa haluttiin kuitenkin yhdistää kirkon sanoma ja sosialismin yleiset periaatteet. Englannissa syntyi 1850-luvulla kristittyjen sosialistien ryhmä, joka painotti sitä, että Jeesuskin oli nimenomaan sorrettujen puolella. Liike sai heti vastustajia niin kirkon kuin työväenliikkeenkin taholta. Ajatus kristinuskon ja sosialismin yhdistämisestä ei silti hautautunut, vaan 1900-luvulla kirkon ja työväenliikkeen välinen keskustelu oli ajoittain hyvinkin tiivistä. Monissa maissa, kuten Saksassa ja Italiassa, kristillinen sosialismi nousi vahvaksi poliittiseksi voimaksi.

LUOMINEN VAI KEHITYS

Toinen kirkon 1800-luvun puolivälissä kohtaama ideologinen haaste oli Charles Darwinin (1809–1882) kehittämä uusi evoluutioteoria. Teoksessaan Lajien synty Darwin luonnontieteellisiin tutkimuksiinsa perustuen esitti, että ihminen oli pitkän ja monivaiheisen kehityksen tulos. Vaikka teoria ei ollut ensimmäinen lajissaan, juuri se nostatti ankaran kritiikin. Sekä kirkoissa että muissakin kulttuuripiireissä ajateltiin, että mikäli Darwinin teoria pitäisi paikkansa, se romuttaisi ihmisen erityisaseman luonnossa. Pilapiirroksissa Darwin kuvattiin apinanhahmoisena harhaoppisena. Tieteessä hänen ajattelunsa kuitenkin saavutti jo 1800-luvun lopulla vahvan aseman. Reaktiona tähän kristinuskon piirissä syntyi ns. **kreationistisia** liikkeitä, jotka opettivat, että luomiskertomus oli tieteellinen teoria maailman ja ihmisen synnystä. Kehitysteorian suurin haaste kristinuskolle oli siinä, että sen johdonmukaisena päätelmänä saattoi olla sielun olemassaolon ja kuolemattomuuden asettaminen kyseenalaisiksi. Kirjaimellinen luomisusko kyseenalaistettiin tieteen keinoin.

Liberaaliprotestantismissa pyrittiin kuitenkin kristinuskoa tulkitsemaan siten, että se ei olisi ristiriidassa modernin tiedon kanssa. Esimerkiksi kristinuskoa ei voitu enää perustella vain vetoamalla Raamattuun vaan pikemminkin yleisiin inhimillisiin kokemuksiin. Liberaalissa teologian tulkinnassa haluttiin estää tilanne, jossa kristinuskossa olisi ollut vain kaksi vaihtoehtoa: vanhan kristinuskon tulkinnan toistaminen tai kristinuskon hylkääminen.

KATOLINEN KIRKKO 1800-LUVUN LOPULLA

Katolisessa kirkossa 1800-luvun haasteet koettiin uhkaaviksi. Paavi Pius IX julkaisi vuonna 1864 kirjeen, jossa hän tuomitsi kaikki ajan uudet ilmiöt sosialismista vapaisiin raamattuseuroihin. Paavi nimitti keskeisiin kirkon tehtäviin vanhoillisia ajatuksia edustavia neuvonantajia. Euroopassa tämä synnytti arvostelua katolista kirkkoa kohtaan, mutta samaan aikaan monet näkivät vahvassa kirkossa ja paavinvirassa ainoan pelastuksen uudistusten ja haasteiden keskellä. Liikettä kutsuttiin ultramontanismiksi.

Osittain ultramontanistisen liikkeen vaikutusta oli, että paavi päätti kutsua kirkolliskokouksen koolle Vatikaaniin. Vatikaanin I kirkolliskokouksessa (1869–1870) pääsivät voitolle näkökannat, joissa kannatettiin kirkon vahvaa keskitettyä valtaa. Paavin asema suhteessa piispoihin vahvistui. Kokouksessa mm. päätettiin, että puhuessaan kaikkien kristittyjen johtajana eli ex cathedra paavi oli erehtymätön. Erehtymättömyys ei kui-

tenkaan koskenut eettisiä kannanottoja tai paavin yleisiä mielipiteitä, vaan ainoastaan tarkoin harkittuja opillisia päätöksiä. Paavi on käyttänyt tätä oikeutta viimeksi vuonna 1950, kun paavi Pius XII julisti dogmin Marian taivaaseen ottamisesta.

Vatikaanin I kirkolliskokous merkitsi kirkon sitoutumista menneeseen. Katolinen kirkko teki selkeän eron liberalismiin, jossa korostettiin erityisesti yksilön vapautta uskoa haluamallaan tavalla. Sosialismi ja darwinismi olivat nekin esittäneet haasteensa. Kirkko vastasi niihin julistamalla, että opillisessa julistuksessa paavi ei voinut erehtyä. Tilanne oli kestämätön. Niinpä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa paavi Leo XIII pyrki uudistamaan kirkkoa: hän esitti, että työväestöllä oli oikeus olojensa parantamiseen ja että teologisessa tutkimuksessa oli otettava huomioon ajan vaatimukset.

Kansallisuusaate oli 1800-luvulla merkittävä kulttuurinen ja poliittinen voima. Aatteen kannattajat katsoivat, että yksilön tuli olla erityisesti uskollinen omalle kansalleen. Tavoitteena oli, että jokainen kieli muodostaisi oman valtion. Paavin johtaman Kirkkovaltion kannalta kehitys koitui 1800-luvulla kohtalokkaaksi. Paavien yritykset säilyttää asemansa nykyisen Italian alueella epäonnistuivat: Italian yhdistyessä vuonna 1870 paavi menetti hallitsemansa maa-alueet, kun loput Kirkkovaltion alueista liitettiin Italian kuningaskuntaan paavin vastustuksesta huolimatta. Paavin ja Italian valtion kiista ratkaistiin vuonna 1929, kun paavi Pius XI ja Italian johtaja Benito Mussolini (1883–1945) sopivat perustettavaksi Vatikaanivaltion, josta Pyhä istuin eli paavi ja hänen hallintonsa vastasivat.

Tehtävät

1. **Miten tieteen kehitykseen suhtauduttiin katolisessa kirkossa 1800-luvulla?**
2. **Mihin teollistumisen mukanaan tuomiin yhteiskunnallisiin haasteisiin kirkkojen uudet toimintamuodot olivat vastaus?**
3. **Paavi Pius IX oli paavina 1846–1878. Hänet tunnetaan 1800-luvun uudistusten vastustajana. Paavin vuonna 1864 julkaiseman kiertokirjeen liitteenä on erehdysten luettelo (Syllabus errorum), jossa paavi ruotii mm. panteismia, naturalismia, rationalismia, sosialismia, kommunismia, liberalismia, salaseuroja, raamattuseuroja, siviilivihkimistä sekä paavin maallista valtaa koskevia erehdyksiä. Pohdi, miksi katolinen kirkko vastusti erehdysten luettelossa mainittuja ilmiöitä.**

34. Uusia kristillisiä ja kristillisperäisiä liikkeitä

Reformaatiossa korostettiin Raamatun kirjoitusten arvovaltaa. Hyvin nopeasti kävi ilmi, että yksimielisyyttä kirjoitusten tulkinnasta oli vaikea löytää. Katolista kirkkoa kohtaan suunnattu protesti kääntyi myös protestanttien keskinäiseksi kädenväännöksi. Reformaation jälkeen kristillinen kirkko on jakautunut yhä uusiin kirkkokuntiin, joilla kullakin on omat opilliset korostuksensa. Osa näistä liikkeistä syntyi Euroopassa protestantismin syntysijoilla, osa ”Uudella mantereella”, Amerikassa. Joitakin syntyneistä ryhmistä ei ole pidetty kristillisinä, koska niiden oppien on katsottu eroavan liikaa perinteisistä kristillisistä opeista.

Uudisasukkaiden saapumista Pohjois-Amerikkaan on usein kuvattu romanttisen ihannoivasti. Kuvan maalauksessa pyhiinvaeltajat ovat saapuneet Plymouthiin.

BAPTISMI

Baptismin juuret ovat reformaatiossa. Se korostaa yksilön vapautta lukea ja tulkita Raamattua sekä kirkon itsenäisyyttä. Baptismi sai alkunsa Englannista ja Alankomaista, mistä se levisi jo varhain Amerikan mantereelle. Itärannikolle, Rhode Islandiin, perustettiin ensimmäinen baptistiseurakunta 1630-luvulla.

Baptismille on tyypillistä vapauden korostus. Tämä näkyy monella tasolla: yksilöllä on uskonnon- ja omantunnonvapaus ja baptistiseurakunnat ovat itsenäisiä, vapaita päättämään omista asioistaan. Sakramentteja baptisteilla ei ole, mutta kirkollisina toimituksina heillä on käytössään kaste ja ehtoollinen. Kaste on uskovien kaste ja se toimitetaan upottamalla aikaisintaan 10–12-vuotiaana. Ehtoollinen on muistoateria. Näillä toimituksilla ei uskota olevan yliluonnollista voimaa. Raamattu on liikkeen kannattajille uskon tärkein ohje; virallista yhteistä uskontunnustusta ei ole.

1800-luvulle tultaessa baptisteista oli tullut kannattajamäärältään Amerikan suurin protestanttinen ryhmä, ja suurin se on siellä edelleenkin. Baptisteja arvioidaan olevan Yhdysvalloissa noin 30 miljoonaa ja maailmanlaajuisesti noin 70 miljoonaa.

METODISMI

Metodismi sai alkunsa Englannissa anglikaanisen kirkon papin John Wesleyn (1703–1791) työstä. Wesleyn hengellinen herääminen tapahtui hänen oman ilmoituksensa mukaan Lontoossa 24.5.1738 kello 20.45. Pilkallinen metodismi-nimitys viittasi siihen, että Wesley ja hänen lähipiirinsä harjoittivat kristinuskoa hyvin järjestelmällisesti. Uskonnollinen kääntyminenkin tapahtui metodin mukaan. Taitavasti organisoitu liike pysyi Wesleyn kuolemaan saakka anglikaanisen kirkon sisällä, ja Englannissa aloitetut suuret herätyskokoukset saivat jatkoa ”Uudella mantereella” ja metodismi levisi Yhdysvaltoihin 1700-luvulla. Yhdysvalloissa metodismi kuitenkin irtautui maan itsenäistymisen jälkeen anglikaanisesta kirkosta. Metodismi edusti kokemuksellista kristillisyyttä, jossa omakohtaisen kääntymisen merkitys oli suuri.

Metodismi korostaa yksilön henkilökohtaista uskoa ja uskovan suoraa yhteyttä Jumalaan ilman välikäsiä. Sakramentteina pidetään kastetta ja ehtoollista. Liike kastaa lapsia ja kaste voidaan suorittaa eri tavoin, tavallisimmin kuitenkin pirskottelemalla. Jumalanpalvelusten muoto vaihtelee yhteisöstä toiseen: joissakin seurakunnissa jumalanpalvelukset ovat hyvin epämuodollisia, kun taas joissakin noudatetaan varsin anglikaanista kaavaa. Sosiaalista vastuuta korostetaan. Metodistit toimivat aktiivisesti esimerkiksi raittiustyössä ja ympäristöliikkeessä. Heillä on maailmanlaajuisesti noin 70 miljoonaa kannattajaa.

PELASTUSARMEIJA

Pelastusarmeijan perusti Englannissa William Booth (1829–1912), joka oli toiminut pitkän aikaa metodistipappina. Vuosien kiertelyn jälkeen Booth palasi perheineen Lontooseen, jossa aloitti vuonna 1865 oman liikkeen nimeltä Kristillinen lähetys. Toiminta keskittyi Lontoon East Endiin, jossa asui paljon köyhiä työläisiä. Booth julisti köyhyyden keskellä sanomaa Jeesuksesta Kristuksesta. Työ edistyi vaivalloisesti, mutta uutta pontta se sai, kun liikkeen nimeksi tuli Pelastusarmeija. Vähitellen mukaan tulivat virkapuvut ja sotilasarvot. William Booth oli liikkeen ensimmäinen kenraali. Naisten asema liikkeessä oli miesten kanssa tasa-arvoinen, mistä huolehti erityisesti William Boothin puoliso Catherine Booth. 1880-luvulla liike saapui Yhdysvaltoihin.

Pelastusarmeija korostaa toiminnassaan kärsivien auttamista. Tämä näkyy monenlaisena sosiaalisena toimintana. Tunnetuimpia työmuotoja ovat kirpputorit ja joulupadat,

joilla kerätään varoja avustustoimintaan. Näiden lisäksi Pelastusarmeija ylläpitää muun muassa päiväkoteja, asuntoloita asunnottomille ja tukitoimintaa päihdeongelmaisille. Sakramentteja Pelastusarmeijalla ei ole, koska niitä pidetään vain ulkoisina muotomenoina. Kasteen sijaan Pelastusarmeijalla on käytössä lapsivihkimys, jossa vanhemmat osoittavat halunsa antaa lapsensa Jumalan johdatettavaksi ja olla lapselleen esikuvina. Ehtoollisen sijasta järjestetään yhteisiä niin sanottuja rakkauden aterioita, joiden katsotaan noudattavan Uuden testamentin esimerkkiä. 1,6 miljoonalla kannattajallaan liike ei ole kovin suuri, mutta sen toiminta tekee siitä varsin näkyvän.

ADVENTTIKIRKKO

Yhdysvalloissa 1800-luku oli voimakasta Kristuksen paluun eli **paruusian** odotusta. Kun ennustukset pettivät, protestanttinen kristikunta pirstoutui entisestään. Baptistisaarnaaja William Miller ennusti ensin, että Jeesus tulisi maan päälle vuonna 1843, ja sitten, että hän tulisi vuonna 1844. Kun näin ei käynytkään, Millerin kannattajat pettyivät pahasti. Osa heistä katsoi, että ennustus oli ollut oikea mutta tulkinta väärä. Uusi tulkinta oli, että Jeesus oli aloittanut taivaassa erityisen palvelutehtävän seuraajiensa hyväksi ja että liikkeen kannattajien tehtävänä oli varoittaa ihmisiä tulossa olevasta maailmanlopusta. Tunnetuimmiksi Millerin työn jatkajiksi nousivat Seitsemännen päivän **adventistit**, joita on kaiken kaikkiaan noin 12 miljoonaa. Liikkeessä korostuu Jeesuksen paluun odotus.

Seitsemännen päivän adventistit on saanut nimensä siitä, että he pitävät pyhäpäivänään lauantaita, joka on raamatullisen laskutavan mukaan viikon seitsemäs päivä. Adventistit korostavat terveitä elämäntapoja. Alkoholia ja tupakkaa ei hyväksytä, koska ihmisen ei pidä tuhota kehoaan, joka Raamatun mukaan on Pyhän Hengen temppeli. Kristityn tulee myös toimia esikuvana muille. Liikkeellä on käytössään uskovien kaste, joka toimitetaan upotuskasteena. Ehtoollisen viettoon liittyy jalkojen pesu, jota perustellaan Jeesuksen antamalla esimerkillä Uudessa testamentissa.

HELLUNTAIHERÄTYS

Vuonna 1901 Charles Fox Parhamin (1873–1929) johtamassa raamattukoulussa Yhdysvalloissa tapahtui uskonnollinen herätys. Se ilmeni kielilläpuhumisen **karismana** eli armolahjana, jota pidettiin Pyhän Hengen kasteen tärkeänä tunnusmerkkinä.

Maailmanlaajuiseen kuuluisuuteen liike tuli vuonna 1906, kun musta saarnaaja William Joseph Seymour (1870–1922) teki työtään tunnetuksi Los Angelesissa. Herätyskokouksissa yhdistettiin valkoisen amerikkalaisen pyhitystä eli parempaan elämään pyrkimistä korostavan liikkeen ja mustien jumalanpalveluksen perinteitä. Voimakas kokemuksellisuus houkutti erityisesti etnisiin vähemmistöryhmiin kuuluneita ihmisiä. Liike levisi nopeasti myös Eurooppaan: Thomas Ball Barratt (1862–1940) Norjasta toi sen Pohjoismaihin ja Keski-Eurooppaan. Tätä viime vuosisadan alussa syntynyttä liikehdintää kutsutaan helluntaiherätykseksi. Siihen kuuluu yli 11 000 kirkkoa tai seurakuntaa.

Helluntailiike on monimuotoinen ilmiö, jonka piiriin kuuluu muitakin ryhmiä kuin edellä esitelty perinteinen helluntaiherätys. Toisen ryhmän muodostavat 1960-luvulla perinteisten kirkkojen piirissä Yhdysvalloissa syntyneet karismaattiset liikkeet, jotka helluntaiherätyksen tavoin korostavat armolahjojen merkitystä. Katolisessa kirkossa vaikuttaa niistä suurin; lisäksi kannattajia on protestanttisissa kirkoissa ja ortodoksisuuden piirissä. Helluntailiikkeen kolmanneksi aalloksi kutsutaan karismaattisia kristittyjä, jotka 1980-luvulta lähtien ovat muodostaneet omia ryhmittymiään. Liikkeen piirissä korostetaan näkyviä armolahjoja, kuten sairaiden parantamista ja henkien ulos ajamista.

Upotuskaste on käytössä esimerkiksi helluntailaisissa liikkeissä. Se symboloi voimakkaasti ihmisen uudestisyntymistä, uuden elämän alkua.

Helluntaiherätyksen piirissä kirjoitetut opinkappaleet eivät ole olleet keskeisiä. Tärkeämpiä ovat hengellisissä tilaisuuksissa pidetyt todistuspuheenvuorot. Liike painottaa Pyhän Hengen merkitystä kristillisessä uskossa. Uskova voi liikkeen oppien mukaan saada niin kutsutun henkikasteen. Helluntaiherätys on nykyään nopeimmin leviäviä kristillisiä liikkeitä. Sen merkitys on erityisen suuri Etelä-Amerikassa, jossa perinteinen katolilaisuus menettää kannattajiaan helluntailiikkeelle. Koska helluntaiherätys on niin moni-ilmeinen liike, sen kannattajamäärää on vaikea arvioida. Kannattajia on arvioitu olevan maailmanlaajuisesti ainakin 105 miljoonaa, mutta luku voi olla suurempikin.

KRISTILLISPERÄISIÄ LIIKKEITÄ – MORMONIT JA JEHOVAN TODISTAJAT

Kristinuskon parissa on syntynyt myös liikkeitä, joita perinteiset kirkot eivät ole pitäneet kristillisinä. Eräs tällainen liike on mormonikirkko eli Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko, joka sai alkunsa 1830 Yhdysvalloissa New Yorkin osavaltiossa. Perustaja, Joseph Smith (1805–1844), sai oman käsityksensä mukaan haltuunsa kaksi taivaasta annettua kultaista levyä, joihin oli kirjoitettu Pohjois-Amerikkaa koskeva ilmestys, Mormonin kirja. Smithiä ja hänen kannattajiaan vainottiin. Smithin kuoltua vainoissa liikkeen johtoon nousi Brigham Young (1801–1877), jonka johdolla liikkeen kannattajat siirtyivät kohti länttä ja asettuivat lopulta Suuren Suolajärven alueelle ja perustivat sinne kaupungin, Salt Lake Cityn. 1800-luvun lopulla perustettiin Utahin osavaltio, jonka asukkaista valtaosa oli ja on edelleen mormoneja.

Mormonit tai myöhempien aikojen pyhät, kuten he itseään kutsuvat, pitävät tärkeänä kuuliaisuutta. Sen perusteella määräytyy, mille pelastuksen tasolle yksilö kuoltuaan päätyy. Perhe on mormoneille tärkeä. Aiemmin he harjoittivat moniavioisuutta, josta oli kuitenkin luovuttava, kun Utahista tuli Yhdysvaltojen osavaltio 1890-luvulla. Väitetään, että moniavioisuutta esiintyy yhä, mutta mormonikirkko ei sitä virallisesti hyväksy. Mormonien kaste on uskovien kaste, joka suoritetaan upottamalla. Ehtoollinen on yksinkertainen muistoateria, jolla tarjotaan vettä ja leipää. Temppelit ovat vain pyhimpiä toimituksia, kuten liikkeen jäseneksi ja avioliittoon vihkimisiä varten, muuten kokoonnutaan erillisissä kokoustiloissa. Mormoneja arvellaan olevan noin 12 miljoonaa.

Jehovan todistajien liike syntyi 1800-luvun lopulla. Sen perustaja oli Charles Taze Russell (1851–1916). Russell katsoi, että Jeesus oli palannut maan päälle 1800-luvun loppupuolella, kuten oli ennustettu. Uskonnollisen sanoman levittämiseen olisi aikaa vuoteen 1914, jolloin Kristuksen maanpäällinen kuninkuus toteutuisi. Ajankohdan tulkintaa jouduttiin muuttamaan, kun odotettu maailmanloppu ei alkuperäisessä muodossa tullutkaan.

Jehovan todistajien mukaan liikkeen kannattajien velvollisuutena on olla uskollisia Jumalalle ja julistaa Jumalan valtakunnan sanomaa. Tämä näkyy käytännössä aktiivisena lähetystyönä niin kaduilla kuin kodeissakin. Ovelta ovelle tapahtuva lähetystyö onkin tunnusomaista Jehovan todistajille. Liikkeen suhtautuminen valtiovaltaan on kahtalainen: valtiojärjestelmä nähdään tarpeellisena järjestyksen takia ja lakeja noudatetaan, jos ne ovat sopusoinnussa jumalallisen lain eli Raamatun kanssa. Liike kastaa uskovia jäseniään upotuskasteella ja sillä arvioidaan olevan noin 7 miljoonaa aktiivijäsentä.

Niin Jehovan todistajat kuin mormonitkin edustavat omasta mielestään oikeinta ja uusinta kristillistä tulkintaa. Useimmat kristilliset kirkot eivät pidä näitä liikkeitä lainkaan kristillisinä. Esimerkiksi Jehovan todistajat eivät hyväksy oppia kolmiyhteisestä Jumalasta. Mormonikirkolla puolestaan on muitakin pyhiä kirjoja kuin Raamattu.

Tehtävät

1. **Mitä yhtäläisyyksiä ja eroja löydät tässä luvussa mainituista uskonnollisista liikkeistä? Laadi taulukko.**
2. **Mistä arvelet johtuvan, että luvussa mainitut liikkeet ovat saaneet vankan jalansijan juuri Yhdysvalloissa?**
3. **Kirkkojen pirstoutuminen on jatkunut läpi vuosisatojen. Miten tämä ilmenee omalla kotipaikkakunnallasi? Mitkä ryhmät ovat siellä edustettuina?**
4. **Pohdi, millä perusteilla jokin uskonnollinen liike määritellään kristilliseksi, kristillisperäiseksi tai ei-kristilliseksi.**

KIRKOT NYKYAIKANA

35. Kirkot ja yhteiskunta Euroopassa, Venäjällä ja Yhdysvalloissa
36. Lähetystyö ja kristinuskon leviäminen
37. Kirkkojen uudistusliikkeitä
38. Kristinusko Afrikassa, Aasiassa, Etelä-Amerikassa ja Oseaniassa
39. Ekumenia, uskontodialogi ja uskonnonvapaus

Kirkkorakennus Kiinassa.

35. Kirkot ja yhteiskunta Euroopassa, Venäjällä ja Yhdysvalloissa

Kristinusko on vaikuttanut Euroopassa pidempään kuin missään muualla, mutta 1900-luku oli täälläkin kristillisten kirkkojen kyseenalaistamisen ja merkityksen vähenemisen aikaa. Kirkot kohtasivat ennen näkemättömiä haasteita erityisesti toisen maailmansodan aikana. Sodankäyntikeinot, juutalaisten ja muiden vähemmistöjen vainot sekä kommunismin kaltaiset uudet poliittiset järjestelmät vaativat kirkkojen kannanottoa.

LÄNSI-EUROOPAN KIRKOT JA TOINEN MAAILMANSOTA

Paavi Pius XI (1857–1939) solmi sopimuksen Benito Mussolinin (1883–1945) kanssa 1920-luvun lopussa. Sopimuksen mukaan paavi lupasi olla sekaantumatta Italian politiikkaan, ja Mussolini puolestaan hyväksyi Vatikaanivaltion itsenäisyyden. Niinpä katolinen kirkko oli hankalassa välikädessä toisen maailmansodan syttyessä. Katolisen kirkon toimintaa ja silloista paavia kritisoitiin: paavi Pius XII (1876–1958) ei suoraan tuominnut Adolf Hitlerin (1889–1945) ja Mussolinin fasistista hallintoa. Syyt ovat edelleen epäselviä. Selvää kuitenkin on, että paavi joutui tasapainoilemaan diktatorisen valtion ja katolisten kristittyjen turvallisuuden välillä. Toisaalla uhkasi **fasismi** ja toisaalla uskonnonvastainen **kommunismi**. Vatikaanin pyrkimys varjella puolueettomuuttaan merkitsi myös juutalaisvainojen kaltaisista ihmisoikeusrikkomuksista vaikenemista.

Kun Hitler nousi valtaan Saksassa, hän poliittisesti taktikoiden tunnusti kristinuskon ja kirkkojen olevan valtakunnan moraalinen selkäranka. Vähitellen natsit kuitenkin alkoivat vainota kirkkoja ja niiden papistoa.

Kansallissosialistien nousevaan valtaan suhtauduttiin 1930-luvun saksalaisissa kirkoissa joko hiljaa hyväksyen tai kokonaan vaieten. Tosin pieni vähemmistö kristittyjä vastusti jo varhaisessa vaiheessa Hitlerin hallintoa ja kansallissosialistista ideologiaa. Se muodosti **tunnustuskirkon**, joka alkoi vastustaa vallitsevaa hallintoa ns. Bremenin tunnustuksella vuonna 1934, pian natsipuolueen valtaannousun jälkeen. Useat tunnustuskirkkoon kuuluneista henkilöistä saivat maksaa protestoinnistaan: he joutuivat keskitysleireihin. Kun toista maailmansotaa käytiin Euroopassa, kirkkojen johtajat Saksassa vetosivat kansalaisiin, jotta kaikki osallistui-

sivat maan sotatoimiin. Kirkot olivat kuuliaisia valtiota kohtaan, osaksi siitäkin syystä, että sodassa Neuvostoliittoa vastaan vastassa oli uskonnon vastainen kommunistinen ideologia. Kirkon johtajien julkinen tuki sotatoimille ei kuitenkaan varjellut kristittyjä natsien vainoilta. Esimerkiksi monet kirkon viroissa olleet papit ja piispat menettivät henkensä.

VALTION JA KIRKON ERIYTYMINEN LÄNSI-EUROOPASSA

Kun kristinusko joutui 1900-luvulla sivuun yhteiskunnallisesta päätöksenteosta, kirkot keskittyivät siihen, mikä oli niiden omassa vallassa, eli oman toimintansa kehittämiseen. Maallikoiden ja papiston välistä etäisyyttä pyrittiin vähentämään. Katolinen kirkko avasi omia kouluja, ja useissa Keski-Euroopan maissa perustettiin kristillisdemokraattisia puolueita ajamaan katolisen kirkon kannattamia asioita.

1900-luvun alkupuolella protestanttisessa Euroopassa vaikutti ns. liberaali uusprotestanttisuus. Siinä oli tärkeää yksilön itsensä kokeman uskon sisältö, eivät kirkko ja sen säännöt ja rituaalit sinänsä. Kirkon tehtävänä oli täten keskittyä pelastussanoman esillä pitämiseen eikä puuttua suoranaisesti maallisen yhteiskunnan toimintaan.

Euroopan unionissa kirkkojen rooli on nähty yhteisen identiteetin ja arvopohjan lujittajana, koska kristinusko ylittää kansalliset rajat. Kirkot itse ovat halunneet olla rakentavan kriitikon roolissa yhdistyneessä Euroopassa. Tämä on tarkoittanut sitä, että ne ovat ottaneet aktiivisesti kantaa EU:n jäsenmaissa käytyyn arvokeskusteluun.

KRISTINUSKO MONIKULTTUURISESSA EUROOPASSA

Kristillisiin kirkkoihin kuului 2000-luvun alussa eurooppalaisista neljä viidesosaa. Eurooppalainen kristillisyys on nykyisin monikulttuurista: afrikkalaisten ja aasialaisten maahanmuuttajien perustamat kristilliset yhteisöt tuovat oman vivahteensa eurooppalaiseen kristillisyyteen. Monissa suurkaupungeissa kirkkojen jumalanpalveluksiin osallistuu nykyisin enemmän maahanmuuttajataustaisia kuin syntyperäisiä eurooppalaisia.

Nykyisin uskonnon tutkijat väittävät, että eurooppalaiset olisivat vieraantuneet kirkoista mutta eivät uskonnoista. Eurooppalaiset ovat alkaneet kannattaa muitakin maailmanuskontoja ja uusia uskontoja. Euroopasta on siirtolaisten ja pakolaisten myötä tullut yhä monikulttuurisempi ja siten myös monia uskontoja kannattava maanosa. Esimerkiksi muslimeja on Euroopassa arviolta noin 30 miljoonaa. Lisäksi osa ihmisistä kokee olevansa niin sanotusti moniuskontoisia: heistä suurin osa on kasvanut kahden kulttuurin vaikutuspiirissä, jolloin vaikutteita on otettu myös eri uskonnoista.

Uskontojen tilalle on tullut myös uskonnottomia ideologioita ja aatteita. Kirkkoja ja muita instituutioita, kuten poliittisia ideologioita, saatetaan myös kaihtaa ja arvostella. Uskontoja ei välttämättä vastusteta: ne saatetaan muokata itselle mielekkäiksi oppirakennelmiksi tai ne vain hylätään.

Maallistumiseksi eli **sekularisaatioksi** kutsutaan ilmiötä, jossa yhteisö joko torjuu uskonnon tai suhtautuu siihen välinpitämättömästi. Tällöin uskonnolliset arvot kuten pyhyys menettävät merkitystään yksilön tai yhteisön elämässä. Sekularisaatio ilmenee monella tasolla, esimerkiksi siten, että yksittäinen ihminen hylkää uskonnon esittämät näkökulmat vaikkapa maailmansynnystä tai hyvästä elämästä. Esimerkiksi tieteelliset kä-

sitykset maailmasta korvaavat tuolloin Jumalaan kytkeytyvät perinteiset selitykset.

Alun perin uskonnolliset ilmenemismuodot ovat voineet muuttua merkitykseltään ei-uskonnollisiksi. Kulttuurikristityksi kutsutaan henkilöä, joka on omaksunut kristinuskon tapoja, käsityksiä ja arvoja omaksumatta kuitenkaan itse uskontoa. Tällainen henkilö ei välttämättä kuulu mihinkään kristilliseen seurakuntaan. Hän kuitenkin viettää juhlia ja osallistuu tapahtumiin, joiden taustana on kristillinen perinne. Joulua vietetään edelleen yleisesti, vaikka juhlan uskonnollinen merkitys ei aina korostukaan.

KIRKON RASKAS TIE NEUVOSTOLIITOSSA

Erityisen raskas tie on ollut kuljettavanaan Venäjän ortodoksisella kirkolla. Virallisesti kirkko menetti asemansa Neuvostoliitossa 1920-luvulle tultaessa, ja vaikka valtio tuomitsikin kirkon 1930-luvun alussa, uskonnollisuus oli edelleen voimakasta. Neuvostoateismin edustajat itse väittivät, että 1930-luvun lopussa noin puolet neuvostokansalaisista oli kristittyjä. Papiston asemaa horjutettiin Stalinin vainojen aikana säälimättömästi. Papistosta surmattiin toiseen maailmansotaan mennessä valtaosa, yli 40 000 pappia.

Toinen maailmansota merkitsi ortodoksisen kirkon aseman väliaikaista helpottumista. Kirkko pyrki osoittamaan kommunistiselle puolueelle olevansa valtion hyödyllinen tukija. Läntisissä neuvostotasavalloissa Venäjän ortodoksinen kirkko pyrki 1940-luvun loppupuolella palauttamaan asemansa, ja Moskovan patriarkaatin alaisuuteen liitettiin neuvostovallan avun turvin esimerkiksi Ukrainan roomalaiskatoliset eli uniaatit.

Venäjän kirkko teki 1950-luvulta lähtien Neuvostoliiton ulkopolitiikkaa myötäilevää rauhantyötä. Tästä huolimatta valtion virallinen kanta lähti siitä, että ponnekas uskonnonvastainen toiminta jatkuisi. Nikita Hruštšovin (1894–1971) johtaessa Neuvostoliittoa 1950- ja 1960-luvun vaihteessa käynnistettiin järjestelmällinen hyökkäys kirkkoa vastaan. Koko ortodoksisen kirkon toiminta oli tarkoitus pääosaltaan lopettaa Neuvostoliitossa. Jäljelle piti jäädä vain virallista valtaa myötäilevä Moskovan patriarkaatti, jonka tehtävänä oli arvostella lännessä harjoitettavaa politiikkaa.

VENÄJÄN USKONNOLLINEN TILANNE NYT

Kun neuvostovalta päättyi 1991, Venäjän ortodoksinen kirkko sai 75 vuoden jälkeen takaisin oikeutensa toimia kirkkona. Tutkimusten mukaan venäläiset luottivat 1900-luvun lopussa instituutioistaan eniten ortodoksiseen kirkkoon. Myös ne, joihin luotettiin vähiten, eli poliittiset puolueet (myös kommunistit), olivat kiinnostuneita yhteistyöstä ortodoksisen kirkon kanssa. Kirkon toivottiin antavan Venäjän valtion kansalaisille yhteisen näkemyksen moraalista ja lujittavan kansalaisten identiteettiä venäläisinä. Venäläisten suhde kirkkoon on kuitenkin jäänyt ainakin osittain etäiseksi. Melko tyypillistä on, että kirkon perusopetukset tunnetaan huonosti, mutta samalla osallistutaan kirkon järjestämiin rituaaleihin. Venäläisten tiedot muista kirkoista ja uskonnoista ovat vähäisiä. Tätä on selitetty sillä, että neuvostovallan aikana ihmiset eivät saaneet uskontoihin liittyvää kasvatusta. Monien venäläisten uskonnollisuudessa on sekoittuneena eri uskontojen oppeja, esimerkiksi astrologiaa ja sielunvaellusta.

Viime vuosina Venäjä on ollut monien eri kirkkojen ja muiden uskontojen lähetyskenttänä. Nykyisin Venäjällä on esimerkiksi lukuisia protestanttisia liikkeitä, kristillisperäisiä liikkeitä ja uusia uskontoja. Lisäksi Venäjällä on säilynyt alkuperäiskansojen luonnonuskontoja ja siellä on myös muita maailmanuskontojen edustajia kuten juutalaisia ja muslimeja.

YKSILÖN YHDYSVALLAT

Yhdysvalloissa valtio ja kirkko ovat erossa toisistaan, mutta uskonto merkitsee paljon ihmisten kansalliselle identiteetille. Vaikkapa puolalaiselle ja irlantilaiselle siirtolaiselle on tärkeää olla katolilainen; yhteys entiseen kotimaahan säilyy uskonnon kautta.

Yhdysvalloissa uskonto on ”yksilöllistynyt”, eli ihmiset ovat muokanneet sitä omiin tarpeisiinsa. Toisaalta amerikkalaiselle uskonnollisuudelle on tyypillistä myös uskovien yhteisöllisyys, aktiivinen osallistuminen uskonnollisen yhteisön elämään ja käsitys, että yksilön uskon tulee näkyä hänen arjessaan ja moraalisissa valinnoissaan.

Toisin kuin Euroopassa Yhdysvalloissa uskonto ja politiikka ovat aina olleet tiukasti sidoksissa toisiinsa. Kaikissa kirkkokunnissa on vaikuttanut läpi maan historian kaksi suuntausta, joiden poliittinen valta on vaihdellut aikakausittain. Näitä suuntauksia kutsutaan konservatiiviseksi ja liberaaliksi. Demokraattisen puolueen poliitikot kannattavat useimmiten liberaalia kristillisyyttä. Konservatiivikristityt taas antavat yleensä äänensä republikaaniselle puolueelle. Konservatiivikristityt pyrkivät esimerkiksi kieltämään homojen avioliitot ja sallimaan rukoukset sekä luomisopin opettamisen kouluissa.

Kansalaisuskonnoksi kutsutaan sellaista uskonnollisuuden muotoa, jossa valtiolle tai kansakunnalle annetaan erityinen uskonnollinen merkitys. Kansalaisuskontoon vetoamalla on esimerkiksi Yhdysvalloissa nostettu kansalaisten isänmaallisuutta ja vahvistettu kansallista identiteettiä. Yhdysvaltojen kansalaisuskontoon on katsottu kuuluvan kristillisiä piirteitä. USA:n presidentit ovat puheissaan kuvanneet maataan ”luvattuna maana”, jonka velvollisuutena on olla demokratian mallina muille valtioille. Tärkeitä rituaaleja ovat olleet mm. itsenäisyyspäivän ja sodissa kaatuneiden muistopäivän vietto.

Tehtävät

1. **Pohdi, millainen merkitys seuraavilla ilmiöillä on kristinuskolle:**
   a) monikulttuurisuus
   b) uskonnottomuus
   c) kulttuurikristillisyys.
2. **Millaisia viittauksia kristinuskoon ja amerikkalaiseen kansalaisuskontoon löydät Bill Clintonin (Yhdysvaltojen presidentti vuosina 1993–2001) puheesta?**

Yhdysvaltain presidentti Bill Clinton virkaanastujaispuheessaan vuonna 1997:

– – And so, my fellow Americans, we must be strong, for there is much to do. The demands of our time are great, and they are different. Let us meet them with faith and courage, with patience and a grateful happy heart. Let us shape the hope of this day into the noblest chapter in our history. Yes, let us build our bridge, a bridge wide enough and strong enough for every American to cross over to a blessed land of new promise.

May those generations whose faces we cannot yet see, whose names we may never know, say of us here that we led our beloved land into a new century with the American dream alive for all her children, with the American promise of a more perfect union a reality for all her people, with America’s bright flame of freedom spreading throughout all the world. – – May God strengthen our hands for the good work ahead, and always, always bless our America.

Lähde: http://australianpolitics.com/usa/clinton/speeches/inaug97.shtml (katsottu 14.2.2007)

36. Lähetystyö ja kristinuskon leviäminen

Kristinusko on luonteeltaan lähetysuskonto. Lähetystyö perustuu Raamatussa olevaan lähetyskäskyyn ja sitä on toteutettu eri tavoin kristinuskon alkuajoista lähtien. Lähetystyön perustavana ajatuksena on, että kristinuskon sanoma on niin tärkeä, että sitä on välitettävä kaikille ihmisille kaikkialla. Lähetystyö on tehnyt kristinuskosta maailman suurimman uskonnon.

LÄHETYSTYÖN HISTORIAA

Lähetystyön perustana pidetään Jeesuksen antamaa lähetyskäskyä (Matt. 28: 18–20). Ensimmäisinä vuosisatoina lähetystyötä tehtiin sekä Rooman valtakunnassa että idässä. Lähi-idässä ja Intiassa onkin seurakuntia, joiden juuret ulottuvat ensimmäisille kristillisille vuosisadoille asti. Apostoli Tuomaksen kerrotaan perustaneen ensimmäisen kristillisen seurakunnan Intiaan jo vuonna 52, mutta todennäköisempää on, että kristinusko saavutti Intian 200-luvulla. Sekä idässä että lännessä munkit levittivät kristinuskoa Euroopan ja Aasian kansoille, ja keskiajan lopulla suurin osa Euroopan väestöstä oli kastettu ja käännytetty. Aasiassa lähetystyö ei ollut yhtä menestyksekästä. Siellä Kaukoidän vanhat uskonnot, hindulaisuus, buddhalaisuus, Kiinan uskonnot taolaisuus ja kungfutselaisuus sekä 600-luvulla syntynyt ja nopeasti levinnyt islam, säilyivät pääuskontoina.

Löytöretkien myötä katolinen lähetystyö laajeni uusille mantereille. Alussa lähetystyö oli Amerikassa pakkokäännyttämistä, mutta vähitellen se muuttui alkuperäiskansoja kunnioittavammaksi toiminnaksi. 1800-luvulle asti katolisen kirkon lähetystyö oli lähes yksinomaan kirkon munkkijärjestöjen, etenkin dominikaanien, fransiskaanien ja jesuiittojen vastuulla. Jesuiitat, jotka tekivät lähetystyötä Amerikassa ja Kaukoidässä, mukauttivat kristinuskon opit ja käytänteet mahdollisuuksien mukaan paikalliseen kulttuuriin.

Protestanttinen lähetystyö alkoi Afrikassa ja Aasiassa 1800-luvun alkuvuosina. Pietismi ja evankelinen herätyskristillisyys saivat aikaan sen, että Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan perustettiin lähetysseuroja, jotka olivat usein vapaaehtoisjärjestöjä ja toimivat erillään kirkkokuntien organisaatiosta. 1800-lukua onkin kutsuttu kristinuskon historiassa lähetyksen vuosisadaksi.

Kansainvälinen kauppa ja siirtomaapolitiikka vauhdittivat lähetystyötä. Aluksi lähetystyöntekijät pysyivät erillään siirtomaapolitiikasta, mutta vähitellen siirtomaaisäntien ja lähetystyöntekijöiden tavoitteet lähenivät toisiaan: länsimainen kristillinen kulttuuri edusti molemmille universaalia ja oikeanlaista elämäntapaa, joka sellaisenaan pyrittiin siirtämään muihin kulttuureihin. Alkuperäisasukkaat sen sijaan kokivat lähetystyön usein alistamiseksi. Länsimaalaistenkin joukossa

oli arvostelijoita, jotka sanoivat, ettei lähetystyössä kunnioitettu paikallisia perinteitä ja tapoja. Lähetyssaarnaajien, tai lähettien, kuten heitä myöhemmin alettiin Suomessa kutsua, ansioksi kuitenkin tunnustettiin koululaitoksen ja terveydenhuollon kehitys.

LÄHETYSTYÖ NYKYPÄIVÄNÄ

Lähetystyötä tehdään nykyään monin eri tavoin. Keskeistä on evankeliumin välittäminen, mutta se tapahtuu aina niillä keinoilla, joita kussakin yhteiskunnassa ja maassa tarvitaan. Tavoitteena on julistustyön ohella tehdä kristinuskon sanoma näkyväksi toimimalla toisten ihmisten hyväksi. Lähetystyö voi olla **diakoniatyötä**, jolla autetaan erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsiviä. Huumeidenvastainen työ tai aids-orpojen tukeminen ovat esimerkkejä tämän päivän lähetystyöstä. Lähetystyöntekijät voivat myös auttaa paikallisia ihmisiä taistelussa yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tai naisten oikeuksien puolesta. Eräänä lähetystyön haasteena onkin tunnistaa yhteiskunnallisen muutoksen tarpeita ja miettiä, miten evankeliumia toteutetaan näissä muutosprosesseissa.

Lähetysjärjestöt toimivat enenevässä määrin yhteistyössä paikallisten toimijoiden kanssa, koska nämä tuntevat parhaiten oman alueensa olosuhteet ja ihmisten tarpeet. Näin lähetystyöllä voidaan vaikuttaa todellisiin ongelmiin ja työ on tehokkaampaa. Lähetyskentillä ekumenia eli kirkkojen välinen yhteistyö toteutuu varsin hyvin. Samaa työtä tekevien kannattaa yhdistää voimansa eikä kilpailla siitä, kuka saa julistaa evankeliumia.

Lähetystyötä tehdään myös vaikeakulkuisilla alueilla, jolloin apuna voidaan käyttää lähetyslentäjien palveluja. Kuva on Mongoliasta.

Lähetystyössä toimii monenlaisia ihmisiä eri aloilta. Tärkeintä on henkilökohtainen kristillinen vakaumus ja soveltuvuus varsin vaativissakin oloissa tehtävään työhön. Järjestöt kouluttavat yleensä itse lähettinsä.

LÄHETYSTYÖ JA KRISTINUSKON TULKINTA

Uskonto ja kulttuuri ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään ja kulttuurin muuttuessa myös uskontoa tulkitaan väistämättä uudella tavalla. Afrikkalaisen kristityn tulkinta kristinuskosta onkin täysin erilainen kuin aasialaisen tai eurooppalaisen. Siksi lähetystyössä mietitään nykyisin erityisesti sitä, kuinka paikallinen kulttuuri voidaan ottaa huomioon muuttamatta kristinuskon perusoppeja. Tämä tarkoittaa käytännössä sen pohtimista, mikä kristinuskossa on kaikkein keskeisintä ja muuttamattominta ja mikä taas sellaista, mitä voidaan soveltaa eri tavoin eri maissa ja kulttuureissa. Kun lähetystyöntekijät esimerkiksi kääntävät Raamattua uudelle kielelle, sanatarkka käännös ei useinkaan vastaa alkuperäistä ajatusta. Jotta alkuperäinen ajatus säilyisi, kääntäjän tulee tuntea paikallinen kulttuuri ja kieli mahdollisimman hyvin. Lähetit ovatkin Raamattua kääntäessään luoneet monille kansoille kirjakielen ja sitä kautta vahvistaneet niiden kulttuuri-identiteettiä.

Lähetystyön painopiste on nykyään siirtynyt Afrikasta ja maaseudulta Aasian suurkaupunkeihin. Tämä on vaikuttanut myös työtapoihin, koska lähetystyössä kohdattavien ihmisten tarpeet ovat muuttuneet. Kaupungeissa tehdään työtä esimerkiksi maalta muuttaneiden, erilaisista sosiaalisista ongelmista kärsivien ihmisten parissa. Myös Euroopassa tehdään paljon lähetystyötä sekä kristinuskosta vieraantuneiden että eri uskontojen kannattajien parissa.

TAVOITTEENA ITSENÄISEN KIRKON SYNTY

Lähetystyön tavoitteena on, että kohdemaahan syntyisi itsenäinen kristillinen kirkko. Näin syntyneitä kansallisia kirkkoja kutsutaan **nuoriksi kirkoiksi**. Ne pyrkivät olemaan riippumattomia länsimaisista kirkoista. Jotta tämä olisi mahdollista, niiden pitää pystyä kouluttamaan omia työntekijöitä. Länsimaiset kirkot tukevatkin usein nuoria kirkkoja taloudellisesti. Lisäksi monet nuoret kirkot tekevät itse lähetystyötä yhdessä länsimaisten kirkkojen kanssa.

Itsenäisyyden saavuttaminen on suuri haaste nuorille kirkoille. Taustalla vaikuttavat usein uskonnollisten syiden lisäksi myös poliittiset ja kulttuuriset tekijät. Kristinusko mielletään osaksi länsimaista kulttuuria, jota ei haluta omaksua sellaisenaan. Esimerkiksi Intiassa kristinusko edusti 1900-luvulla brittiläistä imperialismia, josta haluttiin eroon. Niinpä tuli tarve luoda omaa, intialaista teologiaa. Afrikkalaisissa siirtomaissa tilanne on ollut pitkälti samankaltainen.

Tehtävät

1. **Miten lähetystyö on muuttunut 1800-luvulta 2000-luvulle tultaessa?**
2. **”Lähetystyö länsimaista pitäisi lopettaa.”**
   Miten väitettä voi vastustaa?
   Entä puolustaa?
3. **Selvitä, mitä käsite ’kolonialismi’ tarkoittaa. Oheinen kartta kuvaa kolonialismin ja lähetystyön historiaa.**

Lähetystyö ja siirtomaavalta

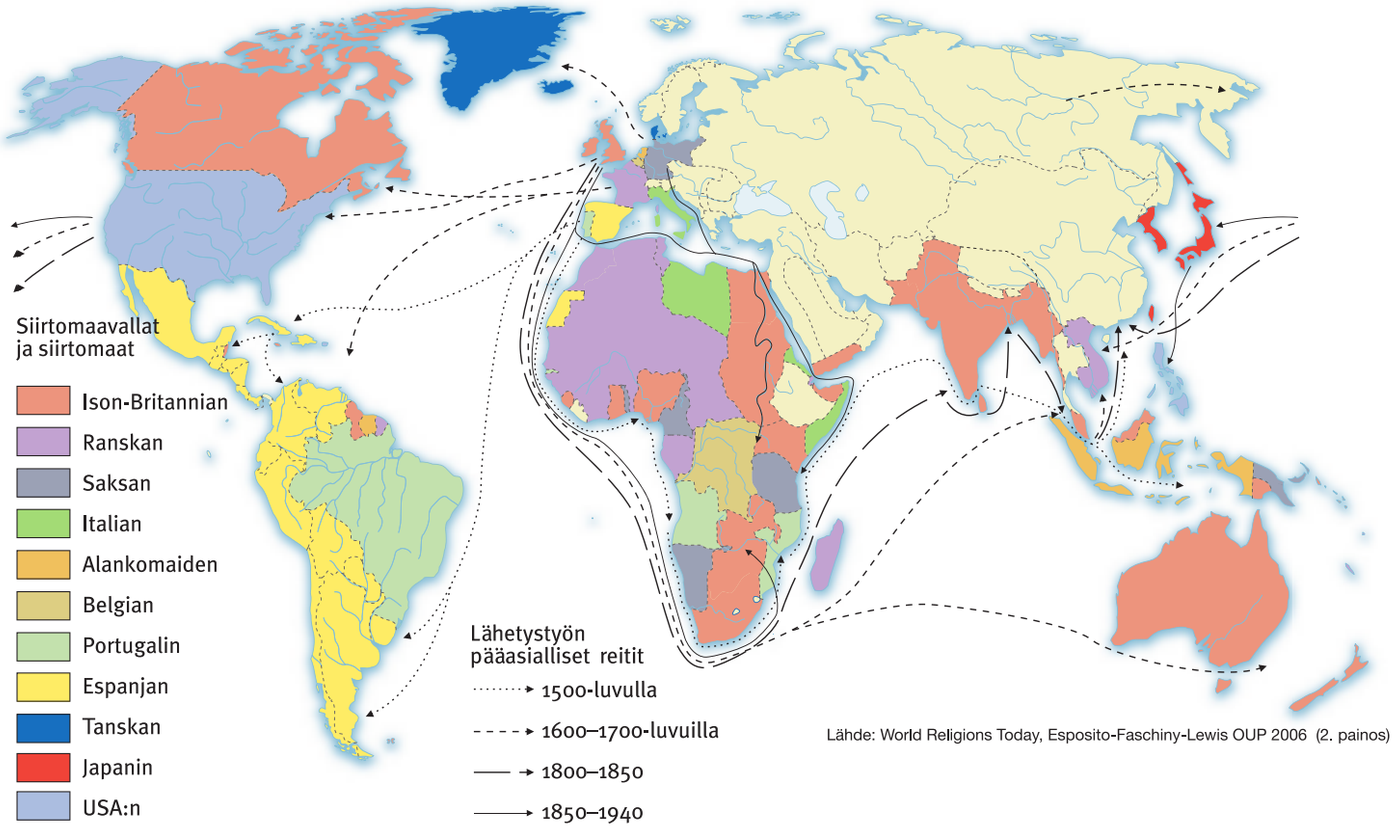

Lähde: World Religions Today, Esposito-Faschiny-Lewis OUP 2006 (2. painos)

37. Kirkkojen uudistusliikkeitä

Kirkot eivät elä muusta yhteiskunnasta irrallaan. Yhteiskunnan muuttuminen on haastanut kristillisiä kirkkoja uudistumaan opillisesti viimeisten vuosikymmenien aikana. On syntynyt uusia teologisia suuntauksia, jotka tulkitsevat kristinuskoa omasta näkökulmastaan. Vallitsee kuitenkin erilaisia käsityksiä siitä, kuinka uskonnon pitäisi ilmetä yksilön ja yhteisöjen elämässä. Osa kristityistä ei näytä uskonnollisuuttaan ulospäin, toiset taas pitävät omakohtaista uskonnonharjoitusta yhteisöissä tärkeänä.

Uudenlaiset tulkinnat tai kristillisyyden ilmenemismuodot voivat synnyttää myös ristiriitoja ja jännitteitä. Joskus erimielisyydet johtavat uuden kristillisen yhteisön syntyyn.

KATOLISEN KIRKON UUDISTUMINEN

Vuonna 1958 paaviksi valittiin piispa Angelo Giuseppe Roncalli Venetsiasta. Koska Roncalli oli valituksi tullessaan jo 77-vuotias, hänen paavikautensa ajateltiin jäävän lyhyeksi. Näin kävikin, mutta sitä ennen Roncalli, paavina nimeltään Johannes XXIII, kutsui koolle kirkolliskokouksen. Paavi halusi ajankohtaistaa kirkon opetusta ja lujittaa kristittyjen yhteyttä. Vatikaanin II konsiili eli kirkolliskokous vuosina 1962–1965 aloitti monet uudistukset katolisessa kirkossa. Kokouksessa päätettiin esimerkiksi, että messun sai pitää kunkin maan omalla kielellä. Siihen asti se oli aina toimitettu latinaksi. Myös eri maiden kulttuurien omat piirteet saivat näkyä messussa. Ehtoolliskäytäntöä muutettiin siten, että maallikoille oli mahdollisuus jakaa periaatteessa niin leipä kuin viinikin.

Kokouksen yhtenä teemana olivat yhteiskunnallinen tasa-arvo ja oikeudenmukaisuus. Kokouksen jälkeen katolinen kirkko alkoi työskennellä voimakkaammin köyhien aseman parantamiseksi. Niin ikään se alkoi suhtautua myönteisemmin muihin uskontoihin ja eri kirkkokuntien väliseen yhteistyöhön eli **ekumeniaan**.

Vatikaanin toisen konsiilin eli kirkolliskokouksen avajaisistunto Pietarinkirkossa vuonna 1962. Konsiilissa katolinen kirkko linjasi suhdettaan moderniin maailmaan.

KATOLISEN KIRKON HAASTEITA

Viime vuosikymmeninä katolisen kirkon johtoa on kritisoitu sen monista eettisistä kannanotoista. Esimerkiksi abortti, eutanasia eli armokuolema ja ehkäisy ovat kiisteltyjä eettisiä aiheita. Virallisesti kirkko ei hyväksy ehkäisyvälineiden käyttöä syntyvyyden säännöstelyssä. Tätä näkemystä on vastustettu erityisesti kehitysmaissa, joissa hiv-epidemia leviää voimakkaasti. Näkemys on ristiriidassa myös sen tosiasian kanssa, että maailman väestö kasvaa liian nopeasti.

Myös pappien **selibaatista** eli naimattomuuslupauksesta kirkossa on keskusteltu. On kysytty, onko selibaatti tarpeellinen. 2000-luvulla esiin tulleet pappien selibaattirikkomukset ja pedofiiliskandaalit ovat ravistelleet katolisen kirkon ja sen virkamiesten arvovaltaa.

Katolinen kirkko on vastannut kohtaamaansa kritiikkiin ja haasteisiin. Kirkon piirissä on tapahtunut jopa historian uudelleenarviointia. Esimerkiksi aurinkokeskeistä maailmankuvaa puolustanut tiedemies Galileo Galilei on vapautettu kirkonkirouksesta. Paavi on pyytänyt anteeksi katolilaisten väärinkäytöksiä ortodokseilta, protestanteilta, juutalaisilta ja Etelä-Amerikan alkuperäiskansoilta, jotka pakkokäännytettiin löytöretkien seurauksena 1500-luvulla.

VAPAUTUKSEN TEOLOGIAN ERI MUOTOJA

Vapautuksen teologia on merkittävä teologinen suuntaus kristikunnassa. Nimityksellä tarkoitetaan 1960-luvun jälkeen syntyneitä protestiliikkeitä: Latinalaisen Amerikan vapautuksen teologiaa, mustaa teologiaa Yhdysvalloissa ja Etelä-Afrikassa sekä aasialaista vapautuksen teologiaa, jotka kaikki ovat saaneet vaikutteita toisiltaan. Latinalaisen Amerikan vapautuksen teologia on tunnetuin, koska sen vaikutus on ollut merkittävä ja näkyvä Latinalaisen Amerikan yhteiskunnissa ja kirkollisessa elämässä.

Vapautuksen teologian perusvaatimus on, että köyhien ja sorrettujen ihmisten aseman parantamisen on oltava kirkon elämässä ja teologiassa etusijalla. Vapautuksen teologian mukaan väkivalta, aliravitsemus, ihmisoikeuksien loukkaukset tai oikeuksien puuttuminen ovat seurausta yhteiskunnan vääränlaisista rakenteista, jotka kahlitsevat ihmistä. Vapautuminen ja pelastus tarkoittavat paitsi konkreettista vapautumista köyhyydestä myös hengellistä pelastusta. Vapautuksen teologit puhuvatkin Jumalasta köyhien Jumalana. Köyhiä auttamalla kristitty osoittaa oman kristillisen vakaumuksensa.

VAPAUTUKSEN TEOLOGIA LATINALAISESSA AMERIKASSA

Latinalaisessa Amerikassa katolisesta kirkosta kehittynyttä vapautuksen teologiaa on verrattu puuhun, jossa on kolme osaa: juuret, runko ja oksat. Juuret ovat köyhän kansan uskonnollisuudessa ja halussa taistella oikeuksiensa puolesta. Runkona ovat paikalliset yhteisöt, joissa uskonnollisuutta harjoitetaan. Ne järjestävät messuja ja ristisaattoja, kouluttavat lukutaidottomia, osallistuvat ammattiyhdistystoimintaan ja politiikkaan. Tällä alueella toimivat myös kirkon työntekijät. Oksina ovat teologit, joiden tehtävänä on muotoilla vapautuksen teologian opit kirjalliseen muotoon.

Jeesus oli musta mies, väitetään kaupan rulo-oveen tehdyssä graffitissa Los Angelesissa.

Joskus Latinalaisen Amerikan vapautuksen teologiaa on verrattu länsimaissa toimiviin vaihtoehtoliikkeisiin ja kansalaisjärjestöihin.

Latinalaisen Amerikan katolinen kirkko on sisäisesti jakautunut suhteessa vapautuksen teologiaan. Osa piispoista tukee sitä ja paikallisia yhteisöjä, osa ei. Monien vapautuksen teologien mielestä katolinen kirkko on ollut liikaa valtaapitävien puolella köyhiä vastaan. He valittavat, että kirkko on tunnustanut köyhyyden ja eriarvoisuuden olemassaolon mutta se ei edelleenkään hyväksy pappien ja maallikkojen konkreettista toimintaa, jolla yritetään muuttaa ihmisten oloja paremmiksi.

Vapautuksen teologiaa on monesti vastustettu myös katolisen kirkon virallisissa lausunnoissa. Kirkon mielestä vapautuksen teologia on liikaa sidoksissa politiikkaan, joka ajaa vain yhden ryhmän eli köyhien etuja. Varsinkin 1960–70-luvuilla vapautuksen teologian katsottiin liikaa myötäilevän marxilaista ajattelua. Vapautuksen teologeja on kritisoitu myös siitä, että he ovat tukeneet ryhmittymiä, jotka yrittävät väkivaltaisin keinoin saada aikaan muutoksia yhteiskunnassa.

FEMINISTI– ELI NAISTEOLOGIA

Feministiteologia kehittyi 1960-luvulla maailmanlaajuisen naisliikkeen vanavedessä. Sen voidaan katsoa olevan yksi vapautuksen teologian muoto. Liikkeen kannattajia on kaikissa kirkkokunnissa.

Feministiteologian lähtökohtana on ajatus, että perinteinen teologia on kirjoitettu miesten näkökulmasta. Sen mukaan naisia on koko kristinuskon historian ajan alistettu. Alistaminen johtuu seksismistä, joka on sukupuoleen liittyvää syrjintää. Feministiteologian tavoitteena on alistamisesta vapautuminen sekä kristinuskon miesvaltaisuuden paljastaminen ja muuttaminen. Niinpä feministiteologit tuovat esiin naisten osuutta kirkon historiassa. Heidän tutkimustensa kohteena ovat kirkkoisien naisnäkemykset ja Raamatun naiset. Neitsyt Maria on Raamatun naisista tutkituin.

Feministiteologia kritisoi perinteistä jumalakuvaa, jossa Jumalaa kuvataan yksipuolisesti miehisin sanoin. Sanat Isä, Herra, Tuomari ja Kuningas viittaavat Jumalan miehisyyteen. Jumalaa pitäisi kuvata monipuolisemmin: myös käsitteillä 'syvyys', 'rakkaus' ja 'syli'.

Jeesuksen sukupuolen sijasta feministiteologit haluavat korostaa hänen ihmisyyttään ja myönteistä suhtautumistaan naisiin. He myös kysyvät, millaista miesmallia Jeesus edustaa. Rakastava, väkivallaton, tasa-arvoinen ja uhrautuva eivät ole perinteiseen mieheen liitettäviä ominaisuuksia. Jeesus kuitenkin suhtautui ihmisiin tällä tavoin.

Naispappeus on yksi feministiteologian peruskysymyksistä. Katolisessa ja ortodoksisessa kirkossa naispappeja ei ole. Kirkkojen virallisen opin mukaan pappi edustaa seurakunnalle Jeesusta, ja koska Jeesus oli mies, nainen ei siksi voi edustaa häntä. Feministiteologien mukaan taas naista alistavat käsitykset tulevat erityisen hyvin esiin silloin, kun naisia ei hyväksytä papin virkaan. Joissakin protestanttisissa kirkoissa naispappeus on hyväksytty. Esimerkiksi Suomen luterilaisessa kirkossa naispappeus hyväksyttiin vuonna 1986.

Toinen keskeinen feministiteologien kysymys on, miksi eettiset ohjeet ja säännöt ovat useimmiten miesten luomia, vaikka ne koskettavat juuri naisia. Tällaisia eettisiä ongelmia ovat muun muassa ehkäisy, abortti, perheväkivalta, avioero, raiskaus ja pornografia.

KARISMAATTISUUS – KOKEMUKSELLISTA KRISTILLISYYTTÄ

Karismaattinen kristillisyys korostaa Pyhän Hengen vaikutusta seurakunnassa. Pyhä Henki ilmenee etenkin karismoina eli armolahjoina, jotka ovat Jumalan ihmiselle antamia

erityisiä kykyjä: parantamisen, kielillä puhumisen tai hyvän puhetaidon armolahjoja. Karismaattisessa kristillisyydessä korostetaan myös henkilökohtaista uskonnollista kääntymystä, Jumalan ylistystä ja rukousta.

Karismaattiset ilmiöt ovat kuuluneet kristillisen kirkon historiaan alusta saakka. Raamatun mukaan Paavali joutui ottamaan kantaa karismaattisiin ilmiöihin, kun niitä ilmeni esimerkiksi Korintin seurakunnassa alkukirkon aikana. Keskiajalla karismaattisuutta esiintyi luostariliikkeissä, joissa alkukirkon aika nähtiin kristillisenä ihanteena. Myös keskiajan mystikot voidaan nähdä karismaattisen kristillisyyden edustajina. Luther puolestaan vastusti karismaattista kristillisyyttä.

Karismaattinen kristillisyys on tällä hetkellä nopeasti leviävä kristillisyyden muoto. Se ei ole erillinen uskonnollinen liike tai järjestäytynyt organisaatio, mutta se näkyy kuitenkin kirkoissa ja kristillisissä liikkeissä eri tavoin. Tunnetuin karismaattisuutta korostava kristillinen liike on helluntaiherätys.

FUNDAMENTALISTINEN TULKINTA KRISTINUSKOSTA

UE1, s.48–

Konservatiivisiksi eli vanhoillisiksi kutsutaan sellaisia uskonnollisia liikkeitä, jotka korostavat uskonnollisten perinteiden pysyvyyttä ja muuttumattomuutta. Konservatiivien vastakohtana ovat liberaalit eli vapaamieliset, jotka pyrkivät tulkitsemaan perinteitä uudella tavalla. Fundamentalisteja voidaan pitää yhtenä konservatiivien ääriryhmänä. **Fundamentalismilla** tarkoitetaan suuntaa, joka vastustaa erityisen jyrkästi maallistumista ja uudistushenkistä uskonnollisuutta. Sitä esiintyy monissa eri kirkkokunnissa ja kristillisissä yhteisöissä, ja sen kannattajat ovat perustaneet myös uusia kristillisiä liikkeitä.

Kristillinen fundamentalismi syntyi alun perin Yhdysvalloissa. Sen perusajatuksia ovat vankka pitäytyminen perustavina eli fundamentaalisina pidettyihin uskon pääperiaatteisiin. Raamattua pidetään erehtymättömänä ja sitä tulkitaan kirjaimellisesti. Fundamentalistit eivät hyväksy esimerkiksi naispappeutta, ja osa fundamentalisteista vastustaa Raamatun tieteellistä tutkimusta. Raamatun kanssa ristiriitaiset luonnontieteelliset selitykset, kuten evoluutioteoria, eivät ole hyväksyttyjä.

Fundamentalistit korostavat omakohtaista hengellisyyttä mutta pitävät samalla tärkeänä samoin uskovien tiivistä yhteisöä. Joissakin maissa he pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon. Esimerkiksi Yhdysvalloissa fundamentalistit ovat aktiivisesti vaikuttaneet aborttilainsäädäntöön ja koulujen opetussuunnitelmien sisältöön. Evoluutioteorian opettaminen onkin kielletty joissakin USA:n osavaltioiden kouluissa.

Tehtävät

1. **Kokoa kappaleesta 1900-luvun teologisia suuntauksia ja selvitä niiden sisältö.**
2. **Mitä karismaattisuus on? Missä kristillisissä suunnissa sitä esiintyy?**
3. **Naispappeus on yksi kirkkojen kantoja jakava asia. Ota selvää, mitä asiasta opetetaan katolisessa, anglikaanisessa, luterilaisessa ja ortodoksisessa kirkossa.**

38. Kristinusko Afrikassa, Aasiassa, Etelä-Amerikassa ja Oseaniassa

Kristittyjä on maailmassa noin kaksi miljardia eli kolmasosa maapallon väestöstä. Kristinusko on vähitellen levinnyt jokaiseen maanosaan, ja nykyisin Latinalaisessa Amerikassa, Afrikassa ja Aasiassa kristittyjä on yhteensä enemmän kuin sen perinteisillä kannatusalueilla Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa. Kristinusko ei ole enää vain länsimainen ilmiö, sillä jokaisessa maanosassa kristityt tulkitsevat uskontoaan oman kulttuurinsa pohjalta. Tämä merkitsee myös kristinuskon pirstaloitumista yhä uusiksi kirkoiksi ja yhteisöiksi.

KRISTINUSKO AFRIKASSA

Kristinusko levisi jo ensimmäisten kristillisen vuosisatojen aikana Pohjois-Afrikkaan, josta se kuitenkin joutui osittain väistymään islamin tieltä 600-luvulta lähtien. 1800-luvulla uudelleen virinneen lähetystyön myötä Afrikkaan alkoi syntyä uusia kirkkoja ja maanosa kristillistyi voimakkaasti. Tätä nykyä Afrikan väestöstä vajaa puolet eli noin 348 miljoonaa on kristittyjä. Kullakin kirkkokunnalla on omat vahvat kannatusalueensa eri puolilla Afrikkaa; esimerkiksi Namibiassa on suomalaisen lähetystyön jäljiltä paljon luterilaisia kirkkoja. Lisäksi Afrikassa toimii niin kutsuttuja itsenäisiä kirkkoja, jotka eivät kuulu mihinkään tunnustuskuntaan vaan pyrkivät luomaan omaa afrikkalaista teologiaa.

Koska maanosa pitää sisällään monenlaisia kirkkoja ja yhteisöjä, ei ole yhdenlaista ja kaikenkattavaa tapaa kuvata afrikkalaista kristillisyyttä. Voidaan kuitenkin todeta, että afrikkalaiset ovat kehittäneet omat tapansa ilmaista uskoaan. Monissa kirkoissa esimerkiksi paikallinen musiikki ja muukin taide ovat vahvasti esillä jumalanpalveluselämässä. Alkuperäinen afrikkalainen maailmankuva ja uskonnollisuus näkyvät näin kristillisyydessä. Jeesusta voidaan kuvata vaikkapa Suurena Päällikkönä tai Suuren Esi-isän hahmossa. Afrikkalaisten vahva usko henkiin on myös haastanut kristillistä lähetystyötä: afrikkalaisten henkiuskoa on pitkään pidetty pakanallisena jäänteenä, mutta monet afrikkalaiset kristityt ovat halunneet nähdä asian niin, että afrikkalainen henkiusko ei ole kaukana kristillisestä uskosta henkiolentoihin. Kristittyjen Jumala on tässä yhteydessä nähty kaikkia muita henkiä voimakkaampana.

Pappiskoulutuksen päästyä vauhtiin Afrikassa on syntynyt myös omaa afrikkalaista teologiaa. Rotuerottelupolitiikkaa monet kirkkokunnat ovat vastustaneet näkyvästi. Varsinkin Etelä-Afrikassa on kehitetty vapautuksen teologian piiriin kuuluvaa mustien teologiaa. Afrikkalaiset teologit ovatkin onnistuneet saamaan aikaan sen, että Kirkkojen maailmanneuvostossa on ryhdytty keskustelemaan köyhien ja rikkaiden maiden välisistä suhteista.

Afrikassa toimivat lähetystyöntekijät joutuvat usein ottamaan kantaa kysymykseen, mitkä paikalliset tavat ovat sovitettavissa kristinuskoon. Päänvaivaa aiheuttavat esimerkiksi näkemykset sairauksista ja niiden hoidosta: monen afrikkalaisen mielestä sairaudet johtuvat noituudesta tai pahoista hengistä. Afrikkalaisessa kristillisyydessä onkin yhtenä vahvana elementtinä rukouksella parantaminen. Myös moniavioisuus on ongelma, johon lähetystyöntekijät joutuvat määrittelemään kantansa. Nykyisin moniavioinen mies hyväksytään seurakunnan jäseneksi joissakin kirkoissa.

Afrikassa on syntynyt myös omaa, lähetystyöstä riippumatonta kristillistä perinnettä, jonka parissa on erityisesti haluttu korostaa yhteisöjen afrikkalaisuutta. Näiden kirkkojen synty johtuu paljolti siitä, että kristinusko on edustanut siirtomaaherrojen uskonnollisuutta, jota ei ole haluttu sellaisenaan omaksua. Nämä kirkot ovat opillisesti itsenäisiä ja niiden kannatus on varsin suurta. Arvioiden mukaan niihin kuuluu kymmeniä miljoonia ihmisiä. Näissä kirkoissa korostuu afrikkalainen maailmankuva sekä parantamistoiminta.

Afrikkalaisten kirkkojen haasteina ovat omassa maanosassa harjoitettavat lähetystyö sekä eri kirkkojen ja uskontojen välinen yhteistyö. Varsinkin Pohjois-Afrikassa, missä

Kristinusko on levitessään saanut vaikutteita kulloisestakin kulttuurista. Jos suomalainen luterilainen jumalanpalvelus on tunnelmaltaan rauhallinen ja kaavamainen, voi esimerkiksi afrikkalainen jumalanpalvelus olla eloisa ja vapaamuotoinen.

suurin osa väestöstä on muslimeja, on tärkeää luoda keskusteluyhteys kristittyjen ja muslimien välille. Tavoitteena on myös nuorten kirkkojen entistä suurempi riippumattomuus länsimaisista kirkoista.

KRISTINUSKO AASIASSA

Vaikka Aasiassa on tehty lähetystyötä kristinuskon historian ensimmäisistä vuosisadoista lähtien, kristityt ovat siellä vähemmistönä suhteessa muihin maailmanuskontoihin. Aasian väestöstä noin 8 % on kristittyjä. Tilastoissa on yksi poikkeus, Filippiinit. Sitä voi kutsua Aasian ainoaksi kristilliseksi maaksi, koska väestöstä 89 % on kristittyjä, suurin osa heistä katolilaisia. Filippiinien lisäksi kristinusko vaikuttaa monissa muissakin Aasian maissa kuten Intiassa, Kiinassa ja Japanissa.

Aasia eroaa uskonnollisessa mielessä Afrikasta monin tavoin. Afrikassa on ennen kristinuskon leviämistä harjoitettu paikallisia heimouskontoja, joilla ei ole ollut pyhiä kirjoja. Aasiassa sen sijaan vanhojen uskontojen pyhät kirjat ovat olleet omalta osaltaan vaikuttamassa siihen, että uskonnot ovat levinneet ja vakiintuneet laajemmille alueille.

Intian kristityistä suurin osa kuuluu kastittomiin eli daliteihin. Alussa kristilliset lähetystyöntekijät ja kirkot sopeutuivat Intiassa kastilaitokseen, joka jaottelee ihmiset syntymän perusteella eri luokkiin. Tämä näkyi esimerkiksi siten, että kristittyjen dalitien piti kirkossa istua lattialla, kun taas muut istuivat penkeissä. Ensimmäisen kerran 1970-luvulla Intian kristityt alkoivat keskustella dalitien epäoikeudenmukaisesta asemasta sekä kirkossa että intialaisessa yhteiskunnassa. Kun vapautuksen teologia saapui maahan, alettiin puhua **dalit-teologiasta**, jonka pyrkimyksenä oli dalitien aseman parantaminen.

Kiinassa kristityt elävät vähemmistönä. Kristinuskon vaikutus on pieni, kun sitä

Jeesuksen ristintien tapahtumia esitetään pääsiäisen aikaan eri puolilla maailmaa. Kuvassa filippiiniläinen tulkinta tapahtumista.

vertaa tuhansia vuosia vanhaan kiinalaiseen kulttuuriin. Viime vuosina kristittyjen määrä on Kiinassa kasvanut voimakkaasti, ja kristinuskon nykyistä suosiota kuvataan siellä ”kristinuskon kuumeeksi”. Kristityt kuuluvat Kiinassa kolmeen eri ryhmään: Vatikaanille uskolliseen katoliseen kirkkoon, kommunistisen puolueen hyväksymään katoliseen kirkkoon sekä protestanttiseen kirkkoon. Viimeksi mainittu on löyhä yhteenliittymä, joka edustaa eri protestanttisia suuntauksia. Maassa on paljon ihmisiä, jotka eivät kuulu kristilliseen seurakuntaan, mutta suhtautuvat kristinuskoon myönteisesti. Kristinusko edustaa kuitenkin yhä monille kiinalaisille vierasta länsimaalaisuutta. Toisaalta eritoten kaupungeissa asuvat nuoret ihailevat länsimaista elämäntapaa, jota kristinusko edustaa.

Lähetystyön näkökulmasta kristinuskon leviämistä hidastavat Aasian maiden perinteiset maailmanuskonnot ja -katsomukset hindulaisuus, buddhalaisuus, kungfutselaisuus ja islam. Esimerkiksi Japanissa kristinuskon opit ja tavat on helposti sulautettu Japanin šintolaisuuteen ja buddhalaisuuteen, jolloin on syntynyt aivan uusia, synkretistisiä uskontoja.

LATINALAINEN AMERIKKA

Kristinusko levisi Latinalaiseen Amerikkaan uuden ajan alussa löytöretkien vanavedessä, jolloin katolinen kirkko käännytti Väli- ja Etelä-Amerikan kansoja kristityiksi. Löytöretket koituivat monessa mielessä kohtalokkaiksi paikalliselle kulttuurille: eurooppalaiset toivat mukanaan tauteja, joille intiaaneilla ei ollut vastustuskykyä, mikä yhdessä kristillisen kulttuurin väkivaltaisenkin juurruttamisen ohella tuhosi intiaanien kulttuuria.

Latinalaisen Amerikan väestöstä noin 90 % on kristittyjä. Latinalainen Amerikka on uuden ajan alusta lähtien ollut nimenomaan katolisen kristinuskon valta-aluetta. Alueella on ilmennyt kuitenkin sellaista teologista liikehdintää, johon katolinen kirkko ei aina ole suhtautunut myönteisesti. Esimerkiksi vapautuksen teologian vahva yhteiskunnallinen sanoma on saanut virallisen katolisen kirkon varovaisen tuomion. Katolinen kirkko onkin viime aikoina menettänyt kannatustaan ja sen paikan on ottanut yhä enenevässä määrin karismaattinen liike, joka on alueen voimakkaimmin kasvava uskonnollinen liike. Karismaattista kristillisyyttä esiintyy myös katolisen kirkon sisällä.

OSEANIA

Australiassa ja Tyynenmeren saarivaltioissa kristinusko on valtauskonto. Siihen lasketaan kuuluvan yli 70 % alueen väestöstä. Kristinusko levisi Australiaan siirtomaaisäntien mukana 1700-luvun lopulta lähtien ja sen vakiintumista tuki 1900-luvulla vallalla ollut maahanmuuttopolitiikka, joka suosi valkoihoisia. Australian perinteinen aboriginaalien uskonnollisuus on väistynyt lähes täysin muualta tulleiden uskonnollisten vaikutteiden tieltä.

Tehtävät

1. **Vertaa toisiinsa kristinuskon asemaa Afrikassa ja Aasiassa.**
2. **Valitse tarkastelun kohteeksi yksi Euroopan ulkopuolinen maa ja selvitä,**
   a) milloin kristinusko on tullut sinne
   b) minkä verran kristittyjä ko. maassa on
   c) miten eri kirkkokunnat ovat edustettuina
   d) mitä muita uskontoja maassa on ja mikä on niiden kannattajien osuus väestöstä.
3. **Selvitä, mitä käsite globalisaatio tarkoittaa. Pohdi, mitkä ovat suurimmat globalisaation asettamat haasteet kristinuskolle tämän päivän maailmassa.**

39. Ekumenia, uskontodialogi ja uskonnonvapaus

Kristityt ja kirkot pyrkivät saavuttamaan yhteisen näkemyksen kristinuskosta. Tätä työtä kutsutaan ekumeniaksi. Ekumeniaa tavoitellaan, koska kristikunnan pitäisi Raamatun mukaan olla yhtenäinen. Kristinuskon edustajat keskustelevat myös muiden uskontojen edustajien kanssa. Näitä keskusteluja kutsutaan uskontodialogeiksi.

EKUMEENISEN LIIKKEEN JÄRJESTÄYTYMINEN – KIRKKOJEN MAAILMANNEUVOSTO

Organisoitu **ekumeeninen** toiminta sai alkunsa vuonna 1910 pidetyssä Edinburghin maailmanlähetyskonferenssissa. Kokous aktivoi kirkot perustamaan ekumeenisia yhteistyöliikkeitä, jotka pohtivat niiden oppia sekä asemaa ja merkitystä maailmassa. Näissä liikkeissä, joista tunnetuimpia olivat Faith and Order ja Life and Work, oli kuitenkin alussa mukana vain protestanttisten kirkkojen edustajia.

Kirkkojen maailmanneuvosto, KMN, perustettiin toisen maailmansodan jälkeen, vuonna 1948. Se on kristillisten kirkkojen yhteinen organisaatio, johon kuuluu yli 300 jäsenkirkkoa. Ne edustavat yli kolmasosaa maailman kristityistä. Neuvoston tehtävänä on yhteistyömuotojen kehittäminen, lähetystyö, oikeudenmukaisuuden ja rauhan edistäminen sekä kansainvälinen avustustyö.

Katolinen kirkko ei ole neuvoston virallinen jäsen. Se osallistuu kuitenkin tarkkailijajäsenenä aktiivisesti moniin neuvoston kokouksiin. Ennen Vatikaanin II konsiilia eli kirkolliskokousta katolisen kirkon näkemys oli, että kristittyjen todellinen ykseys voi toteutua vain maailmanlaajuisessa katolisessa kirkossa. Näkemys esti katolista kirkkoa osallistumasta ekumeenisiin neuvotteluihin. Nykyisin paavi ja hänen lähimmät neuvonantajansa määrittävät katolisen kirkon näkökulman ekumeniaan. Asenne voi näin ollen muuttua paavin vaihtuessa.

MUITA EKUMEENISIA ORGANISAATIOITA

Euroopassa toimii vuonna 1959 perustettu Euroopan kirkkojen konferenssi eli EKK. Sen jäseninä on suurin osa katolisen kirkon ulkopuolisista Euroopan kirkoista ja kristillisistä yhteisöistä. EKK on järjestänyt kirkkojen välisiä vuoropuheluita. 1990-luvulla puhjennut Jugoslavian kriisi on ollut järjestön vaikein haaste. Siinä eri kirkot edustivat omalta osaltaan kriisin eri osapuolia, kun ortodoksiset serbit ja katoliset kroaatit sotivat keskenään.

Tiibetin hengellinen johtaja Dalai Lama ja Etelä-Afrikan anglikaanisen kirkon arkkipiispa Desmond Tutu. Molemmille on myönnetty Nobelin rauhanpalkinto.

Kriisin aikana EKK järjesti kirkkojen johtajien tapaamisia puolueettomalla maaperällä.

Kristillisten järjestöjen ja ekumeenisten organisaatioiden lisäksi ekumeniaa edistävät myös tunnustuskuntien omat kansainväliset organisaatiot kuten Luterilainen maailmanliitto ja Reformoitu maailmanliitto. Luterilainen maailmanliitto eli LML käy ekumeenisia keskusteluja muiden tunnustuskuntien kanssa. Sen työntekijät tekevät myös avustus- ja koulutustyötä ympäri maailmaa.

EKUMENIAN SAAVUTUKSIA

Eri kirkkokunnat ja kristilliset yhteisöt ovat ottaneet vaihtelevasti osaa ekumeenisiin neuvotteluihin. Jokaisessa kirkkokunnassa on paitsi ekumeniaa innokkaasti kannattavia jäseniä, myös niitä, jotka eivät näe ekumeniaa tarpeellisena tai pitävät sitä jopa haitallisena.

Kirkkojen maailmanneuvostossa on keskusteltu paljon opillisista kysymyksistä. Yksimielisyys on lisääntynyt, kun kirkkojen jäsenet ovat keskustelleet kasteesta, ehtoollisesta ja kirkon viroista. Vuoropuhelujen aikana laaditut monet asiakirjat ovat kuitenkin jääneet vain periaatteellisiksi julistuksiksi, eikä niistä ole ollut juurikaan konkreettisia seurauksia kirkon jäsenten arkeen.

Kirkot käyvät myös kahdenkeskisiä ekumeenisia neuvotteluja. Pohjois-Euroopan anglikaaniset ja luterilaiset kirkot allekirjoittivat vuonna 1996 pitkän neuvonpidon jälkeen asiakirjan nimeltä Porvoon julistus. Julistus merkitsee esimerkiksi sitä, että suomalainen luterilainen voi liittyä anglikaaniseen seurakuntaan muuttaessaan Englantiin. Paikallinen anglikaanisen seurakunnan pappi voi vihkiä hänet tai kastaa hänen lapsensa.

Merkittävä yhteistyötulos saavutettiin vuonna 1999, kun Luterilainen maailmanliitto ja katolinen kirkko laativat yhteisen julistuksen siitä, miten ihminen pelastuu. Asiakirjan nimi on Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista.

Siinä todetaan, että kirkot ovat saavuttaneet yksimielisyyden vanhurskauttamisopin perusajatuksista. Julistus on tärkeä, koska juuri erilaiset pelastuskäsitykset johtivat osaltaan katolisen kirkon hajaantumiseen ja luterilaisuuden syntyyn 1500-luvulla.

Myös ortodoksinen ja katolinen kirkko ovat pyrkineet lähentymään toisiaan. Neuvottelujen käynnistämisen edellytys on ollut vuonna 1054 julistettujen kirkonkirousten molemminpuolinen mitätöiminen, joka tapahtui vuonna 1965. Tämän jälkeen kirkot ovat saavuttaneet opillisen yksimielisyyden sakramenteista ja kirkon viroista. Edelleen suurin erimielisyys koskee paavin erityisasemaa, jota ortodoksit eivät hyväksy.

USKONTODIALOGIN HISTORIAA

Kristityt ovat käyneet **uskontodialogia** muiden uskontojen edustajien kanssa läpi kristinuskon historian. Voidaan ajatella, että kristinusko syntyi ja kehittyi, kun juutalaiset, kristityt ja muiden myöhäisantiikin ajan uskontojen edustajat kohtasivat toisiaan. Lisäksi kansojen alkuperäisuskonnot vaikuttivat ihmisten mielissä kristinuskon rinnalla pitkään.

Keskiajalla kristityt, juutalaiset ja muslimit elivät monin paikoin rinnakkain ja vaikuttivat toinen toisiinsa. Esimerkiksi Espanja oli hyvin monikulttuurinen maa, jossa arabialainen, juutalainen ja kristillinen kulttuuri saivat vaikutteita toisiltaan. Löytöretkien ja lähetystyön edistyessä kristityt saivat kosketuksen Kaukoidän ja Amerikan mantereiden korkeakulttuureihin ja uskontoihin. Läheskään aina toisen uskonnon edustajan kohtaaminen ei ollut kunnioittavaa, kuten ristiretket, löytöretket ja lähetystyön historia todistavat.

Moderni uskontojen välinen dialogi alkoi 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Ensimmäinen virallinen uskontodialogikokous oli Chicagossa vuonna 1893 pidetty Maailmanuskontojen parlamentti. Kokoukseen osallistui useita satoja henkilöitä, jotka edustivat kaikkia maailman uskontoja.

USKONTODIALOGIN MUOTOJA

Nykyisin uskontojen välistä vuoropuhelua käydään monella tasolla. Eri uskontojen edustajat voivat keskustella toistensa kanssa esimerkiksi internetissä ja koulujen oppitunneilla. Epäviralliset järjestöt ja yhteisöt, kuten uskonnolliset rauhanliikkeet, harjoittavat myös uskontodialogia.

Ruohonjuuritason liikkeiden lisäksi uskontodialogia harjoittavat kristilliset kirkkokunnat ja ekumeeniset organisaatiot. Kirkkojen maailmanneuvosto käy opillisia keskusteluja eri uskontojen kanssa, ja katolisella kirkolla on työntekijöitä, joiden tehtävänä on olla keskusteluyhteydessä esimerkiksi juutalaisiin, muslimeihin, hinduihin ja buddhalaisiin. Paavi Johannes Paavali II kutsui vuonna 1986 eri uskontojen edustajia rukoilemaan rauhan puolesta Italian Assisiin. Sen jälkeenkin eri uskontojen edustajat ovat paavin johdolla rukoilleet rauhaa, etenkin Lähi-itään.

Muslimijohtajat lähettivät vuonna 2007 kirkkojen johtajille kirjeen, jossa korostettiin kristittyjen ja muslimien vuoropuhelun tärkeyttä, jotta maailmanrauhaa voidaan edistää ja turvata.

GLOBAALI ETIIKKA

UE3, s.258

Eettiset kysymykset, kuten ympäristön saastuminen ja sodat, ovat nykyisin keskeisiä teemoja uskontojenvälisissä keskusteluissa, ja uskontodialogi voi omalta osaltaan auttaa ratkaisemaan maailmanlaajuisia eettisiä ongelmia. Chicagossa vuonna 1993 kokoontunut Maailmanuskontojen parlamentti julkisti yhteistä etiikkaa esittelevän asiakirjan, joka on nimeltään Maailman eetoksen julistus. Sen mukaan eri uskonnot voivat parhaiten saavuttaa yhteisymmärryksen juuri eettisis-

sä kysymyksissä. Julistuksessa todetaan, että monia uskontoja yhdistää sama eettinen periaate: ”Mitä haluat tehtävän itsellesi, tee sinä sitä muille.” Tästä periaatteesta voidaan johtaa muita eettisiä ohjeita: ”Kunnioita elämää. Toimi oikeudenmukaisesti ja reilun pelin mukaisesti. Puhu ja toimi totuuden mukaisesti. Kunnioittakaa ja rakastakaa toisianne.” Julistusta kehitellään edelleen.

USKONTOJEN TASAVERTAISUUDEN PERIAATE

Puolueettomasti uskontoon suhtautuvassa valtiossa kaikkia uskontoja pidetään tasavertaisina. Niin eri uskontoja harjoittavat kuin uskontoon sitoutumattomatkin kansalaiset ovat yhdenmukaisessa asemassa. Heillä on samat yhteiskunnalliset oikeudet ja velvollisuudet.

Yhdysvaltojen perustuslakiin sisältyy uskonnonvapauden periaate, jossa uskonto ja valtio on erotettu toisistaan. Yksilöllä on siis oikeus tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan vapaasti. Uskontojen kesken vallitsee samanlainen vapaan kilpailun periaate kuin talouselämässä. Yhdysvaltojen lisäksi suurin osa Euroopan valtioista suhtautuu uskontoon puolueettomasti.

YHDEN USKONNON ERITYISASEMA

Vaikka YK:n ihmisoikeusjulistus velvoittaa kaikkia maita noudattamaan julistuksen periaatteita, on Euroopan ulkopuolella kuitenkin valtioita, jotka tunnustavat vain yhden uskonnon. Näissä maissa uskonto ja politiikka ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa. Esimerkiksi Iranissa ja Sudanissa valtiot pyrkivät järjestämään yhteiskuntaa Koraanin antaman mallin mukaan. Iranissa tämä näkyy siten, että parlamentti laatii lakeja, joiden on perustuttava islamin opetuksiin.

On myös valtioita, joissa voi periaatteessa olla voimassa uskonnonvapauslaki mutta käytännössä valtio suosii joidenkin nimenomaisten uskontojen tai yhteisöjen toimintaa. Esimerkiksi Kiinassa valtio on kieltänyt joi-

lisätietoa

Islam Euroopassa

Islam ja kristinusko ovat olleet toistensa maantieteellisinä naapureina islamin synnystä lähtien. Molemmat uskonnot ovat vuosisatojen ajan kilpailleet samoista alueista ja kannattajista. Lukuisat sodat ovat lisänneet niiden vastakkainasettelua. 1900-luvulta lähtien monet kulttuurin ja uskonnon tutkijat ovat pyrkineet selvittämään kristityille, mitä eläminen muslimina merkitsee. Tällä on pyritty siihen, ettei islamia enää koettaisi tuntemattomaksi viholliseksi.

Islamin ja kristinuskon vuoropuhelua, dialogia, on viime vuosina pyritty lisäämään. Dialogilla on merkitystä silloin, kun se pystyy välittämään osapuolille kuvan siitä, mikä on kummankin uskonnon ydin. Ajatuksena on, että molemmat osapuolet voivat kohdatessaan oppia toisiltaan.

Muslimeja on Euroopassa tällä hetkellä yli 30 miljoonaa. Heistä suurin osa on siirtolaisia ja pakolaisia, mutta joukossa on myös islamiin kääntyneitä entisiä kristittyjä. Euroopassakin muslimit pyrkivät noudattamaan omaa elämäntapaansa. Länsimainen kulttuuri ja islamin tavat kohtaavat monella eri elämänalueella, esimerkiksi rukoushetkissä työpaikoilla, vaatetuksessa, ruokailutavoissa ja terveydenhuollossa.

Monikulttuurisessa yhteiskunnassa uskonnonvapaus tarkoittaa sitä, että ketään ei pakoteta tekoihin, jotka sotivat hänen uskontoaan ja omaatuntoaan vastaan. Monissa Euroopan maissa onkin pyritty ottamaan huomioon muslimien kulttuuri ja uskonto. Esimerkiksi Suomen terveydenhuollossa pyritään siihen, että muslimipotilaita hoitavat lääkärit ovat samaa sukupuolta kuin potilaat. Toisaalta voidaan todeta, että monissa asioissa valtiot ovat yrittäneet sopeuttaa muslimeja valtakulttuuriin, ja yhteentörmäyksiäkin on syntynyt. Esimerkiksi Ranskassa muslimityttöjen pääliinat aiheuttivat kouluissa niin paljon kohua, että niiden käyttö kiellettiin.

denkin uskonnollisten ryhmien, kuten Falun Gong -liikkeen, kokoontumisen. Ilman lupaa toimivien ryhmien johtajat ja jäsenet voivat joutua kuulustelujen, häirinnän ja kidutusten kohteeksi. Joillekin uskonnollisille johtajille on langetettu Kiinassa jopa kuolemantuomioita.

Venäjällä uusi uskonnonvapauslaki tuli voimaan vuonna 1997. Se asettaa kuitenkin uskonnolliset yhteisöt eriarvoiseen asemaan sen mukaan, kuinka kauan ne ovat toimineet Venäjällä. Lain mukaan vain ennen vuotta 1982 rekisteröityneillä yhteisöillä saa olla omaisuutta, palkattua työvoimaa ja ulkomaisia työntekijöitä. Lain on tulkittu suosivan Venäjän ortodoksista kirkkoa.

USKONNON KIELTÄMINEN

Valtio voi myös kieltää kaiken uskonnonharjoituksen. Kommunistisissa valtioissa kuten Maon johtamassa Kiinassa ja Stalinin ajan Neuvostoliitossa yritettiin kieltää kaikki virallinen uskonnollinen toiminta. Vainoista huolimatta uskontoja ei kuitenkaan onnistuttu hävittämään. Myös monet kristilliset kirkot jatkoivat toimintaansa maan alla. Balkanilla sijaitseva Albania oli vuosikymmenien ajan virallisesti ateistinen valtio, jossa uskonnonharjoittaminen oli kielletty.

VALTION JA KIRKON TIIVIS SUHDE EUROOPASSA

Euroopan maat ovat järjestäneet oikeudellisen suhteensa kristillisiin kirkkoihin vaihtelevalla tavalla. Siihen, millä tavalla kussakin maassa asia on ratkaistu, ovat vaikuttaneet historialliset, uskonnolliset ja poliittiset tekijät.

Valtionkirkkojärjestelmille on tunnusomaista, että yhdellä tai useammalla kirkolla on erityisasema, joka on kirjattu maan perustuslakiin. Valtion lainsäädäntö määrittelee kirkon julkisoikeudelliseksi yhteisöksi, jolloin kirkon oikeusasema ja toiminta ovat valtiosta riippuvaisia. Side valtion ja kirkon välillä on enemmän tai vähemmän vahva. Tanskassa, Kreikassa ja Englannissa on valtionkirkkojärjestelmä. Esimerkiksi Tanskassa luterilaisella kirkolla ei ole omaa kirkolliskokousta, vaan kirkollisministeriö ja valtiopäivät säätävät kirkkoa koskevat lait.

Suomessa valtion ja luterilaisen kirkon välinen suhde ei ole yhtä tiivis. Täällä luterilaista kirkkoa kutsutaankin usein valtionkirkon sijasta **kansankirkoksi**, mikä tarkoittaa, että siihen kuuluu enemmistö suomalaisista. Suomessa luterilaisen kirkon lisäksi myös ortodoksisella kirkolla on erityisasema muihin uskonnollisiin yhteisöihin verrattuna. Molemmilla kirkoilla on verotusoikeus, ja niiden kirkkolaki vahvistetaan eduskunnassa.

Monissa Euroopan maissa valtionkirkollinen järjestelmä on purettu toisen maailmansodan jälkeen. Kirkon ja valtion suhde määritellään silti niissäkin erillisellä oikeudellisesti sitovalla sopimuksella. Järjestelyä kutsutaan yhteistyösopimusmalliksi, ja sen esimerkkimaita Euroopassa ovat Belgia, Espanja, Italia, Ruotsi ja Saksa. Saksassa sopimuksilla on määritelty kirkkojen ja valtion yhteistyön muodot, joita ovat esimerkiksi uskonnonopetus ja kirkollisverojen kanto. Tällaisen oikeudellisen sopimuksen voi tehdä mikä tahansa uskonnollinen yhteisö. Yhteistyösopimusmalli asettaa eri uskonnot yhdenvertaiseen asemaan. Käytännössä moni valtio on solminut sopimuksia vain niiden uskonnollisten yhteisöjen kanssa, joiden yhteiskunnallinen vaikutus on suuri. Esimerkiksi Espanjassa valtio on tehnyt sopimuksia katolisen kirkon ja joidenkin protestanttisten kirkkojen kanssa.

VALTION JA KIRKON TÄYDELLINEN ERO

Kolmas tapa ratkaista kirkon ja valtion suhde on erottaa järjestelmät jyrkästi toisistaan. Näin on tehty esimerkiksi Ranskassa, Irlannissa ja Hollannissa. Euroopan maista kirkon ja valtion välinen ero on viety pisimmälle Ranskassa. Siellä uskonnon harjoittamisesta on tehty yksityisasia: minkään uskontokunnan edustaja ei voi harjoittaa uskontoaan julkisesti. Esimerkiksi rukoileminen julkisilla paikoilla on kielletty. Ranskan valtion on tulkittu olevan uskontojen suhteen puolueeton. Valtion ja eri uskonnollisten yhteisöjen vuorovaikutus on kuitenkin todettu sielläkin tarpeelliseksi. Valtiovallan edustajat ovat osallistuneet esimerkiksi vastarakennetun moskeijan vihkiäisiin. Ranskan valtio tukee taloudellisesti katolisen kirkon ylläpitämiä kouluja.

Loppujen lopuksi uskontojen oikeudellinen asema ei aina kerro totuutta siitä, millainen painoarvo uskonnoilla valtiossa on. Irlannissa katolinen kirkko käyttelee suurta vaikutusvaltaa maan sosiaalisessa, poliittisessa ja kulttuurisessa elämässä, vaikka se ja valtio on oikeudellisesti erotettu toisistaan. Myös Yhdysvalloissa kristinuskolla on merkittävä vaikutus politiikassa, vaikka valtio ei virallisesti tue mitään uskontoa.

EU JA KRISTILLISET KIRKOT

Euroopan unionin virallinen kanta kirkkojen asemaan EU-valtioissa on kirjattu vuonna 1997 Amsterdamin sopimuksen liitteeseen. Siinä todetaan: ”Euroopan unioni kunnioittaa eikä puutu siihen asemaan, joka kirkoilla ja uskonnollisilla yhdistyksillä tai yhdyskunnilla on kansallisen lainsäädännön mukaisesti jäsenvaltioissa.” On todettu, että julistus on tärkeä sekä kristillisille kirkoille että muille uskonnoille. Julistus takaa uskonnonvapauden ja kunnioittaa jokaisen jäsenmaan omaa suhtautumista uskonnollisiin yhteisöihin.

Valtioiden välisen yhteistyön on katsottu tukevan kirkkojen ekumeniaa. Vastavuoroisesti kirkkojen lähentyminen edistää EU:n poliittisia pyrkimyksiä yhteisen Euroopan luomiseksi. Vaikka yhteistyö lisääntyy, kulttuurinen ja uskonnollinen omaleimaisuus säilyy Euroopassa edelleen.

Kirkot haluavat seurata EU:n kehitystä, ja siinä tarkoituksessa niistä monet ovat ekumeenisten järjestöjen ohella perustaneet Brysseliin toimipisteen. Kirkkoja kiinnostavat etenkin ihmisoikeudet, uskonnonvapaus, naisten asema yhteiskunnassa ja ympäristökysymykset. Kirkkojen yhtenä pyrkimyksenä on muistuttaa eurooppalaisia siitä, että asioita tarkasteltaessa pitäisi ottaa huomioon koko maailma, ei vain oma maanosa.

Tehtävät

1. **Mihin nykyisin tarvitaan**
   a) ekumeniaa b) uskontodialogia?
2. **Pohdi, miten kouluissa voitaisiin edistää uskontodialogia. Tee ainakin kolme konkreettista ehdotusta.**
3. **Mitä uskonnonvapaus tarkoittaa?**
4. **Mitä uskonnonvapauden ulottuvuuksia korostetaan Yhdistyneiden Kansakuntien yleismaailmallisessa ihmisoikeusjulistuksessa (artikla 18)?**

”Jokaisella ihmisellä on ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus; tämä oikeus sisältää vapauden uskonnon tai tai vakaumuksen vaihtamiseen sekä uskonnon tai vakaumuksen julistamiseen yksin tai yhdessä toisten kanssa, sekä julkisesti että yksityisesti, opettamalla sekä harjoittamalla hartautta ja uskonnollisia menoja.”

KRISTILLINEN MAAILMAN-KATSOMUS

40. Kristillinen jumalakäsitys
41. Kristinuskon käsitys ihmisestä
42. Kristillinen pelastuskäsitys
43. Eskatologia – oppi lopusta

Ehtoollinen maailman nuorten päivänä, Madrid.

40. Kristillinen jumalakäsitys

Uskonnoissa korostetaan uskoa yhteen tai useampaan jumalaan tai jumaluuteen. Uskonnot voidaankin luokitella monoteistisiin, polyteistisiin tai panteistisiin sen perusteella, millainen niiden jumalakäsitys on. Kristinusko on monoteistinen uskonto eli sen mukaan on olemassa vain yksi Jumala.

JUMALA ILMOITTAA ITSENSÄ

Kristillisen jumalakäsityksen pohja on Raamatun teksteissä. Niiden kuvaukset Jumalasta kuuluvat niin sanottuun Jumalan erityiseen ilmoitukseen. Olennaista on, että Raamatun mukaan Jumalasta voidaan tietää vain se, minkä Jumala on itse ilmoittanut ihmisille.

Perustavin ajatus Jumalasta liittyy Vanhan testamentin Mooseksen kirjojen kohtaukseen, jossa Mooses kysyy Jumalalta, kuka hän on. Jumala vastaa: ”Minä olen se, joka olen.” (2. Moos. 3:13–14) Oleminen, olemassaolo, on siten Jumalan perusolemus. Kaikki muut määritykset ovat vain joitakin piirteitä tai eri ulottuvuuksia Jumalasta. Mooseksen kirjojen mukaan vain yhden piirteen voi Jumalasta varmuudella sanoa: Hän on olemassa.

Kristinuskon mukaan Jumala ei kuitenkaan ole vain tuonpuoleisuudessa, vaan Hän on myös ihmisen maailmaan aktiivisesti vaikuttava subjekti eli toimija. Koko todellisuus, näkyvä ja näkymätön, on Jumalan luomaa. Kaikki oleminen on Jumalan tekoa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Jumala olisi sama asia kuin luonto tai että jumaluutta olisi kaikkialla. Kristinusko ei opeta panteismia, vaan sitä, että Jumala on persoona, kaiken tekijä ja alku.

JUMALAN OMINAISUUKSIA

Raamatussa ei ole yksiselitteisesti määritelty, mikä Jumala on. Esimerkiksi Uudessa testamentissa oleva kohta, jonka mukaan Jumala on rakkaus, ei ole Jumalan määritelmä, vaan vain yksi kuvaus Jumalan luonteesta. Kuvat Jumalasta liittyvät Raamatun eri tapahtumiin. Jumala on muun muassa isä, kallio, linna, tuli, paimen, voima, viisaus, valo, tulinen patsas, kuningas, tuomari: kuvauksia Jumalasta on Raamatussa paljon. Kaikki ne kertovat jonkin piirteen Jumalasta, mutta mikään niistä ei yksin riitä määrittelemään Jumalan olemusta.

Kristillisessä jumalakuvassa on käsitelty myös Jumalan ominaisuuksia. Ne jakautuvat kahteen ryhmään. Ensimmäisessä ryhmässä olevat Jumalan piirteet osoittavat, että Jumala ei rajoitu maailmaamme: Jumala on siksi ruumiiton, näkymätön, ajaton, mittaamaton, riippumaton, ikuinen ja täydellinen. Toinen ominaisuusryhmä korostaa Jumalan täydellisyyttä: Jumala on kaikkivaltias, kaikkivoipa, totuudellinen, lopullinen hyvyys ja täydellinen rakkaus.

Kristillisen käsityksen mukaan Jumala on niin suuri ja käsittämätön, ettei häntä voida vangita käsitteisiin. Jumala ei ole sidottu maailmaan, sillä hän on ajaton ja paikaton.

Tämän vuoksi esimerkiksi kuva taivaassa olevasta Jumalasta on ymmärrettävä uskonnolliseksi ilmaukseksi, ei fyysiseksi määrittelyksi. Kristinuskon mukaan sitä, millainen Jumala on, voidaan pitää uskon salaisuutena.

Keskiajalla vaikuttanut teologi ja filosofi Anselm Canterburylainen (1034–1109) luonnehti Jumalaa seuraavasti: ”Sinä et siis ollut, nimittäin eilen, etkä tule olemaan, nimittäin huomenna, vaan Sinä olet, nimittäin eilen, tänään ja huomenna. Sinä et ole paikassa etkä ajassa, vaan kaikki, mikä on, on Sinussa. Sillä mikään ei sisällä Sinua, mutta Sinuun sisältyvät kaikki.”

JUMALAN KOLMINAISUUS

Kolminaisuusopilla tarkoitetaan näkemystä, jonka mukaan Jumala on yksi, mutta ilmenee kolmena eri persoonana: Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä. Tämän niin sanotun **triniteettiopin** tausta on Raamatussa, mutta lopullisen muotoilun se sai vasta 200- ja 300-luvuilla. Kirkkoisä Tertullianus opetti 200-luvun alussa, että Jumalalla on yksi olemus, mutta kolme persoonaa. Käsitteenä persoona ei kuitenkaan tuolloin tarkoittanut samaa kuin nykyisin. Antiikin aikana persoona oli näyttelijöiden käyttämä roolihahmo tai naamari, ei yksittäisesti olemassa oleva henkilö.

Kolminaisuusopissa Jumala ei siis ole kolmesta itsenäisestä yksilöstä koostuva kokonaisuus, kolmen osan summa, vaan yksi, jolla on kolme ulottuvuutta. Tämä täsmennys tehtiin 300-luvun kirkolliskokouksissa, koska alkoi esiintyä erilaisia tulkintoja Jeesuksen ja Pyhän Hengen suhteesta Jumalaan. Joissakin tulkinnoissa Jeesusta ja Pyhää Henkeä pidettiin vain osana jumaluutta, Jumalan alapuolella olevina ”apureina”. Nikean kirkolliskokouksen hyväksymässä uskontunnustuksessa korostetaan, että Jeesus on samaa olemusta kuin Isä. Hieman myöhemmin tehtiin lisäys lännessä, että Pyhä Henki lähtee Isästä ja Pojasta.

Enkeliaihetta on käytetty paljon kristillisessä taideperinteessä. Modernissa kuva- ja valokuvataiteessa aihetta on sovellettu uusiin yhteyksiin. Jan Kaila, Eelis Sinistö. 1989.

Dogmatiikan sisältö

Teologista tutkimusta, joka tarkastelee kirkkojen oppia, kutsutaan **dogmatiikaksi**. Dogmatiikassa on kyse opin synnyn, kehityksen ja sisällön selvittämisestä, ja keskeistä on opinkohtien, **dogmien**, tutkimus. Opin kokonaisuutta puolestaan kutsutaan **dogmaksi**. Esimerkiksi luterilaisen kirkon opit Jumalan luonteesta, ihmisen pelastumisesta ja siitä, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen, muodostavat osan kirkon dogmasta.

Kun dogmatiikassa tutkitaan sitä, mitkä tekijät ovat ajan kuluessa vaikuttaneet tietyn opin syntyyn, on kyse oppihistoriasta. Sen selvittäminen edellyttää syvällistä perehtymistä kuhunkin aikakauteen, kirkon asemaan siinä ja ajassa vaikuttaneisiin filosofisiin virtauksiin. Keskeisenä mielenkiinnon kohteena ovat esimerkiksi kirkolliskokoukset, joita pidettiin ensimmäisinä kristillisinä vuosisatoina, ja joissa muotoiltiin kirkoille yhteisen uskontunnustuksen perusteet ja sisältö.

Dogmatiikka voi tutkia myös yksittäisten opinkohtien tulkintaa, esimerkiksi sitä, miksi toisissa kirkoissa opetetaan ehtoollisaineiden, leivän ja viinin, muuttumista Kristuksen ruumiiksi ja vereksi ja toisissa taas niiden pelkkää vertauskuvallista luonnetta. Voidaan tutkia myös vaikkapa yksittäisen teologin, esimerkiksi Martin Lutherin tai Philipp Melanchthonin, kirjoituksia ja ajattelua. Eri kirkkojen oppien ja niiden erilaisten tulkintojen tutkimus auttaa myös kirkkojen välisissä oppikeskusteluissa. Dogmatiikka palvelee siis ekumeniaa eli kirkkojen yhteyspyrkimyksiä.

Yleinen ja erityinen ilmoitus

Kristinusko on ns. ilmoitususkonto. Tämä tarkoittaa sitä, että Jumala on kristinuskon mukaan ilmoittanut itsensä ihmisille. Ihmisillä ei muutoin olisi mahdollisuutta tuntea Jumalaa ja uskoa häneen. Kristinuskon mukaan Jumala kertoo itsestään kahdella eri tavalla, yleisellä ja erityisellä ilmoituksella. Kun puhutaan yleisestä ilmoituksesta, sanotaan, että Jumala ilmoittaa itsensä luonnossa ja omassatunnossa. Jokainen ihminen voi ymmärtää Jumalan olemassaolon ihmetellessään luonnon suuruutta ja kauneutta. Ihminen myös erottaa oikean ja väärän toisistaan ja tuntee esimerkiksi häpeää tai syyllisyyttä tehtyään väärin.

Kristinuskon mukaan erityinen ilmoitus tarkoittaa sitä, että Jumala on ilmoittanut itsensä konkreettisesti Raamatussa ja erityisesti Kristuksessa. Jumalauskon erityinen perusta on siis Raamatun sanomassa. Kun yleinen ilmoitus sisältää ajatuksen, että kaikilla kansoilla ja kulttuureilla on mahdollisuus tuntea jumaluus, erityinen ilmoitus viestii, että kristinuskon perustana oleva Raamattu sisältää ymmärrettävimmän kuvan Jumalasta ja ihmisen pelastumisesta.

JUMALA LUOJANA, LUNASTAJANA JA PYHITTÄJÄNÄ

Kolmiyhteisen Jumalan eri persoonia kuvataan usein niillä tehtävillä, joita Isällä, Pojalla ja Pyhällä Hengellä katsotaan olevan. Tällöin ajatellaan, että Isä on luoja, Poika lunastaja ja Pyhä Henki pyhittäjä. Suomen luterilaisen kirkon Katekismuksen eli Kristinopin mukaan ”Jumala on luonut kaiken, hän on tullut kaltaiseksemme Pojassa ja hän on läsnä Pyhässä Hengessä.”

Kristillisen opin mukaan Jumala on yksi, mutta esiintyy kolmena eri persoonana: Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä. Kyyhkynen kuvaa Pyhää Henkeä, risti Jeesuksen lunastustyötä, vaaka Jumalan valtaa tuomarina. 1800-luvun maalauksessa on kuvattuna laki ja evankeliumi.

Armoistuinaiheisissa maalauksissa Isä istuu valtaistuimellaan sylissään ihmisten puolesta uhrattu Poika. Kyyhkynen on Pyhän Hengen vertauskuva. Kölnin tuomiokirkon maalaus kertoo katsojalle Jumalan vallasta ja armosta, voimasta ja rakkaudesta.

Tehtävien kautta tapahtuvassa kolminaisuuden tarkastelussa on kuitenkin se ongelma, että Jumalan persoonien ajatellaan olevan toisistaan irrallaan. Olisi helppo ajatella, että ensin oli Isä, sitten Poika ja lopuksi Pyhä Henki. Tämän tulkinnan torjumiseksi kristinuskossa korostetaankin voimakkaasti sitä, että Jumala on yksi: Poika ja Pyhä Henki olivat läsnä jo luomisessa. Tästä opista käytetään nimitystä pre-eksistenssi- eli ennaltaolemisoppi.

Pyhä Henki on se Jumalan persoona, joka vaikuttaa kirkon toiminnassa. Kristinuskon mukaan Pyhä Henki synnyttää uskoa ja pyhittää elämän. Sen kautta Jumala on läsnä tässä todellisuudessa ja kirkon toimituksissa, kuten kasteessa, ja sen vaikutuksesta syntyvät myös usko ja uskonnolliset kokemukset. Perinteiset kristilliset kirkot, kuten katolinen ja ortodoksinen kirkko, näkevät Pyhän Hengen toimivan nimenomaan kirkon pyhissä toimituksissa eli **sakramenteissa**. **Karismaattisessa kristillisyydessä** puolestaan korostetaan Pyhää Henkeä hengellisten kokemusten synnyttäjänä. Karismaattisissa liikkeissä kuten helluntaiherätyksessä näitä kokemuksia voivat olla esimerkiksi kielillä puhuminen ja profetoiminen.

Jumalan kolme persoonaa ovat kirkon opetuksen mukaan ikuisia ja äärettömiä. Mikään niistä ei rajoitu aikaan tai paikkaan. Kun kolme ääretöntä tai kolme ikuista liitetään yhteen, syntyy yksi äärettömyys, yksi ikuisuus. Kristillisen näkemyksen mukaan kyse ei siis ole monijumalaisuudesta, polyteismista.

KUVAT JUMALASTA

UE1, s.74

Koska Jumala on näkymätön ja tuonpuoleinen, transsendenttinen, ei Hänestä voida piirtää täydellistä kuvaa. Uuden testamentin mukaan kukaan ei ole koskaan nähnyt Jumalaa (1. Joh. 4:12). Kristillisessä taiteessa Jumalan kuvaamisessa onkin käytetty symboleja, vertauskuvia. Jumalan kolminaisuutta on kuvattu geometrisillä kuvioilla, kuten tasasivuisilla kolmioilla, kolmella toisiaan leikkaavalla ympyrällä tai soikiolla. Näillä on haluttu vahvistaa näkemystä Jumalan kolmen persoonan samanarvoisuudesta. Joskus kolmion sisään on piirretty silmä, joka kertoo Jumalan kaikkinäkevyydestä ja vallasta.

Kristillisessä kirkkotaiteessa kolminaisuutta on kuvattu myös maalauksin. Tällöin Isä on kuvattu valtaistuimella istuvana vanhana parrakkaana miehenä, Poika ristiinnaulittuna ja Pyhä Henki valkoisena kyyhkynä. Kuvaaminen on kuitenkin keskittynyt vertauskuvien käyttöön. Osittain tähän on syynä se, että Vanhassa testamentissa kielletään Jumalan kuvan tekeminen. Toisaalta voi kysyä, miten se olisikaan mahdollista, kun kristinuskon mukaan Jumala on ajaton ja paikaton. Hän ei siis ole sidottu samoihin ajan ja paikan ulottuvuuksiin kuin ihminen, vaikka onkin kirkon opetuksen mukaan läsnä “aina ja kaikkialla”, myös ihmisten todellisuudessa.

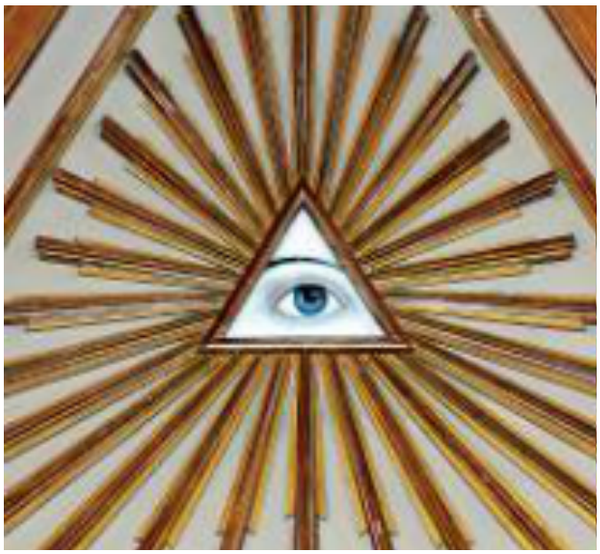

Yksi käytetyimmistä Pyhän Kolminaisuuden symboleista on tasasivuinen kolmio. Se viestii, että Jumalan kolme persoonaa, Isä, Poika ja Pyhä Henki, ovat yhtä vahvoja ja muodostavat yhden kokonaisuuden, yhden Jumalan. Silmä kolmion keskellä kertoo Jumalan kaikkinäkevyydestä ja -tietävyydestä, Jumalan vallasta ja voimasta.

Tehtävät

1. **Mikä on luvun tärkein lause? Perustele valintasi.**
2. **Oletetaan, että Jumalan olemassaolo todistettaisiin aukottomasti. Pohdi, mitä siitä seuraisi.**
3. **Lue alla olevat sitaatit.**
   a) Mitä eri näkökulmia ajatuksista löytyy jumalauskon syntymiselle?
   b) Mikä sitaateista on lähimpänä omaa ajatteluasi? Miksi?

”Jumala tunnetaan parhaiten olemalla tuntematta häntä.”
– Augustinus–

”Voin kertoa teille, että Jumala on olemassa, koska keskustelin hänen kanssaan tänä aamuna.”
–Billy Graham–

”Kunpa Jumala antaisi minulle merkin! Tallettaisi esimerkiksi sievoisen summan rahaa nimelleni Sveitsin pankkiin.”
–Woody Allen–

”Sen, mitä Jumalasta voidaan tietää, he kyllä voivat nähdä. Onhan Jumala ilmaissut sen heille. Hänen näkymättömät ominaisuutensa, hänen ikuinen voimansa ja jumaluutensa, ovat maailman luomisesta asti olleet nähtävissä ja havaittavissa hänen teoissaan.”
– Paavali– (Room. 1:19–20)

”Hän on Aabrahamin, Iisakin Jumala, Jaakobin Jumala, ei filosofien eikä oppineiden Jumala.”
–Blaise Pascal–

41. Kristinuskon käsitys ihmisestä

Yksi ihmisen peruskysymyksistä koskee häntä itseään: Kuka olen, mikä olen, mikä on tehtäväni ja tarkoitukseni maailmassa ja miten minun tulisi elää muiden ihmisten kanssa? Ihminen siis kysyy oman olemassaolonsa, eksistenssinsä, perusteita. Ihmiskuvalla tarkoitetaan kokonaisnäkemystä ihmisen olemuksesta ja merkityksestä. Kaikissa maailmankatsomuksissa ja uskonnoissa on näkemys siitä, mikä ihmisen asema todellisuudessa on. Myös eri tieteet selittävät ihmisen luonnetta omista lähtökohdistaan käsin.

JUMALAN KUVA

Kristinuskon ihmiskuvan perusta on Vanhan testamentin alkukertomuksissa. Kahdessa eri luomiskertomuksessa kuvataan ihmisen alkuperää, ja molempien sanoma on sama: ihminen on Jumalan luoma olento. Ensimmäisen luomiskertomuksen mukaan (1. Moos. 1:1–2:4) Jumala loi ensin maailman ja sitten ihmisen omaksi kuvakseen. Tämän jälkeen luomiskertomus jatkuu uudenlaisena versiona (1. Moos. 2:4–25): Jumala luo ensin ihmisen ja vasta sen jälkeen luonnon tämän ympärille. Kristillisen ajattelun mukaan yhteistä kertomuksille on se, että ihminen on Jumalan teko. Niissä korostuu ajatus siitä, että kaikki muu luonnossa on luotu ihmistä varten. Luomiskertomusten kuva maailmasta on siten hyvin ihmiskeskeinen, **antroposentrinen**.

Ihmisessä oleva Jumalan kuva on herättänyt teologien keskuudessa keskustelua. On esitetty teorioita, että sillä tarkoitetaan kaikkien ihmisten ulkonaista samankaltaisuutta, kehollisuutta. Tällöin käsite ‘kuva’ on tulkittu hyvin kirjaimellisesti. Toisissa selityksissä kyse on ihmisen henkisyydestä, hänen sielustaan. Jotkut taas pitävät omaatuntoa Jumalan kuvana. Selvää on, että luomiskertomuksen käsite ‘Jumalan kuva’ on monitulkintainen. Siksi kirkoissa on korostettu, että kuvana oleminen tarkoittaa ihmisen ja Jumalan suhdetta. Kristinuskon mukaan kaikista luoduista vain ihmisellä on mahdollisuus olla yhteydessä Jumalaan ja vuoropuhelussa hänen kanssaan.

NAINEN JA MIES

Luomiskertomukset sisältävät ajatuksen, jonka mukaan ihmiset on luotu miehiksi ja naisiksi. Tätä voidaan tarkastella monelta eri kannalta. Yksi näkökulma korostaa, että sukupuolisuus ja seksuaalisuus ovat osa Jumalan kuvaa ja luomistyötä ja sellaisinaan hyviä asioita. Toisen näkökulman mukaan vain mies ja nainen voivat luoda kestävän parisuhteen. Tämä näkökohta on nostettu esille keskus-

Lukas Cranach vanhemman (1472–1553) maalauksessa Aadam ja Eeva näkyy jo, kuinka paratiisiin, ihanaan alkutilaan, on luikertelemassa käärme, joka houkuttelee ihmiset rikkomaan Jumalan tahtoa.

telussa oikeudesta solmia parisuhde samaa sukupuolta olevien kesken. Luomiskertomusten avulla on myös perusteltu sitä esimerkiksi katoliselle kirkolle tyypillistä kantaa, että raskaudenehkäisy ei ole sallittua, koska se on puuttumista Jumalan luomistyöhön.

Luomiskertomuksen kuvausta, jossa nainen luodaan miehen kylkiluusta, on käytetty perusteluna miehen ja naisen epätasa-arvolle, vaikka raamatunaikaisessa kulttuuriympäristössä kylkiluu oli kumppanuuden ja tasa-arvon vertauskuva. Luomiskertomuksilla on siis perusteltu hyvin erilaisia näkökantoja. Yhden tulkinnan mukaan luomiskertomusten ajatus ihmisistä miehinä ja naisina kuvaa sitä, että ihmisen tarkoitus on lisääntyä ja jatkaa sukua. Luomistyö siis jatkuu uuden, syntyvän elämän myötä.

AINETTA JA HENKEÄ

Jo Raamatun luomiskertomuksissa lähdetään ajatuksesta, että ihminen on sekä ainetta että henkeä. Uuden testamentin synnyn aikoihin erottelu korostui. Joissakin tuon ajan kristillisissä suuntauksissa ruumis nähtiin pahana ja henki hyvänä, joten ihmisen tuli keskittyä hengen kehittämiseen ja ruumiin kurittamiseen. Askeettisen liikkeen ääripää viljeli tätä näkemystä. Toisaalta joissakin antiikin ajan kaupungeissa oli opettajia, joiden mukaan ruumiin ylettömätkään nautinnot eivät saastuttaneet sielua, koska henki ja ruumis olivat toisistaan erillään.

Apostoli Paavali torjui molemmat ääripäät. Hänen opetuksensa mukaan ihminen on hengen, sielun ja ruumiin muodostama kokonaisuus. Tämä ajatus on luomiskertomusten ohella kristillisen ihmiskuvan perusta. Paavali opetti, että ihmisen tulee nähdä kehonsa luomistyönä ja siten arvokkaana ja että sielu ja henki ovat tarpeellisia uskonnollisen elämämme kannalta. Kristillinen ihmiskuva ei siis alleviivaa yhtä ihmisen ulottuvuutta vaan korostaa koko ihmisen eheyttä. Kristinuskon mukaan ihminen on joka solullaan Jumalan tekoa (ruumis), hän on kokonaan Jumalan omaisuutta (sielu) sekä täysin Jumalasta riippuvainen (henki). Ihmistä ei siis olisi ilman Jumalan tahtoa. Ihminen on kristillisen käsityksen mukaan kokonaisuutena ikuinen olento. Tämä näkyy muun muassa siinä, että kristinuskossa puhutaan ruumiin ylösnousemuksesta. Jumalan uskotaan voivan herättää kaikki kuolleet kokonaisina olentoina viimeiselle tuomiolle.

Michelangelon (1475–1564) suurtyön, Sikstiiniläiskappelin kattofreskon, keskellä on kohtaus, jossa Aadam luodaan. Jumalan ja ihmisen käsi koskettavat toisiaan.

SUHDE TOISIIN IHMISIIN JA LUONTOON

Kristillisen ihmiskuvan mukaan ihminen ei ole yksin tässä maailmassa. Jumalasuhteen lisäksi hänellä on kaksi muuta tärkeää suhdetta: toiset ihmiset ja luonto. Ihmisen on kohdattava Jumala nöyrästi ja nähtävä toiset ihmiset tasavertaisina kumppaneina. Tärkeintä on lähimmäisenrakkaus. Suhde Jumalaan ja lähimmäisiin on ytimekkäästi kiteytetty rakkauden kaksoiskäskyssä: "Rakasta Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistäsi niin kuin itseäsi."

Muiden ihmisten lisäksi meillä on vastuu myös ympäristöstä, luonnosta. Luomiskertomusten opetuksessa korostuu ihmisen erityinen asema luonnossa: ihmisen tehtävänä on "viljellä ja varjella" luontoa. Tämän on katsottu tarkoittavan kahta asiaa. Toisaalta meillä on oikeus hyödyntää luontoa eikä meidän tarvitse antautua luonnon armoille. Tämän ajatuksen on vuosisatojen ajan nähty oikeuttavan luonnon hyväksikäytön. Toisaalta meidän on pidettävä huolta ympäristöstä. Jälkimmäinen ohje on järkevä jo siitäkin syystä, että ihmisen tulevaisuus on kiinni hänen ympäristöstään. Tämän vuoksi kirkot ovat viime aikoina alkaneet korostaa enemmän luonnon varjelua.

JUMALAN KUVAN SÄRÖT

Kristilliseen ihmiskuvaan kuuluu muutakin kuin näkemys ihmisestä Jumalan luomana, lähimmäistä rakastavana sekä luontoa viljelevänä ja varjelevana olentona. Luomiskertomuksia seuraa toinen alkukertomus, syntiinlankeemus (1. Moos. 3). Kertomuksessa kuvataan, kuinka luomistyössä syntynyt tasapaino, harmonia, rikkoontui. Perustulkinnan mukaan ihminen ei halunnut tyytyä asemaansa Jumalan luomana olentona vaan halusi kohota Jumalan kaltaiseksi ja menetti sen takia paratiisin.

Syntiinlankeemuskertomuksen tulkinnassa kristilliseen ihmiskuvaan tulee uusi ulottuvuus: pahuus. Kristinuskon mukaan pahuus on ihmisen luonteeseen kuuluva peruspiirre, josta käytetään nimitystä **synti** tai syntisyys. Se tarkoittaa, että ihmisen ja Jumalan suhde särkyi. Jos suhde voitaisiin palauttaa ennalleen, ihminen voisi palata paratiisiin. Koska ihminen ei peruspiirteensä, pahuutensa, vuoksi voi suhdetta kuitenkaan palauttaa, tarvitaan Jumalan toimia. Jeesuksen ristinkuolema ja ylösnousemus korjasivat ihmisen ja Jumalan väleihin tulleen särön. Kristinuskon perusopetus Jeesuksesta Kristuksesta liittyy siten läheisesti kristilliseen ihmiskuvaan.

Ihmisen arvo on mittaamattoman suuri. Se perustuu toisaalta siihen, että ihminen on Jumalan luoma ja toisaalta siihen, että Jeesus kuoli ihmisten puolesta. Jeesuksen uhrikuolema nähdään Jumalan suuren armon ja rakkauden osoituksena ihmistä kohtaan.

Tehtävät

1. **Laadi käsitekartta tai piirrä kuva kristillisestä ihmiskäsityksestä.**
2. **Mitä tarkoittaa kristillisen dogmatiikan mukaan ajatus, että ihminen on Jumalan kuva?**
3. **a) Lue oheinen Eeva Kilven runo luomisesta ja pohdi, mitä se kertoo ihmisestä.**
   b) Vertaa runoa Raamatun luomiskertomuksiin.

Kun Jumala kuudentena päivänä loi ihmisen,
hän oli jo aivan näännyksissä
eikä tomu muuttunut hänen käsissään eläväksi
niin kuin se oli muuttunut hänen ollessaan
voimissaan
ja luodessaan valon, kasvit ja eläimet.
Hänen täytyi antaa tekohengitystä tomulle
ennen kuin se alkoi jotenkuten pihistä
eikä siitä koskaan tullut mitään kunnollista
luomusta,
ei sellaista itsestäänselvää voimakasta olemista
niin kuin kasvien ja eläinten.
Jumala oli hyvin tyytymätön itseensä
ja rangaistakseen kyvyttömyyttään
hän nimesi tämän viimeisen tekonsa omaksi
kuvakseen.
Näin rujo minä todellisuudessa olen,
hän ajatteli.
Ja hänen oli käytävä lepäämään.

Eeva Kilpi, Animalia. 1987.

---

42. Kristillinen pelastuskäsitys

Uskontojen pelastuskäsityksillä ymmärretään niitä oppeja, jotka kertovat, mitä ihmiselle tapahtuu kuoleman jälkeen ja miten hänen tulisi toimia saavuttaakseen mahdollisimman hyvin uskonnon opettamat ihanteet. Uskonnoissa pelastuminen voi merkitä esimerkiksi sitä, että ihminen vapautuu jälleensyntymien kierrosta, hänen olemassaolonsa lakkaa tai hän saavuttaa ikuisen yhteyden jumalan kanssa. Kristinuskossa pelastuminen ymmärretään niin, että ihmisessä oleva Jumalan kuva lopulta eheytyy. Ihminen saavuttaa kyvyn rakastaa Jumalaa ja toisia ihmisiä. Pelastuminen alkaa siis jo eläessä, ei vasta kuoleman jälkeen.

SYNTI JA IHMINEN

UE2, s.99

Synti on uskonnollinen käsite, jonka yksiselitteinen määrittäminen on vaikeaa. Syntiä on jaoteltu monin eri tavoin. Synnin käsite on jaettu esimerkiksi **perisynniksi** ja **tekosynniksi**. Perisynnin on luterilaisuudessa katsottu selittävän ihmisen pahuutta. Ihmisen pahuus näkyy yksittäisinä pahoina tekoina, joita nimitetään tekosynneiksi.

Kirkkoisä Augustinus muotoili 300-luvulla opin peri- eli alkusynnistä taistellessaan muita opillisia näkemyksiä vastaan. Augustinuksen mukaan syntisyys on jokaisen ihmisen olemukseen kuuluva perusominaisuus, joka tuli ihmiseen syntiinlankeemuksen seurauksena. Synti ilmenee sekä ihmisen perusolemuksessa että tahdossa. Augustinusta lainaten ”ihminen ei voi olla tekemättä syntiä”.

Syntiinlankeemuskertomuksen mukaan ihminen karkotettiin Jumalan yhteydestä, paratiisista, kun hän oli pyrkinyt nousemaan luojansa kaltaiseksi eikä tyytynyt olemaan luotu. Ihmisen syntisyydessä on kyse siitä, ettei hänen sydämensä ja mielensä ole kiinnittynyt riittävästi Jumalaan. Perisyntiä kantavan ihmisen jumalasuhde on särkynyt. Synti on siten ”sydämen luopumista Jumalasta”.

Kirkon perinteisen opetuksen mukaan perisynti merkitsee sitä, että ihminen on kuolevainen ja altis kärsimyksille. Perisynti vaikuttaa myös ihmisen sieluun: pahuuskin kuuluu ihmisen olemukseen. Perisynnin lisäksi on kuitenkin olemassa tekosyntejä, tekoja, jotka rikkovat Jumalan antamia käskyjä vastaan. Syntiä ei kuitenkaan voi ymmärtää

Tietäjien vierailu vastasyntyneen Jeesuksen luona oli suosittu aihe renessanssin aikana. Sandro Botticellin (1445–1510) vuonna 1475 maalaamassa teoksessa tietäjiksi on kuvattu firenzeläisen mahtisuvun, Medicien, edustajia. Taiteilija on ikuistanut itsensä keltaiseen asuun teoksen oikeaan reunaan.

luterilaisen kirkon opetuksen mukaan vain yksittäisiä tekoja ja vääriä valintoja tarkastelemalla. Synnissä on perimmältään kyse itserakkaudesta eli siitä, että ihminen ei rakasta toista ihmistä eikä Jumalaa muuten kuin omaa hyötyään tavoitellen. Pelastumisessa on viime kädessä kyse siitä, miten ihminen kykenisi irtautumaan itsekeskeisyydestä, voittaisi synnin vallan, ja löytäisi itsestään uudelleen alkuperäisen Jumalan kuvan. Kirkon opetuksen mukaan ihminen tarvitsee pelastumiseen turvautumista Jeesukseen Kristukseen.

Katolisen kirkon opetuksessa on jo 600-luvulta lähtien ollut myös **kuolemansynnin** käsite. Kuolemansynti rikkoo kirkon opetuksen mukaan ihmisen suhteen Jumalaan ja toisiin ihmisiin. Perinteisesti näiksi vakaviksi synneiksi on luettu ylpeys, ahneus, kateus, vihamielisyys, hekumallisuus, mässäily ja hengen velttous.

Ympäristön saastuttamista, geenimanipulaatiota, ylenpalttista vaurauden keräämistä ja köyhyyden aiheuttamista on katolisen kirkon piirissä pidetty esimerkkinä nykyajan yhteisöllisistä synneistä.

KRISTUS IHMISENÄ JA JUMALANA

UE2, s.100

Uudesta testamentista löytyy ajatus Jeesuksen ”tosi ihmisyydestä”. Synoptisten evankeliumien eli Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan mukaan Jeesus sai Jumalan Pojan tehtävän kasteessa. Näin ihmisestä tuli Kristus. Jeesus edustaa uutta mallia ihmisille. Kristinuskon mukaan hän on täydellinen Jumalan kuva, jonka kautta pelastus on tullut maailmaan.

Varhaisessa kristikunnassa keskusteltiin paljon jännitteestä, joka vallitsi Jeesuksen jumaluuden ja ihmisyyden välillä. Jos Jeesus olisi vain Jumala, ei hänen kuolemansa ja ylösnousemuksensa voisi toimia esikuvana ihmiselle. Mutta jos Jeesus oli pelkkä ihminen, ei kuolema silloinkaan olisi erityinen teko, sillä jokainen ihminen kuolee. Jo varhaiskirkossa päädyttiinkin näkemykseen Jeesuksen **kahdesta luonnosta**: tosi ihminen – tosi Jumala. Jeesus oli siis samalla kertaa sekä ikuinen Jumala että ristillä riippuva ihminen, Jeesus Nasaretilainen.

Palermossa sijaitsevassa teoksessa, Kristus maailman valo, Jeesuksen käsien asento sekä kirja kuvaavat häntä suurena opettajana.

OPPI KRISTUKSESTA

Jeesus Jumalan poikana on osa Pyhää Kolminaisuutta. Hänen ihmiseksi tulemisensa, **inkarnoitumisensa**, osoitti kristillisen opin mukaan, että Jumalan suunnitelma maailmaa varten olikin pelastussuunnitelma. Jumalan tahto on, että ihminen vapautuu synnistä ja pelastuu.

Kristologiaksi nimitetään niiden oppien kokoelmaa, jotka selittävät, mikä on Jeesuksen suhde ihmisyyteen, miten Jumalan Poika saattoi pelastaa maailman. Teologisessa perinteessä on kahdenlaista kristologiaa. **Korotuskristologian** mukaan Jumala on ”korottanut” Jeesuksen pelastavaksi Messiaaksi; Jumala on tehnyt ihmisestä pelastavan olennon. **Kaksivaihekristologiassa** puolestaan korostetaan sitä, että Jeesus oli samalla kertaa sekä ihminen että jumala.

LUTERILAINEN VANHURSKAUTTAMISOPPI

Luterilaisessa kirkossa käytetään Jeesuksen pelastusteon yhteydessä usein käsitettä ’vanhurskauttaminen’, jonka avulla pohditaan, riittääkö pelkkä usko Jumalaan vai tarvitaanko tekoja. Vanhurskauttaminen liittyy myös ajatukseen, että syntiinlankeemuksessa tuhoutunut ihminen tehdään uudeksi.

Lutherin mukaan lankeemuksessa tuhoutuivat paitsi ihmisen ja Jumalan suhteet myös ihmisen koko olemus. Tämän vuoksi ihmisessä ei ole mitään, mikä tekisi hänet kelpaavaksi Jumalalle eli vanhurskaaksi. Usko Kristukseen

muuttaa kuitenkin tilanteen olennaisesti. Ihmisen syntisyys ei häviä uskolla, mutta Jumala ei näe ihmisen syntisyyttä, koska hän näkee uskovassa ihmisessä olevan Kristuksen. Ihminen ikään kuin kietoutuu Kristuksen suojiin ja välttää Jumalan oikeutetun vihan syntiä kohtaan. Uskossa on siis itse Kristus läsnä.

Uskon avulla ihminen pystyy toimimaan epäitsekkäästi toisen ihmisen hyväksi. Uskoon liittyy saumattomasti siksi myös rakkaus. Toisen asemaan asettuminen ei ole kuitenkaan helppoa. Lutherin mukaan ihminen onkin koko elämänsä samalla kertaa sekä syntinen että vanhurskas.

PELASTUMINEN ARMOSTA, ILOISELLA VAIHTOKAUPALLA

Lutherin ristin teologiassa korostuu ajatus, jonka mukaan Jumala osoitti vahvuutensa heikkouden kautta. Jumala samastui Jeesuksessa ihmisen osaan ja kärsimykseen, ja siksi ihminen voi luottaa Jumalaan. Kyseessä on Lutherin mukaan niin sanottu iloinen vaihtokauppa, jossa ihminen antaa Jumalalle syntinsä ja rikkinäisyytensä ja saa vastalahjaksi pelastuksen. **Iloisen vaihtokaupan** eli uskon salaisuuden kautta kristitty tulee osalliseksi Kristuksen kohtalosta. Kristuksen kuolema on syntiselle kuolema hänen itserakkaudestaan ja vastaavasti Kristuksen ylösnousemus on myös syntiselle voitto kuolemasta ja lupaus uudesta elämästä.

Paavalin, Augustinuksen ja Lutherin opetukset pelastuksesta ovat yhteneväiset. Ihminen pelastuu heidän mukaansa yksin armosta, yksin uskosta, yksin Kristuksen kautta. Armo tarkoittaa sitä, että ihminen ei omilla teoillaan voi ansaita pelastusta ja vapautusta synneistä. Lahjana saatu usko on viime kädessä Jumalan suuren rakkauden merkki. Hyvät teot eivät Lutherin mukaan ole tarpeettomia, mutta pelastuksen kannalta ne ovat riittämättömiä.

KRISTUS SOVITTAJANA JA LUNASTAJANA

Lutherin ajatukset rakentuivat vahvasti niin sanotun latinalaisen, läntisen sovitusopin pohjalle. Sen mukaan Kristuksen työtä tarkastellaan sijaiskärsimyksen näkökulmasta. Ihminen on syyllinen, mikä vaatii sovituksen. Sovitusopissa käytetään paljon juridista sanastoa: läntisessä perinteessä puhutaan syyllisyydestä, rangaistuksesta, tuomiosta ja sovituksesta.

Idän kristillisyydessä Jeesuksen pelastusteko nähdään puolestaan lunastuksen näkökulmasta. Ihmisen pelastuminen ei perustu siihen, että Jeesuksesta tehdään sovitusuhri, vaan siihen, että Jumala rakastaa maailmaa niin paljon, että antaa oman poikansa kuolla. Sovituksessa on kyse uhrista, jolla ihmisen syntisyys sovitettiin; lunastuksessa koko maailma otettiin jumalallisen rakkauden piiriin.

Tehtävät

1. **Tee luvusta itsellesi muutaman käsitteen muistilista kertausta varten. Miten käsitteet liittyvät toisiinsa?**
2. **Luther kirjoittaa: ”Siellä missä on yksin järki ja rehelliset, hurskaat ihmiset, siellä todistetaan hurskaus vain siten, että osataan nyrpistää nokkaa syntiselle.”**
   a) Mitä mieltä olet Lutherin ajatuksesta?
   b) Mitä on tekopyhyys?
   c) Millaista lähimmäisenrakkauden mielestäsi pitäisi olla?
3. **Pelastuksesta käytetään Raamatussa useita nimityksiä: rauha, vapahdus, apu, turva, armo. Pohdi, mitä eri nimitykset kertovat pelastuksesta.**

43. Eskatologia – oppi lopusta

Kaikkia Lähi-idässä syntyneitä uskontoja – juutalaisuutta, kristinuskoa ja islamia – yhdistää ajatus ajan lineaarisuudesta. Aika ei toista itseään, eivätkä aikakaudet kierrä päättymätöntä kehää, vaan maailma on kerran luotu, ja kerran se tuhoutuu. Eskatologialla tarkoitetaan oppia lopun ajoista ja maailmankaikkeuden päätöksestä. Termi tulee kreikan kielen sanasta 'ta eskhata', joka tarkoittaa viimeisiä aikoja ja tapahtumia. Eskatologian mukaan koko todellisuus lakkaa kerran olemasta samoin kuin jokainen yksittäinen ihminenkin. Ihmisen kuolema on yksilön oman elämän eskatologinen tapahtuma, maailmanloppu koko todellisuuden.

TAUSTA VANHASSA TESTAMENTISSA

Kristillisen **eskatologian** juuret ovat juutalaisessa **messiasodotuksessa**. Vanhan testamentin tulevaisuuskuvaan sisältyy ajatus pelastavasta Herran palvelijasta, joka tuo tullessaan voiton. Vanhan testamentin nuoremmissa teksteissä korostuu ajatus ihmisten ylösnousemuksesta maailmanlopussa. Tämä ajatus ei siis ole Raamatun vanhinta aineistoa.

Vanhan testamentin profeettakirjallisuudessa julistetaan varoituksen sanoja vallitsevista tavoista ja teoista. Kaava on hyvin pelkistetty: jos teette parannuksen, Jumala armahtaa ja tuhon uhka väistyy. Raamatun profetiat liittyvät yksittäisiin tapahtumiin ja ajankohtiin. Esimerkiksi Jesajan ja Jeremian kirjoissa ennustetaan Jerusalemin tuhoa, joka toteutui, kun Babylonia hyökkäsi Juudaan v. 587. Sen sijaan apokalypseissa eli ilmestyskirjoissa on peiteltyä ja vertauskuvallista kerrontaa tulevaisuudesta. Apokalyptisen kirjallisuuden, kuten Johanneksen ilmestyksen, tulkinta onkin vaikeaa. Näissä teksteissä tulevaisuutta tarkastellaan koko luonnon ja maailman näkökulmasta. Apokalyptisissä teksteissä maailmanhistoria jaetaan usein toisiaan seuraaviin jaksoihin tai aikakausiin, ja maailma on tyypillisesti hyvän ja pahan taistelukenttä. Apokalyptisten tekstien maailma on siis dualistinen eli kaksijakoinen.

Giotton (1266–1336) maalauksessa Viimeinen tuomio on kuvattu valtaistuimella istuva Kristus, joka jakaa tuomioita: toiset pääsevät taivaaseen, toiset tuomitaan kadotukseen.

UUDEN TESTAMENTIN ESKATOLOGIA

Uudessa testamentissa lopun aikojen odotus on vahva. Evankeliumeissa kerrotaan Jeesuksen puhuneen tulossa olevasta 'Jumalan valtakunnasta', jossa paha on kukistettu ja vapautus koittaa niille, jotka ovat olleet vapautta vailla. Ennen tätä pahan kerrotaan kuitenkin saavan viimeisen mahdollisuutensa. Esimerkiksi Matteuksen evankeliumi (luvut 24–25)

antaa ymmärtää, että ne, jotka kestävät pahan viimeisen iskun, saavat kokea onnellisten aikojen alkavan. Monet Uuden testamentin tekstit osoittavat ensimmäisten kristittyjen uskoneen, että Jeesuksen toinen tuleminen ja maailmanloppu olivat lähellä. Tähän uskottiin uusissa seurakunnissa voimakkaasti. Esimerkiksi Paavalin kirjeissä korostus on vahva: koska maailmanloppu tulee pian, ei ole syytä tehdä suuria yhteiskunnallisia muutoksia. Paavali ei esimerkiksi vaatinut orjien vapauttamista (ks. esim. Ef. 6: 5–9). Kun kävi selväksi, että maailmanloppu viipyi. Siitä ja viimeisistä ajoista syntyi uusia oppeja.

Uudessa testamentissa korostuu ns. **nykyisyyseskatologia**. Sen mukaan Kristukseen uskova elää jo nyt iankaikkista elämää, ja se, joka ei usko, on jo nyt tuomittu. Toisaalta esimerkiksi Johanneksen evankeliumissa tämän ajatuksen rinnalla puhutaan tulossa olevasta tuomiosta, jonka jälkeen alkaa iankaikkisuus. Luukkaan evankeliumissa puolestaan kuvataan eskatologisia kaaria, joiden mukaan aika on jaettu kolmeen vaiheeseen: ensimmäinen aikakausi alkoi maailman luomisesta ja päättyi Jeesuksen kuolemaan ja ylösnousemukseen, nyt eletään seurakunnan ja kirkon aikaa, joka päättyy Jeesuksen toiseen tulemiseen, **paruusiaan**. Sen jälkeen tulee viimeinen tuomio ja alkaa pelastuksen aika.

Dante Alighierin Jumalaisen näytelmän Gustave Doren kuvituksessa ihminen matkaa kohti helvettiä.

VIIMEINEN TUOMIO JA MAAILMANLOPPU

Kristillisessä julistuksessa viimeistä tuomiota on käytetty myös pelon lietsomiseen, vaikka raamatulliset ainekset ovat vähäiset. Raamatussa tyydytään vain toteamaan, että kerran aika päättyy ja Jumala tuomitsee kaikki ihmiset, niin elävät kuin kuolleetkin. Tuomion seurauksena alkaa ikuinen pelastuksen tai kadotuksen aika. Evankeliumissa Matteuksen mukaan (Matt. 25) kerrotaan, että viimeinen tuomio on monelle yllätys. Ne, jotka uskoivat pelastuvansa, eivät pääsekään taivaaseen ja päinvastoin. Kirkkojen opetukset viimeisistä ajoista ovat Raamatun tekstien tulkintaa. Kirkkojen parissa on suhtauduttu vaihtelevasti siihen, pitääkö ja voiko maailmanloppua ennustaa: joissakin yhteisöissä lasketaan Raamatun pohjalta tarkkoja ennustuksia, kun taas toisissa yhteisöissä tällaista ennustamista pidetään turhana ja jopa haitallisena.

Luterilainen kirkko ei hyväksy **tuhatvuotisoppia**, jonka mukaan maailmanlopulla Saatana sidotaan tuhanneksi vuodeksi ja pyhät hallitsevat maailmaa. Kun tuhat vuotta on kulunut, paha valtaa maailman ja pyhät nousevat taivaaseen. Tämän niin sanotun millenialismin juuret ovat Johanneksen ilmestyksessä (Ilm. 20:1–6). Luterilainen kirkko torjuu myös sen ajatuksen, että viimeisellä tuomiolla kaikki palautettaisiin tilaan, joka vallitsi ennen syntiinlankeemusta ja joka mahdollistaisi pelastumisen. Kirkon mukaan ne, jotka eivät usko Jumalaan, joutuvat kadotukseen.

Luterilaisen kirkon opetus viimeisistä ajoista on niukkaa. Suomen luterilaisen kirkon Katekismus tyytyykin toteamaan: ”Jeesus on luvannut, ettei yksikään, joka uskoo häneen, milloinkaan kuole. Ne, jotka luottavat Jumalaan, elävät iankaikkista elämää jo tässä ajassa.”

PELASTUS JA KADOTUS – TAIVAS JA HELVETTI

Kristinuskon mukaan viimeisellä tuomiolla ihmisille annetaan joko ikuinen pelastus tai kadotus. Pelastuksesta käytetään usein käsitettä ’taivas’. Vanhassa testamentissa taivas tarkoittaa puhtaasti uskonnollista käsitettä. Taivas ei ole yksittäinen paikka, koska Jumala ei ole sidottu paikkaan eikä aikaan. Siellä missä on Jumala, siellä on taivaskin. Kristinuskon mukaan pelastus tarkoittaa ikuista yhteyttä Jumalaan, sitä, että ihminen, Jumalan kuva, on tekijänsä luona. Raamatussa on kuitenkin myös vertauskuvallisia kuvauksia taivaasta: paratiisi eli puutarha, hääjuhla, loistelias kaupunki, lepopaikka, pyhä vuori. Yhteistä kuvauksille on, että taivas on tila, jossa ei ole kärsimystä ja kipua. Se on Jumalan luoma uusi maa ja uusi taivas, jossa ei ole pahuutta.

Kadotukseen tuomituille on varattu helvetin tila, joka tarkoittaa ikuista eroa Jumalasta. Helvetin kuvauksia on Raamatussa varsin vähän ja nämäkin lähinnä Uudessa testamentissa. Kyse on pahan läsnäolosta ja Jumalan poissaolosta. Raamatussa käytetään kadotuksesta joskus käsitettä Gehenna, joka oli Jerusalemin haiseva kaatopaikka. Tällä vertauskuvalla haluttiin korostaa sitä, että kadotus on totta silloin, kun ihminen unohdetaan ja hän käy tarpeettomaksi. Uudessa testamentissa helvettiä kuvataan esim. Matteuksen evankeliumissa ikuisena tulena (Matt. 25:41). Keskiajalla helvetin kuvaukset saivat lisäväriä; tulimeri, rikin katku ja raastava kärsimys liitettiin helvettiin.

Kristillisen opetuksen mukaan taivas ja helvetti eivät ole yksittäisiä paikkoja. Ne eivät ole myöskään aikaan sidottuja, koska kyse on ikuisuudesta. Ihmisen onkin mahdotonta järjellä ymmärtää ja käsittää pelastuksen ja kadotuksen tilaa. Kyse on uskon asiasta.

Tehtävät

1. **Kristinuskossa aikakäsitys on lineaarinen, esimerkiksi hindulaisuudessa puolestaan syklinen. Miten selittäisit hindulle kristillisen käsityksen maailmanlopusta?**
2. **Pohdi, miksi tulevaisuus ja maailmanloppu kiehtovat ihmistä.**

IHMISEN ELÄMÄN-KYSYMYKSET

44. Näkökulmia elämän tarkoitukseen, kärsimykseen ja kuolemaan

Hääkulkue Senegalissa.

44. Näkökulmia elämän tarkoitukseen, kärsimykseen ja kuolemaan

Uskonnot ja useimmat muutkin elämänkatsomukset pyrkivät vastaamaan kysymykseen elämän mielekkyydestä. Miksi juuri minä olen olemassa, mikä on minun elämäni tarkoitus? Myös kysymykset kärsimyksen syistä ja kuoleman merkityksestä ovat tuttuja kaikille uskonnoille.

NUORTEN ARVOT

Tutkimukset osoittavat, että nuorten arvoihin vaikuttavat monet tekijät. Yhteiskunnassa ei ole yhtä yhtenäistä ajattelutapaa tai auktoriteettia, joka ohjaisi valintoja. Esimerkiksi koti, koulu, ystäväpiiri, erilaiset alakulttuurit ja internet vaikuttavat nuoriin. Nykyisin jokainen saa ja joutuu valitsemaan arvonsa itse. Arvojen sirpaloitumisesta huolimatta on huomattu, että nuorten arvoista löytyy myös yhdenmukaisuutta. Suuri osa pitää tärkeänä sitä, että yhteiskunta pitää huolta heikompiosaisista. Samoin tärkeänä pidetään tieteen edistystä. Toisaalta moniarvoisuus näkyy selvästi siinä, miten nuoret suhtautuvat esimerkiksi monikulttuurisuuteen, maahanmuuttopolitiikkaan ja ympäristökysymyksiin.

Arvot koetaan tunteina. Esimerkiksi ilo ja epätoivo ovat arvojen tuntemisen kokemuksia. Tutkimusten mukaan lapset kokevat voimakasta surua luonnon ja eläinten sorrosta. Arvot myös ohjaavat ihmisen toimintaa. Jos ihminen on tietoinen omista arvoistaan, hän yleensä pyrkii toimimaan niiden mukaisesti. Esimerkiksi monen kotiäidin mielestä lasten kasvattaminen on tärkeämpää kuin urakehitys.

Ihminen pohtii arvoja, jokapäiväisten asioiden syvempiä merkityksiä ja tekee mielekkäitä valintoja. Pohdinnat elämän mielekkyydestä ja tarkoituksesta ovat osa ihmisen spiritualiteettia.

KRISTINUSKON NÄKEMYS

UE1, s.26

Kun uskonnot vastaavat kysymykseen elämän mielekkyydestä, ne lähtevät liikkeelle ajatuksesta, jonka mukaan jokainen ihminen syntyy toteuttamaan jotakin olemusta, **essentiaa**. Elämän tarkoitus on siis valmiina, ja ihmisen elämä on tämän tarkoituksen toteuttamista. Juutalais-kristillisen perinteen mukaan ihminen on Jumalan kuva ja elämän tarkoitus on toteuttaa ihmisessä olevaa Jumalan kuvaa. Usko on se avain, jolla syntiin langenneen

© Kuvasto 2014

© Kuvasto 2014

Oman elämän mielekkyys ja tarkoitus löytyy monien mielestä ainoastaan elämällä. Lukuisat taiteilijat kuvaavat elämänkaartaan omakuvin, joista jälkipolvet yrittävät tulkita taiteilijan mielenmaisemaa. Yllä kaksi Kalervo Palsan monista omakuvista: Seitsenvuotias 1967–1969 ja Juopuneena 1969. Palsan elämää varjosti runsas alkoholinkäyttö. Alkoholiongelmaan liittyy usein elämän mielekkyyden katoaminen ja syvä tarkoituksettomuuden tunne.

ihmisen oikea olemus avautuu. Usko antaa siis elämälle tarkoituksen, palauttaa ihmisen varsinaisen olemuksen – Jumalan kuvan.

Kristinuskon mukaan elämän tarkoitus on saavuttaa uskon avulla pääsy iankaikkiseen elämään. Tässä ajatuksessa elämällä on päämääränsä; elämän ajallinen rajallisuus palvelee ikuisuutta. Joidenkin tulkintojen mukaan ajallinen elämä on valmistautumista ikuisuuteen.

Kristinuskon opetuksessa elämän mielekkyys ei kuitenkaan löydy ikuisuuden odottamisesta, vaan elämällä on tarkoituksensa jo ennen kuolemaa. Juuri tätä korostaa rakkauden kaksoiskäskyn jälkimmäinen osa, jonka mukaan ihmisen on rakastettava lähimmäistä niin kuin itseään. Esimerkiksi Martin Luther (1483–1546) painotti, että ihmisen on käytettävä omia lahjojaan yhteiseksi hyväksi. Kristinuskon mukaan usko antaa elämälle ikuisen tarkoituksen ja rakkaus merkityksen jo ennen ikuisuutta.

Monet kristilliset ajattelijat ovat pohtineet elämän tarkoitusta. Esimerkiksi kirkkoisä Augustinus (354–430) piti ihmistä levottomana sieluna, joka löytää rauhan vasta jumalauskon avulla. Hänen kuuluisan lausahduksensa mukaan sydän on levoton, kunnes se löytää levon Jumalassa. Kristinuskon historia tuntee lukemattomia henkilöitä, jotka ovat esimerkillään osoittaneet, että elämän mielekkyys löytyy toisia ihmisiä auttamalla ja

palvelemalla. Katolisen kirkon pyhimysperinne on syntynyt juuri tämänkaltaisten esikuvien kunnioittamisesta. 1900-luvun innoittava esikuva oli albanialainen nunna äiti Teresa (1910–1997), joka pyyteettömästi auttoi Intiassa Golgothan (ent. Kalkutan) köyhiä.

IHMINEN JA KÄRSIMYS

UE1, s.58

Kärsimys on osa elämää. Se on yksi ihmisen elämän peruskysymyksistä, osa ihmisen olemassaoloa, eksistenssiä. Erityisesti viattoman ihmisen kärsimys tuntuu epäoikeudenmukaiselta. Vanhassa testamentissa Jobin kirja käsittelee hyvän ihmisen kärsimystä. Job joutuu elämässään niin ahtaalle, että kiroaa syntymänsä. Jobin ystävät yrittävät selittää kärsimyksen arvelemalla hänen tehneen jotakin väärin, koska joutuu kärsimään. Job tyytyy lopulta kohtaloonsa ja joutuu toteamaan, että kärsimykselle ei löydy yksiselitteistä syytä, ihminen ei tiedä kaikkea elämästä. Toisin kuin Aasian perinteisissä uskonnoissa, joissa ihminen on itse oman kärsimyksensä aiheuttaja, juutalais-kristillisessä perinteessä kärsimyksen syyt jäävät avoimiksi. Jobin kirjan opetuksen mukaan ihminen ei itse aiheuta kärsimystään, vaan kärsimys kuuluu todellisuuteen.

© Kuvasto 2014

Suhtautuminen kuolemaan on muuttunut paljon viimeisen sadan vuoden aikana. Ennen kuolema oli konkreettisesti läsnä ihmisten elämässä. Kuolleelle tehtiin viimeinen palvelus, ruumiinpesu. Juho Rissasen maalaus on vuodelta 1908.

Kristinuskon mukaan kärsimys kuuluu myös kristityn elämään. Jeesuksen oma elämä on esimerkki tästä. Kristityn ei tule kuitenkaan alistua ja hyväksyä kärsimystä vaan toimia muiden kanssa kärsimystä vastaan. Kristinuskossa toivolla on siis keskeinen asema uskon ja rakkauden ohella. Hädän ja ahdistuksen keskellä toivo paremmasta on aina lopulta vahvempi kuin toivottomuus.

KAIKKIVALTIAS JUMALA JA KÄRSIMYS

Teologiassa ja filosofiassa on mietitty, miten selittää se, että maailmassa on pahaa ja kärsimystä, vaikka Jumalan tulisi olla oikeudenmukainen. Pohdintaa kutsutaan ns. **teodikean ongelmaksi**. Ongelman ydin on kysymys siitä, että jos Jumala on hyvä ja kaikkivaltias, miksi Hän ei poista epäoikeudenmukaiselta tuntuvaa kärsimystä luomastaan maailmasta. Teologiassa ei ole ongelmaan yhtä vastausta, vaan tarkastelutapoja on useita. Joidenkin teologien ja filosofien mielestä kysymys on viime kädessä siitä, onko Jumala olemassa vai ei. Toiset ajattelijat ovat puolestaan sitä mieltä, että kysymys kuuluu paremminkin, onko olemassaolevaksi oletettu Jumala vastuussa maailmassa ilmenevästä pahasta.

Filosofi Gottfried Leibniz (1646–1716) yritti ratkaista teodikean ongelman toteamalla, että tämä maailma, jonka Jumala on luonut, on paras mahdollinen maailma, sillä Jumala ei luo epätäydellistä. Kärsimys on siten hänen mielestään osa Jumalan luomaa todellisuutta. Maailmaa, jossa ei olisi kärsimystä, ei siis voi luoda.

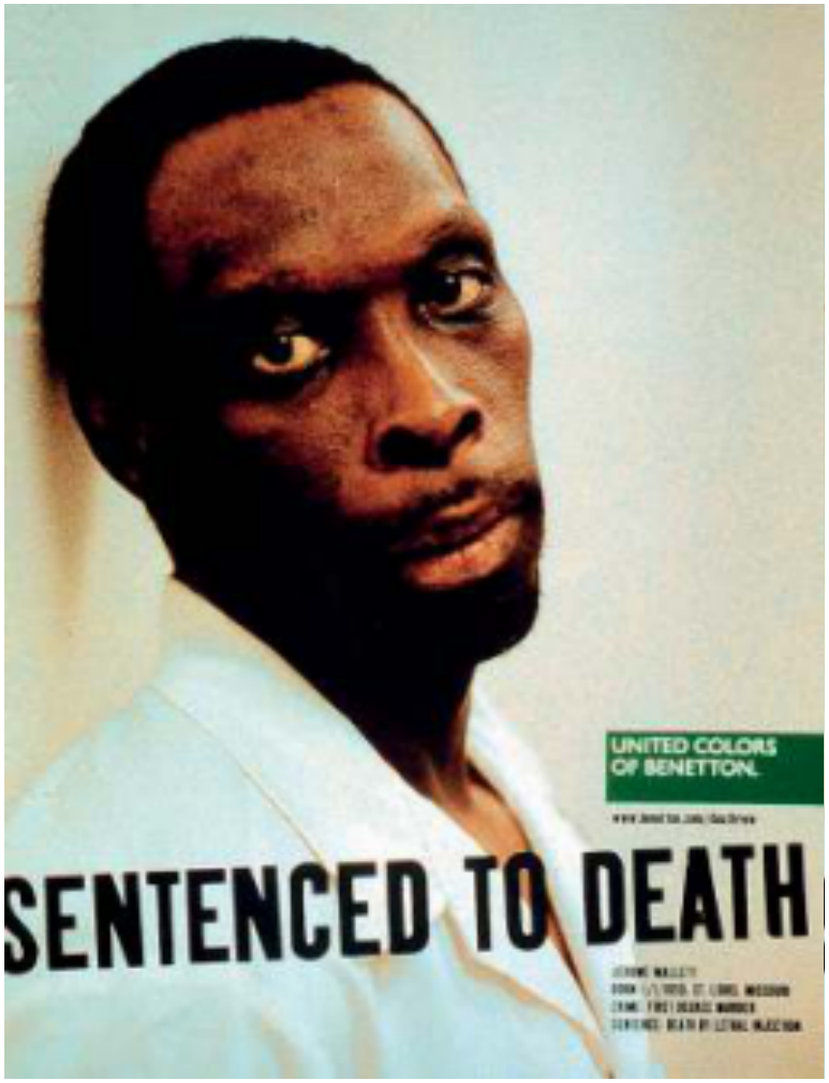

Benetton on tullut kuuluisaksi laajasta mainoskampanjasta, jossa erilaisia ihmiskohtaoita ja eettisiä tilanteita käytetään mainoksen ytimenä. Kuolemaan tuomittu vanki Jerome Mallet mainoskuvassa, jonka teemana oli “Looking Death in the Face”.

KOLMENLAISTA PAHAA

Paha on filosofisesti ryhmiteltävissä kolmeen luokkaan. Luonnollinen paha on kärsimystä, josta ihmistä ei voi pitää vastuullisena. Esimerkiksi vakavasti sairasta tai

luonnonkatastrofiin joutunutta ei voi syyttää kärsimyksestään. Moraaliseen pahaan taas liittyy harkinnan mahdollisuus. Periaatteessa ihminen voi valita ja tahtoa, että paha joko tapahtuu tai ei tapahdu. Murhan tehnyt ihminen olisi voinut toimia toisin. Joskus ihminen ei kuitenkaan tiedä etukäteen tekonsa vaikutusta eikä siksi ole yksiselitteisesti tehnyt pahaa tekoa. **Metafyysinen paha** puolestaan kuuluu todellisuuden perusluonteeseen. Tämän näkemyksen mukaan täydellisen hyvää todellisuutta ei ole olemassa.

KRISTILLISIÄ NÄKÖKULMIA PAHAAN

Kristinuskon mukaan Jumala loi ihmiselle vapaan tahdon, ja siksi meillä on mahdollisuus valita hyvän ja pahan välillä. Periaatteessa hyvä asia, tahdon vapaus, voi siis johtaa vääriin ratkaisuihin. Jumala ei kuitenkaan rajoita vapaata tahtoa, koska sen avulla ihminen voi myös tehdä hyvää eli toteuttaa Jumalan tarkoitusta. Tämä herättää kysymyksen siitä, miksi kaikkitietävä Jumala loi ihmiselle vapaan tahdon, vaikka tiesi ihmisen harhautuvan pahaan. Vapaan tahdon puolustajat vastaavat, että vain vapaa ihminen voi tehdä eron hyvän ja pahan välillä.

Pahaa voidaan pitää edellytyksenä hyvälle eli ihmisestä tulee pahan voittamisen kautta hyvä. Hän saattaa elämänsä aikana löytää hyvän eli Jumalan: Jumala ei luonut robottia, joka ei kykenisi valitsemaan. Erilaiset kiusaukset kohtaava ja ne voittava ihminen on tämän ajattelun mukaan hyvä ihminen. Esimerkiksi vasta sairas voi todella ymmärtää, mitä on olla terve. Kärsimyksen kokeminen opettaa arvostamaan hyvän kokemista. Näkemystä on arvosteltu siitä, että se ei ota riittävästi huomioon pahaa, josta ei seuraa mitään hyvää. Toisen maailmansodan keskitysleireissä paha sai valtavat mittasuhteet, eikä sen voi missään mielessä ajatella edustaneen mitään hyvää.

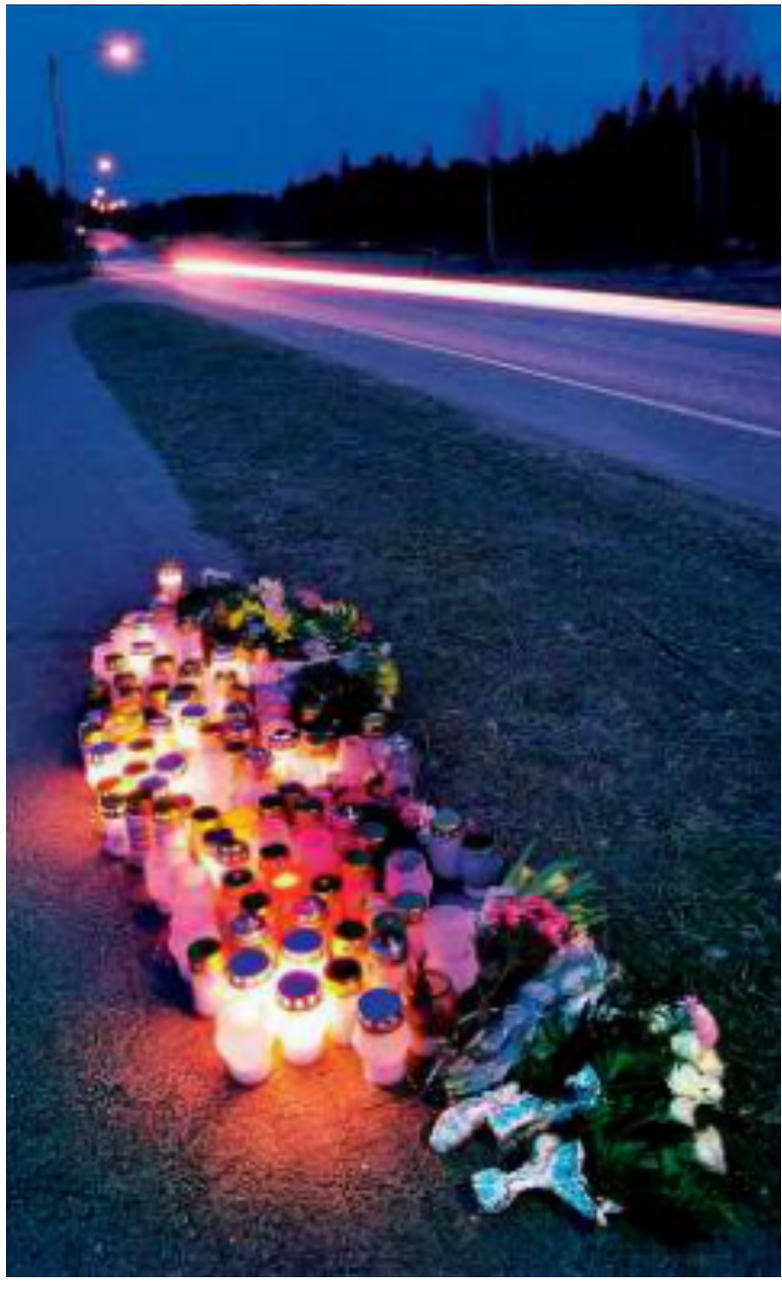

Viime vuosina suomalaiset ovat alkaneet ilmaista suruaan näkyvästi viemällä kynttilöitä onnettomuuspaikalle. Joskus onnettomuuspaikasta muodostuu uhrin ”muistoalttari”. Samanlainen perinne on tunnettu Etelä-Euroopassa jo vuosisatojen ajan.

Yhden tulkinnan mukaan Jumala on osa maailmaa sen lisäksi, että Hän on ääretön ja ylivertainen. Jumala on rajoittanut valtaansa siten, että ei voi pakottaa ihmistä toimimaan oikein. Jumala voi taivutella ihmistä oikeaan, mutta Hän ei määrää, mitä ihminen tekee. Maailmassa Jumala ei ole siis kaikkivoipa, ja siksi Jumala kärsii myös ihmisen kanssa. Näkemyksessä pyritään vastaamaan metafyysisen pahan ongelmaan, mutta se on herättänyt arvostelua, koska siinä ei vastata kysymykseen, miksi Jumala sallii pahan.

IHMISEN KUOLEMA

UE2, s.146–

Kristillisiä kirkkoja on askarruttanut kysymys siitä, mitä tapahtuu ihmiselle, joka kuolee, eikä vielä ole viimeisen tuomion aika. Asiassa on tehty kaksi peruslinjausta. Protestanttisten kirkkojen ja ortodoksisen kirkon mukaan ihminen kuolee kokonaan. Tästä käytetään nimitystä totaalisen kuoleman oletus. Sen mukaan ihminen sieluineen ja ruumiineen kuolee odottamaan viimeistä tuomiota. Usein käytetään käsitettä 'uni' kuvaamaan kuoleman tilaa: ihminen on kuolonunessa niin kauan, kunnes Jumala herättää hänet. Tällöin ihminen herää kuolleista pelastukseen tai kadotukseen.

Katolisessa kirkossa on käytössä oppi ns. välitilasta, oppi **kiirastulesta**. Tämän opin mukaan ihmisellä on kuoleman jälkeen kolme mahdollisuutta. Kuoleman hetkellä synnin syyllisyydestä vapaat pääsevät taivaaseen. Ne, joilla on kuoleman hetkellä raskaita syntejä, joutuvat helvettiin. Sekä taivas että helvetti ovat ikuisia. Ne, joiden synnit eivät johda helvettiin, joutuvat kuoleman jälkeen kiirastuleen, jossa heidän sielunsa puhdistuu ja jossa he odottavat viimeistä tuomiota. Myös kiirastulessa on useita eri asteita. Tähän välitilaoppiin perustuu katolisen kirkon ajatus, jonka mukaan viimeistä tuomiota odottavat seuraavat maan päällä elävien kohtaloita ja tukevat näitä rukouksillaan. Martin Luther ei hyväksynyt kiirastulioppia, vaan uskoi, että kristitty nukkuu kuoleman unta ennen Kristuksen toista tulemista ja viimeistä tuomiota.

Suomalaisissa sairaaloissa on käytössä ns. exitus-paketti kuollutta ihmistä varten. Paketti sisältää mm. valkoisen kaavun, sidoksia, pahvisia nimilappuja, hakaneuloja ja silmätupot.

Tehtävät

1. **Kiteytä yhteen lauseeseen kristinuskon näkemys elämän tarkoituksesta.**
2. **a) Pohdi, miten eri tavoin elämän tarkoitusta voi perustella.**
   b) Mikä perusteluista on lähimpänä omaa näkemystäsi tällä hetkellä?
3. **Mitä eri selityksiä kristinuskossa on pahan olemassaololle?**
4. **Miten tulkitset seuraavat ajatukset?**

”Kirkko on maan päällä, koska täällä kuollaan.”
- Dogmatiikan professori Osmo Tiililä -

”Jos minä koskaan kuolen, niin rakkauteen: puiden ja eläinten, pienen pellon, jota maa ei väsy kantamaan ja käpälien jälkiin sen sydämessä.”
- Runoilija Sirkka Turkka -

”Kukaan ei kuole itselleen.”
- Tuntematon -

ETIIKAN PERUSTEET

45. Etiikan peruskäsitteitä
46. Eettisiä ajatusmalleja filosofiassa ja teologiassa
47. Kirkkojen eettisiä korostuksia
48. Ihmisoikeudet

Laiton maahanmuuttaja Calais´ssa, Ranskassa.

45. Etiikan peruskäsitteitä

Etiikan ja moraalin olemassaolo perustuu siihen, että meidän on kyettävä elämään toistemme kanssa. Moraali tähtää oikeudenmukaisuuteen, reiluuteen ja hyvään elämään. Moraali on osa ihmisen arkista elämää, koska joudumme joka päivä tekemään erilaisia valintoja. Silloin kun on kyse yhdessä elämiseen liittyvistä päätöksistä, teemme moraalisia ratkaisuja.

ETIIKKA JA MORAALI

Etiikka-sana tulee kreikankielen termistä 'ta ethika', 'tavat', 'tapoja koskeva'. Etiikassa on kyse siitä, miten löydetään hyvät perustelut oikealle tai väärälle. **Etiikka** on siten moraalin tutkimista. Tieteenalana sitä kutsutaan myös moraalifilosofiaksi. Etiikalla voidaan tarkoittaa myös moraaliopetusten ja -ajatusten kokonaisuutta. Voidaan esimerkiksi puhua ympäristöetiikasta tai katolisen kirkon etiikasta.

Moraalin ja etiikan välillä ei tavallisessa kielenkäytössä useinkaan tehdä eroa. Jo moraalin käsite (lat. 'mores') suomentuu samoin kuin käsite etiikka: 'tavat'. Moraalilla tarkoitetaan usein käytännön toimintaa, niitä eettisiä ratkaisuja, joita ihminen elämässään tekee. Esimerkiksi kansantalouden tukalassa tilanteessa tehtävät päätökset siitä, mitä sairauksia hoidetaan ja mitä ei, ovat moraalisia valintoja. Etiikka puolestaan tutkii niitä periaatteita, joilla päätökset tehdään tai pitäisi tehdä.

MORAALI ON TOIMINTAA

Moraalinen toiminta ymmärretään usein sääntöjen noudattamiseksi. Moraalisesti hyvä toiminta on erilaisten määräysten, ohjeiden ja lakien mukaan elämistä. Moraali ei kuitenkaan ole näin yksinkertaisesti määriteltävissä. Aina sääntöjen mukainen elämä ei ole moraalista. Esimerkiksi Hitlerin Saksassa oli monia lakeja, joiden noudattaminen oli moraalisesti väärin. Olennainen kysymys moraalissa onkin, miten moraali perustellaan.

Kaikki toiminta ei ole moraalin alaan kuuluvaa. On myös **ei-moraalisia** asioita. Jos valitsee kampaamossa kahdesta hiusmallista toisen, kyse ei ole moraalisesta valinnasta, vaan esimerkiksi muodista. Tavatkaan eivät ole moraalisia asioita. Jos syödään puikoilla eikä haarukalla ja veitsellä, kyse on kulttuurisesta tavasta, ei moraalista.

Moraali liittyy käytäntöön ja siksi se on toimintaa. Moraalia arvioidaan sen mukaan, mitä ihminen on tehnyt tai jättänyt tekemättä. Moraaliin liittyvien kysymysten pohtiminen ei tee kenestäkään toista parempaa. Käytäntö on moraalin todellinen testauspaikka.

Jos ihminen asettaa oman moraalinsa toisten moraalin edelle, kyse on **moralismista**. Moralisti ratkaisee moraaliset ristiriidat tuomitsemalla toisen toiminnan. Häneltä puuttuu usein tahto empatiaan, kyky asettua toisen asemaan.

ARVOT

’Arvo’ on yksi etiikan peruskäsitteistä. Arvoja luokitellaan eri tavoin. Yksi tapa on jakaa ne **väline**- ja **itseisarvoihin**. Jos omaisuudella on välinearvo, ihminen käyttää sitä itsensä ja omaistensa hyvinvointiin. Itseisarvo omaisuudella on silloin, kun ihminen kerää omaisuutta vain sen itsensä vuoksi eikä haluakaan käyttää sitä kenenkään hyväksi. Ihminen uhraa mitä tahansa saadakseen lisää omaisuutta, jota ei kuitenkaan mielellään halua kuluttaa.

Arvoja voidaan myös ryhmitellä jakamalla ne neljään luokkaan. Ensimmäiseen luokkaan kuuluvat varsinaiset arvot hyvyys, totuus ja kauneus. Ne ovat jo filosofi Platonin korostamia **perusarvoja**. Vaikeasti saavutettavaa hyvyyttä on kutsuttu arvojen arvoksi. Hyvä onkin etiikan peruskäsite.

Toiseen ryhmään kuuluvat ihanteet, esimerkiksi rehellisyys ja luotettavuus. Ilman niitä yhteiskunta saattaisi ääritapauksessa luhistua, ja jäljelle jäisi kaikkien sota kaikkia vastaan. Kolmanteen ryhmään kuuluvat arvostukset. Arvostukset ovat häilyvämpiä kuin ihanteet. Ihmisen arvostukset muuttuvat. Esimerkiksi yritykset pyrkivät tekemään tuotteita, joita ihmiset arvostavat. Vaikkapa autoteollisuudessa kuluttajien arvostukset ja toiveet otetaan tarkkaan huomioon uusia malleja suunniteltaessa. Neljänteen ryhmään kuuluvat kokemusarvot. Esimerkiksi hyvästä elokuvasta nauttimisessa on kyse kokemusarvosta.

NORMIT ARVOJEN SUOJANA

Normit ovat arvoihin perustuvia toimintasääntöjä. Ne voivat olla kirjoitettuja tai kirjoittamattomia. Kirjoitettuja normikokoelmia ovat esimerkiksi koulujen järjestyssäännöt ja valtion lainsäädäntö. Tapakulttuuri edustaa usein kirjoittamatonta normistoa. Ihanteellisessa tilanteessa normit tähtäävät siihen, että moraalisesti hyväksi koetut arvot toteutuvat. Normien tehtävänä on siten suojella arvoa. Esimerkiksi koulujen järjestys-

sääntöjen tavoitteena on, että oikeudenmukaisuus ja reiluus toteutuisivat.

Normien rikkomisesta seuraa yleensä **sanktioita**. Rangaistukset on sovittu vastaamaan rikottua normia. Useimmissa maissa ankarin rangaistus on eristää normin rikkoja toisista ihmisistä, siirtää hänet vankilaan. Äärimmäisenä sanktiona käytetään edelleen joissakin valtioissa kuolemanrangaistusta.

ETIIKAN TEHTÄVIÄ

Perinteisesti etiikan tehtävänä on tarjota ihmiselle elämänihanne, jonka varassa hän voi toimia oikein ja elää onnellisesti. Filosofiassa esimerkiksi Aristoteles katsoi, että kaikki ihmiset olivat olemukseltaan samanlaisia ja että ihmislajille oli määriteltävissä yhteinen käsitys hyvästä elämästä. Aristoteleen mielestä ihmisen elämän päämäärä oli elää onnellista elämää, joka saavutetaan välttämällä äärimmäisyyksiä. Liiallinen uhkarohkeus on ihmiselle pahaksi, samoin pelkuruus, mutta rohkeus on hyväksi.

Myös uskonnoissa on tavallista esittää elämänihanteita, joita tavoittelemalla voi elää moraalisesti. Esimerkiksi kristillisessä etiikassa ajatus rakkaudesta ja lähimmäisen huomioon ottamisesta on ihanne ja lähtökohta moraalisen toiminnan arvioinnille.

Toisen käsityksen mukaan etiikan tehtävä on asettaa rajoja, joiden sisällä ihmiset toteuttavat omia elämänihanteitaan. Ihmisen tehtävä on sopeuttaa omat tavoitteensa toisten tavoitteisiin. Moraali luo tämän ajattelun mukaan erilaisia yhteisöelämää edistäviä sääntöjä. Pyrkimyksenä on siksi laatia pelisäännöt, jotka takaavat hyvän elämän mahdollisuuden kaikille yhteisön jäsenille. Etiikan teorioista esimerkiksi utilitarismi on esimerkki tästä. Utilitarismin mukaan teko on oikein, jos se tuottaa mahdollisimman paljon hyvää tai hyötyä mahdollisimman monelle. Teko ei siis ole

Kadunvaltaajat protestoivat autoistumista vastaan Helsingissä. Ranskalaiset taksinkuljettajat puolestaan protestoivat polttoaineen kalleutta vastaan Marseillessa.

oikein, jos se tuottaa hyvää pelkästään itselle eikä ota toisten ihmisten etuja huomioon.

Uskonnoissa etiikan tehtävänä on toimia sekä elämänihanteena että rajojen asettajana. Esimerkiksi katolisessa kirkossa katsotaan, että moraalin ymmärtäminen edellyttää kirkon opettaman elämänihanteen huomioon ottamista. Toisaalta kristinuskossa moraalin kysymyksiä ratkotaan uskonnollisen perinteen sijaan myös järjen tai yhteisesti ymmärrettävien perustelujen avulla. Moraali on tällöin omia lakejaan noudattava elämänalue, jota ei pyritäkään selittämään uskonnolla.

Tehtävät

1. **Määrittele seuraavat käsitteet: etiikka, moraali, moralismi, arvo, normi ja sanktio.**
2. **Pohdi, mikä tekee teosta moraalisen. Miksi kaikki toiminta ei ole moraalista?**
3. **”Tein, mitä käskettiin!” Pohdi lausetta etiikan näkökulmasta.**

Robin Hoodin toiminnan eettinen johtoajatus oli varastaa rikkailta ja antaa köyhille. Miten tätä periaatetta voidaan puolustaa, entä vastustaa?

46. Eettisiä ajatusmalleja filosofiassa ja teologiassa

Etiikan kysymyksiä voidaan lähestyä sekä filosofisesta että teologisesta näkökulmasta. Filosofisessa etiikassa moraalin perustaa ei haeta yliluonnolliseen tukeutuvista oletuksista eli sitä ei perustella esimerkiksi jumalallisilla käskyillä. Teologinen etiikka puolestaan on tutkimusta, jossa kuvaillaan teologisia väitteitä esimerkiksi hyvästä ja pahasta. Lisäksi teologisessa etiikassa tutkitaan ja perustellaan kristillistä etiikkaa.

FILOSOFISEN ETIIKAN TEORIOITA

Filosofisessa etiikassa on pohdittu esimerkiksi sitä, milloin teko on hyvä tai paha. Eri teorioiden näkökulmat ovat erilaisia: huomio voidaan kiinnittää teon tekijään, teon seurauksiin tai tekoon itseensä. Kolme keskeistä filosofisen etiikan teoriaa ovat hyve-, seuraus- ja velvollisuusetiikka.

Aristoteleen etiikka on tunnetuimpia **hyve-etiikan** teorioita. Aristoteleen mielestä ihmiset ovat periaatteessa yhtä mieltä siitä, että hyvän elämän tulee olla onnellista. Siitä, mitä onnellisuus pitää sisällään, ei toisaalta ole yksimielisyyttä. Aristoteles halusi ihmisen kehittävän itselleen ominaisia kykyjä. Hyvässä elämässä ihminen kehittää viisauttaan eli teoreettista järkeään ja arvostelukykyään eli käytännöllistä järkeään. Käytännöllisen järjen käytössä ihminen saattaa harjoituksen kautta kehittyä, mutta tähän tarvitaan kasvatusta. Ihmisen suotuisa kehitys välttää kaikkea äärimmäisyyttä; rauhallisuus on hyve vihan ja suuttumuksen osoittamisessa, mutta vihaisuus ja vihastumattomuus ovat paheita. Paheellinen ihminen ei Aristoteleen mielestä voi olla lopulta onnellinen.

Seurausetiikassa teon arviointiperustana ovat sen seuraukset. Teko, joka tuottaa hyvää, on moraalisesti oikein. Hyväksi on usein nimetty hyödyllisyys. Toiminta, joka on hyödyllistä, olisi siis oikein. Seurausetiikassa on kolme perusmuotoa, jotka on nimetty sen mukaan, kenelle seurauksien ajatellaan koituvan. Jos teon seurauksena pidetään yksilön itsensä saamaa hyötyä, kyse on eettisestä egoismista. Jos teon hyvyys kohdistuu muihin ihmisiin, se on altruismia. Utilitarismissa hyvän tulisi kohdistua mahdollisimman moneen. Seurausetiikan ongelmana on pidetty sitä, että ihminen ei aina voi etukäteen tietää tekonsa seurauksia: hyvässä tarkoituksessa tehty teko voikin tuottaa pahaa ja päinvastoin.

Velvollisuusetiikassa teon moraalisuutta tarkastellaan itse moraalin näkökulmasta, ei yksittäistä tekoa tai sen seurauksia ajatellen.

Peruskysymyksiä ovat: Mitä on aito moraali? Mitä johtopäätöksiä aidosta moraalista pitäisi tehdä? Tunnetuin velvollisuuseettisistä teorioista on Immanuel Kantin etiikka. Kant päätyi ajatukseen, että sellainen teko on oikein, jonka noudattamisesta tekijä toivoisi yleistä moraalista periaatetta, jota kaikki ihmiset tahtoisivat noudattaa. Esimerkiksi toden puhumista voitaisiin pitää tällaisena periaatteena. Toiseksi Kantin mukaan ihmisyyteen ei saanut missään teossa suhtautua välineellisesti, ihmisellä oli siis arvo sinänsä. Ongelman velvollisuuseettisessä ajattelussa muodostavat tilanteet, joissa kaksi moraalista periaatetta joutuu ristiriitaan: Voinko valehdella, jos se auttaa pelastamaan jonkun ihmisen hengen?

FILOSOFINEN ETIIKKA LÄHTEE IHMISESTÄ

Filosofisessa etiikassa moraalisten arvojen perusta on löydettävissä luonnosta ja ihmisestä itsestään, ei Jumalasta. Tätä näkemystä kutsutaan **naturalismiksi**. Sen mukaan teko on oikein, jos se edistää ihmisen luonnollisia päämääriä. Esimerkiksi toisen puolustaminen hädän hetkellä on ymmärrettävää, koska se takaa yhteisöön kuuluvan ihmisen elämän jatkumisen. Näkemystä on kritisoitu ja todettu, että hyvä on käsitteenä jotakin muuta kuin fyysinen ominaisuus.

Las Vegasin kaupungin ulkopuolelle rakennettu golfkenttä sijaitsee keskellä autiomaata ja kuluttaa noin 8 % alueen vesivarannoista. Toisaalta golfin harrastajat tuovat alueelle tuloja. Mitkä arvot tässä kohtaavat?

TEOLOGISEN ETIIKAN PERUSTANA JUMALA JA IHMINEN

Teologinen etiikka on tieteellistä, jos siinä käytetyt perustelut ovat tieteen sääntöjen mukaisia. Sen lisäksi, että teologisessa etiikassa on samoja piirteitä kuin filosofisessa etiikassa, sillä on myös omia erityispiirteitä. Teologisen etiikan teorioihin liitetään usein kolme tekijää: Jumala, minä ja muut ihmiset. Jumalan suhde ihmiseen on tärkeä siinä mielessä, että Jumalan katsotaan antaneen ihmisille sekä yleisen että erityisen ilmoituksen. Yleisen ilmoituksen on usein selitetty ilmenevän siinä, että ihmisellä on omatunto, käsitys oikeasta ja väärästä. Erityinen ilmoitus tarkoittaa tässä tapauksessa niitä ohjeita ja periaatteita, joita Raamatussa on. Ihmisen suhde muihin ihmisiin toimisi kristillisen käsityksen mukaan parhaalla mahdollisella tavalla silloin, kun hän kuuntelee omaatuntoaan ja noudattaa raamatullisia periaatteita.

Kristillisessä ajattelussa moraalin perusta on sidottu yliluonnolliseen tai tuonpuoleisuuteen, Jumalaan. Tätä näkemystä kutsutaan **supernaturalismiksi**. Supernaturalismin kannattaja katsoo siis, että moraalinen hyvyys on tosiasia ja ihminen on moraalisesti vastuussa teoistaan. Teologista etiikkaa on kritisoitu esimerkiksi siitä, että siinä oletetaan yliluonnollinen tekijä, Jumala, vaikka tieteen perusperiaatteisiin kuuluu, että ylimääräisiä oletuksia ei pitäisi tehdä.

Teologisessa etiikassa eri ajattelijoilla on suuriakin näkemyseroja. Tämä johtuu siitä, että kristilliseen etiikkaan on vaikuttanut moni perinne. Eräs vahvimpia perinteitä liittyy **luonnonoikeusajatteluun**. Sen mukaan maailmassa on yleisiä moraaliperiaatteita, jotka olisivat teoriassa jokaisen ihmisen omalla järjellä selvitettävissä. Maailmassa on tämän näkemyksen mukaan kaikkia koskeva eettinen järjestys. Esimerkiksi toisen ihmisen hengen ja omaisuuden kunnioitus ovat yleismaailmallisia perusperiaatteita. Tämän käsityksen mukaan usko ei tuo kristitylle mitään salaista viisautta, jonka avulla hän voisi olla moraalisesti parempi ihminen kuin muut.

MORAALINEN HYVYYS JUMALAN TAHDON TOTEUTTAMISENA

Moraalilaki perustuu teologisessa etiikassa luonnonoikeudellisen etiikan lisäksi Jumalan tahtoon eikä järkeen. Tätä suuntausta kutsutaan **voluntarismiksi**. Jokin on tämän näkemyksen mukaan hyvää siksi, että Jumala on tahtonut niin. Jumalan tahto on ilmaistu Raamatussa.

Hyvän saavuttaminen edellyttää myös ihmisen omaa tahtoa siihen. Jos ihminen kuitenkin toimii väärin, se ei johdu siitä, että hän ei tietäisi, miten toimia. Kyse on kristinuskon mukaan pikemminkin siitä, että ihminen ei kykene toimimaan oikein, koska hänen tahtonsa on synnin vuoksi turmeltunut.

RAKKAUS PERUSPERIAATTEENA

Kristillinen etiikka tiivistyy yhteen sanaan: rakkaus. Teologiassa on valtaisat määrät selityksiä, jotka pyrkivät määrittelemään rakkauden olemuksen. Toisaalta rakkaus on myös selittämätöntä eikä siksi pyrikään olemaan vain järjellisten selitysten ulottuvissa. Kristinuskossa käsky rakastaa on keskeinen ja se edellyttää ihmiseltä kykyä asettua toisen asemaan. Kristillisten kirkkojen opetuksessa yhteistä on opetus anteeksiantamuksesta. Kristitty ei kirkkojen mukaan kykene yksin olemaan hyvä, vaan tarvitsee elämässään Jumalan uutta elämää synnyttävää rakkautta. Pahaan harhautuminen ei ole lopullista, koska Jumala voi armahtaa ihmisen.

Uudessa testamentissa rakkaudesta käytetään lähes yksinomaan kreikan kielen sanaa **agape**. Agapella tarkoitetaan rakkautta, joka ei perustu kohteen ansioon, vaan päinvastoin tekee rakkauden kohteesta arvokkaan. Agape-sana esiintyy esimerkiksi evankeliumiteksteissä ja Paavalin kirjeissä. Agaperakkaudella on kuvattu erityisesti sitä, millaista Jumalan rakkaus on. Jumalan rakkaus kohdistuu ihmiseen, joka oli valinnut syntiinlankeemuksessa pahan. Se ei siis kohdistunut ihmiseen, joka olisi ollut läpeensä hyvä. Jumala ei tämän näkemyksen mukaan halua ihmisen tuhoutuvan, vaan haluaa anteeksiantamuksen kautta toimia ihmisen hyväksi. Jumalan rakkaus tekee pahasta ja syntisestä ihmisestä hyvän.

Etiikassa on kyse ihmisen suhteesta lähimmäisiinsä. Asunnottomuus on länsimaissakin yleinen ilmiö, josta Helsingissä muistutetaan vuosittain järjestettävänä asunnottomien yönä. Miten asunnottomuuteen hyve-etiikan mukaan pitäisi suhtautua?

KYMMENEN KÄSKYÄ

UE1, s.53

Kymmenen käskyä (2. Moos 20:1–17 ja 5. Moos. 5:6–21) ovat lyhyeen muotoon tiivistettyjä käskyjä, joissa Vanhan testamentin mukaan Jumala ilmaisee tahtonsa. Käskyistä kaksi tai kolme ensimmäistä käsittelee ihmisen ja Jumalan suhdetta, loput ihmisten välisiä suhteita. Kolmannen käskyn, joka kehottaa lepopäivän pyhittämiseen, voi tulkita kahdella tavalla. Toisaalta se tarkoittaa sitä, että ihmisen tulisi keskittyä Jumalan palvelemiseen yhtenä päivänä viikossa, mutta toisaalta se merkitsee myös yhteistä hengähdysaikaa koko ihmisyhteisölle. Jumala osoittaa luterilaisen kirkon Katekismuksen mukaan käskyissä sen, miten ihmisen tulisi elää. Käskyt kehottavat ihmistä rakastamaan Jumalaa ja lähimmäistä. Katekismuksen mukaan käskyt osoittavat myös sen, että ihminen ei kykene koskaan täyttämään Jumalan tahtoa, koska jokainen ihminen rikkoo niitä. Hyvänkin teon tehtyään ihminen etsii ensisijaisesti omaa etuaan. Elämän tärkein asia on Katekismuksen mukaan usko Jumalaan, hyvyyden lähteeseen.

LÄHIMMÄINEN RAKKAUDEN KOHTEENA

Kristillisessä etiikassa Jeesus Nasaretilaisen opetuksilla on tärkeä sija. Tunnetuimmat Jeesuksen moraaliopetukset sisältyvät Vuorisaarnaan (Mt. 5–7), jossa Jeesus kehottaa rakastamaan vihollista ja rukoilemaan tämän puolesta. Jeesuksen kultaiseksi säännöksi kutsuttu opetus Vuorisaarnassa, “kaikki, minkä

tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää te heille", on tunnettu myös muista uskonnoista. Jeesuksen mukaan ajatus oli juutalaisuuden ydinasioita. Hän liittyi uskontonsa perinteeseen myös opettamalla niin sanottua rakkauden kaksoiskäskyä, jonka mukaan ihmisen tuli rakastaa Jumalaa yli kaiken ja lähimmäistä niin kuin itseään. Kristillisen etiikan ihanteisiin kuuluu Jeesuksen esimerkin mukaisesti toisen ihmisen palveleminen.

MARTIN LUTHERIN KÄSITYS RAKKAUDESTA

UE2, s.133

Martin Luther erotti kaksi rakkauden lajia, ihmisen ja Jumalan rakkauden. Ihmisen rakkaus kohdistuu Lutherin mukaan olemassaolevaan, hyvään ja kauniiseen. Se syntyy siis kohteesta ja sen rakastettavista ominaisuuksista. Jumalan rakkaus kohdistuu sen sijaan tyhjään ja ei-mihinkään. Tämä rakkauden laji luo kohteensa. Jumala antaa puutteelliselle ja syntiselle ihmiselle armon ja rakkauden ilman ihmisen omia ansioita. Ihminen voi Lutherin mielestä ainoastaan uskoa tähän. Sanoma Kristuksesta on siksi ihmiselle lahja.

Kristitty pystyy Lutherin mukaan tekemään hyviä tekoja lähimmäiselleen asettumalla hänen asemaansa. Ihminen voi siis järjen avulla päätellä, mitä lähimmäinen tarvitsee. Kristitty on Lutherin mielestä täysin vapaa uskossa Kristukseen, mutta kaikkien palvelija ja alamainen, rakkauden orja, suhteessa lähimmäiseen.

Lutherin teologiaa kutsutaan **ristin teologiaksi**, koska hänen mukaansa Jumalan rakkaus kohdistuu nimenomaan pahaan eli syntiseen ihmiseen. Jeesuksen ristinkuolema näytti pahuuden voitolta, mutta siitä seurasi kuitenkin hyvää, Jumalan hyvyys oli kätkeytyneenä pahaan. Vastakohtana Luther pitää **kunnian teologiaa**, jossa rakkaus kohdistuu hyvään. Se on rakkautta toiseen ihmiseen tämän ominaisuuksien takia.

Tehtävät

1. **Tee luvun pohjalta kolme kysymystä ja vastaa niihin.**
2. **Lue alla olevat Kymmenen käskyä. Millaisia arvoja käskyjen taustalla on? Mitkä niistä ovat mielestäsi yleispäteviä uskonnosta riippumatta?**

1. Minä olen Herra, sinun Jumalasi. Sinulla ei saa olla muita jumalia.
2. Älä käytä väärin Herran, Jumalasi nimeä.
3. Pyhitä lepopäivä.
4. Kunnioita isääsi ja äitiäsi.
5. Älä tapa.
6. Älä tee aviorikosta.
7. Älä varasta.
8. Älä lausu väärää todistusta lähimmäisestäsi.
9. Älä tavoittele lähimmäisesi omaisuutta.
10. Älä tavoittele lähimmäisesi puolisoa, työntekijöitä, karjaa äläkä mitään, mikä hänelle kuuluu.

47. Kirkkojen eettisiä korostuksia

Kirkot ja kristilliset yhteisöt ottavat osaa moniin moraalia koskeviin keskusteluihin. Vaikka eri kirkot ja liikkeet ovat yksimielisiä kristinuskon etiikan perussisällöstä, löytyy niiden ajattelun taustoista eroavaisuuksiakin. Myös yksittäisissä eettisissä kysymyksissä näkemykset eroavat.

ETIIKAN LÄHTÖKOHTIA

Yksittäisten kirkkojen opetuksessa on painotettu yksilön järkeä ja omaa harkintaa. Tätä kutsutaan luonnollisen moraalilain perinteeksi eli luonnonoikeusajatteluksi. Toisaalta on haluttu korostaa moraalisen tiedon perustuvan Raamattuun, jota uskova ihminen tai yhteisö tulkitsee. Tästä näkökulmasta moraalikeskusteluun osallistutaan ajatellen, että etiikka on muuttumatonta ja se perustuu Jumalan käskyyn. Perinnettä on kutsuttu uskoneettiseksi perinteeksi.

KATOLISEN KIRKON ETIIKKAA

UE2, s.173

Katolisen kirkon eettinen perinne on monipuolinen. Siihen on usein liitetty viittauksia Tuomas Akvinolaisen (1225–1274) teologiaan. Akvinolaisen ja hänen seuraajiensa filosofista ja teologista oppijärjestelmää kutsutaan **tomismiksi**. Akvinolainen pyrki yhdistämään Aristoteleen filosofian ja kristillisen ajattelun. Näin ollen hyvä elämä on tomistisen ajattelun mukaan riippuvainen siitä, onko ihminen onnellinen. Ihminen toimii oikein silloin, kun hän ymmärtää, että onnellisuus on elämän päämäärä. Katolisen käsityksen mukaan ihminen kilvoittelee kohti Jumalaa, joka on korkein hyvä. Onnellisuus saavutetaan siis Jumalan avulla. Siitä huolimatta ihmiset eivät läheskään aina toimi pyrkimyksensä mukaisesti. Tällainen käyttäytyminen on Akvinolaisen mukaan synnin seurausta. Ihminen luulee hyväksi ja oikeaksi sellaista, mikä ei sitä olekaan. Vasta kuoleman jälkeen voidaan saavuttaa täydellinen onni.

Katolisen kirkon etiikan perustana on ajatus luonnollisesta laista. Tämän ajatuksen mukaan luonto itsessään sisältää lain, jonka mukaan hyvään kannattaa pyrkiä ja pahaa karttaa. Ihmisellä on järki, jonka avulla hän tietää, mikä on oikein ja väärin. Tämän lisäksi hän tarvitsee Jumalan armoa, joka Pyhän Hengen välityksellä antaa voimaa kasvaa hyviä tekoja tekeväksi ihmiseksi. Katolisen kirkon etiikassa on nähty olevan hyve-eettistä ajattelua: ihminen voi kehittää itseään yksilöksi, joka tekee hyviä tekoja. Tällainen ihminen ei ole mielihalujensa orja, vaan hänen toimintaansa ohjaavat hyveet, joista tärkeimpiä ovat oikeudenmukaisuus, rohkeus, viisaus ja kohtuullisuus.

Katolisen kirkon eettisessä opetuksessa korostuu usein kirkon opetusvirka. Tätä edustavat erityisesti Rooman piispa eli paavi ja muut piispat. Merkittävänä muutoksena katolisessa teologisessa etiikassa on pidetty Vatikaanin toisen konsiilin (1962–1965) aikana tehtyjä päätöksiä. Kokous korosti Raamatun merkitystä moraalin opetuksessa. Moraalisten ratkaisujen painotettiin olevan myös maallikkojen vastuulla eikä pelkästään papiston. Tästä huolimatta paavin ja muiden piispojen merkitys on edelleen tärkeä, koska kirkon näkemyksen mukaan he voivat ymmärtää paremmin luonnollisen lain ja sen vaatimukset sekä opettaa niitä muille. Paavi ilmaisee moraalisia kannanottoja esimerkiksi puheissa ja kiertokirjeissä, joista yksi tunnetuimmista lienee paavi Paavali VI:n kiertokirje syntyvyyden säännöstelystä vuodelta 1968.

ORTODOKSISEN KIRKON ETIIKKAA

UE2, s.127

Ortodoksisessa kirkossa on vahva perinne pitää kristinuskoa mystisenä ja selittämättömänä. Tällöin ei ole tarvetta esittää kristillistä etiikkaa erityisen järjestelmällisesti. Ortodoksisten kirkkojen piirissä onkin erilaisia painotuksia yksittäisissä moraalisissa kysymyksissä.

Kirkon opetukset, pyhien esimerkki ja papiston saarnat opettavat ihmistä kohti moraalista hyvää. Perinteessä painotetaan myös Raamatun merkitystä kestävien eettisten ratkaisujen tekemisessä. Hyvä elämä lähtee siitä, että ihminen osallistuu kirkon toimintaan, liturgiaan ja sakramentteihin. Kirkon mukaan ihminen kohtaa liturgiassa eli jumalanpalveluksessa Jumalan ja oppii, kuinka elää moraalisesti oikein.

Ortodoksisessa teologiassa korostuu kunkin vapaa tahto. Jumala ei pakota ketään pelastumaan kadotuksesta. Syntiinlankeemuksessa ihminen teki valinnan, joka tärveli hänen olemustaan Jumalan kuvana. Ortodoksisen ajattelun mukaan syntiinlankeemus ei kuitenkaan hävittänyt ihmiseltä hänen osuuttaan Jumalan kaltaisuudesta. Ihmisellä on maallisen elämän aikana mahdollisuus ruokkia itsessään hyvyyttä ja rakkautta ja siten lähentyä Jumalaa eli jumalallistua. Hyvän teon tekijän mielentila on tärkeä. Esimerkiksi nöyryys ja uskollisuus ovat hyveitä, joiden avulla ihminen voi palvella muita. Kirkon pyhien ihmisten kilvoitus on todistus siitä, miten hyvää voi jo maailmassa edistää.

Pyhät ovat sekä katolisille että ortodokseille esimerkkejä ihmisistä, jotka ovat pystyneet elämään hyveellistä elämää. Kuvassa Pyhä Klaara.

LUTERILAINEN KÄSITYS

Eri kirkkojen eettisissä korostuksissa on keskinäisiä eroja, mutta tavatonta ei ole sekään, että yhden kirkon sisällä on ristiriitaisia moraalisia painotuksia. Luterilaisuudessa on käsitys siitä, kuinka ihminen tuntee järkensä tai omatuntonsa avulla, mikä on oikein tai väärin. Tällöin nojaudutaan luonnolliseen moraalilakiin, joka on kaikille ihmisille yhteinen. Moraalilain sisältönä on niin sanottu yleinen rakkauden vaatimus. Luonnollinen moraalilaki ei kuitenkaan kerro, kuinka erilaisissa tilanteissa pitäisi toimia. Ihmisen kuuluukin käyttää moraalista harkintaa ja tilannetajua. Tämän ajattelun mukaan kirkon tehtävänä on keskustella moraalisista kysymyksistä yhteiskunnassa, mutta sillä ei ole mitään erityistä auktoriteettia muiden keskustelijoiden joukossa.

Toisaalta luterilaisuuden piirissä on ajattelua, jonka mukaan vastaus moraalisiin kysymyksiin on sidottu kristilliseen uskoon ja erityisesti Raamattuun. Taustalla on oletus siitä, että luonnollinen moraalitaju ei ole tarpeeksi vahva. Tarvitaan Raamatun ohjeita ja käskyjä kertomaan, mitkä ovat kristillisen rakkauden kriteerit. Ajattelutavan mukaan kirkon tulee ilmaista eettisessä keskustelussa, mitä se pitää oikeana ja vääränä ja tarjota ihmisille selkeitä ohjeita. Näitä kahta ajattelutapaa on myös pyritty yhdistämään korostamalla sitä, että luonnolliseen moraalilakiin sisältyvä rakkauden vaatimus on sisällöltään sama kuin Raamatun rakkauden kaksoiskäsky.

Luterilaisen kirkon moraalisia kannanottoja esittävät kirkolliskokoukset ja piispat. Yksi tällainen on Suomen luterilaisten piispojen vuonna 2008 julkaisema puheenvuoro perheestä, avioliitosta ja seksuaalisuudesta.

Fida on Suomen helluntaiseurakuntien lähetys- ja kehitysyhteistyöjärjestö. Rahaa kerätään mm. kirpputorien avulla. Fidan lähetystorin näyteikkuna Espoossa.

Kannanotot ovat kuitenkin luonteeltaan suosituksia.

Luterilaisen ajattelun mukaan krisityt tekevät hyviä tekoja, koska he ovat saaneet rakkauden lahjana Kristukselta. Hyvät teot ovat siksi uskon hedelmiä. Luterilaisuuden mukaan kristityt tulevat sanan ja sakramentin kautta osalliseksi kaikkein tärkeimmästä, rakkaudesta. Jumala kutsuu ihmisen tekemään hyviä tekoja lähimmäisen hyväksi arjen keskellä. Tällaista ajatusta nimitetään kutsumukseksi. Jokainen toteuttaa kutsumusta ja lähimmäisen palvelua omassa työssään.

REFORMOITU NÄKEMYS

UE2, s.140–

Reformoidussa perinteessä lähdetään siitä, että Jumala on antanut määräyksiä, jotka velvoittavat ihmistä. Tällaisia ovat esimerkiksi Vanhan testamentin Kymmenen käskyä. Kaiken moraalisen toiminnan perustana on Jumala ja hänen tahtonsa, joka on ilmaistu Raamatussa. Tämän näkemyksen mukaan ihminen ei pysty järjen avulla päättelemään, mikä on oikein ja väärin ja siksi hän tarvitsee Jumalan lakia. Synti vaikuttaa ihmisessä niin, ettei hän halua elää lain mukaisesti. Uskon kautta ihminen alkaa nähdä lain vaatimukset vapauttavana, ei vaativana elämän ohjenuorana.

Kristillisen yhteisön tehtävä on tulkita Raamatun moraaliopetuksia. Reformoidun käsityksen mukaan ilman oikeanlaista uskoa ei ole myöskään moraalia. Jokaisen kristityn yhtenä tehtävänä onkin julistaa evankeliumia ja pyrkiä vaikuttamaan yhteiskunnassa esimerkiksi poliittisella tasolla. Yksi suurimmista tämän näkemyksen omaavista liikkeistä on helluntaiherätys.

Tehtävät

1. **Vertaa toisiinsa luonnollisen moraalilain periaatetta ja uskoneettistä periaatetta. Mihin periaatteisiin katolinen, ortodoksinen, luterilainen ja reformoitu etiikka perustuvat?**
2. **Mitkä kirkot näyttävät olevan eettisessä ajattelussa lähimpinä toisiaan, mitkä taas kauimpina? Mistä tämä voisi johtua?**
3. **Jakautukaa ryhmiin siten, että yksi ryhmä edustaa katolista kirkkoa, toinen ortodoksista, kolmas luterilaista ja neljäs reformoitua.**
   Kertokaa edustamanne kirkon kanta seuraaviin väitteisiin.
   a) Ihminen pystyy hyviin tekoihin, koska hän on järkevä.
   b) Ihmisestä voi tulla jumalallinen tekemällä hyviä tekoja.
   c) Ihminen ei tietäisi hyvästä mitään, jos hän ei lukisi Raamattua.
   d) Seurakunnan pitää valvoa jäsentensä moraalia.
   e) Paavi antaa koko kristikuntaa koskevaa moraaliopetusta.
   f) Ihmisellä on vapaa tahto valita, tekeekö hän oikein vai väärin.
   g) Jokaisella ihmisellä on oma elämäntehtävä, kutsumus.
   h) Hyvä ihminen tekee aina Jumalan tahdon mukaan.

48. Ihmisoikeudet

Ihmisoikeudet koskevat kaikkia ihmisiä kaikissa olosuhteissa. Länsimaisen ihmisoikeusajattelun pohjana ovat kristinuskon opetukset kunkin samanarvoisuudesta sekä humanismin eli ihmisyyteen perustuvan maailmankatsomuksen perinne. Ne ovat muokanneet myös länsimaista demokratiaa.

IHMISOIKEUDET JA KRISTINUSKO

Luonnonoikeudellisen ajattelutavan mukaan on olemassa inhimillisiä perusoikeuksia, jotka koskevat kaikkia ihmisiä. Kristillinen käsitys painottaa ihmisen erityisaseman johtuvan siitä, että ihminen on ainoana luotuna luotu Jumalan kuvaksi ja hänelle on annettu tehtäväksi muun luonnon hyödyntäminen ja siitä huolehtiminen. Jeesuksen sovitustyön nähdään myös koskevan kaikkia ihmisiä.

Kirkot ovat perustelleet ihmisoikeuksia lisäksi Paavalin näkemyksillä. Galatalaiskirjeessä Paavali esittää, että kaikki ihmiset ovat syntyperästään ja yhteiskunnallisesta asemastaan riippumatta samanarvoisia Jumalan edessä (Gal. 3:28).

Vaikka kristinuskoon sisältyy ajatus ihmisoikeuksista, ovat kristilliset kirkot usein toimineet niitä vastaan. Esimerkkeinä tästä voidaan pitää myöhäiskeskiajalla alkaneita noitavainoja sekä orjuuden hiljaista hyväksymistä Yhdysvalloissa 1800-luvulla. Nykyään kirkot edistävät toiminnallaan ihmisoikeuksia, esimerkiksi vuosittain Suomessa järjestettävän Yhteisvastuukeräyksen varojen kohdentamisessa.

YK JA IHMISOIKEUDET

Yhdistyneet kansakunnat perustettiin vuonna 1945. Toinen maailmansota oli päättynyt ja tavoitteeksi tuli maailman kansojen rauhanomainen yhteiselämä. YK:ssa on monta järjestöä, jotka pyrkivät ratkomaan erilaisia koko maailmaa koskevia kysymyksiä. YK:n toiminta perustuu ajatukselle, että vain kansainvälisellä yhteistyöllä voidaan rakentaa maailmasta parempi paikka elää. YK:n peruskirjan yhtenä keskeisenä periaatteena on ihmisoikeuksien kunnioittaminen.

Esimerkiksi kuolemanrangaistukseen liittyy monia eettisiä ongelmia. Onko oikein kostaa tappaminen tappamisella? Onko ihmisellä missään tilanteessa oikeutta tappaa toista ihmistä? Entä, jos kuolemaantuomittu todetaan myöhemmin syyttömäksi?

YK:n **ihmisoikeuksien julistus** vuodelta 1948 on ensimmäinen yleismaailmallinen ihmisoikeuksia käsittelevä asiakirja. Sen lähtökohtana on usko siihen, että maailmanrauha voidaan saavuttaa vain siten, että kaikkien ihmisten arvo ja yhtäläiset oikeudet tunnustetaan. Julistuksen taustalla oli tarve ennaltaehkäistä ihmisoikeuksia loukkaavia tekoja. Kun

ihmiset omaksuisivat julistuksessa esitellyt periaatteet, voitaisiin pyrkiä kohti maailmaa, jossa kaikki arvostavat ja kunnioittavat toisiaan.

YK:n ihmisoikeuksien julistus perustuu eurooppalaiselle humanistiselle perinteelle. Onkin kysytty, voitaisiinko sen esittelemät oikeudet hyväksyä sellaisinaan myös muissa kulttuuripiireissä.

YK:N YLEISMAAILMALLINEN IHMISOIKEUKSIEN JULISTUS

Julistus koostuu kaikkiaan 30 artiklasta (ks. artiklat kirjan takasisäkannesta). Ensimmäisissä artikloissa korostetaan kaikkien ihmisten yhtäläistä arvoa riippumatta heidän syntyperästään, kotimaastaan, ihonväristään, sukupuolestaan, uskonnostaan tai muusta ominaisuudesta sekä kaikkien ihmisten oikeutta turvallisuuteen, vapauteen ja oikeudenmukaiseen kohteluun.

Artikloissa 3–18 käsitellään niin sanottuja kansalaisoikeuksia. Niissä painotetaan yksilön vapautta ja sitä, ettei yhteiskunnalla ole oikeutta loukata tätä vapautta eikä toimia mielivaltaisesti jäseniään kohtaan. Artikloissa halutaan turvata mm. ihmisen oikeus elämään, yksityis- ja perhe-elämän suoja sekä uskonnonvapaus.

Julistuksen artikloissa 19–21 on kyse poliittisista oikeuksista. Niillä tarkoitetaan ihmisen oikeutta osallistua poliittiseen toimintaan eli käytännössä mielipiteen- ja sananvapautta sekä mm. äänioikeutta.

Myös oikeus koulutukseen on ihmisoikeus. Julistuksen artiklat 22–27 käsittelevätkin taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia. Näihin kuuluu koulutuksen ohella esim. oikeus työhön ja vapaa-aikaan. Erityisesti korostetaan lasten ja äitien suojelua.

Julistuksen viimeisissä artikloissa pidetään tärkeänä ihmisen oikeutta elää sellaisessa

Martin Luther King (1929–1968) tervehtii kannattajiaan vuonna 1963 Washington D.C:ssä, jossa hän piti kuuluisan I have a dream -puheensa. King toimi mustien ihmisoikeuksien voimakkaana edistäjänä. Hän sai Nobelin rauhanpalkinnon kaikkien aikojen nuorimpana, 35-vuotiaana, vuonna 1964. King salamurhattiin vuonna 1968 Memphisissä, Tennesseessä. Vuoden kolmas maanantai on Kingin syntymän kunniaksi vapaapäivä Yhdysvalloissa.

Kuolemanrangaistuksen vastustajia Teksasissa Yhdysvalloissa. Teksasissa langetetaan eniten kuolemanrangaistuksia Yhdysvaltojen osavaltioista.

yhteiskunnassa, jossa ihmisoikeuksia kunnioitetaan. Julistus päättyy vaatimukseen, ettei kukaan saa käyttää julistusta väärin omien tarkoitusperiensä ajamiseen vastoin julistuksen perussanomaa.

IHMISOIKEUKSIEN SUOJAAMINEN JA VALVONTA

Ihmisoikeuksia suojataan sekä virallisilla julistuksilla ja niiden valvonnalla että aktiivisella kansalaisjärjestötyöllä. YK:n ihmisoikeuksien julistuksen lisäksi on olemassa lukuisa joukko erilaisia ihmisoikeuksia koskevia valtioiden välisiä sopimuksia, joita Suomikin on ratifioinut eli vahvistanut.

Virallisella tasolla tärkeimpiä organisaatioita kansainvälisessä ihmisoikeustyössä ovat YK:n ihmisoikeustoimikunta, Euroopan ihmisoikeustuomioistuin sekä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö (ETYJ), joka on keskittynyt erityisesti kansallisten vähemmistöjen oikeuksien ajamiseen.

Amnesty International lienee tunnetuin niistä kansainvälisistä kansalaisjärjestöistä, jotka tarkkailevat ihmisoikeuksien toteutumista eri puolilla maailmaa. Liike on poliittisesti ja katsomuksellisesti sitoutumaton. Amnesty puuttuu erityisesti niihin rikkomuksiin, joissa loukataan ihmisten mielipiteen- ja sananvapautta tai fyysistä ja henkistä koskemattomuutta. Amnesty reagoi myös vakavaan syrjintään. Se tiedottaa ihmisoikeusrikkomuksista ja järjestää kampanjoita, joilla pyri-

tään vaikuttamaan suoraan ihmisoikeuksien loukkauksista vastuussa oleviin päättäjiin.

Sotien ja kriisien varalta luotuja ihmisoikeussopimuksia kutsutaan yleisnimellä humanitaarinen oikeus. Näiden sopimusten noudattamista valvoo muun muassa Kansainvälinen Punainen Risti.

YKSILÖN JA YHTEISÖN OIKEUDENMUKAISUUS

Oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan erilaisia asioita. Yksilötasolla se on ihmisen toimimista eri tilanteissa oikein. Esimerkiksi opettaja voi menetellä opiskelijoitaan kohtaan oikeudenmukaisesti tai epäoikeudenmukaisesti. Oikeudenmukaisuus tarkoittaa tällöin lähinnä opettajan kykyä suhtautua oppilaisiin tasapuolisesti ja reilusti. Samalla tavalla opiskelija voi olla esimerkiksi toisia opiskelijoita kohtaan reilu ja noudattaa reilun pelin sääntöjä. Toisen ihmisen aliarviointia on esimerkiksi vähättely tai välillinen tai välitön kiusaaminen.

Kun ihminen kohtaa paljon vastoinkäymisiä elämässään, hänellä voi herätä kysymys elämän tai Jumalan oikeudenmukaisuudesta. Ei ole tavatonta ajatella, että hyvin elävän ihmisen pitäisi voida nauttia hyvästä elämästä ja pahaa tekevän pitäisi jollakin tavalla kärsiä teoistaan. Tätä ajatusta käsitellään Raamatussa Jobin kirjassa. Todellisuudessa hyvyys ei kuitenkaan läheskään aina näytä voittavan. Kun ihminen pohtii ylipäätään elämän tai Jumalan oikeudenmukaisuutta, hän tarkastelee oikeudenmukaisuutta metafyysisenä kysymyksenä.

On tavallista pitää oikeudenmukaisuutta asiana, jota yhteiskunnassa tulisi toteuttaa ja edistää. Oikeudenmukaisuus on siksi myös sosiaalinen käsite. Sosiaalinen oikeudenmukaisuus koskee oikeuksien ja velvollisuuksien sekä hyötyjen ja haittojen tasapuolista jakaantumista yhteiskunnan jäsenten kesken. Oikeuksia ovat esimerkiksi omistusoikeus ja äänioikeus, velvollisuuksia verojen maksaminen ja lakien noudattaminen. Lisäksi oikeudenmukaisuuden vaatimukseen kuuluu, että kaikille yhteiskunnan jäsenille turvataan yhtäläiset mahdollisuudet hyödyntää yhteiskunnan palveluja, kuten koulutusta ja terveydenhuoltoa.

Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden lähtökohtia ja perusteita tutkitaan **sosiaalietiikassa**. Siinä selvitetään, millä perustein jokin asia on yhteiskunnassa hyvä tai oikea. Peruskysymyksiä ovat esimerkiksi: Miten yhteiskunnan varallisuuden tulisi jakaantua? Millaiset lait ja säännöt yhteiskunnassa tulisi olla? Mikä on yksilön ja yhteiskunnan välinen suhde? Kumpi on tärkeämpi, yksilön vai yhteiskunnan etu?

Tehtävät

1. **Etsi luvusta oikeudenmukaisuuden eri merkityksiä.**
2. **Ihmiskauppa on vakava ihmisoikeusrikkomus. Ihmiskauppa on toimintaa, jossa ihminen siirretään pakolla tai tarkoituksellisesti erehdyttämällä orjuuden kaltaisiin olosuhteisiin. Selvitä internetlähteiden avulla,**
   a) mitkä ovat ihmiskaupan syitä
   b) kuinka laajaa ihmiskauppa on
   c) miten kirkot pyrkivät auttamaan ihmiskaupan uhreja.
3. **Opettajan ammattietiikassa todetaan oikeudenmukaisuudesta seuraavaa:**

   Yksittäisen oppijan ja ryhmän kohtaamisessa sekä muun työyhteisön toiminnassa oikeudenmukaisuuden toteutuminen on tärkeää. Oikeudenmukaisuuteen kuuluu erityisesti tasa-arvo, syrjinnän ja suosimisen välttäminen, kuulluksi tuleminen ja oikeus selvittää ristiriidat. Kysymys oikeudenmukaisuudesta sisältyy aina opettajan antamaan arviointiin.

   Pohdi omin sanoin, millainen on oikeudenmukainen opettaja? Entäpä oikeudenmukainen opiskelija?

YKSILÖN ETIIKKA

49. Elämän alun ja lopun eettisiä kysymyksiä
50. Ihmissuhteiden etiikka
51. Seksuaalietiikka
52. Eettisiä näkökulmia työhön

Roskilden festivaali Tanskassa vuonna 2012.

49. Elämän alun ja lopun eettisiä kysymyksiä

Kristillinen käsitys elämästä perustuu ajatukseen luomisesta. Kristinusko opettaa, että Jumala on luonut maailman ja ihmisen ja luomistyö jatkuu. Jokainen syntyvä lapsi on siis Jumalan luomistyön tulos. Ihmiselämän ääripäihin, syntymään ja kuolemaan, liittyy monia eettisiä kysymyksiä: Missä määrin ihmisellä on oikeus säädellä syntymää, elämää ja kuolemaa? Kuka saa päättää elämän ja kuoleman kysymyksistä? Mitä mieltä kirkot ovat näistä kysymyksistä ja millä perusteella?

PERHESUUNNITTELU

Perhesuunnittelulla tarkoitetaan kaikkia niitä keinoja, joita ihmiset käyttävät säädelläkseen perheidensä kokoa. Viimeisten vuosikymmenten aikana käsitys suvunjatkamisesta on muuttunut. Suomessa ei enää eletä maatalousvaltaisessa yhteiskunnassa, jossa oli tarpeen synnyttää lapsia avuksi perhettä elättämään. Ehkäisymenetelmien kehittymisen myötä ihmiset voivat entistä helpommin suunnitella, millaisen perheen haluavat. Pariskunnat voivat myös päättää, etteivät halua lapsia ollenkaan.

Perinteisten ehkäisymenetelmien, kuten kondomien ja e-pillereiden, rinnalle on tullut uusia tuotteita, viimeisimpinä niin kutsutut jälkiehkäisyvalmisteet, joita käytetään nimensä mukaisesti vasta yhdynnän jälkeen. Suomessa näitä valmisteita saa ilman reseptiä, koska on toivottu, että niiden avulla voitaisiin vähentää nuorille naisille tehtävien aborttien määrää.

Kristillisten kirkkojen kanta perhesuunnitteluun vaihtelee. Esimerkiksi katolinen kirkko suhtautuu erittäin kielteisesti ehkäisyyn, sillä kirkon edustaman luonnonoikeudellisen etiikan mukaan jokainen lapsi on Jumalan lahja, josta ihminen ei voi kieltäytyä. Katolinen kirkko hyväksyy luonnonmukaisena menetelmänä niin kutsutut varmat päivät. Tällä tarkoitetaan kuukautiskierron ajanjaksoa, jolloin naisen raskaaksi tulo on epätodennäköistä. Lääketieteen valossa menetelmä ei ole luotettava.

Luterilaisen kirkon kanta perhesuunnitteluun on pääpiirteissään myönteinen. Luterilaisenkin kirkon mukaan lapset ovat Jumalan lahja ja heidän tulisi syntyä toivottuina ja odotettuina.

RASKAUDEN KESKEYTYS

Abortista puhuttaessa ei ole yhdentekevää, miten ihmiselämän alku määritellään. Yhden määritelmän mukaan se alkaa munasolun hedelmöittymisestä. Toisaalta kaikista hedelmöittyneistä munasoluista ei kehity sikiötä. Voidaan myös ajatella elämän alkavan vasta

siitä, kun solu alkaa jakautua tai siitä, kun sikiön tietoisuus alkaa kehittyä.

Suomen lainsäädännön mukaan alkanut raskaus voidaan keskeyttää raskaana olevan naisen pyynnöstä tietyin edellytyksin: jos lapsen synnyttäminen voisi aiheuttaa vakavan riskin äidin terveydelle tai jos naisen tai perheen elämäntilanteessa lapsen saaminen olisi huomattava rasitus esimerkiksi opiskelun takia. Raiskauksesta alkunsa saanut raskaus voidaan myös lain mukaan keskeyttää. Myös, jos äiti on alle 17- tai yli 40-vuotias tai jos hänellä on jo ennestään neljä lasta, lupa voidaan myöntää. Raskauden keskeyttämisen ehdot täyttyvät myös, jos syntyvällä lapsella voidaan olettaa olevan jokin vaikea sairaus tai vamma.

KIRKKOJEN KANTA ABORTTIIN

Kristillisten kirkkojen kanta aborttiin vaihtelee. Katolinen kirkko lähtee siitä, että hedelmöittynyt munasolu on jo potentiaalinen ihminen ja abortti on näin ollen murha. Suomen luterilaisen kirkon kanta on, että vain raskaana olevan naisen ja syntymättömän lapsen terveydelliset riskit sekä raiskaustapaukset oikeuttaisivat aborttiin. Muissa tapauksissa aborttia pitäisi kirkon mukaan harkita vain poikkeustapauksissa. Luterilainen kirkko pitää tärkeimpinä aborttikeskustelun lähtökohtina ihmiselämän kunnioitusta ja heikoimmasta huolehtimista. Kirkon mielestä olisi panostettava raskaana olevien naisten tukemiseen ja vaihtoehtojen tarjoamiseen. Abortin tehnyttä naista ei pidä tuomita vaan auttaa jaksamaan vaikean päätöksen jälkeen.

Abortoitujen sikiöiden muistolehto Pohjois-Japanissa.

LAPSETTOMUUS

Kaikki eivät voi saada lapsia vaikka haluaisivat, sillä hedelmällisyyteen vaikuttavat monet tekijät. Lapsettomat pariskunnat voivat Suomessa saada erilaisia lapsettomuushoitoja.

Hedelmällisyyshoitojen ohella lapsettomat voivat harkita lapsen adoptoimista. Tällöin lasta haluava pariskunta ja vanhempia tarvitseva lapsi saatetaan yhteen. Adoptiokeskustelussa nousee usein esiin ajatus vanhempien oikeudesta saada lapsi. Ensisijassa kysymys on kuitenkin lapsen oikeudesta vanhempiin. Suomen luterilaisen kirkon kannan mukaan hedelmöityshoidot tulee sallia vain avioliitossa eläville pareille. Näkemyksen mukaan avioliitto turvaa parhaiten lapselle molemmat vanhemmat, vanhempien huolenpidon ja taloudellisen turvan.

EUTANASIA, HYVÄ KUOLEMA

Eutanasiasta käytetään suomen kielessä usein nimitystä armomurha. Käsite 'eutanasia' tulee kahdesta kreikankielen termistä: 'eu', hyvä ja 'thanatos', kuolema. Yleensä eutanasiasta puhuttaessa tarkoitetaan **aktiivista eutanasiaa** eli parantumattomasti sairaan ihmisen elämän päättämistä esimerkiksi lääkkeillä. Käsitteellä voidaan myös tarkoittaa niin sanottua **passiivista eutanasiaa** eli sitä, että potilaalle aiottua hoitoa ei aloiteta tai se lopetetaan, koska katsotaan, että hoidosta saatava hyöty on merkityksetön potilaan paranemisen kannalta. Sosiaalisella eutanasialla tarkoitetaan puolestaan sitä, että puuttuvien resurssien takia esimerkiksi sydänleikkausta odottava potilas ei pääse ajoissa hoitoon vaan kuolee.

Aktiivinen eutanasia on sallittu joissakin maissa, kuten Alankomaissa ja Belgiassa ja sielläkin hyvin tiukoilla ehdoilla; päätös edellyttää kahden lääkärin lausunnon. Suomessa aktiivinen eutanasia ei ole laissa sallittu, mutta on tahoja, jotka pyrkivät saamaan eutanasian lailliseksi. Vuonna 1993 perustettu Exitus ry ajaa Suomeen samanlaista lakia kuin Alankomaissa.

Kysymys potilaan itsemääräämisoikeudesta on tärkeä eutanasiasta puhuttaessa. Eutanasian kannattajat katsovat, että ihmisellä pitää olla oikeus päättää siitä, miten hän kuolee. Eutanasian vastustajat puolestaan ovat sitä mieltä, että ihminen ei voi muutenkaan täysin päättää elämäänsä koskevista asioista, miksi sitten kuolemastaan. Eutanasian kannattajien mukaan täysin toisten varassa elävän ihmisen elämä ei ole ihmisarvoista. Eutanasian vastustajat puolestaan pitävät kaikkea elämää arvokkaana. Eutanasian ongelmia ovat muun muassa se, kuka eutanasiasta päättää ja missä tilanteissa siihen pitäisi päätyä.

Kirkot vastustavat eutanasian laillistamista, koska niiden mukaan elämä on Jumalan lahja. Kirkot ovat myös huolissaan siitä, miten eutanasian laillistaminen vaikuttaa pitkäaikaissairaiden ja vammaisten arvostukseen ihmisinä. Kirkoissa onkin alettu puhua arvokkaasta kuolemasta. Näkemyksen mukaan kuolevalle ihmiselle on pyrittävä järjestämään oireiden mukaista hoitoa. Käytännössä tämä tarkoittaa niin sanotun saattohoidon kehittämistä. Esimerkiksi syöpää sairastavalle tarjotaan elämän viime hetkinä riittävää kipulääkitystä ja henkistä tukea. Suomessa on nykyään useita "saattohoitokoteja", joissa lähestyvä kuolema otetaan tosiasiana ja elämän laatu pyritään säilyttämään mahdollisimman pitkään.

ITSEMURHA

Suomi on itsemurhatilastoissa kärkimaiden joukossa. Itsemurhan taustalla on yleensä ihmissuhde-, mielenterveys- tai taloudellisia ongelmia. Itsemurhaa suunnitteleva ei näe poispääsyä ongelmallisesta tilanteestaan vaan kokee että tulevaisuudessa ei ole toivoa. Siksi itsemurha-aikeiden keskellä kamppailevan olisi saatava tukea siihen, että elämä voi muuttua. Monissa tapauksissa jo seuraava

Itsemurhan tehneitä muistetaan vuosittain Helsingissä Vanhan kirkon puistossa kiinnittämällä mustia surunauhoja. Nauhoja kiinnitetään yhtä paljon kuin vuoden aikana on tehty itsemurhia.

päivä ja tulevat viikot antavat etäisyyttä itsemurha-ajatukseen.

Itsemurha on eettinen kysymys monessa mielessä. Ensinnäkin kyse on siitä, onko ihmisellä oikeus päättää omasta kuolemastaan, onko itsemurha Älä tapa -käskyn rikkomista. Toiseksi itsemurha jättää läheiset syvän tuskan ja ahdistuksen valtaan; onko se siten rakkauden kaksoiskäskyn vastaista? Kolmanneksi itsemurhat haastavat yhteiskunnan toimimaan syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Itsemurhat ovat sekä yksilöllinen että yhteisöllinen kysymys.

Luterilaisen kirkon kanta itsemurhaan on muuttunut suuresti viimeisten vuosikymmenten kuluessa. Kun itsemurhan tehneet ennen tuomittiin jyrkästi ja haudattiin hautausmaan ulkopuolelle, kiinnittää kirkko nykyään huomiota niin itsemurhien ennaltaehkäisyyn kuin omaisten auttamiseenkin. Kirkon ylläpitämä palveleva puhelin ja seurakuntien diakoniatyö pyrkivät tarjoamaan kanavia, joiden kautta itsemurhaa suunnitteleva voisi löytää kuuntelijan ja saada apua ahdistukseensa. Itsemurhan tehneiden omaisille järjestetään vertaistukitoimintaa.

Tehtävät

1. **Miten kristilliset kirkot suhtautuvat** *a) aborttiin b) eutanasiaan?*
2. **Mitä arvoja abortti- ja eutanasialainsäädännön taustalla on?**
3. **Yksi aborttiin liittyvä eettinen kysymys on, milloin elämä alkaa. Miten itse määrittelet elämän alun?**

50. Ihmissuhteiden etiikka

Ihmissuhteet ovat kunkin hyvinvoinnin keskeinen mittari. Elämme ihmissuhteiden verkostossa, jonka muodostavat perhe-, ystävyys- ja työsuhteet. Näihin liittyy monenlaisia eettisiä kysymyksiä.

YSTÄVYYS JA SEURUSTELU

Psykologiset tutkimukset korostavat, että ystävillä ja kavereilla on suuri merkitys ihmisen kasvulle leikki-ikäisestä aina vanhuuteen asti. Jos ihmisillä on samansuuntaisia arvoja ja elämäntapoja on todennäköisempää, että he ystävystyvät.

Riitoja ja erimielisyyksiä syntyy lähes kaikissa ystävyyssuhteissa: Miten viettää yhteistä aikaa? Kuinka ottaa huomioon sekä perheen että ystävien vaatimukset ja odotukset? Miten puhua pettymyksistä ja ikävistä asioista kaverille, joka on toiminut harmillisella tavalla? On huomattu, että rauhallinen asioista keskustelu, omien tunteiden ja ajatusten esiintuominen sekä anteeksi pyytäminen ja antaminen vähentävät ja ehkäisevät riitoja.

Seurustelu on yhteistä ajanviettoa ja tutustumista toiseen. Seurusteluun liittyy monia eettisiäkin kysymyksiä: Miten sovittaa molempien toiveet ja odotukset yhteen? Miten kertoa toiselle, jos ei enää halua jatkaa seurustelua? Hyvään seurustelusuhteeseen katsotaan yleensä kuuluvan toisesta välittäminen, huolehtiminen ja hellyys. Myös seurustelevien keskinäinen kunnioitus toisiaan kohtaan on tärkeää.

Tutkimusten mukaan seurustelu kestää pidempään, jos pari kertoo tunteistaan ja ajatuksistaan toiselle ja parilla on yhteisiä arvoja. Seurustelusuhteeseen kuuluu uskollisuus ja rehellisyys seurustelukumppanille. Joskus seurustelevan parin perheet puuttuvat nuorten mielestä liikaa seurusteluun esimerkiksi asettamalla selkeitä rajoja yhdessäololle. Sekä ystävyyssuhteissa että parisuhteessa voidaan luoda yhteiset pelisäännöt, jotka ystävät tai seurustelupari hyväksyvät. Kristillisen käsityksen mukaan seurustelu on tärkeä vaihe ennen avioliittoa.

AVOLIITTO JA AVIOLIITTO

Avoliitossa tai avioliitossa eläminen vaatii yhtä lailla eettistä harkintaa kuin seurustelukin. Uskollisuus, rakkaus ja toisen kunnioittaminen ovat parisuhteen perusta. Pysyvien parisuhteiden muodot ovat muuttuneet varsin nopeasti. Muutama vuosikymmen sitten avoliittoa ei pidetty sopivana yhdessä elämisen muotona, kun se tänään on varsin yleistä. Avioliiton suosio on kuitenkin myös säilynyt, takaahan se lakisääteisiä oikeuksia molemmille puolisoille. Avopuolisoilla ei ole oikeutta esimerkiksi periä toisiaan ellei heillä ole keskinäistä testamenttia. Luterilainen kirkko suosittelee avioliittoa, koska se takaa suhteen osapuolille paremman turvan. Kirkko pitää tärkeänä, että avioliitossa puolisot sitoutuvat toisiinsa julkisesti. Luterilaisen kirkon mu-

© Kuvasto 2014

Millaista olisi ihanteellinen perhe-elämä?
Harro Koskinen, Sikaperhe. 1969.

kaan avioliitto on yhteiskunnan perusyksikkö, jota pitäisi tukea kaikin tavoin. Kirkko pitää avioliittoa myös lapsille parhaana kasvuympäristönä. Lutherin mukaan avioliittoa solmittaessa pitäisi myös miettiä liiton kestävyyttä ja onnistumismahdollisuutta järjen avulla. Avioliiton onnistumiseen vaikuttaa ihmisen tahto. Kun pappi toimittaa avioliittoon vihkimisen, tilaisuudessa rukoillaan yhdessä avioparin puolesta. Luterilaisen kirkon mielestä avioliitto on siis avoliittoa parempi vaihtoehto.

REKISTERÖITY PARISUHDE

Vuodesta 2002 lähtien Suomessa on ollut mahdollista rekisteröidä samaa sukupuolta olevien välinen suhde, joka takaa osapuolille pääsääntöisesti samat oikeudet kuin avioliittokin, mm. perimysoikeuden.

Samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröinti on herättänyt Suomen luterilaisessa kirkossa paljon keskustelua. Toiset ovat sitä mieltä, että kirkko ei voi siunata suhteensa rekisteröinyttä paria, koska tällaiset suhteet ovat kirkon opetusten ja tradition vastaisia. Tällöin vedotaan esimerkiksi raamatunkohtiin (3. Moos. 18:22), joissa viitataan kielteisesti homoseksuaalisuuteen. Kysymys on raamatuntulkinnasta. Toiset kirkon jäsenet taas ovat sitä mieltä, että siunaus kuuluu myös parisuhteensa rekisteröineille. Tällöin homoseksuaalisuuteen kielteisesti suhtautuvia raamatunkohtia ei tulkita kirjaimellisesti.

Asia on vaikea kirkolle, koska kysymys liittyy siihen, mitä kirkko opettaa ihmisestä, avioliitosta ja perheestä: Millainen ihminen pohjimmiltaan on? Millainen on oikeanlainen avioliitto ja perhe? On myös esitetty, että kysymys on ennen kaikkea eettinen, koska mietitään, miten kirkon pitäisi kohdella homo- ja lesbopareja. On kysytty, mitä kirkon opetus kaikkien ihmisten kunnioittamisesta ja arvosta tarkoittaa, jos ihmistä ei hyväksytä sellaisena kuin hän on.

ERILAISIA PERHEITÄ

Suomalainen perhemalli on muuttunut kuluneiden vuosikymmenten aikana useamman sukupolven perheestä ydinperheeseen. Nykyään onkin monenlaisia käsityksiä siitä, mikä on perhe. Yhden näkemyksen mukaan perheen muodostavat ne, jotka käyttävät samaa jääkaappia.

Länsimainen ydinperhe käsittää äidin, isän ja lapsia. Yhä useammassa perheessä kuitenkin puolisoilla saattaa olla lapsia edellisistä liitoista. Tällöin lapsilla voi olla useita koteja sekä täys- että puolisisaruksia. Tällaista perhettä kutsutaan uusperheeksi. Osa lapsista elää yksinhuoltajan kasvattamana. **Sateenkaariperheellä** tarkoitetaan esimerkiksi naisparin, miesparin tai ei-heteroseksuaalisen yksinhuoltajan perheitä. Toisaalta perheessä ei välttämättä tarvitse olla lapsia. Lapseton pariskunta muodostaa myös perheen. Uutta on myös lemmikkieläinten lukeminen perheenjäsenten joukkoon.

Oli perhe millainen tahansa, on hyvä, jos perheellä on ympärillään esimerkiksi sukulaisista ja ystävistä koostuva tukiverkosto. Monissa kulttuureissa perheeseen katsotaan kuuluvaksi ydinperheen lisäksi muu suku. Esimerkiksi Lähi-idän kulttuureissa perheeseen kuuluvat useimmiten myös isovanhemmat, tädit, sedät ja serkut.

PERHE-ELÄMÄN ONGELMIA

Yhdessä eläminen ei aina suju ongelmitta. Esimerkiksi mustasukkaisuus, kyvyttömyys kuunnella toista ja ottaa toisen tarpeet huomioon aiheuttavat puolisoiden välille jännitteitä, joiden purkaminen ei ole helppoa. Parisuhde vaatii kykyä ja halua asettua toisen asemaan eli empatiaa. Tutkimusten mukaan arkiset asiat kuten rahankäyttö, siivous ja lasten kasvatus aiheuttavat perheessä eniten riitoja.

Alkoholin liikakäyttö muodostaa ongelman monissa suomalaisissa perheissä. Viime kädessä vain alkoholisti itse voi päättää raitistua, mutta saattaa kuitenkin tarvita siihen ulkopuolista apua. AA-liike eli Anonyymit alkoholistit auttaa alkoholisteja tunnustamaan ongelmansa ja pyrkimään siitä eroon. Myös alkoholistien läheisille on AA-liikkeen piirissä omia ryhmiä, joissa he saavat vertaistukea. Alkoholistien lapsille tarkoitettu Alateen on tukiryhmä, jossa voi purkaa omia kokemuksiaan toisten samassa elämätilanteessa elävien kanssa.

On arvioitu, että perheväkivaltaa esiintyy noin kolmasosassa parisuhteita kaikissa yhteiskuntaluokissa. Väkivalta voi olla fyysistä tai psyykkistä, mutta aina kyseessä on toisen alistaminen ja nujertaminen. Suomessa ainakin 190 000 lasta ja nuorta joutuu kotonaan väkivallan todistajiksi. Väkivalta ei ole koskaan oikeutettua. Sen kohteeksi joutuvan on kuitenkin usein vaikea hakea apua. Apua tarjoavat turvakodit ja kirkon perheasiain

Väkivallasta sovintoon on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kampanja, jonka tavoitteena on vähentää väkivaltaa esimerkiksi kodeissa ja kadulla.

neuvottelukeskukset, joita löytyy suurimmista kaupungeista. Puhelimitse apua saa esimerkiksi palvelevasta puhelimesta sekä joidenkin järjestöjen, esim. Pelastakaa Lapset ry:n ja Mannerheimin Lastensuojeluliiton kautta. Myös väkivallan tekijöille on tarjolla apua ja ohjausta, jonka avulla opitaan uusia toimintatapoja riitatilanteissa.

AVIOERO

Jos parisuhde päättyy eroon, seuraukset koskettavat usein monia. Ero on tunnetasolla yhtä raskas riippumatta siitä, onko pari elänyt avo- tai avioliitossa ja mitkä syyt ovat johtaneet eroon. Ero vaikuttaa paitsi puolisoihin myös mahdollisiin lapsiin sekä pariskunnan ystäviin ja sukulaisiin. Monet tarvitsevat aikaa ja muiden apua sopeutuessaan uuteen elämäntilanteeseen. Joskus avioero voi olla suuri helpotus, esimerkiksi silloin kun on eletty väkivaltaisessa suhteessa.

Lasten huomioiminen erotilanteissa on erityisen tärkeää, koska lapset saattavat kokea olevansa syypäitä vanhempien eroon. Aikuisten tehtävänä on huolehtia siitä, että lapsia ei esimerkiksi syyllistetä tai käytetä aikuisten riitojen selvittelijöinä. Tämä ei aina ole helppoa, koska aikuiset itse ovat erotilanteessa keskellä suurta tunnekuohua, joka vaikeuttaa asioiden tarkastelua lasten kannalta.

KRISTILLISTEN KIRKKOJEN KANTA AVIOEROON JA UUDELLEEN AVIOITUMISEEN

Kristilliset kirkot suhtautuvat avioeroon eri tavoin. Katolisen kirkon opetuksen mukaan avioliitto on sakramentti, ja sen takia se voidaan solmia vain kerran. Kirkon opetuksen mukaan avioliittoa voi verrata Kristuksen (mies) ja kirkon (nainen) väliseen suhteeseen. Katolinen kirkko painottaa, että avioliitto päättyy vasta toisen puolison kuolemaan eikä eronneita vihitä uudelleen edellisen puolison eläessä. Avioeroa ei hyväksytä, mutta solmittu liitto voidaan tietyistä syistä mitätöidä. Syitä ovat esimerkiksi väkivaltainen käytös avioliitossa tai uskollisuuslupauksen rikkominen. Kirkko ei siunaa eronneita, mutta avioliiton voi solmia uudelleen niin, että siviiliviranomainen toimittaa vihkimisen.

Ortodoksisessakin kirkossa avioliitto on sakramentti. Kirkko hyväksyy kuitenkin avioeron ja vihkii uudelleen eronneita erilaisella vihkikaavalla.

Luterilainen kirkko opettaa, että avioliittoa pitäisi suojella kaikin mahdollisin tavoin ja että avioliiton rikkoutuminen vahingoittaa ihmistä syvästi. Koska ihminen kuitenkin on erehtyväinen, hänelle on annettava myös uusi mahdollisuus. Luterilaisessa kirkossa vihitään eronneita. Kirkko korostaa kuitenkin, että uutta avioliittoa ei pitäisi solmia liian kevein perustein, vaan että eronneen olisi syytä selvittää eron syyt, jotta uusi liitto voitaisiin aloittaa puhtaalta pöydältä. Kirkko tarjoaa eroa harkitseville pareille keskusteluapua esimerkiksi perheterapiassa tai perheleireillä, jossa pari voi ammatti-ihmisen kanssa pohtia suhteensa tulevaisuutta. Myös eronneita tuetaan.

Tehtävät

1. **Ihmissuhteiden perustana pidetään rehellisyyttä, kunnioitusta ja uskollisuutta. Mitä nämä tarkoittavat käytännössä? Keksi jokaisesta ainakin kaksi konkreettista esimerkkiä.**
2. **Pohdi, millaisia eettisiä kysymyksiä liittyy lasten kasvattamiseen ja miten itse suhtaudut niihin.**
3. **Ennen oli tapana sanoa, että lapsia ”saatiin” tai lapsia ”siunaantui”. Nykyisin lapsia ”hankitaan” tai ”tehdään”. Pohdi, mistä puhetapojen ero kertoo. Mistä muutos saattaisi johtua?**

51. Seksuaalietiikka

Seksuaalinen hyvinvointi on osa ihmisen kokonaisvaltaista hyvinvointia. Ihmissuhteet ja seksuaalikäyttäytyminen kietoutuvat yhteen arkielämässä mutta myös eettisessä keskustelussa.

NÄKÖKULMIA SEKSUAALISUUTEEN

Keho on osa ihmistä syntymästä kuolemaan asti. Yksi ihmisen haasteista onkin hyväksyä läpi elämän tapahtuvat kehon muutokset ja seksuaalisuuden ilmentyminen eri iässä. Seksuaalisuuteen vaikuttavat fyysisten ominaisuuksien lisäksi psyyke: ajattelu, tunteet ja motiivit.

Seksuaalisuutta voidaan tarkastella esimerkiksi biologisesta, psyykkisestä ja sosiaalisesta näkökulmasta käsin. Biologisessa mielessä seksuaalisuus nähdään sukupuoleen liittyvänä ominaisuutena. Tällöin kyseessä on kromosomien määrittelemä ominaisuus, jonka perusteella syntyvä lapsi voidaan yleensä vaivattomasti määritellä joko tytöksi tai pojaksi. Psyykkisestä näkökulmasta tarkasteltaessa määritteleminen ei ole yhtä helppoa. Kyseessä on tällöin ihmisen oma kokemus kehostaan ja seksuaalisista mieltymyksistään. Kolmanneksi sosiaalinen yhteisö määrittää ja kontrolloi sitä, mitkä ovat hyväksyttäviä tapoja toteuttaa ja ilmentää seksuaalisuutta. Erilaiset roolimallit ohjaavat lasta ja nuorta hänen kasvaessaan, ja näiden mallien seuraaminen koetaan yleensä hyväksyttäväksi. Eettinen kysymys on, kuinka suhtautua niihin, jotka eivät käyttäydy enemmistön mukaisesti. Eri kulttuureissa ja uskonnoissa ihmisen kehoon ja seksuaalisuuteen suhtaudutaan eri tavoin. Esimerkiksi Intiassa naisen ei perinteisesti kuulu pukeutua julkisesti niin, että sääret ja reidet näkyvät.

SEKSUAALISUUS JA RAAMATTU

Vanhassa testamentissa kehollisuus ja seksuaalisuus kuuluvat ihmisen perusolemukseen, ja siihen löytyy monta näkökulmaa eri teksteistä. Seksuaalisuuteen liittyy sekä myönteisiä että kielteisiä tunteita. Sukupuolielämä ei ole tarkoitettu vain lisääntymistä varten, siitä voi nauttia muutenkin. Seksin harjoittamista rajoittavat Vanhassa testamentissa puhtaussäädökset ja erilaiset sosiaaliset normit (esim. 3. Moos. 12:1–5). Nykyihmisen näkökulmasta Vanhan testamentin säännöstö voi vaikuttaa melko käsittämättömältä tai jopa loukkaavalta. Naiselle sallittu sukupuolikumppani oli aviomies, miehellä sen sijaan sai olla useampikin kumppani, jos hänellä oli monia vaimoja tai orjattaria. Häpeää aiheutti esimerkiksi alastomuus (paratiisikertomuksen jälkeen) ja hyväksyttyjen roolirajojen rikkominen, kuten naisen aktiivinen rooli sukupuolielämässä.

Toisaalta Laulujen laulun teksteissä nainen ei ole miehen palvelija, ja rakkaus sekä mielihyvä ovat molemminpuolisia tunteita.

Uudessa testamentissa Jeesuksen opetuksia seksuaalisuudesta on vähän. Tunnetuin hänen opetuksistaan liittyy Vuorisaarnan kohtaan, jossa hän esittää tiukennetun tulkinnan avionrikkomiskiellosta: miehen ei pidä edes mielessään himoita naimisissa olevaa naista. Paavalin opetukset seksuaalisuudesta heijastavat paljolti sen aikaista filosofista näkemystä perheestä ja seksuaalisuudesta: seksin harjoittamiseen liittyy ongelmia ja riskejä, joten selibaatti on yksi varteenotettavista vaihtoehdoista. Paavalin kirjeissä on kuitenkin myös opetuksia, joiden mukaan joillekin ihmisille sopii paremmin aviopuolisoiden välinen sukupuolielämä kuin selibaatti. (esim. 1. Kor. 7: 8–9).

SEKSI JA SEKSUAALISUUS

On vaikea määritellä yksiselitteisesti, mitä seksi tai seksuaalinen kanssakäyminen on. Usein seksistä puhuttaessa tarkoitetaan vain yhdyntää, mutta seksuaalisessa kanssakäymisessä on kyse muustakin: hyväilyistä, suutelusta, kontaktin hakemisesta. Tytöt kokevat ensimmäisen yhdyntänsä Suomessa keskimäärin 17 vuoden iässä ja pojat 19 vuoden iässä. Seksuaalisuuteen liittyy myös itsetyydytys. Itsetyydytystä on pidetty pitkään vahingollisena ja moraalittomana. Nykyisen näkemyksen mukaan – jota luterilaisen kirkon piispat edustavat – kyse on normaalista ilmiöstä, joka tietyssä kehitysvaiheessa on jopa välttämätön omaan seksuaalisuuteen tutustumisessa.

Onko kumppaneiden välinen seksuaalisuus intiimi kahden ihmisen välinen asia vai voiko seksiin liittyvistä asioista puhua muille? Länsimaisessa yhteiskunnassa suhtautuminen seksiin on kaksijakoista: toisaalta seksiä tulvii ihmisten tietoisuuteen median ja mainonnan välityksellä jatkuvasti, toisaalta kyseessä on asia, josta harvoin puhutaan ääneen. Kouluissa jaetaan sukupuolivalistusta, joka on kuitenkin usein varsin teknistä. Tunteet ja toisen ihmisen kunnioittaminen ovat seksissäkin tärkeitä.

Ihmisten seksuaalinen aktiivisuus vaihtelee. Usein väitetään, että miehet ovat aktiivisempia kuin naiset, mutta todennäköisesti erot ovat suurempia näiden ryhmien sisällä kuin niiden välillä. Naisen seksuaalista aktiivisuutta on pidetty usein paheellisena, ja sitä on pyritty kahlitsemaan eri keinoin. Yksi selitys tähän on ollut se, että kristinuskon alkuvuosisadoista lähtien naisen neitseellisyyttä on pidetty erityisen hyveellisenä ja tavoiteltavana. Erilaiset naisliikkeet ovat pyrkineet tuomaan esiin ja purkamaan yhteiskunnassa naista kahlitsevia ja alentavia rakenteita ja ajatusmalleja.

Kirkkojen näkemys on, että seurusteluun ei kuulu seksi. Näkemyseroja on siinä, mitä seksillä tässä tarkoitetaan. Toiset kristilliset yhteisöt pitävät ihanteena kaikesta seksuaalisesta kanssakäymisestä pidättäytymistä, toiset taas katsovat sen tarkoittavan sukupuoliyhdyntää. Suomen luterilaisen kirkon piispat ovat todenneet, että ”Seksuaalisuuden toteuttamiseen kuuluvat vastuu, sitoutuminen ja uskollisuus”. Kannanoton mukaan nämä toteutuvat parhaiten avioliitossa. Kirkon piirissä on kuitenkin erilaisia näkemyksiä asiasta. Joidenkin kanta on, että seksi kuuluu vain avioliittoon, toisten mielestä näkökulma on vanhentunut eikä vastaa nykypäivän todellisuutta.

SEKSUAALISUUDEN HYVÄ JA PAHA

Hyvään seksuaalisuuteen kuuluu kunnioitus. Ihminen kunnioittaa itseään seksuaalisena olentona ja suo saman kunnioituksen toisellekin. Vääristynyttä seksuaalisuutta edustavat kaikkinainen alistaminen ja väkivalta. Kenenkään ei tarvitse suostua sellaiseen seksuaaliseen kanssakäymiseen, jota ei halua. Jokainen

on vastuussa paitsi itsestään myös siitä, ettei kohtele toista väärin ja rajoita hänen vapauttaan. Pornografian ja prostituution katsotaan yleensä olevan seksuaalisuuden muotoja, joille on tyypillistä alistaminen ja erityisesti naisten esineellistäminen.

Insestissä ja pedofiliassa seksuaalista valtaa käytetään muihin ihmisiin, useimmiten lapsiin. Insestillä tarkoitetaan lähisukulaisten välistä seksuaalista kanssakäymistä ja pedofilialla lasten seksuaalista hyväksikäyttöä. Kumpikin vahingoittaa paitsi lapsen fyysistä myös psyykkistä kehitystä, sillä insestin tai pedofilian uhri joutuu usein sellaisen henkilön hyväksikäyttämäksi, johon hänellä on luottamuksellinen suhde. Raiskaus on äärimmäistä seksuaalisen väkivallan käyttöä ja se loukkaa ihmisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Raiskaus tai sen yritys, insesti ja pedofilia ovat traumaattisia kokemuksia, joista selvitäkseen uhrin on syytä kääntyä ammattiauttajan puoleen.

Arviolta 7000 ihmistä marssi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen puolesta Pride-kulkueessa Helsingissä vuonna 2011.

KIRKKO JA SEKSUAALINEN SUUNTAUTUNEISUUS

Ihmisen seksuaalinen suuntautuneisuus määritellään yleensä joko hetero-, bi- tai homoseksuaalisuudeksi. Kirkkojen yleinen kanta on, että heteroseksuaalisuus on luonnollinen, luomisen myötä ihmiselle annettu ominaisuus.

Homoseksuaalisuuden historia on Suomessa ollut monivaiheinen. Homoseksuaalisuutta pidettiin vuoteen 1971 rikoksena ja vuoteen 1981 sairautena. Tämän päivän Suomessa homoseksuaalisuus on laajasti hyväksytty, mutta jotkut kokevat vielä asian vaikeaksi. Tutkimusten mukaan esimerkiksi työpaikoilla tapahtuu syrjintää seksuaalisen suuntautuneisuuden perusteella.

Suomen luterilaisen kirkon sisällä näkemys homoseksuaalisuudesta on kaksijakoinen. Toiset näkevät homoseksuaalisuuden luonnottomana seksuaalisuuden ilmenemismuotona, jota ei pidä hyväksyä. He perustelevat kantaansa muun muassa sillä, että Raamatun suhtautuminen homoseksuaalisuuteen on kielteinen. (esim. 3. Moos. 18:22.) Toisen näkökannan mukaan Raamattu ei kiellä homoseksuaalista suhdetta vaan seksuaalisen väärinkäytöksen, jossa ei toteudu keskinäinen rakkaus. Koska Raamatun kanta on niin epäselvä ja monitulkintainen, ei voida sanoa, että Raamattu kieltäisi homoseksuaalisen suhteen. Raamatun rakkauden, vapauden ja vastuun sanoma koskee kaikkia seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta.

Tehtävät

1. **Mitkä ovat mielestäsi kolme keskeisintä nykypäivän seksuaalieettistä ongelmaa? Perustele valintasi.**
2. **Martin Luther (1483–1546) totesi pitämässään puheessa: ”Poikani, älä ole häpeissäsi siitä, että halajat tyttöä, äläkä sinä, tyttö, häpeä sitä, että halajat poikaa. Kunhan vain annat sen johtaa avioliittoon etkä haureuteen, silloin se ei ole häpeällistä, enempää kuin syöminen ja juominen on häpeällistä.” Mitä Luther mielestäsi opettaa puheessaan?**

52. Eettisiä näkökulmia työhön

Oikeus työhön on yksi ihmisoikeuksista. Työtä tekemällä ihminen voi parantaa niin omia kuin muidenkin elinolosuhteita. Työ tuottaa parhaimmillaan tekijälleen aineellista ja henkistä hyvinvointia sekä tyydyttää sosiaalisia tarpeita. Ihmisoikeuksiin kuuluu myös oikeus riittävään elintasoon, jota työllä tavoitellaan. Riittämätöntä elintasoa eli köyhyyttä voidaankin pitää suurimpana uhkana ihmisoikeuksien toteutumiselle.

VAURASTUMINEN – LISÄÄ ONNELLISUUTTA?

Suomi on kansakuntana vaurastunut voimakkaasti toisen maailmansodan jälkeen. Köyhyyden väheneminen on lisännyt kansalaisten onnellisuutta. Keskustelua on käyty siitä, kuinka paljon yksilön tai yhteiskunnan tulisi vaurastua, jotta onnellisuus jatkaisi nousuaan. On esitetty, että esimerkiksi Länsi-Euroopassa olisi 1970-luvulla saavutettu elintaso, jonka jälkeen onnellisuus ei olisikaan lisääntynyt, vaikka vauraus on kasvanut. Vaikka yhteiskunnat ovat vaurastuneet, monen työssäolevan mahdollisuus nauttia esimerkiksi vapaa-ajasta on vähentynyt.

TYÖSSÄ JAKSAMINEN

Suomessa on ennakoitu eläkeiän nousevan tulevaisuudessa. Kuitenkin jo tätä nykyä moni jää syystä tai toisesta varhennetulle eläkkeelle. Poliittisestikin tärkeäksi on noussut kysymys siitä, miten saada ihmiset viihtymään työssään eläkeikään asti.

Työuupumuksen taustalla ei välttämättä ole liian suuri työtaakka, vaan ennemminkin se, että työntekijällä on vain vähän tai ei ollenkaan mahdollisuuksia vaikuttaa omaan työhönsä. Myös määräaikaisten työsuhteiden epävarmuus ajaa jatkuvaan suorituspaineeseen ja epäonnistumisen pelkoon, joka voi johtaa uupumiseen. Työn ei aina tarvitse olla hauskaa, mutta sen olisi oltava mielekästä. Työntekijällä pitäisi olla myös tunne siitä, että hänen työllään on merkitystä ja että hän pystyy vaikuttamaan siihen. Työympäristöön liittyy muun muassa eettisiä kysymyksiä siitä, kuinka paljon työnantaja voi vaatia työsuorituksia ja onko oikein irtisanoa työstä uupunut työntekijä.

TYÖN ARVOSTUS

Aika ajoin tehdään kyselytutkimuksia siitä, millaisia töitä ja ammatteja ihmiset arvostavat. Usein kärkipäähän nousevat korkeaa koulutusta vaativat tehtävät, kuten lääkärin ja

tuomarin ammatit. Kaikki korkeasti koulutetut eivät kuitenkaan sijoitu kyselyissä kovinkaan hyvin. Koulutus ei siis ole ainoa arvostuksen mitta.

Työn arvostusta voidaan mitata myös siitä saatavan palkan perusteella. Palkkaus ei aina ole suoraan verrannollinen esimerkiksi koulutukseen. Työn vaativuuden määrittely ja erilaisten ammattien vertailu vaativuuden mukaan on vaikeaa.

KRISTILLINEN KÄSITYS TYÖSTÄ

Kristillisen käsityksen mukaan työ on ihmiselle annettu tehtävä maan päällä. Luomiskertomuksessa kerrotaan, kuinka ihminen sai tehtäväkseen viljellä ja varjella maata. Luomiskertomuksessa työ nähdään siunauksena: ihmisestä tuli Jumalan työtoveri. Martin Lutherin mukaan ”Ihminen on luotu tekemään työtä, niin kuin lintu on luotu lentämään”. Lutherin mukaan jokainen työ voi olla **kutsumustyö**. Ihminen on kutsuttu erilaisiin tehtäviin ja rooleihin elämässään, ja hänen vastuullaan on hoitaa nämä tehtävät mahdollisimman hyvin. Työn tekemisen ainoana tavoitteena ei Lutherin mukaan voinut olla oma etu, sen piti hyödyttää myös muita. Työtä piti kuitenkin hänen mukaansa tehdä kohtuullisesti, rahan hankkimisella piti olla rajat ja ihmisellä tuli olla oikeus myös lepoon. Työstä voi tulla syntiinlankeemuksen mukaan myös suuri taakka, jos työtä joutuu tekemään ”otsa hiessä”.

Reformaatio nosti arjen ja työn arvostusta. Aikaisemmin ihanteena oli enemmänkin pidetty pohdiskelevaa ja filosofoivaa ihmistä, jonka ei tarvinnut tehdä fyysistä työtä. Oppineet, papisto ja luostariveljet olivat kansan arvostamia. Tavallinen maallikoiden tekemä arkityö ei ansainnut erityistä arvostusta. Reformaation myötä työtä alettiin pitää Jumalan palvelemisena ja velvollisuuden täyttämisenä.

TYÖ – LÄHIMMÄISEN PALVELUA

Reformaation myötä syntyi kaksi erilaista tapaa suhtautua työhön. Luterilaisen näkemyksen mukaan työ oli lähimmäisen palvelemista. Palvelutyön myötä ihminen saattoi välittää Jumalan armoa ympärilleen. Lutherin mukaan kaikki työ oli samanarvoista ja jokaisen ammatinharjoittajan oli tärkeä tuntea vastuuta tehtäviensä hyvästä hoitamisesta. Luther erotti toisistaan lähimmäisen palvelemisen ja Jumalan armon. Ihminen ei voi hänen mukaansa ansaita Jumalan armoa millään hyvillä töillä, vaan armo saadaan ilmaiseksi.

Jokaisen työpanokset ovat erilaisia. Omasta työstä kannattaa iloita.

Viisivuotias Anna ja hänen isosiskonsa hankkivat perheelle elantoa murskaamalla kiviä Lusakassa, Sambiassa. Millainen lasten tekemä työ on mielestäsi hyväksyttävää?

Jean Calvinin oppien seuraajat, kalvinistit, näkivät työn merkityksen osittain toisin kuin Luther. Samaa mieltä oltiin siitä, että kaikki työ on samanarvoista. Kalvinistit kytkivät kuitenkin ihmisen arvon työssä onnistumiseen. Menestyminen työssä oli kalvinistien mukaan selvä merkki siitä, että ihminen kuului pelastettujen joukkoon. Epävarmuus omasta kohtalosta loi pohjaa työntäyteiselle ja säästäväiselle elämälle. Pääomien kertyminen oli puolestaan tärkeää kapitalistisen talousjärjestelmän kehittymiselle.

LAPSITYÖVOIMA

Lapsityövoiman hyväksikäyttö koskettaa Kansainvälisen työjärjestö ILO:n arvioiden mukaan maailmanlaajuisesti noin 250 miljoonaa alle 15-vuotiasta lasta. Heistä noin puolet ei voi lainkaan käydä koulua. Lapsityövoiman hyväksikäytöllä tarkoitetaan tilannetta, jossa työnteko vahingoittaa lapsen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista kehitystä ja rajoittaa hänen mahdollisuuksiaan koulunkäyntiin. Muutaman tunnin päivittäinen työ, joka on lisäksi satunnaista eikä haittaa lapsen kehitystä, ei ole lapsityövoiman hyväksikäyttöä. Lapsityöläisten määrä on pienentynyt 2000-luvun alusta yli kymmenyksellä. Myönteisintä kehitys on ollut Latinalaisessa Amerikassa ja Karibialla, huolestuttavin tilanne on Afrikassa Saharan eteläpuolisilla alueilla, siellä on arvioitu olevan noin 50 miljoonaa lapsityöläistä. Saman verran lapsityöläisiä on Aasiassa.

Lasten työllistäminen on halvempaa kuin aikuisten, joten lapsityövoiman hyväksikäyttö tukee myös yhteiskuntarakenteen vääristymistä: lasten työllistäminen lisää aikuisten työttömyyttä. Aikuistuvat lapsityöläiset eivät kouluttamattomina voi hakeutua uusiin työtehtäviin, ja pitkällä tähtäimellä tämä vaikuttaa heikentävästi valtion kilpailukykyyn muuttuvilla maailmanmarkkinoilla.

Lapsityövoiman hyväksikäytön poiskitkeminen on työlästä. Lapsityövoimalla tehtyjen tuotteiden boikotointi on yksi mahdollisuus herättää keskustelua asiasta. Boikotilla yritetään vaikuttaa esimerkiksi yritysten tapaan toimia eettisesti hyväksyttävällä tavalla. Boikotointi voi kuitenkin johtaa siihen, että lapset ja heidän perheensä menettävät vähäisetkin elämisen edellytyksensä ja lapset saattavat ajautua ansaitsemaan esimerkiksi prostituutiolla. Lisäksi vain pieni osa työtä tekevistä lapsista työskentelee aloilla, joiden tuotteet menevät vientiin.

Yhtenä ratkaisukeinona on pidetty koulutuksen tukemista. Erilaiset maailmanlaajuiset ja paikalliset organisaatiot pyrkivät luomaan edellytyksiä koulutuksen järjestämiseksi, jotta lapsityövoiman käytön kierre saataisiin katkaistuksi. Tutkimusten mukaan jo neljän vuoden koulutus estää lasta ajautumasta kaikkein haitallisimpiin työtehtäviin. Kansainväliset sopimukset ja niiden valvominen edistävät myös lasten oikeuksia.

Lapsityövoiman hyväksikäyttö puhuttaa kirkkojakin. Niiden näkökulmasta lasten suojeleminen on ensisijaisen tärkeää. Jeesuksen opetukset siitä, että lasten vahingoittaminen on erityisen suuri vääryys ja hänen esimerkkinsä lasten asettamisesta aikuisten esikuviksi on nähty kirkoissa velvoittavana ohjeena vastustaa lasten oikeuksien polkemista.

Kaikkea ensiarvoisen tärkeää työtä ei mitata rahassa. Lapsille aikaansa antava aikuinen on korvaamaton.

lisätietoa

Hyvän työn tuntomerkkejä luterilaisen kirkon mukaan
– Tuottaa sellaista, millä on todellista arvoa.
– Kunnioittaa jokaisen ihmisen arvoa Jumalan kuvana.
– On lähimmäisen palvelemista.
– Antaa mahdollisuuden täyttää kutsumustaan.
– Ei kuormita kohtuuttomasti luomakuntaa.
– Tarjoaa kunnollisen toimeentulon ja työskentely-olosuhteet.
– Antaa mahdollisuuden vaikuttaa työn toteutukseen ja rytmiin.
– Mahdollistaa riittävän levon ja rentoutuksen.
– Edellyttää jäseniään arvostavaa työyhteisöä tai verkostoa.

Tehtävät

1. **Kokoa luvun keskeisimmät käsitteet muistiin.**
2. **Millainen on luterilainen käsitys työn etiikasta?**
3. **Pohdi, millaista epäoikeudenmukaisuutta työelämään voi kuulua.**

YHTEISÖN ETIIKKA

53. Hyvä ympäristö
54. Oikeudenmukainen yhteiskunta
55. Sodan ja rauhan etiikka
56. Median valta ja vastuu
57. Tekniikka ja etiikka

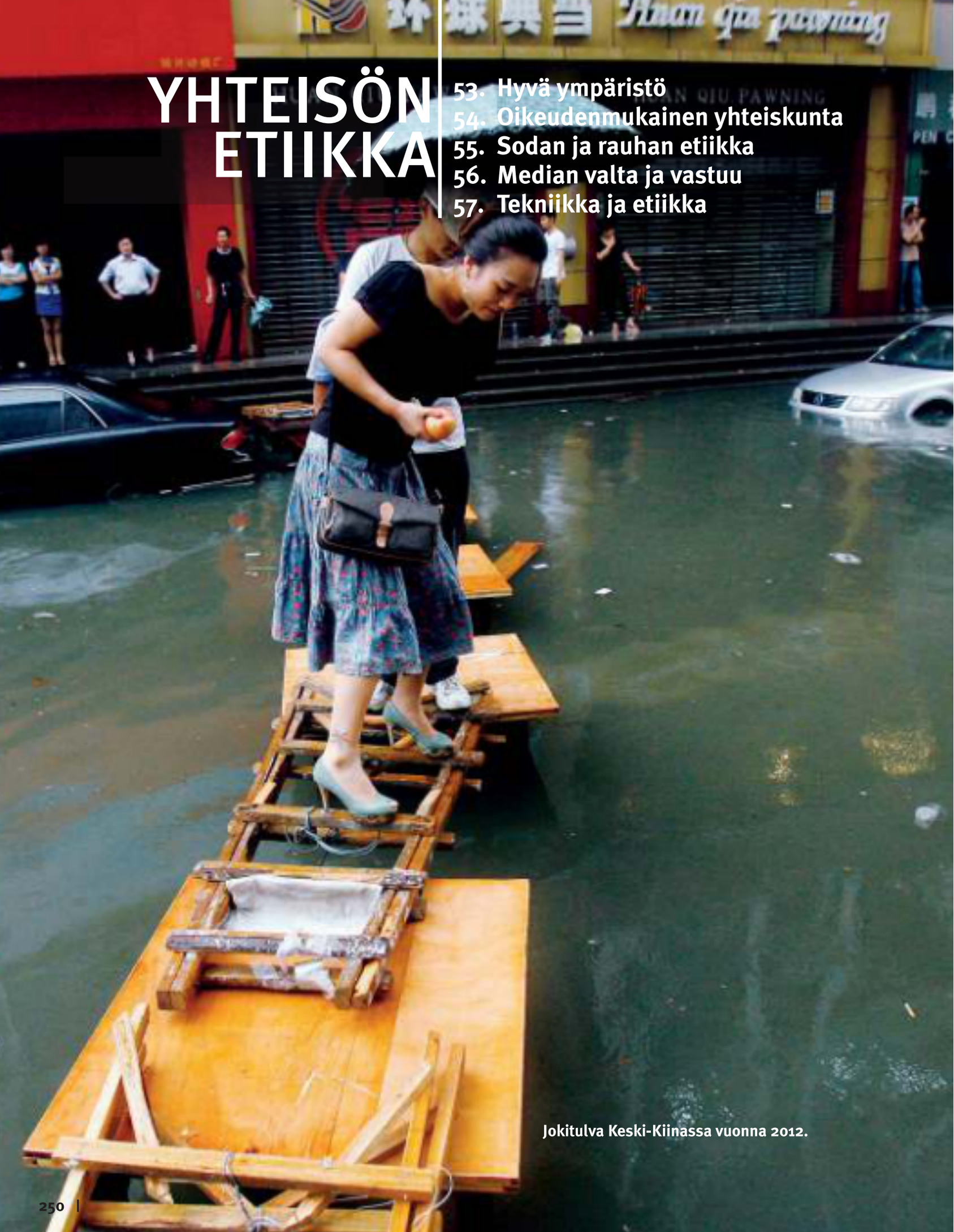

Jokitulva Keski-Kiinassa vuonna 2012.

53. Hyvä ympäristö

Ympäristöä koskevat kysymykset ovat sekä yksilö- että yhteiskuntaeettisiä. Eettisen huolenpidon vaatimukset eivät nykyisin kohdistu vain ihmisiin, vaan koko maapallon ekosysteemiin. Kristilliset kirkot ovat sekä yhdessä että erikseen ottaneet kantaa ympäristökysymyksiin. Ympäristön tila on vaatinut eettisen pohdinnan lisäksi kristillisen uskon uudelleentulkintaa: kristinuskon luontokäsityksen uudelleenarvioiminen ja kristillisen maailmankatsomuksen yhdistäminen ekologiseen elämäntapaan ovat haasteita kirkoille.

IHMISKESKEINEN AJATTELUTAPA

Ympäristön tilan huononeminen on pakottanut ihmiset pohtimaan luontoa myös moraalin näkökulmasta. Tosiasia on, että elämä maapallolla jatkuu ilman ihmistä, mutta ihmislaji ei selviä ilman muiden eliöiden olemassaoloa. Mikä on luonnon todellinen arvo ja kenelle tai mille ihminen on vastuussa luontoon liittyvissä kysymyksissä, ovat ympäristöetiikan peruskysymyksiä.

Ihmiskeskeisen eli **antroposentrisen** ajattelutavan mukaan ainoastaan ihmisellä on itseisarvo. Luonnon arvo määräytyy ihmisen sille antaman arvon mukaisesti. Ihmisen etu, onnellisuus ja hyvinvointi ovat tämän ajattelutavan mukaan tärkeämpiä kuin luonnon. Vaikka luontoa arvotetaan ihmisestä käsin, sen ei tarvitse tarkoittaa, että luontoa kohdellaan huonosti. Ihmiskeskeisen ajattelutavan mukaan ihmisen kuuluu ja kannattaa toimia moraalisesti myös luontoa kohtaan, jotta elämä maapallolla jatkuisi monimuotoisena.

ELÄMÄKESKEINEN NÄKEMYS

Vastakkaisen näkemyksen, elämäkeskeisen eli **biosentrisen** ajattelutavan mukaan kaikilla elävillä olennoilla on oma itseisarvonsa. Ihmisen elämä ei ole sen arvokkaampaa kuin muidenkaan elävien olentojen. Elämää sen kaikissa muodoissa on kunnioitettava samanvertaisesti. Elämäkeskeinen ajattelutapa vastustaa sen tähden lajien välisiä arvojärjestyksiä eli spesismiä. Elämäkeskeisen ajattelutavan kannattajat ovat eri mieltä kuitenkin siitä, kuinka laajalle eettinen ajattelu pitää todella ulottaa: Saako kiveä potkaista? Onko vaikeasti hoidettavilla virustaudeilla oma arvonsa?

Jos ajatellaan, että eläinten olemassaolo on yhtä oikeutettua kuin ihmisten, pitää molempia kohdella yhtä hyvin. Tällöin ihmisellä on moraalisia velvollisuuksia eläimiä kohtaan. Yhtenä perusvelvollisuutena pidetään kärsimyksen ja kivun välttämistä eläimiä kohdeltaessa. Näin ollen esimerkiksi eläinten tehotuotanto ja eläinkokeet ovat eettisesti väärin.

IHMINEN YMPÄRISTÖKRIISIN AIHEUTTAJANA

Ihmisellä on käytössään valtava määrä tietoa ja taitoa, jonka avulla hän pystyy elämään luonnon keskellä. Tästä huolimatta ihminen on vähitellen oppinut ymmärtämään tai joutunut pakon edessä myöntämään, että luontoa ei pystytä täydellisesti hallitsemaan. Ilmastonmuutoksesta seuranneet kuivuus ja suuret tulvat ovat esimerkkejä tästä. Tekniikan ja tieteen kehityksellä on ollut luonnolle ja ihmiselle varjopuolensa. Vähitellen ympäristön saastuminen ja luonnon monimuotoisuuden katoaminen on alkanut vaikeuttaa ihmisen ja luonnon elämää.

Kun etsitään syitä ympäristökriisille, tarkastellaan, miten länsimaisen kulttuurin arvot ja uskomukset ovat vaikuttaneet kriisin kehittymiseen. Ympäristöongelmien lisääntyminen heijastaa nykyihmisen puutteellista ja yksipuolista näkemystä luonnosta. Tällöin ajatellaan, että ratkaisu ympäristöongelmiin olisi löydettävissä arvojen ja maailmankuvan muutoksesta: Jokaisen ihmisen henkilökohtaiset arvot ja valinnat vaikuttavat tulevaisuuteen. Kun luonto sinänsä on tärkeä ihmiselle, hän todennäköisesti valitsee vähemmän luontoa kuormittavan kulkutavan paikasta toiseen siirtyessään. Toisenlainen lähestymistapa tarkastelee ympäristökriisiä sosioekonomisesta näkökulmasta. Siinä erilaiset taloudelliset käytännöt ja ihmisen luomat yhteiskunnalliset rakenteet, kuten väestönkasvu, vaurastuminen ja tekninen kehitys, nähdään ongelmien syinä. Tämän näkökulman mukaan ongelmat ratkeavat yhteiskunnallisten muutosten myötä, ja avainasemassa tällöin ovat erilaiset poliittiset päätökset, esimerkiksi maailmanlaajuiset ympäristösopimukset.

Minkä paidan sinä valitsisit?

RAAMATUN OPETUKSIA LUONNOSTA

Kristinuskoa on osaltaan syytetty luonnon nykyisestä tilasta, koska Raamatusta löytyvä ajattelutapa, jonka mukaan ihminen on muuta luontoa ylempänä, on johtanut luonnon liialliseen hyväksikäyttöön ja riistämiseen. Raamattua voidaan lukea ja tulkita niin, että ihmisen asema luonnossa on ylivertainen ja hänen tekonsa luontoa kohtaan oikeutettuja. Myös toisenlaiset tulkinnat ovat kuitenkin mahdollisia: Vanhassa testamentissa kuvataan ihmisen ja luonnon suhdetta moninaisesti, eikä niistä löydy yhtenäistä näkemystä ihmisen luontosuhteesta.

REBEL WITH TOO MANY CAUSES

Hiiret ovat yleisimmin käytettyjä koe-eläimiä. Niillä testataan esimerkiksi kosmetiikkateollisuuden raaka-aineita.

Raamatun ensimmäisen luomiskertomuksen mukaan ihmisellä on erityisasema luonnossa varsinkin eläinmaailmaan nähden. Koska ihminen on Jumalan kuva maan päällä, hänen oikeutensa ja velvollisuutensa on hallita ja alistaa luontoa. Toisaalta tästä oikeudesta on juutalaisen raamatunaikaisen näkemyksen mukaan seurannut myös vastuu Jumalan edessä. Toisessa luomiskertomuksessakin ihminen on erityisasemassa verrattuna luontoon, sillä eläimet luodaan ihmistä varten. Ihminen asetetaan kuitenkin viljelemään ja varjelemaan luontoa, ei alistamaan ja hallitsemaan sitä.

Ihmisen suhde luontoon muuttuu syntiinlankeemuksen seurauksena ratkaisevasti erilaiseksi. Ihminen vieraantuu luonnosta, luonto alkaa teettää ihmisellä töitä elannon hankkimiseksi. Elämä luonnon keskellä on kovaa kamppailua.

Psalmeissa ihmisen ja luonnon suhdetta kuvataan harmonisemmaksi. Esimerkiksi psalmissa 104 ihminen on maailmassa yhdessä muun luonnon kanssa ilman erityisasemaa. Siinä kuvataan ihmisen ja koko luonnon riippuvuutta Luojastaan.

Jeesus käytti opetuksessaan paljon vertauksia, jotka olivat lähtöisin luonnosta. Hänen opetuksensa mukaan ihmisen tulisi olla Jumalan luoman maailman palvelija. Uudessa testamentissa ei käsitellä luonnon ja ihmisen välistä suhdetta niin paljon kuin Vanhassa testamentissa, koska pääpaino on pelastussanomassa. Nykyisen maailman uskottiin olevan lähellä loppuaan. Uuden testamentin Roomalaiskirjeen mukaan ihmisen ja koko luonnon tulevaisuus on kytketty toisiinsa. Lopun aikojen tullessa myös luonto pelastuu, koska Kristuksen sovitustyö koskee myös luontoa.

EKOTEOLOGIA

Ekoteologia on teologian suuntaus, joka tutkii ihmisen suhdetta luontoon. Ekoteologian mukaan Jumala on uskonut ihmiselle roolin, jota voidaan kutsua tilanhoitajaksi. Tilanhoitaja-etiikan mukaan ihmiset ovat vastuussa

maan kauneudesta ja hedelmällisyydestä Jumalalle. Tilanhoitaja ei omista luontoa, vaan kohtelee sitä oikeudenmukaisesti ja toimii yhdessä sen kanssa. Ihmiselle on siis annettu paljon valtaa luontoon nähden. Tätä valtaa voidaan käyttää hyvään tai pahaan.

Ekoteologian mukaan Jumalan luoma luonto on pyhä. Kun maailma tunnustetaan Jumalan luomaksi, tunnustetaan samalla luonnon itseisarvo. Ekoteologia vastustaa ihmisen ja muun luonnon asettamista vastakkain. Ihminen nähdään osana luontoa. Ihmisen ja ympäristön hyvä eivät ole vastakkaisia, vaan ne voidaan sovittaa yhteen. Esimerkiksi 5. käsky, ”Älä tapa”, koskee suoran tappamisen lisäksi myös ekologisten järjestelmien ja lajien tuhoamista.

LUTERILAISEN KIRKON KANTA KESTÄVÄÄN KEHITYKSEEN

Luterilaisen kirkon mukaan ympäristökriisin ratkaisut löytyvät oikeudenmukaisesta poliittisesta päätöksenteosta sekä yksilöiden elämäntapojen ja asenteiden muutoksesta. Vastuu luonnosta on siis sekä yksilöillä että yhteiskunnilla. Kirkon mukaan oikeudenmukaisuuden vaatimuksen pitää ohjata päätöksentekijöitä myös silloin, kun päätetään ympäristökysymyksistä. Maapallon eri osissa asuvilla ihmisillä on oikeus nauttia luonnonvaroista tasaveroisesti. Taloudelliset arvot, elintasokilpailu ja kulutustottumukset ohjaavat ihmisten toimintaa usein päinvastaiseen suuntaan kestävän kehityksen periaatteista. Käytännön tasolla seurakunnissa pyritään toteuttamaan kestävän kehityksen periaatteita esimerkiksi kierrättämällä sekä kasvattamalla lapsia ja nuoria ympäristövastuuseen. Suomen evankelis-luterilainen kirkko julkisti ilmastoohjelmansa vuonna 2008. Se antaa suosituksia ilmastonsuojelusta kirkolle, seurakunnille ja kirkon jäsenille.

Tehtävät

1. **Selvitä seuraavat käsitteet:**
   a) antroposentrinen b) biosentrinen
   c) tilanhoitaja-etiikka
2. **Keksi perusteluja sekä puolesta että vastaan seuraaville väitteille:**

”Ihmisellä on suurempi arvo maapallolla kuin eläimillä.”

”Ihmisen yksittäisillä teoilla, esim. kierrätyksellä, on merkitystä maapallon hyvinvointiin.”

”Kasvissyönti on eettisesti oikeampi vaihtoehto kuin lihansyönti.”

”Yksityisautoilua pitäisi vähentää pakottein, esim. ruuhkamaksuilla ja korkeammilla polttoaineveroilla.”

”Rikkaiden maiden vastuu ilmastomuutoksen torjumisessa on suurempi kuin köyhien maiden.”

54. Oikeudenmukainen yhteiskunta

Kaikki tämän päivän eettiset kysymykset eivät rajoitu yksittäiseen ihmiseen ja hänen lähiympäristöönsä. Ympäristöongelmien lisäksi oikeudenmukaisuuteen ja turvalliseen elämään liittyvät seikat ovat maailmanlaajuisia eli globaaleja. Meistä on vähitellen kasvanut maailmankansalaisia, joiden päätöksillä on merkitystä ei vain samassa yhteisössä ja yhteiskunnassa eläville vaan koko maapallon väestölle ja luonnolle.

YKSILÖ JA YHTEISKUNTA RAAMATUSSA

Raamatusta ei löydy yhtä yhtenäistä näkemystä yksilön ja yhteiskunnan suhteesta. Paavalin mukaan yhteiskunnassa tarvitaan vallankäyttöä, koska se ylläpitää järjestystä ja rauhaa (Room. 13:4). Kristityn tehtävänä ei hänen mukaansa ollut muuttaa yhteiskuntaa, koska Jeesuksen odotettiin palaavan pian maan päälle. On kuitenkin tulkittu, että Paavalin opetuksesta huolimatta yksilön ei tarvitse alistua epäoikeudenmukaiseen päätöksentekoon. Vallitsevia olosuhteita voi yrittää muuttaa, mutta laillisin keinoin. Jeesuksen opetus Vuorisaarnassa korostaakin kristityn vastuuta muista ihmisistä: kristityillä on jopa velvollisuus muuttaa yhteiskuntaa oikeudenmukaisempaan suuntaan.

KATOLINEN SOSIAALIAJATTELU

Euroopan unionin tasolla joudutaan jatkossa yhä enemmän pohtimaan sitä, millainen on oikeudenmukainen yhteiskunta. Karkeasti ottaen vastakkain on kaksi näkemystä: katolinen ja protestanttinen. Katolisen kirkon sosiaalieettiset näkemykset perustuvat solidaarisuus- ja läheisyysperiaatteeseen. Solidaarisuus tarkoittaa yhteisvastuullisuutta eli sitä, että ihmiset ottavat yhteiskunnassa vastuuta muistakin kuin itsestään ja lähimmistään. Solidaarisuusperiaatteen mukaan ihminen on sosiaalinen olento, joka on riippuvainen erilaisista yhteisöistä, kuten perheestä. Periaate pitää sisällään ajatuksen siitä, että jokainen yhteiskunnan jäsen on yksilö, jonka hyvää pyritään edistämään. Yhteiskunnan vaikutusval-

Suhdanteet vaikuttavat nykyisessä globaalissa taloudessa ihmisten elämään kaikkialla maailmassa. Pörsseissä käydään kauppaa osakkeilla ja osakkeiden arvo on pitkälti riippuvainen siitä luottamuksen tasosta, joka markkinoilla vallitsee.

taisilla henkilöillä on vastuu jakaa omaisuuttaan muille, heikommassa asemassa oleville. Solidaarisuus merkitsee myös kaikkien osallistumista yhteiskunnalliseen elämään. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikkien tulee täyttää velvollisuutensa ja aktiivisesti toimia omien oikeuksiensa puolesta. Solidaarisessa yhteiskunnassa ei yksilöä eikä ryhmää kohdella kaltoin. Solidaarisuusperiaatteen mukaan myös valtion tehtävä on puolustaa heikommassa asemassa olevia.

Läheisyysperiaatteen mukaan yhteiskunnallisilla instituutioilla, kuten perheellä ja kunnalla, on kullakin oma tehtävänsä ja päätösvaltansa, jota ei voi ottaa siltä pois. Jos näin tehtäisiin, yhteiskunta kokonaisuutena ei toimisi enää yhtä hyvin. Läheisyysperiaatteen mukaan asiat pitää päättää mahdollisimman lähellä sitä, jota päätökset koskevat. Jos jokin asia voidaan hoitaa kuntatasolla, sitä ei pidä viedä valtiolliselle tasolle. Yhteiskuntaa pitää rakentaa siten, että se tukee yksilön pyrkimystä hyvään elämään. Yksilön omaa aktiivisuutta ei saa tukahduttaa. Tarvittaessa hänellä on oikeus saada apua itselleen perheeltä ja valtiolta. Läheisyys- eli subsidiariteettiperiaate on myös yksi Euroopan unionin perusperiaate.

Katolisissa maissa ajatellaan yleisesti, että köyhistä ja muista kärsivistä huolehtiminen – diakoniatyö – on ensisijaisesti kirkon tehtävä, ja valtion tehtävä on tukea kirkkoa. Diakoniatyö oli aiemmin seurakuntien ja luostarien vastuulla, mutta nykyisin siitä kantaa vastuuta Caritas-järjestö, joka on maailman suurimpia hyväntekeväisyysjärjestöjä. Katolinen diakoniatyö pyrkii tukemaan apua tarvitsevia siten, että he pystyvät yhdessä parantamaan elinolojaan.

LUTERILAINEN SOSIAALIAJATTELU

Luterilaisen kirkon sosiaaliajattelu perustuu näkemykseen **kahdesta regimentistä** eli hallintavallasta, joita ovat maallinen ja hengellinen.

Maallista regimenttiä edustaa valtio, hengellistä kirkko. Lutherin mukaan regimenttejä ei saa sekoittaa toisiinsa. Valtio ei saa puuttua kirkon opetukseen eikä kirkko vastaavasti valtion päätöksentekoon. Yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisussa on käytettävä järkeä. Kirkolla on kuitenkin moraalista vaikutusvaltaa yhteiskunnassa, kun se tukee oikeaksi katsomiaan asioita. Kirkon ja yhteiskunnan on toisaalta oltava valmiita kritisoimaan toisiaan silloin, kun jompi kumpi niistä toimii väärin. Kriittisyyden merkitystä on luterilaisissa kirkoissa ruvettu korostamaan toisen maailmansodan jälkeen, jolloin erityisesti Saksassa paljastui se, mihin kuuliaisuus maalliselle vallalle voi johtaa. Suuri osa saksalaisista kristityistä oli mukana toteuttamassa natsi-ideologiaa.

Kahden regimentin oppi on johtanut siihen, että luterilaisen etiikan on nähty keskittyvän nimenomaan yksilöiden välisiin kysymyksiin yhteiskunnallisten sijaan. Valtio on tämän ajattelun mukaan ensisijaisesti vastuussa kansalaistensa hyvinvoinnista ja kirkon diakoniatyön tehtävä on tukea valtiota tässä työssä. Ajatus on siis päinvastainen kuin katolisuudessa.

Luterilaiseen sosiaaliajatteluun sisältyy alun perin kaksi periaatetta, kommuunio- ja esivaltaperiaate. Kommuunioperiaatteella tarkoitetaan sitä, että yhteisö, kuten esimerkiksi kunta kaikkine työntekijöineen ja asukkaineen, ottaa vastuulleen apua tarvitsevien auttamisen. Tämä edellyttää kykyä asettua hädässäolevan asemaan eli kultaisen säännön ja lähimmäisenrakkauden toteuttamista. Esivaltaperiaatteen mukaan yhteiskunnassa valtion ja kunnan velvollisuus on pitää huolta yhteisen hyvän jakautumisesta monille, ei

Maailmantalouden heilahtelut näkyvät myös Suomessa. Seurakunnat ja muut yhteisöt jakavat ruokaa vähävaraisille.

vain muutamille harvoille, koska suurin osa ihmisistä ajattelee ennen kaikkea omaa etuaan. Esimerkiksi kansanedustajien tai kunnanvaltuutettujen tulisi nähdä yhteisö kokonaisuutena ja ajaa varsinkin niiden asioita, jotka eivät itse jaksa niitä ajaa.

Kutsumusajattelu liittyy oleellisesti luterilaiseen sosiaalietiikkaan. Valtion ja yhteiskunnan virat ovat tehtäviä, joita hoitamalla ihmiset toteuttavat kultaista sääntöä ja sitä kautta rakentavat kaikille yhteiskunnan jäsenille hyvää ja toimivaa yhteiskuntaa. Ihmisten erilaiset kutsumustehtävät eli roolit – esimerkiksi äiti, isä, poliisi, tuomari, opettaja – edustavat maallista regimenttiä ja ovat ikään kuin Jumalan ”naamioita”, joiden kautta hän ohjaa tai jopa pakottaa ihmisiä hyvään, toisia ihmisiä palvelevaan toimintaan. Hengellistä regimenttiä Jumala puolestaan käyttää lahjoittaakseen ihmisille armon ja rakkauden.

GLOBAALIN ETIIKAN MAHDOLLISUUS?

Globalisaatio eli maapalloistuminen tarkoittaa monien asioiden samanaikaista tapahtumista eri puolilla maailmaa: voidaan puhua esimerkiksi kulttuurisesta, taloudellisesta ja teknologisesta globalisaatiosta. Globalisaatio tarkoittaa myös kansainvälistymistä. Globalisaatiosta keskusteltaessa on pohdittu, onko olemassa kaikille yhteisiä arvoja, jotka edistäisivät oikeudenmukaisuutta maailmassa. Eri uskontojen edustajat ovat nähneet uskontojen roolin globaalin etiikan puolestapuhujina merkittävänä.

Vuonna 1993 kokoontunut Maailmanuskontojen parlamentti hyväksyi **Maailmaneetoksen julistuksen**. Julistuksessa todetaan, että ihmiskunta tarvitsee tulevaisuudenkuvan, toivon rauhan- omaisesta yhteiselosta maailmassa. Siinä peräänkuulutetaan uutta maailmanjärjestystä, joka on mahdollinen ainoastaan maailman-eetoksen, globaalin etiikan vallitessa. Tärkeimpiä ajatuksia julistuksessa ovat elämän kunnioittamisen ja ihmisten tasavertaisuuden periaatteet. Ihmisoikeuksien lisäksi julistus korostaa ihmisen vastuuta ja velvollisuuksia. Eettisen vastuun hereillä pitäminen on uskontojen erityinen tehtävä. Julistus pyrkii osoittamaan, että uskontojen konkreettinen yhteistyö on mahdollista. Se pyrkii myös estämään uskontojen väärinkäytön politiikassa. Kultaista sääntöä pidetään periaatteena, jonka kaikki maailman ihmiset, niin eri uskontokuntien edustajat kuin uskonnottomatkin, voivat hyväksyä. Ajatus vastavuoroisuudesta ja toisen ihmisen asemaan asettumisesta on globaali periaate.

Julistusta on kritisoitu esimerkiksi siitä, että se ei riittävästi tuo esiin nykyistä arvomaailmaa, joka ohjaa ihmisten ja ihmisryhmien ratkaisuja. Esimerkiksi taloudellinen kasvu ja tehokkuus asetetaan usein käytännön tilanteessa tasa-arvon ja ihmisoikeuksien edelle. Miten ihmiset saadaan asettamaan elämää suojelevat arvot ensisijaisiksi? Kriisitilanteissa ei läheskään aina saavuteta yhteisymmärrystä edes eettisistä periaatteista, kun toinen osapuoli pitää tiukasti kiinni omista ajattelutavoistaan.

Tehtävät

1. **Laadi viiden kohdan ”huoneentaulu” piirteistä, jotka tekevät yhteiskunnasta oikeudenmukaisen.**
2. **Vertaile keskenään katolista ja luterilaista sosiaaliajattelua.**
3. **Missä tilanteessa voisit kuvitella turvautuvasi kansalaistottelemattomuuteen? Perustele.**

55. Sodan ja rauhan etiikka

Maailmassa on käynnissä vuosittain kymmeniä sotia ja lyhytkestoisempia aseellisia konflikteja. Esimerkiksi Palestiinan alueella jatkuvan väkivallan keskellä kasvanut uusi sukupolvi ei tiedä, millaista elämä rauhallisessa ja turvallisessa yhteiskunnassa olisi. Kun ihmiset kasvavat sodan keskellä sukupolvesta toiseen, on väkivallan kierrettä vaikea katkaista: sota on normaalia arkea. Sotien ja väkivallan syyt ovat moninaiset ja niiden oikeutus on askarruttanut kirkkoja läpi vuosisatojen. Sekä Vanha että Uusi testamentti antavat erilaisia vastauksia kysymyksiin vallankäytön oikeutuksesta, sodasta ja rauhasta.

ESIVALLAN VALLANKÄYTTÖ

UE1, s.38

Sotia ja väkivaltaa on esiintynyt läpi ihmiskunnan historian, minkä vuoksi ilmiötä on pyritty kontrolloimaan eri tavoin. Yhteiskunnissa on laadittu lakeja, jotka estävät tappamisen tai sallivat sen rajoitetusti, esimerkiksi rangaistuksena suurimpina pidetyistä rikoksista. Muinaisessa Lähi-idässä periaatteena oli ”silmä silmästä” eli henki hengestä: tappaja menetti rangaistukseksi oman henkensä. Toisaalta esimerkiksi antiikin Roomassa hengen saattoi menettää, jos päästi karjansa laiduntamaan öiseen aikaan naapurin niitylle. Yhteistä molemmille esimerkeille on kuitenkin se, että esivalta on kautta aikojen katsonut oikeudekseen käyttää väkivaltaa suojellakseen yhteisönsä jäsenten henkeä ja omaisuutta.

Voidakseen suorittaa valvontatehtäväänsä esivallan on katsottu olevan oikeutettu käyttämään ns. pakkovaltaa. Pakkovallan tehtävää suorittavat nyky-yhteiskunnissa muun muassa oikeuslaitos, poliisi ja armeija. Oikeuslaitokseen kuuluvat tuomioistuimet, jotka tulkitsevat lakia ja antavat tuomioita sekä vankilalaitos, jossa kaikkein ankarimmat tuomiot suoritetaan. Poliisi puolestaan valvoo lakien noudattamista kansalaisten keskuudessa ja puuttuu yksittäisiä ihmisiä tai yhteiskunnan instituutioita vastaan tehtyihin rikoksiin. Armeijan tehtävänä on suvereniteetin eli valtion itsemääräämisoikeuden ja rajojen loukkaamattomuuden suojaaminen.

Pakkovallan käytön tarkoituksena on suojata kansalaisia väkivallalta, myös sellaisissa tapauksissa, joissa väkivalta kohdistuu kansalaisiin valtion rajojen ulkopuolelta. Suomessa tämän tehtävän suorittamiseksi on säädetty yleinen maanpuolustusvelvollisuus, joka koskee kaikkia Suomen kansalaisia. Kuitenkin maanpuolustusvelvollisuuteen kuuluva asevelvollisuus, jonka voi suorittaa aseellisena palveluna, aseettomana palveluna tai siviilipalveluna, koskee vain miespuolisia kansa-

laisia. Aseellisesta palveluksesta voi saada vapautuksen maailmankatsomuksellisista syistä. Jos pitää valtion sotilaallista puolustamista eettisesti vääränä, voi säädetyn kansalaisvelvollisuuden suorittaa ”siviilissä” esimerkiksi päiväkodeissa, sairaaloissa tai muissa julkisen palvelun laitoksissa. Aseistakieltäytyjiä, jotka kieltäytyvät myös siviilipalvelusta, kutsutaan totaalikieltäytyjiksi. Totaalikieltäytyminen on Suomessa lain mukaan rangaistava teko.

VANHAN TESTAMENTIN OPETUS SODASTA JA RAUHASTA

Raamatussa on erilaisia näkemyksiä sodasta ja rauhasta. Ei ole siis olemassa mitään yhtä ”Raamatun sodanetiikkaa” tai ”rauhanetiikkaa”. Raamatun sotaa ja rauhaa käsittelevissä katkelmissa näkyy hyvin se, että ajatukset sodasta ja rauhasta ovat syntyneet tiettyinä aikoina ja tietyissä historian tilanteissa. Syttyneet sodat ja toiveet rauhasta on tulkittu tuolloin eletyn arjen näkökulmasta käsin.

Vanhassa testamentissa sotaa pidettiin väistämättömänä Jumalan rangaistuksena tai pyhänä velvollisuutena. Jos Israelin kansa ei ollut totellut Jumalaa, Jumala rankaisi kansaa juutalaisen ajattelun mukaan antamalla vihollisten valloittaa Israelin. Toisaalta juutalaisten velvollisuutena oli puolustaa asein Jumalan heille antamaa maata ja temppeliä ”uskottomia” eli ei-juutalaisia vastaan. Vanhassa testamentissa esiintyy myös vahvana ajatus maailmanlopussa koittavasta rauhan ajasta. Tuolloin juutalaisten odottama Messias saapuu ja luo valtakunnan, jossa juutalaiset saavat elää rauhassa.

Vanhasta testamentista löytyvä viides käsky kieltää yksiselitteisesti tappamisen. Käsky on osa juutalaisen ja kristillisen opin ydintä. Sen ymmärretään koskevan ihmisten välistä kanssakäymistä, ei kansojen tai valtioiden välistä toimintaa. Tulkinnan perusteella sodassa tappamista on pidetty hyväksyttävänä.

Islamin sisäiset ryhmittymät kävivät kaupunkisotaa Tripolissa Libanonissa vuonna 2012. Näin taistelut laajenivat Syyriasta naapurimaan puolelle.

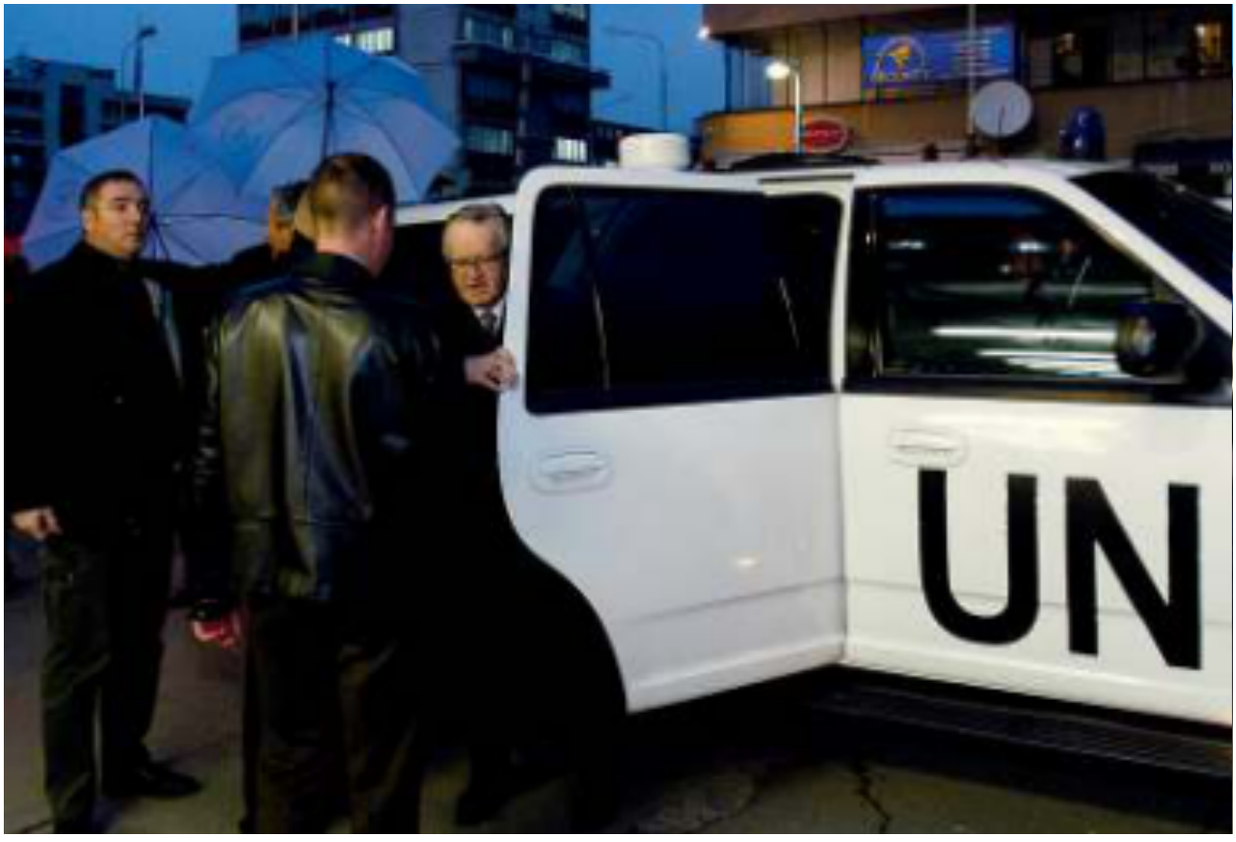

Presidentti Martti Ahtisaarelle (s. 1937) myönnettiin vuonna 2008 Nobelin rauhanpalkinto hänen ansioistaan sovittelijana maailman kriisipesäkkeissä. Vuonna 2005 Ahtisaari toimi YK:n valtuuttamana neuvottelijana Kosovossa.

UUDEN TESTAMENTIN OPETUS SODASTA JA RAUHASTA

Jeesus laajentaa Vanhan testamentin viidennen käskyn opetuksen kaiken vihan kieltämiseksi. Hän neuvoo rakastamaan vihollisia. Jeesukselle oli tunnusomaista viedä opetuksensa arkiajattelun kannalta järjettömiin mittasuhteisiin saadakseen kuulijansa ymmärtämään, kuinka radikaalisti hän toivoi heidän muuttavan ajatteluaan ja elämäntapaansa.

Vuorisaarnassa Jeesus kehotti muun muassa olemaan tekemättä vastarintaa, jos joku löi poskelle – lyödyn pitäisi vielä tarjota toinenkin poskensa lyötäväksi. Rakkauden periaatteen mukaan käyttäytyvä ihminen ei suostuisi vahingoittamaan toista. Toisaalta Jeesus kehotti rakastamaan lähimmäistä niin kuin itseä eikä väkivallan uhriksi suostuminen ilmentäisi rakkautta ihmistä itseäänkään kohtaan. Jeesuksen esimerkki onkin ymmärrettävä laajemmassa asiayhteydessä tarkoittamaan sitä, ettei hän hyväksynyt keneltäkään missään tilanteessa väkivaltaista käytöstä. Hän myös puolusti toiminnallaan ihmisiä, jotka olivat joutuneet tai uhassa joutua väkivallan kohteiksi.

Paavalin mukaan yhteiskunnallinen rauha oli ihanne, jota valtiovallalla oli oikeus puolustaa. Tällöin väkivallan käyttö oli oikeutettua, jotta yhteiskuntarauha säilyisi. Paavali ei siis kiistänyt Rooman imperiumin pakkovaltakoneiston toiminnan oikeutusta: roomalainen oikeuslaitos ja lainsäädäntö olivat hyvin kehittyneitä ja Rooman armeija toimi yhteiskuntarauhan ja rajojen rauhallisuuden tehokkaana takaajana.

Myös Jeesus näyttää suhtautuneen roomalaisen esivallan toimintaan hyväksyen, vaikka Jeesuksesta onkin myöhempinä aikoina yritetty tehdä yhteiskuntaa vastaan noussutta epäsovinnaista kapinallista. Jeesus ilmeisesti

hyväksyi monista juutalaisista poiketen muun muassa veronmaksun keisarille (esim. Mk. 12: 13–17).

KIRKKOJEN NÄKEMYKSET

UE2, s.114

Useimmat kirkot hyväksyvät kirkkoisä Augustinuksen ajatukset oikeutetusta sodasta ja YK:n peruskirjan näkemyksen, jonka mukaan valtiolla on oikeus puolustautua, kun se on joutunut hyökkäyksen kohteeksi. Kirkot kuitenkin korostavat, että konflikteihin tulee aina etsiä ensin rauhanomaisia ratkaisuja ja väkivaltaa tulee välttää loppuun asti.

Luterilaisen etiikan mukaan kristittyjen tehtävänä on rauhantyö. Kirkoilla on erityinen vastuu esimerkiksi äärinationalismin ehkäisemisessä. Kirkon ja eri uskontojen tulee varoa sitä, ettei niitä käytetä uhkakuvien lietsomiseen konfliktitilanteissa. Luterilainen kirkko pyrkii edistämään rauhaan tähtäävää yhteistyötä muiden kirkkojen ja järjestöjen kanssa niin Suomessa kuin kansainvälisesti. Suomen luterilaisen kirkon rauhantyön voidaankin sanoa olevan perusluonteeltaan hyvin ekumeenista, kirkkojen välistä yhteistyötä.

Historian kuluessa kirkot ovat myös usein olleet tukemassa valtioiden sotaponnistuksia. Keskiajalla kirkoissa oli vallalla näkemys, jonka mukaan sota ”vääräuskoisia” vastaan oli oikeutettua. Vääräuskoisiksi määriteltiin muun muassa muslimit. Ristiretket ovat tunnetuin esimerkki tästä ajattelutavasta. Myös kirkkojen sisällä ”harhaoppisiksi” julistettuja on vainottu läpi kirkon historian. Ensimmäisessä ja toisessa maailmansodassa useiden kirkkokuntien papit siunasivat rintamalle lähteviä sotilaita.

Belgian UNICEF:in vuonna 2005 järjestämä tiedotuskampanja lapsista ja lapsisotilaista konfliktien keskellä on herättänyt ristiriitaisia tunteita. Erityisesti julkisuudessa on keskusteltu siitä, onko lasten suosimien satuhahmojen, smurffien, käyttäminen tiedostuskampanjassa sopivaa. Kampanjan videossa smurffikylä pommitetaan maan tasalle.

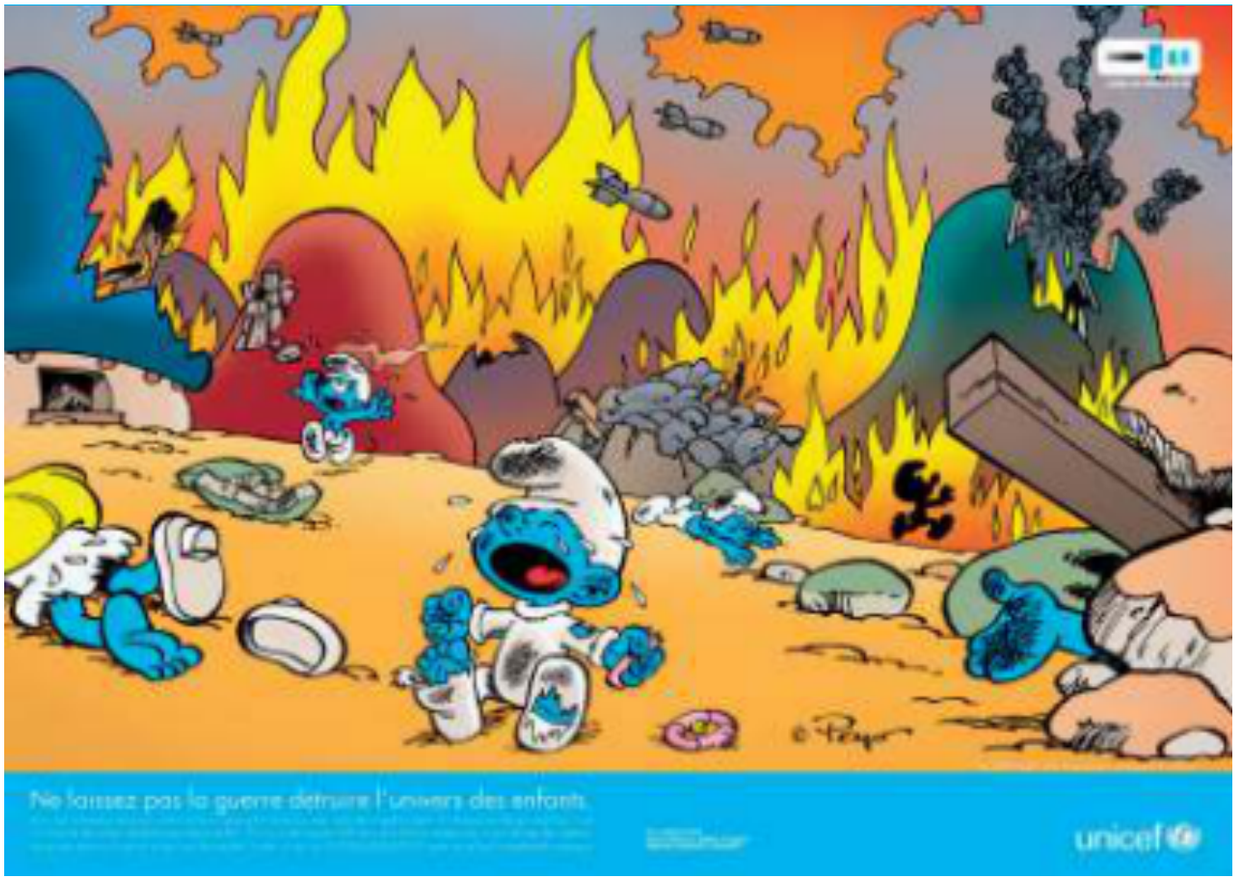

GLOBAALI TURVALLISUUS

Terrorismi on arvaamatonta väkivaltaista toimintaa. Se tulee latinan sanasta, joka tarkoittaa kauhun aiheuttamista. Terrorismin tarkoituksena onkin yleistä kauhua ja epäjärjestystä luomalla painostaa valtioita ja hallituksia toimimaan toivotulla tavalla. Erityisesti viime aikoina ovat olleet esillä Yhdysvaltojen valta-asemaa maailmassa vastustava kansainvälinen terrorismi sekä kansallista itsenäisyyttä valtiottomille kansoille ajavat pienemmät terrorijärjestöt. Kansainvälinen yhteisö on yksimielisesti tuominnut nämä terroriteot.

Terroritoiminnan tavoitteet ovat useimmiten poliittisia, mutta väkivallantekojen oikeuttamiseen käytetään myös moraalisia ja uskonnollisia perusteluja. Esimerkiksi Yhdysvalloissa aborttiklinikoita vastaan tehdyt hyökkäykset täyttävät terroriteon kriteerit: niiden tarkoituksena on ollut vahingoittaa abortteja tekeviä lääkäreitä. Hyökkääjät ovat sanoneet toimivansa Jumalan asialla ja kostavansa Jumalan puolesta rikoksen, jonka he katsovat abortissa tapahtuneen viidettä käskyä vastaan. Pyrkiessään saamaan abortteja tekevät lääkärit noudattamaan tulkintaansa Älä tapa -käskystä he ovat olleet itse valmiita tappamaan.

Anarkismia on kahdenlaista: filosofista ja toiminnallista. Yhteiskuntafilosofiana se tarkoittaa ajattelutapaa, jota kannattavat pyrkivät täydelliseen vapauteen yhteiskunnan kaikilla osa-alueilla. Anarkistien mielestä lait ovat yhteiskunnan tarpeetonta holhousta. Anarkistit nostavatkin esille ajatuksen, jonka mukaan lakeja ei tarvitse noudattaa, jos ihminen niitä noudattaessaan joutuisi toimimaan omaatuntoaan vastaan. Toiminnallinen anarkismi liikkuu puolestaan usein lain rajamailla ja ilmenee joskus huliganismina. Sen kannattajilla ei aina välttämättä ole selkeitä moraalisia perusteita teoilleen, vaan heille keskeistä on auktoriteettien vastainen suora toiminta.

lisätietoa

Augustinuksen oikeutettu sota

400-luvulla eläneen kirkkoisä Augustinuksen opetus oikeutetusta sodasta on vaikuttanut paljon kirkon opetuksiin sodankäynnistä. Augustinuksen mukaan sodankäynti voitiin oikeuttaa, jos

– sodalla oli oikeutettu syy
– sodan julistajalla oli riittävät valtuudet sodan julistamiseen
– sodan julistaminen oli viimeinen keino
– sodalla oli oikeutettu päämäärä
– sodan perimmäinen päämäärä oli rauhan saavuttaminen.

Augustinus hyväksyi sotaan ryhtymisen myös siinä tarkoituksessa, että sillä pyrittäisiin jo aloitetun sodan rajoittamiseen. Tällaisen sodan tarkoituksena olisi minimoida sodan aiheuttamat tuhot ja vahingot muun muassa siviilejä kohtaan. Augustinuksen voidaan sanoa olleen ajatuksissaan melko moderni. Asia voidaan tosin ajatella myös toisin päin: Augustinus vaikuttaa edelleen ajankohtaiselta, koska hänen perustelujaan käytetään yhä oikeuttamaan nykypäivänä käynnissä olevia sotia.

Tehtävät

1. **Millaisia eettisiä ongelmia Augustinuksen oikeutetun sodan käsitteeseen liittyy? Laadi lista havaitsemistasi ongelmista.**
2. **Mitä mieltä olet seuraavista väitteistä? Mitä näiden periaatteiden noudattamisesta seuraisi?**

”Oikeudenmukaisuuteen vedotaan [sodassa] silloin, kun osapuolet ovat voimiltaan tasaveroiset, mutta tosiasiassa vahvat tekevät sen, mihin pystyvät, ja heikot hyväksyvät sen, mikä heidän on pakko hyväksyä.”
– Thukydides –

”Teot, jotka eivät ole sallittuja yksityisille ihmisille, ovat sallittuja poliittiselle johtajalle, joka pyrkii ajamaan valtion etua.”
– Niccolò Machiavelli –

”Voimankäyttö ja petos ovat sodassa kardinaalihyveitä” (suurimpia hyveitä).
– Thomas Hobbes –

56. Median valta ja vastuu

Medialla tarkoitetaan joukkoviestintää, joka jaetaan painotuotteisiin ja sähköiseen viestintään. Sähköisten viestinten osuus kasvaa koko ajan, mutta silti sanoma- ja aikakauslehdet ovat yhä tärkeitä tiedonvälittäjiä. Tiedonvälityksen globalisaatio mahdollistaa viestinnän yli maantieteellisten ja aikaan sidottujen rajojen. Median tuottamiseen ja kuluttamiseen liittyy eettisiä näkökulmia, eikä siksi ole yhdentekevää, millaista media on. Median käyttäjältä vaaditaan kriittisyyttä: kykyä analysoida mediaa ja sen tuotteita.

MEDIA VAIKUTTAJANA

Toimittajat sekä viihdealan ja mainonnan ammattilaiset tuottavat sisältöjä käyttämäämme mediaan. Sillä, joka omistaa median, on suurin vastuu sen sisällöstä. Monissa maissa suuret mediayhtiöt hallitsevat joukkotiedotusvälineitä, ja niillä on valta päättää median tuottamasta sisällöstä. Kaupallistumista ja yhdenmukaistumista onkin pidetty median kielteisenä puolena.

Median rooli maailmankuvan rakentajana on suuri, eikä siksi ole yhdentekevää, millaista sisältöä media tuottaa kuluttajilleen. Joukkotiedotusvälineiden kykyä ja tahtoa välittää puolueetonta ja totuudenmukaista tietoa uutisissa ja asiaohjelmissa on epäilty. Se, miten uutiset valitaan ja muokataan, ei useinkaan näy mediassa. Käyttäjä ei voi aktiivisesti vaikuttaa median sisältöön, mutta hän voi valita, mitä mediaa käyttää tietolähteenään. Vaarana on, että kuluttaja räätälöi itselleen hyvin rajoittuneen ja asenteellisen mediamaailman, jossa tieto on pinnallista ja yksipuolista.

Kirkot ovat olleet kansainvälisissä yhteistyöelimissään huolestuneita joukkoviestinnän omistamisen keskittymisestä harvoille. Ne ovat kantaneet huolta viestinnän sisällöstä, median välittämistä arvoista ja yhteiskunnallisesta vaikutuksesta. On kysytty, yhdistääkö vai erottaako media ihmisiä toisistaan.

TOIMITTAJAN AMMATTIETIIKKA

Toimittajien työ perustuu yhteiskunnassa vallitsevaan sananvapauteen. Toimittajan sananvapautta voidaan myös rajoittaa tai estää, jolloin hänen työnsä ei anneta tulla julkisuuteen. Erityisesti erilaisissa kriisitilanteissa toimittajille voidaan asettaa tarpeettomiakin rajoituksia.

Onko toimittajilla oikeus kirjoittaa tai tuoda esiin mitä tahansa ja millä tavalla tahansa?

Tiedotusvälineiden kiinnostus jotakin asiaa kohtaan ei aina perustu yleiseen merkittävyyteen. Valokuvaajat odottavat sairaalasta poistuvia Espanjan prinssi Felipeä ja prinsessa Letiziaa, joilla on mukanaan viikkoa aiemmin syntynyt tyttö, Leonor. Kuinka paljon joukkotiedotusvälineissä on pintajulkisuutta?

Tähän kysymykseen vastaa osaltaan toimittajien oma eettinen ohjeisto, jonka Suomessa on laatinut Suomen Journalistiliitto. Ohjeissa korostetaan toimittajan ammatillista asemaa, totuudellista tietoa ja yksilön suojaa. Ammatillisen aseman korostaminen tarkoittaa, että toimittaja on vastuussa lukijoilleen, katsojilleen tai kuuntelijoilleen. Hänen oikeutensa ja velvollisuutensa on torjua painostus, jolla pyritään ohjaamaan tai rajoittamaan tiedonvälitystä.

Totuudellisen tiedon välittäminen on toimittajan työn toinen eettinen vaatimus. Toimittajan tulee pyrkiä olennaiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen sekä erottamaan toisistaan dokumentaarinen ja fiktiivinen aineisto. Yksilön suojan vaatimus toimittajan työssä tarkoittaa ihmisarvon kunnioittamista. Tällöin esimerkiksi henkilökuvien julkaisemisessa pitää noudattaa varovaisuutta eikä henkilöllisyyttä pidä rikoksia käsiteltäessä paljastaa ennen tuomion langettamista.

Vaikka toimittajilla on selkeät eettiset ohjeensa, se ei takaa sitä, ettei joukkotiedotusvälineissä tapahtuisi myös eettisesti arveluttavia asioita. Toimittajien työskentelytapoja on kritisoitu esimerkiksi kotimaisten kriisien yhteydessä. Keskustelua käydään myös siitä, miten julkisuuden henkilöitä pitäisi kohdella tiedotusvälineissä: mikä heidän elämässään on julkista ja mikä yksityistä. Suomessa Julkisen sanan neuvosto (JSN) ottaa tarvittaessa kantaa kantelun perusteella tällaisiin tapauksiin. Se voi antaa tiedotusvälineelle huomautuksen ja arvioida sitä, onko hyvää journalistista ta-

paa rikottu vai ei. Julkisen sanan neuvoston tehtävä on myös puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta.

MAINONTA JA MORAALI

Mainonta on tuotteiden markkinointia, jonka tavoitteena on edistää myyntiä. Mainontaa kohdistetaan erilaisiin kuluttajaryhmiin ja luodaan mielikuvia siitä, millaisen tuotteen käyttöä tietty elämäntapa edellyttää. Tietyt merkkituotteet viestittävät muille henkilön arvoja ja elämäntyyliä.

Kuluttajansuojalainsäädäntö säätelee mainontaa eri joukkotiedotusvälineissä, ja lisäksi on olemassa Mainonnan kansainväliset perussäännöt. Ne ovat vapaaehtoisia ja perustuvat itsesäätelyyn. Säännöt sisältävät eettisiä ohjeita, joita mainonnassa tulisi noudattaa. Mainonnan tulee olla rehellistä ja totuudenmukaista, eikä se saa heikentää yleisön luottamusta mainontaan. Mainos pitää pystyä erottamaan muusta informaatiosta niin, että kuluttaja voi huomata, milloin häneen yritetään vaikuttaa mainonnan keinoin. Piilomainonnassa vastaanottaja ei välttämättä ymmärrä mainosta mainokseksi, koska sen mainosluonne peitetään tietoisesti. Erityisesti lapset ovat vaarassa joutua kohteeksi piilomainonnalle, jota esiintyy esimerkiksi heille suunnatuissa elokuvissa. Mainoksen tulee olla myös yleisesti hyvän tavan mukainen. Keskustelua ovat herättäneet esimerkiksi mainokset, joissa ihmistä näytetään lähes alastomana.

KIRKOT MEDIASSA

Monissa Euroopan maissa julkisilla varoilla toimivat yleisradioyhtiöt lähettävät hartaus- ja jumalanpalvelusohjelmia sekä ajankohtaisohjelmia uskonnollisesta elämästä. Tämän lisäksi kirkkojen johtajat ja uskonnolliset vaikuttajat saavat julkisuutta valtakunnallisissa tiedotusvälineissä. Erityisesti Yhdysvalloissa käytetään joukkotiedotusvälineitä, esimerkiksi televisiota, oman sanoman esiintuomiseen. Monilla kirkoilla on myös omat joukkotiedotusvälineensä, kuten kristilliset lehdet. Samalla, kun erilaiset uskonnolliset ohjelmat ja sivut televisiossa ja internetissä lisääntyvät, kysytään, onko ihmisen mahdollista kokea pyhän läsnäolo virtuaalisesti.

Suomen luterilaisen kirkon mukaan ei ole olemassa erityistä median etiikkaa, joten kristillisen etiikan perusperiaatteet ovat sovellettavissa myös mediaan. Kultaisen säännön soveltaminen joukkoviestintään tarkoittaa sitä, että mediassa työskentelevät ammattilaiset asettuvat viestin vastaanottajan asemaan. Yhtä lailla se merkitsee myös asettumista niiden ihmisten asemaan, joita mediassa käsitellään.

Tehtävät

1. **Selitä käsitteet. Mitä eettisiä ongelmia niihin liittyy?**
   a) sananvapaus b) yksityisyydensuoja c) mainonta.
2. **Uskonnollisten arvojen perusteella voidaan vastustaa esimerkiksi taiteen ilmaisunvapautta. Pitäisikö taidenäyttelyä järjestävän museon mielestäsi poistaa näyttelystä teos, jota uskonnollinen auktoriteetti, esimerkiksi paavi, on pitänyt sopimattomana? Keksi perusteluja puolesta ja vastaan.**

57. Tekniikka ja etiikka

Länsimaisen ihmisen elämä on syntymästä lähtien yhteydessä tekniikkaan: jo synnytyssalissa on modernit laitteet, joilla seurataan syntyvän lapsen hyvinvointia. Vastasyntynyt punnitaan digitaalivaa'alla ja sukulaisille ilmoitetaan uuden ihmisen olemassaolosta kuvakännykällä. Länsimaissa eletäänkin tällä hetkellä informaatioteknologian aikakautta.

TUOKO TEKNIIKKA ONNEN?

Tutkimusten mukaan eniten teknologiaan luottavat nuoret miehet. Osa ihmisistä ei kuitenkaan luota tekniikkaan hyvinvoinnin ja edistyksen välineenä. Olennaista ei ole valintojen moninaisuus, vaan niiden laatu, vaikutukset ja kulttuurinen merkitys. Epäilijöiden mukaan tekniikan edistys ei lisää onnellisuutta, vaikka se helpottaakin elämää. Tästä ovat osoituksena tutkimukset, joiden mukaan kehitysmaiden ihmiset ovat onnellisempia kuin teollisuusmaissa asuvat. Tosin tällaisten tutkimusten ongelmana on se, miten onnellisuus määritellään ja miten sitä mitataan. Yhä teknisemmässä maailmassa ihminen vieraantuu helposti luonnosta ja muista ihmisistä.

Tekniikkaan epäillen suhtautuvat ovat myös huolissaan sen aiheuttamista saasteista. Heidän mukaansa tekniikka itse ei korjaa aiheuttamiaan vahinkoja ympäristölle. Teknologian kehitys on siis ristiriidassa kestävän kehityksen kanssa; se lisää kulutusta ja luonnon hyväksikäyttöä. Äärimmilleen vietynä epäilijä hylkää tekniikan kokonaan ja kieltäytyy käyttämästä sitä. Hänen mielestään tekniikka ei suinkaan tyydytä ihmisen perimmäisiä tarpeita, vaan luo haaveiden ja toiveiden maailman, jota on mahdotonta toteuttaa. Tekniikassa resursseja monesti kohdennetaan tuhoaviin asioihin, kuten aseteknologiaan sekä tarpeettomiin laitteisiin, niin sanottuihin turhakkeisiin.

TEKNIIKAN ARVOVAPAUS?

Kun tekniikkaa tarkastellaan etiikan näkökulmasta, voidaan kysyä, onko tekniikka arvovapaata. Pystyykö itse teknistä välinettä, esimerkiksi puhelinta, arvottamaan hyväksi tai pahaksi vai liittyvätkö eettiset kysymykset vain siihen, miten välinettä käytetään? Teknisten välineiden voidaan katsoa olevan olemukseltaan arvosidonnaisia niiden käyttötarkoituksen kautta. Puhelimen tarkoituksena on helpottaa ihmisten välistä yhteydenpitoa. Toinen kysymys on, käytetäänkö välineitä oi-

kein vai väärin, vastoin aiottua tarkoitustaan. Onko esimerkiksi oikein, että puhelinta käytetään paikantamaan henkilön olinpaikka? Kuka määrittelee laitteen aiotun käyttötarkoituksen?

Teknisillä välineillä on lisäksi paljon ei-aiottuja sivuvaikutuksia, joita voidaan arvioida eettisesti. Onko esimerkiksi oikein, että markkinoille tuotetaan uusia puhelinmalleja, kun samanaikaisesti vanhoista malleista tulee ongelmajätettä? Teknologiaan epäilevästi suhtautuvat korostavat juuri näitä sivuvaikutuksia.

TEKNIIKKA ITSEISARVONA JA VÄLINEARVONA

Tekniikka nähdään itseisarvona silloin, kun itse tekniikasta tulee päämäärä. Tekniikan käyttö voi muodostua itseisarvoksi, jolla ei pyritä mihinkään. Esimerkiksi kodin sisustaminen teknisillä laitteilla, joita ei tarvitse eikä käytä, nostaa itse laitteet itseisarvoksi.

Kun tekniikkaa tarkastellaan välinearvona, mietitään, mitä ominaisuuksia tekniikalla pitää olla, jotta se on arvokas käyttäjälleen. Tehokkuutta, taloudellisuutta, kauneutta, ympäristöystävällisyyttä ja turvallisuutta on ehdotettu teknisen tuotteen hyviksi ominaisuuksiksi. Tehokkuus näyttää olevan tärkein ominaisuus; jos kamera ei toimi, ei sen ulkonäölläkään ole väliä. Usein teknisten välineiden jatkuvaa kehittämistä perustellaankin tehokkuuden lisääntymisellä. Nykyisin esimerkiksi autojen moottorit toimivat huomattavasti vähemmällä polttoainemäärällä kuin aikaisemmin.

Tietotekniikkaan liittyy suuri määrä eettisiä kysymyksiä. Mikä on tietokoneen ja tietotekniikan valta yksilön ja yhteisöjen elämässä?

TIETO- JA VIESTINTÄTEKNIIKAN KÄYTÖN ONGELMIA

Erilaiset kodinkoneet pyykkikoneista imureihin lisäävät vapaa-aikaa. Samalla kun vapaa-aika on lisääntynyt, moni kokee kuitenkin elävänsä yhä kiihtyvämmässä rytmissä. Matkapuhelimet ja sähköposti ovat esimerkiksi hämärtäneet rajaa vapaa-ajan ja työajan välillä. Työntekijän on monessa ammatissa oltava aina tavoitettavissa, kaksikymmentäneljä tuntia vuorokaudessa.

Tieto- ja viestintätekniikan käytön seurauksia ihmisten elämäntapaan onkin vaikea arvioida. Toisaalta se helpottaa yhteiskunnan ja yksilön toimintaa, toisaalta se voi myös monimutkaistaa sitä. Jos pankkien tietokonejärjestelmä pettää, asiakkaat jäävät ilman palveluja. Yhä kiihtyvämmin teknistyvän maailman ongelmana on, että ihmisten ja yhteiskunnan toimivuus riippuu tekniikan toimivuudesta.

Esimerkiksi puolustusvoimien, sairaaloiden, pankkien ja kauppojen toimivuus on kiinni tekniikasta. Tämä johtaa helposti myös tietoturvariskeihin ja sabotaasimahdollisuuksiin. Tietotekniikan avulla ihmisten elämää voidaan myös seurata ja tarkkailla. Eettisesti on perusteltua kysyä, onko oikein, että matkakorttien käytön avulla ihmisten matka-ajat ja kohteet voidaan määrittää. Tekniikka haastaa kysymään, missä ovat yksilön vapauden rajat.

INTERNET JA ETIIKKA

Nettietiikaksi kutsutaan etiikkaa, joka liittyy tietoverkkojen käyttöön. Toisten sähköpostin lukeminen ja loukkaavat sähköpostit ovat yksi esimerkki nettietiikan kysymyksistä. Internetin sisällöstä keskustellaan: lapsipornokuvat, piilomainonta, tietokoneohjelmien laiton jakelu ja kopiointi sekä tietokonevirusten ja roskapostin levittäminen aiheuttavat paljon vahinkoa sekä yksilöille että koko yhteiskunnalle. Suuren eettisen kysymyksen muodostaa internetistä kopioitu materiaali: saako musiikkia kopioida omaan käyttöön, voiko internetistä imuroida kotitehtävien vastaukset ja ohittaa tekijänoikeudet tieteellisissä tutkimuksissa? Internetin välityksellä muodostetaan myös yhteisöjä, joissa jäsenet lietsovat toisiaan väkivaltaan ja muuhun epäeettiseen toimintaan.

KRISTINUSKO JA TEKNIIKKA

Kristinusko on hyödyntänyt koko historiansa ajan tekniikkaa. Uusi testamentti kirjoitettiin kreikaksi ja sitä kopioitiin käsin aina 1400-luvulle asti, jolloin kirjapainotaito keksittiin. Reformaattori Martin Luther oli innostunut uudesta tekniikasta. Painotyö oli hänen mukaansa Jumalan suuruuden ilmentymä. Luther sai nähdä myös uuden teknologian varjopuolet, kun hänen töitään painettiin ja myytiin laittomasti.

Internet tarjoaa monia yhteisöjä, joihin liittyä. Silti ihmiselle on luonnollisinta kuulua henkilökohtaisia kontakteja ja kohtaamisia tarjoaviin ryhmiin. Urheiluseura Kunnon Urhojen lumifutisottelu Lammilla vuonna 2010.

Radio- ja tv-vastaanotinten kehitys mahdollisti myös uskonnollisten ohjelmien lähettämisen suurille joukoille. Monissa maissa toimii tällä hetkellä omia uskonnollisia radioasemia ja tv-kanavia. Internet on myös kristillisille kirkoille ja liikkeille uusi väline tiedottaa ja esitellä toimintaansa.

Sen lisäksi, että kristityt käyttävät tekniikkaa hyödyksi, nähdään sen kehityksessä myös varjopuolia. Esimerkiksi Suomen luterilaisen kirkon piirissä on työryhmissä pohdittu tekniikan etiikkaa. Kirkko on ollut huolissaan informaatioyhteiskunnan ja -maailman tulevaisuudesta. Se näkee siinä vaaroja, mutta myös mahdollisuuksia. Kirkko on nostanut esiin joukon eettisiä kysymyksiä, jotka liittyvät esimerkiksi oikeudenmukaisuuteen: ketkä hyötyvät uusista teknologian tuottamista mahdollisuuksista ja kasvaako kuilu rikkaiden teollisuusmaiden ja köyhien kehitysmaiden välillä entisestään? Toisaalta esimerkiksi internetin nähdään tuovan mahdollisuuden osallistua paremmin päätöksentekoon paikallistasolla myös kehitysmaissa.

Tehtävät

1. **Onko tekniikka uhka vai mahdollisuus? Perustele vastauksesi.**
2. **Keksi kolme tekniikan tuottamaa ”turhaketta”. Perustele valintasi arvojen avulla.**
3. **Pohdi, milloin tekniikasta tulee eettisesti arveluttavaa.**

lisätietoa

Hakkerietiikka

Alun perin ’hakkeri’ tarkoitti henkilöä, joka pitää koodin tekemisestä eli ohjelmoinnista. Koodit ohjaavat laitteiden, esimerkiksi tietokoneiden toimintaa. Hakkereiden tavoitteena on vapauttaa ohjelmistot ylikansallisten yhtiöiden omistuksesta ilmaiseksi jokaisen käyttöön. Heidän mukaansa tällainen tieto kuuluu kaikille eikä ole kenenkään yksityisomaisuutta. Ohjelmistojen vapaus voi tarkoittaa:

1) vapautta käyttää ohjelmistoja
2) vapautta tutkia ohjelmistojen rakennetta ja muuttaa sitä
3) vapautta jakaa ohjelmistojen kopioita naapuriavun nimissä
4) vapautta parantaa ohjelmistoja ja julkistaa parannukset kaikkien halukkaiden hyödyksi.

Hakkerietiikan mukaan tekijänoikeuksista pitäisi luopua ja alkaa käyttää niin sanottua käyttäjänoikeuskäsitettä. Käyttäjänoikeus suojaa käyttäjän ja teoksen oikeutta tulla hyödynnetyksi, mutta edellyttää samalla teoksen tekijän ilmoittamisen. Tekijä ei jää ilman mainetta ja kunniaa, mutta hän jää ilman oikeutta hallita yksin teostaan. Tässä ajattelussa esimerkiksi musiikin ja elokuvien vapaa käyttö olisi oikeutettua. Nykyisin sanaa ’hakkeri’ käytetään yleisimmin silloin, kun viitataan tietokonerikollisiin, tietokoneviruksiin ja tietosuojajärjestelmiin tunkeutumiseen.

Sanasto

adventisti 161
Yhdysvalloissa 1800-luvun alkupuolella syntyneen Jeesuksen toisen tulemisen läheisyyttä korostavan kristillisen liikkeen jäsen

agape 222
rakkaus, joka ei perustu kohteen ansioon; jumalallinen, uhrautuva rakkaus

agnostismi 14
ei-tieto, näkemys, jonka mukaan todellisuuden perusluonnetta ei voida lopullisesti määritellä

ahimsa-periaate 32
intialainen elämänkunnioittamisen periaate, ei-väkivallan -periaate

aktiivinen eutanasia 235
vakavasti sairaan ulkopuolisten avustamana tapahtuva kuolema

alkukertomukset 53
ensimmäisen Mooseksen kirjan alussa olevia kertomuksia, myyttejä, jotka antavat vastauksia elämän peruskysymyksiin

anabaptistit 139
uudelleenkastajat; uskonpuhdistuksen aikaan Sveitsin reformaatiosta irtaantunut radikaali liike, joka kastoi aikuisia uudestaan

anarkismi 263
yhteiskuntafilosofinen ajattelutapa, joka pyrkii vapauteen kaikista yhteiskunnallisista pakotteista, pyrkii valtion ja kaikenlaisen keskusjohtoisuuden lakkauttamiseen

anekauppa 132
katolisen kirkon myöntämä vapautus hyvitystöistä, joilla tässä elämässä tekemällä lyhennetään synneistä seuraavia kiirastulen kärsimyksiä kuoleman jälkeen. Keskiajan lopulla aneen saattoi hankkia rahalla. Aneilla saaduilla varoilla katolinen kirkko rakennutti mm. Pietarinkirkon.

animismi 13
usko sieluihin tai henkiin erilaisten ilmiöiden syynä

antroposentrinen 194, 251
ihmiskeskeinen

apokalypsi 65
ilmestys, salatun paljastaminen

apokalyptiikka 65
ilmestyskirjallisuus, jossa puhutaan lopun ajoista

apostoli 85
lähettiläs; Jeesuksen opetuslapsista ja ensimmäisen sukupolven kristillisistä julistajista käytetty nimitys

apostolinen perinne 146
ajatus, jonka mukaan jo ennen Raamatun kokoamista alkoi suullinen ja kirjallinen, sukupolvelta toiselle, katkeamatta siirtynyt perinne

aristotelismi 118
Aristoteleen filosofiaan pohjautuva suuntaus, jossa todellisuus nähdään järjestäytyneenä kokonaisuutena

askeesi 195
henkistä harjaantumista kieltäytymisen kautta. Kieltäytymistä aistinautinnoista henkisen tai hengellisen päämäärän vuoksi. Askeetikko saattaa pidättäytyä ruuasta ja levosta sekä aiheuttaa itselleen fyysistä kärsimystä kuten esim. ruoskia itseään.

ateismi 154
jumalan olemassaolon kieltäminen

autokefaalinen kirkko 129
itsenäinen, muista kirkoista kirkoista riippumaton ortodoksinen paikalliskirkko, vrt. autonominen

autonominen kirkko 129
osittain itsenäinen ortodoksinen kirkko, mm. Suomen ortodoksinen kirkko, joka kuuluu Konstantinopolin patriarkaatin alaisuuteen, vrt. autokefaalinen kirkko

baptismi 160
1500-luvulla radikaalireformaation seurauksena syntynyt protestanttinen suunta. Baptistit ovat tunnettuja aikuiskasteesta ja aktiivisesta lähetystyön harjoittamisesta.

basilika 93
kristillinen kirkkorakennus, jossa on korkea keskiosa eli päälaiva. Päälaivan sivuilla ovat matalammat osat eli sivulaivat.

biosentrinen 251
elämäkeskeinen näkemys luonnon olemuksesta

bramiini 28
intialaisessa kastijärjestelmässä ylimmän kastin, pappiskastin jäsen

bysanttilainen tyyli 93
idän kirkossa käytössä ollut kirkkorakennustyyli, jolle olivat tunnusomaista keskuskupolikirkko ja sen ympärille rakennetut matalammat kupolit

dalit-teologia 180
intialainen vapautuksen teologia, joka keskittyy yhteiskunnan luokkajaosta syrjäytyneiden dalitien eli "kastittomien" aseman parantamiseen

darsana 36
näkeminen, intialaisessa kulttuurissa esim. jumalpatsaan katselu

deismi 153
1700-luvulla syntynyt ajattelumalli, jonka mukaan Jumala on olemassa ja Hän on luonut maailman, mutta ei vaikuta sen kehitykseen

deuteronomistinen historiateos 53
Vanhan testamentin historiakirjojen kokonaisuus, jossa kehitellään juutalaista oppia, esim. Tuomarien kirja ja Kuningasten kirjat

diakoni 96
alkukristillisessä seurakunnassa käytännön auttamis- ja palvelutyön tekijä, nykyisin kirkon sosiaalityötä tekevä henkilö; ortodoksisessa kirkossa yksi pappeuden aste

diakoniatyö 170
rakkaudentyö, palvelutyö; kirkon ja seurakunnan harjoittamaa sosiaalista auttamista

dialektinen materialismi 156
Karl Marxin ja Friedrich Engelsin luoma filosofinen näkemys, jonka mukaan aineellinen todellisuus on ainoa olemassa oleva todellisuus (materialismi) ja aineellisen todellisuuden luonteeseen kuuluu sisäinen ristiriitaisuus, jonka kautta kaikki ilmiöt kehittyvät (dialektiikka)

diasporajuutalainen 85
juutalaisvaltion ulkopuolella, "hajaannuksessa" elävä juutalainen

dogma 191
ks. dogmi

dogmi 191
yksittäinen opinkohta, josta kirkon oppi eli dogma koostuu. Kirkossa Jumalan ilmoittamaksi uskottu totuus.

dogmatiikka 43, 100, 191
tieteenala, joka tutkii uskon oppia

dualismi 12
näkemys, jonka mukaan todellisuuden perusrakenne muodostuu kahdesta yhtä vahvasta voimasta, esimerkiksi jatkuvasta hyvän ja pahan taistelusta

dynaaminen kääntäminen 72
Raamatun kääntämisen periaate, jossa sana-sanalta kääntämisen sijaan käännetään alkuperäisen tekstin ajatuskokonaisuuksia

eksegetiikka 44
raamattutiede; tieteenala, joka tutkii Raamattua

eksistenssi 50
olemassaolo

eksistentialismi 14
filosofian suuntaus, joka korostaa ihmisen yksilöllistä kokemusta ja vastuuta oman elämänsä merkityksellisyydestä. Eksistentialismin tavoitteena on ihmisen olemassaolon ymmärtäminen.

ekumeeninen patriarkka 121
500-luvun alussa Konstantinopolin patriarkka sai arvonimen ekumeeninen patriarkka eli "koko valtakunnan patriarkka". Koko valtakunta viittasi Itä-Roomaan eli Bysanttiin.

ekumenia 173
kristillisten kirkkojen välinen yhteistyö

ekumeniikka 43
tieteenala, joka tutkii ekumeniaa ja siihen liittyviä ilmiöitä

empirismi 152
filosofinen käsitys, jonka mukaan tieto perustuu kokemukseen

episkopaali 145
Yhdysvalloissa ja Skotlannissa anglikaaneista käytetty nimitys

eskatologia 65, 202
oppi viimeisistä ajoista ja tapahtumista

essentia 207
olemus, olemassa olevan asian syvin luonne

etiikka 215
tieteenala, joka tutkii moraalia ja eettisiä käsitteitä. Moraaliopetusten ja -ajatusten kokonaisuus, esim. katolisen kirkon etiikka

etninen 23
kansallinen, tiettyyn kansaan tai rotuun rajoittuva

eukaristia 94, 125
Pyhä ehtoollinen. Jeesuksen asettaman aterian tulkinnat vaihtelevat kirkoissa.

evankeliumi 59
ilosanoma, hyvä sanoma

fasismi 165
Italiassa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä syntynyt ideologia, joka korosti oman maan ylemmyyttä suhteessa muihin maihin. Tämä näkyi Italiassa mm. antiikin Rooman historian henkiinherättämisenä. Myös Espanjassa oli samaan aikaan fasistinen hallinto.

feministinen raamattukäsitys 50
käsitys, jonka mukaan Raamattua pitää tulkita naisnäkökulmasta

feministiteologia 176
naisteologia, teologinen suuntaus, joka tutkii ja tulkitsee kristinuskoa naisnäkökulmasta. Pyrkii parantamaan naisten yhteiskunnallista ja uskonnollista asemaa.

feodaalijärjestelmä 109
keskiajalla vallinnut läänitysjärjestelmä, jossa maa-alueet oli jaettu ruhtinaiden kesken

filantrooppi 156
hyväntekijä, ihmisten auttaja

fundamentalismi 48, 177
pitäytyminen uskonnon perustavina pidettyihin periaatteisiin. Fundamentalistinen pyhän kirjan tulkintatapa tarkoittaa kirjaimellista tulkintatapaa, jossa uskotaan pyhän kirjan kirjaimelliseen totuuteen ja erehtymättömyyteen.

globaali 44
maailmanlaajuinen, koko maapallon käsittävä

gnostilaisuus 97
ajanlaskun alussa ja seuraavina vuosisatoina vaikuttanut, erilaisia aatteita yhdistänyt kristinuskoa lähellä ollut virtaus. Ihmisen pelastumisessa salaisella tiedolla eli gnoosiksella oli tärkeä merkitys.

guru 28
intialaiseen kulttuuriin liittyvä käsite henkisestä opettajasta

hellenismi 62, 84
Aleksanteri Suuren valloituksista 300-luvulla eKr. alkanut kulttuurikausi, joka kesti noin 300 vuotta. Hellenistinen eli kreikkalais-itämainen kulttuuri oli itäisen Välimeren alueella vallitseva kulttuuri myös kristinuskon syntyaikoihin.

humanismi 7, 131
keskiajan lopulla syntynyt liike, joka korosti ihmistä ja ihmisyyttä antiikin ihanteiden mukaisesti

hyve-etiikka 219
etiikan suuntaus, jonka mukaan moraalisesti arvokas luonteenpiirre tai hyve johtaa hyvään elämään

ihmisoikeuksien julistus 228
julistus, jossa luetellaan kaikille kuuluvia ihmisoikeuksia. Tunnetuin YK:n ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1948.

ikoni 126
kuva, pyhäinkuva, erityisesti ortodoksisen kirkon käyttämä taidemuoto

iloinen vaihtokauppa 201
luterilaisessa ristin teologiassa; ihminen antaa Jumalalle syntinsä ja saa vastalahjaksi pelastuksen

imitatio Christi 113
´Kristuksen jäljittely´; keskiajan kristityn ihanne: samastua Kristuksen kärsimykseen mm. stigmatisaation kautta

Index 148
kiellettyjen kirjojen luettelo katolisessa kirkossa. Kumottiin 1960-luvulla

inkvisitio 115, 146
keskiajalla syntynyt paavillinen virasto, jonka tehtävänä oli kirkon opin puhtauden vaaliminen. Virasto keskittyi harhaoppisuuden etsimiseen, tutkimiseen ja rankaisemiseen.

intertekstuaalinen 70
tekstien välinen, esim. pyhissä kirjoissa olevat vaikutteet muusta kirjallisuudesta

irrationaalisuus 155
järjen ulkopuolella oleva tai sen vastainen asia

itseisarvo 216
asia, jota pidetään tärkeänä sen itsensä vuoksi, esim. totuus

kaanon 16, 52, 97, 127
´kanon´on kreikkaa ja tarkoittaa suomeksi mittapuuta ja ohjesääntöä. Kirkon ohjeelliseksi hyväksymä Raamatun kirjojen kokoelma. Sisältää Vanhan ja Uuden testamentin kirjat.

kahden regimentin oppi 136, 256
luterilaisen kirkon oppi kahdesta hallintavallasta yhteiskunnassa: kirkko huolehtii hengelliseen regimenttiin kuuluvista asioista, maallinen hallitsija maalliseen regimenttiin kuuluvista asioista

kaksivaihekristologia 200
oppi, jonka mukaan Jeesusta voidaan samalla kertaa tarkastella sekä ihmisenä että Jumalana

kalendaarirituaali tai kalendaaririitti 23
vuoden kierrossa toistuva uskonnollinen juhla ja siihen liittyvät toiminnot

kanonisointi 16
asian, ihmisen tai esineen julistaminen uskonnollisesti pyhäksi

kansalaisuskonto 168
uskonnollisuuden muoto, jossa kansalle tai valtiolle annetaan erityinen uskonnollinen arvo

kansankirkko 186
tunnustuskunta, jonka vaikutusalue on tietty valtio. Usein kansankirkkoon kuuluu enemmistö väestöstä ja sillä on erityisasema lainsäädännössä muihin uskonnollisiin yhteisöihin verrattuna. Esimerkiksi Suomessa.

karisma 95, 161
Pyhän hengen antama armolahja. Uudessa testamentissa mainitaan armolahjoina esimerkiksi opettaminen, parantaminen ja kielilläpuhuminen.

karismaattinen kristillisyys 192
kristillisten kirkkojen sisällä Pyhän Hengen toimintaa korostava liikehdintä, esim. Etelä-Amerikassa katolisessa kirkossa ja Pohjois-Amerikan pienissä kristillisissä kirkoissa

karma 19
teko, intialainen käsite tekojen vaikutuksesta ja seurauksista

katekismus 151
kristinuskon pääopit sisältävä oppikirja

kiirastuli 147, 212
katolisen kirkon opin mukaan paikka, jonne sielut joutuvat kuoleman jälkeen sovittamaan syntejään ennen kuin ne pääsevät taivaaseen. Keskiajalla uskottiin, että kiirastulessa vietettyä aikaa saattoi lyhentää ostamalla aneita.

kirkkososiologia 44
teologisen tutkimuksen ala, joka tutkii uskonnollisten yhteisöjen luonnetta ja toimintaa

kommunismi 165
Karl Marxin ja Friedrich Engelsin vuonna 1848 julkaistussa Kommunistisessa manifestissa luonnostelema ideologia, jonka mukaan maailmanhistorian kulun määräävät tuotantovälineiden omistussuhteet; omistava luokka eli kapitalistit riistävät työntekijäluokkaa eli proletariaattia, kunnes työväestön suorittaman vallankumouksen kautta taataan tuotantovälineiden yhteisomistus ja tasa-arvoisempi yhteiskunta

konfirmaatio 115
vahvistaminen, kristinuskossa kasteessa annettujen Jumalan lupausten vahvistaminen

konservatiivinen raamattunäkemys 49
tulkintamalli, jonka mukaan Raamatun sanoma on ajaton ja totena pidettävä

konsiili 100
kirkolliskokous, joka käsittelee kirkkoa koskevia asioita. Tärkeimpiä ovat ekumeeniset eli koko kristillistä kirkkoa koskevat kokoukset. Ortodoksisen kirkon mukaan tällaisia kokouksia on ollut seitsemän (viimeisin vuonna 787), katolisen kirkon mukaan 21 (viimeisin Vatikaanin II kirkolliskokous 1962–1965).

konstantinolainen käänne 90
300-luvulla jKr. Rooman valtakunnassa tapahtunut kehitys, jonka seurauksen vainotusta kristinuskosta tuli sallittu ja lopulta ainut oikea oppi

konventikkeliplakaatti 152
1700-luvulla Ruotsin valtakunnassa säädetty laki, joka kielsi herätysliikkeiden kotiseurojen pitämisen

koptilaisuus 103
egyptiläinen kristinuskon suuntaus

korotuskristologia 200
näkemys, jonka mukaan Jumala ikään kuin korotti Jeesuksen Messiaaksi

kosmologia 12
maailmankaikkeutta koskeva oppi

kriisiriitti 23
uskonnolliset toiminnot, jotka suoritetaan, kun yhteisöä tai yksilöä kohtaa jokin ongelma, esimerkiksi sairaus tai kuolema

kristillinen sosialismi 157
aate, joka yhdistää kristinuskon arvot ja sosialismin opit yhteiskunnallisesta oikeudenmukaisuudesta

kronistinen historiateos 54
vanhan testamentin historiakirjojen kokonaisuus, johon kuuluu esim. Aikakirjat

kultti 27
uskonnolliset menot ja käytänteet; palvonta- ja jumalanpalvelusmenot; kultti-nimitystä käytetään myös uuteen uskonnolliseen yhteisöön viitatessa

kunnian teologia 221
Lutherin kritisoima teologinen näkemys, jossa korostetaan Jumalan rakkauden kohdistuvan pelkästään hyvään; vastakohtana ristin teologia

kuolemansynti 199
katolisen kirkon oppi, jonka mukaan kuolemansynti rikkoo ihmisen suhteen Jumalaan ja toisiin ihmisiin, esim. ahneus ja kateus

kutsumustyö 246
luterilaisen kirkon mukaan Jumala kutsuu ihmisen tekemään työtä muiden hyväksi; jokainen työ, jossa edistetään toisen hyvää, on kutsumustyötä

kyrilliset aakkoset 122
slaavilaisissa kielissä käytössä oleva kirjaimisto, joka on saanut nimensä sen 800-luvulla kehittäneestä munkki Kyrilloksesta

kärsimysmystiikka 116
keskiajalla syntynyt kristillinen suuntaus, jossa Jeesuksen kärsimyksen jäljittely nähtiin uskonnollisesti arvokkaaksi

lahko 27
rajautunut uskonnollinen ryhmä, jolla on vahva johtaja; lahkot kehittyvätusein uskonnoiksi

legenda 13
pyhimystaru, uskonnollinen kertomus jostakin erityisen merkitykselliseksi koetusta henkilöhahmosta

liberaaliprotestantismi 157
protestanttisissa kirkoissa 1700-luvulla syntynyt suuntaus, jossa moderni tiede ja kristinuskon sanoma pyrittiin yhdistämään

lineaarinen aikakäsitys 20
viivallinen; näkemys, jonka mukaan kehitys etenee koko ajan palaamatta alkuun

liturgia 125
ortodoksisen kirkon jumalanpalvelus, protestanttisissa kirkoissa alttarilla toimitettava jumalanpalveluksen osa

liturginen kaava 94
kirkon hyväksymä tapa suorittaa messu tai jumalanpalvelus

luonnonmystiikka 116
keskiajalla syntynyt kristillinen suuntaus, jossa luonto koettiin jumalan ilmestyksenä

luonnonoikeusajattelu 221
ajattelutapa, jonka mukaan jokaisen ihmisen on mahdollista tietää ja tuntea yleiset moraaliset periaatteet eli erottaa järjellä hyvä ja paha toisistaan

luterilainen ortodoksia 151
luterilainen puhdasoppisuus; 1600-luvulla luterilaisen kirkon sisällä vaikuttanut ajattelutapa, joka korosti luterilaisten tunnustuskirjojen mukaista oikeaa oppia

Maailmaneetoksen julistus 258
uskontodialogiin perustuva ajatus, että kaikkia uskontoja yhdistää samat moraaliset perusperiaatteet

maailmankatsomus 7
kokonaisnäkemys maailmasta, koostuu maailmaa ja ihmistä koskevista tiedoista (maailmankuvasta), arvoista ja uskomuksista

maailmankuva 7
tietoihin perustuva näkemys maailman rakenteesta, sidottu omaan aikaansa ja vallitseviin tietoihin, esimerkiksi keskiajan maailmankuvassa maa oli universumin keskus

makrobioottinen ruokavalio 32
kiinalaiseen ajatteluun kuuluva näkemys tasapainoisesta tiettyjä terveellisiä ruoka-aineita sisältävästä ravinnosta

mana 13
ihmisissä, eläimissä tai esineissä piilevä yliluonnollinen voima

marttyyri 89
uskonsa ja vakaumuksensa vuoksi henkensä menettänyt; varhaiskirkossa marttyyreita kunnioitettiin ja monista marttyyreista tuli kirkon pyhiä (pyhimyksiä)

marxismi 7
Karl Marxin kehittämä yhteiskunnallinen näkemys ja poliittinen ideologia, korostaa yhteisomistusta, tasa-arvoa ja solidaarisuutta.

materialismi 156
aineellinen, kaikki mikä on aistein havaittavaa

meditaatio 24
hiljainen mietiskely

memoraatti 13
muistelo, lyhyt yksittäiseen yliluonnollisen ilmiön sisältävään tapahtumaan liittyvä kertomus

Messias 83
juutalaisten odottama, Vanhassa testamentissa ennustettu pelastaja; kristityt uskovat Jeesuksen olleen tämä Messias

messiasodotus 202
juutalaisuuteen kuuluva oppi Messiaan, pelastajan tulemisesta

metafyysinen paha 211
näkemys, jonka mukaan pahuus kuuluu todellisuuteen ja on osa luontoa

metodismi 160
anglikaanisesta kirkosta 1700-luvulla syntynyt protestanttinen liike, joka perustajansa John Wesleyn (k. 1791) kuoleman jälkeen muodostui omaksi kirkokseen

monistinen 12
näkemys, jonka mukaan todellisuus perustuu yhteen todellisuuteen tai voimaan

monolatria 13
uskonnollinen näkemys, jossa hyväksytään useita jumalia, mutta palvonta keskittyy vain yhteen

monoteismi 13
uskonnollinen näkemys, jonka mukaan on olemassa vain yksi jumala

montanolaisuus 98
varhaiskirkon aikana vaikuttanut harhaoppi, joka korosti Jeesuksen toista tulemista ja maailmanloppua

moraali 215
asia, johon liittyy hyvän ja pahan, oikean ja väärän ulottuvuus, usein sidottu kulttuuriin, etiikan tutkimuskohde

moralismi 215
omien moraalisten periaatteiden näkeminen ainoina oikeina

muotoperiaate 133
Martin Lutherin näkemys, jonka mukaan vain Raamattu on kaiken kirkon opin perusta

mysteerio 127
salaisuus, ortodoksisessa kirkossa tärkeimpien pyhien toimitusten nimitys (vrt. sakramentti)

mystikko 35
henkilö, joka haluaa kokea välittömän yhteyden sielunsa ja tuonpuoleisuuden kanssa

mytologia 12
jumaltarusto, esimerkiksi jonkun kieliryhmän tai kansan piirissä tunnettujen myyttien kokoelma

myytti 11
kertomus maailmankaikkeuden synnystä, rakenteesta tai toiminnasta, ns. suuri kertomus, jolle ei esitetä vaihtoehtoista mallia, esimerkiksi luomismyytti, vedenpaisumusmyytti jne.

myyttinen 10
tarunomainen; piirre, jossa korostetaan sitä, ettei asiaa voi järjellä tyhjentävästi selittää

naturalismi 7, 220
ajatus, jonka mukaan moraalisten arvojen perusta löytyy luonnosta ja ihmisestä itsestään

nuori kirkko 171
kristillisen lähetystyön tuloksena syntynyt itsenäinen kirkko

nykyisyyseskatologia 204
kristillinen näkemys, jonka mukaan eskatologia ei ole vain maailmanloppua koskeva oppi, vaan vaikuttaa jo nyt; uskova on jo pelastettu ja epäuskova tuomittu

opillinen perusteos 134
uskonnon pyhä kirja, johon opit perustuvat

orientaaliset kirkot 103
Itäisen kirkon ulkopuolelle 400-luvulla jääneet kirkot

pakana 62
ei-kristitty

panna 105
kuolemansynteihin syyllistyneen erottaminen kirkon yhteydestä

panteismi 13
uskonnollinen näkemys, jonka mukaan jumaluutta on luonnossa kaikkialla, eikä kyse ole persoonallisesta voimasta

paruusia 161, 204
kristillisessä teologiassa käytetty käsite, joka tarkoittaa Kristuksen toista tulemista maailmaan

passiivinen eutanasia 235
vakavasti sairaan ihmisen kuolema sen seurauksena, että parantavat hoitoyritykset on lopetettu

patriarkka 96
merkittävän kristillisen kaupunkiseurakunnan johtajan arvonimi. Alun perin nimitys koski ketä tahansa kunnioitettua piispaa.

Pentateukki 53
viisi Mooseksen kirjaa, raamatuntutkijoiden käyttämä nimitys

perikooppi 59
jumalanpalveluksessa luettava raamatunteksti

perisyntioppi 198
lännen kirkon käsitys, jonka mukaan ihmisellä on synnynnäinen taipumus pahaan ja kyvyttömyys hyvään. Opin muotoili kirkkoisä Augustinus.

perusarvo 216
itseisarvo, eettisen toiminnan pohja, esim. uskollisuus, hyvyys, reiluus

pietismi 152
uskonnollinen uudistusliike, joka syntyi 1600-luvulla Saksan luterilaisuuden piirissä. Korosti henkilökohtaisen uskon merkitystä.

piispa 96
hiippakuntaa johtava pappi

polyteistinen 13
uskonnollinen oppi, jonka mukaan on olemassa useita eri jumalia, monijumalaisuus

predestinaatio 140
ennaltamääräämisoppi; ennaltamääräämisopin mukaan toiset ihmiset on valittu ikuiseen elämään ja toiset kadotukseen

presbyteeri 96
a) alkukirkossa piispan apulainen; presbyteerin virasta kehittyi myöhemmin papin virka
b) reformoidun kirkon jäsenistä englanninkielisessä maailmassa käytetty nimitys

profeetta 55
uskonnollinen julistaja, jumalan tahdon ilmoittaja, ennustaja

protestantti 134
protestanttisen kirkon jäsen

psykoanalyysi 42
Sigmund Freudin perustama psykologinen oppijärjestelmä, jossa korostetaan viettejä ja tiedostamattomia tarpeita, hoitomenetelmä

puritaaninen liike 144
protestanttinen suuntaus Englannissa, joka halusi tehdä selvän eron katoliseen kirkkoon

pyhiinvaellus 28
kristityn usein jalan kulkema matka pyhiinvaelluskohteeseen, esim. johonkin kirkkoon, jossa säilytetään kristikunnan merkittävimpien pyhien pyhäinjäännöksiä, esim. Pietarinkirkko Roomassa tai Pyhän Jaakobin kirkko Santiago de Compostelassa

pyhä 8
erilleen asetettu, uskonnollisesti erityisen merkityksellinen tai arvokas asia, esine tai henkilö

Pyhä synodi 124
Venäjällä 1700-luvulla syntynyt kirkon hallintoelin, joka toimi tsaarin alaisuudessa

Q-lähde 60
Jeesuksen puheiden kokoelma, joka ei ole säilynyt jälkipolville

radikaalipietismi 152
vastareaktio luterilaiselle puhdasoppisuudelle, korosti henkilökohtaista uskonkokemusta oikean opin sijaan

rationalismi 152
järkiperäinen näkemys, filosofinen suuntaus, jossa korostetaan järjen ensisijaisuutta kokemuksiin nähden

redaktiokritiikki 69
raamatuntutkimuksen osa-alue, joka tutkii Raamatun kirjojen toimitustyötä

redaktori 69
toimittaja, Raamatun kirjojen lopullinen kokoaja

reliikki 114
pyhäinjäännös; pyhän ihmisen kehonosien tai omaisuuden todellinen tai sellaiseksi uskottu jäännös

renessanssi 131
1400-luvun alussa Italiassa ja sieltä muuhun Eurooppaan levinnyt suuntaus tieteessä ja taiteessa. Perustui antiikin kulttuurin uudelleen löytämiseen.

renessanssipaavit 111
paavit, jotka renessanssin hengen mukaan tutkivat taiteita ja tieteitä

resitointi 34
puhelaulu

retoriikka 39, 80
puheoppi; puhetaito, taidokas sanallinen esitystapa

riitti 13
palvontatoimitus, uskonnoissa oleva tietyn kaavan mukaan suoritettava meno, esimerkiksi siirtymäriitti

ristin teologia 223
Lutherin teologinen näkemys, jonka mukaan Jumalan rakkaus kohdistuu pahaan eli syntiseen ihmiseen; vastakohtana kunnian teologia

sakramentti 192
Jumalan näkymättömän armon näkyvä välikappale. Keskeisimpiä sakramentteja ovat kaste ja ehtoollinen. Sakramenttien lukumäärä vaihtelee kirkoissa kahdesta seitsemään.

samaani 28
luonnonuskontojen opettaja ja uskonnollinen johtaja

sanainspiraatio-oppi 48
näkemys, jonka mukaan Raamattu on syntynyt Pyhän Hengen sanelemana ja on siksi täysin totta

sangha 27
buddhalaisen munkkiyhteisön nimitys

sanktio 217
teosta laissa määrätty seuraus, rangaistus

sateenkaariperhe 239
samaa sukupuolta olevien muodostama perhe

sekularisaatio 37, 166
maallistuminen, yhteisön torjuvaa tai välinpitämätöntä suhtautumista uskontoon, sen uskomuksiin, käytäntöihin ja symboleihin; uskonnollisten arvojen väheneminen yhteiskunnassa

selibaatti 174
naimattomuus; esimerkiksi katolisen kirkon piispoilta vaaditaan selibaattia

Septuaginta 70
Vanhan testamentin varhaisin kreikankielinen käännös

seurausetiikka 219
teoria, jonka mukaan teon hyvyys ja pahuus määritellään sen seurausten perusteella

sisältöperiaate 133
Martin Lutherin näkemys, jonka mukaan ihminen voi pelastua vain uskon kautta ja armon avulla, ilman tekoja

skolastiikka 118
keskiajan merkittävin yliopistotiede, jossa pyrittiin yhdistämään teologia ja filosofia

sosiaalietiikka 44, 231
tiede, joka tutkii ihmisten välisiä ja yhteisön toimintaan liittyviä moraalisia kysymyksiä

sosiaalinen 9
yhteisöllinen, ihmisten väliseen kanssakäymiseen ja vuorovaikutukseen liittyvä

sosialismi 156
poliittinen suuntaus, joka korostaa yhteiskunnan merkitystä yhteisen hyvinvoinnin turvaamisessa

stigma 116
merkki, esim. Kristuksen haavojen jäljitelmän ilmestyminen ihmisen kämmeniin

suksessio 110
jatkuvuus; oppi, jonka mukaan piispa siunaamalla papit välittää heille kristillisen perinnön

supernaturalismi 221
moraalin perusta on Jumalassa, ei luonnossa tai ihmisessä

supranormaali 8
yliluonnollinen

syklinen 20
näkemys, jonka mukaan ei ole alkua eikä loppua, vaan jatkuvaa toistumista; ympyränmuotoinen

synagoga 85
juutalaisten jumalanpalveluspaikka

synkretismi 37, 109
nimitys tietylle kulttuurille tai uskonnolle tyypillisten ajatusten ja arvojen sekoittumiselle ja yhteensulautumiselle jonkin toisen kulttuurin tai uskonnon kanssa

synoptiset evankeliumit 60
´yhdessä katsovat evankeliumit´, Matteuksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit, jotka muistuttavat toisiaan rakenteeltaan ja sisällöltään

synti 197
kristillinen käsite niistä teoista, jotka ovat uskonnollisesti väärin tai erottavat ihmistä Jumalasta

tabernaakkelikaappi 113
katolisessa, ortodoksisessa ja anglikaanisessa kirkossa alttarilla oleva kaappi tai laatikko ehtoollisaineiden säilyttämistä varten

teistinen 13
näkemys, jonka mukaan jumaluutta on

tekosynti 198
yksittäinen teko, joka on vastoin kristinuskon periaatteita ja erottaa ihmisen Jumalasta; taustalla perisynti

teodikea 20
kärsimyksen ongelma, kysymys siitä, miksi maailmassa on kärsimystä, jos Jumala on kaikkivoiva, hyvä ja oikeudenmukainen

teodikean ongelma 210
kärsimyksen ongelma, kysymys siitä, miksi maailmassa on kärsimystä, jos Jumala on kaikkivoiva, hyvä ja oikeudenmukainen

teokratia 139
jumalanvalta; valtiomuoto, jossa Jumalan katsotaan hallitsevan esimerkiksi papiston kautta

teologia 42
oppi Jumalasta; erityisesti kristinuskoa tutkiva tiede

tomismi 224
katolisen kirkon keskiaikaisesta teologiasta käytetty nimitys, joka tulee Tuomas Akvinolaisesta. Hän kirjoitti katolisen kirkon opin yleisesityksen Summa Theologiae.

Toora 53
laki; juutalaisten pyhä kirja, joka sisältää viisi Mooseksen kirjaa

transsendenssi 8
tuonpuoleisuus, näkymätön todellisuus

transsubstantiaatio 112
substanssin muuttuminen; katolisen kirkon oppi, jonka mukaan ehtoollisaineet muuttuvat niiden siunaamisen yhteydessä Kristuksen ruumiiksi ja vereksi

triniteettioppi 190
kolminaisuusoppi, jossa määritellään salatuksi kutsutun Jumalan olemus. Jumala on ilmaissut itsensä kirkon mukaan Isänä, Poikana ja Pyhänä Henkenä.

tuhatvuotisoppi 205
oppi, jonka mukaan Saatana sidotaan maailman loppuvaiheissa tuhanneksi vuodeksi, jona aikana pyhät hallitsevat maailmaa. Tämän jälkeen paha valtaa maailman ja pyhät pääsevät taivaaseen. Opin perusta on Johanneksen ilmestyksessä.

tunnustuskirkko 165
Saksassa vuonna 1934 perustettu evankelinen kirkkojärjestö, joka vastusti natsismin tunkeutumista kirkkoon.

umma 27
islamin uskon kannattajien maailmanlaajuinen yhteisö

uskonnonfilosofia 44
filosofian osa-alue, joka tutkii uskonnollisia väittämiä, esim. kysymystä Jumalan olemassaolosta; uskonnontutkimuksen yksi osa-alue

uskonnonpedagogiikka 44
teologisen tutkimuksen ala, joka käsittelee uskonnolliseen kasvuun ja kasvatukseen liittyviä kysymyksiä

uskontoantropologia 41
uskontotieteen ala, joka tutkii ihmistä ja hänen toimintaansa erilaisissa uskonnollisissa yhteisöissä, erityisesti luonnonuskontojen keskuudessa

uskontodialogi 184
uskontojen välinen vuoropuhelu

uskontofenomenologia 41
uskontotieteen ala, joka tutkii uskontojen oppeja ja käytänteitä

uskontohistoria 41
uskontotieteen ala, joka tutkii uskontojen syntyä ja kehitystä

uskontopsykologia 42
psykologian ala, joka tutkii uskonnollista toimintaa ja käyttäytymistä

uskontososiologia 41
uskontotieteen ala, joka tutkii uskontojen yhteisöllistä luonnetta ja merkitystä

valtionkirkko 186
kirkko, jolla on lailla määritelty erityisasema jossakin maassa; kirkko, jossa ylin päätösvalta on valtion korkeimmalla maallisella hallintoelimellä esim. parlamentilla, ks. myös valtionuskonto

valtionuskonto 93
uskonto, jolla on lailla määritelty erityisasema jossakin maassa; valtio tukee valtionuskontoa esim. taloudellisesti; kristillisestä kirkkokunnasta, jolla on valtionuskonnon asema, voidaan käyttää nimitystä valtionkirkko

vapautuksen teologia 50
1970-luvulla Latinalaisessa Amerikassa syntynyt teologinen virtaus, jossa korostetaan kristinuskon sosiaalisen vastuun merkitystä; sen mukaan kristinuskon keskeinen sanoma on sanoma vapaudesta ja oikeudenmukaisuudesta, joiden puolesta pitää yhteiskunnassa taistella

velvollisuusetiikka 219
Immanuel Kantin eettinen käsitys, jonka mukaan teko on oikein, jos tekijä noudattaa velvollisuuksia

vigilia 125
ortodoksisen kirkon juhlajumalanpalvelus, joka koostuu ilta-, yö- ja aamupalveluksesta; Suomen ortodoksinen kirkko viettää vigliaa suurten juhlapyhien aattoiltana

voluntarismi 221
tahtoa filosofisesti tai psykologisesti korostava ajattelutapa

Vulgata 71
vuoden 400 jKr. tienoilla tehty Raamatun latinankielinen käännös, jota katolinen kirkko on pitänyt ohjeellisena; uusi versio Vulgatasta, ns. Nova Vulgata julkaistiin vuonna 1979

välinearvo 216
asia, joka on ihmiselle arvokas siksi, että sillä voi saavuttaa jotakin muuta

Kuvalähteet

Kannen kuva: Osmo Rauhala, valokuva: Ville-Veikko Heinonen
s. 6 Kazuyoshi Nomachi/Corbis/SKOY
s. 8 Annu Wilenius
s. 9 WSOY-arkisto
s. 11 Photo Scala, Florence
s. 12 Tibor Bognar/Alamy/AOP
s. 15 Rick Bowmer/AP Photo/LK
s. 16 Ron Yue/Alamy/AOP
s. 19 Juha Suonpää: Hill of Crosses, Siauliai, Lithuania 2004
s. 23 Tony Arruza/Corbis/SKOY
s. 25 Tom Pietrasik/Corbis/SKOY
s. 29 Borrowed Light, Tero Saarinen, Tero Saarinen Company, kuvaaja:Sakari Viika
s. 30 Ali Al Mubarak/arabianEye/Corbis/SKOY
s. 31 Nikolai Jakobsen/Aftonbladet/LK
s. 32 Marja Airio/LK
s. 35 Joonas Brandt/A-lehdet
s. 36 Kati Koivikko (vas), Leonora Fredriksson ©Kuvasto 2012
s. 38 Oleg Popov/Reuters/LK
s. 40 WSOY-arkisto
s. 42 AP/LK
s. 46 Sandro Vannini/Corbis/SKOY
s. 47 Peter Dench/Corbis/SKOY
s. 48 Photo Scala
s. 49 Onni Oja: Ristiinnaulittu ©Kuvasto 2012, valokuva:Matti Ruotsalainen
s. 52 Atlantide Phototravel/Corbis/SKOY
s. 55 WSOY-arkisto
s. 56 Araldo de Luca/Corbis/SKOY ©Kuvasto 2012
s. 57 Henry Wuorila-Stenberg: Job, 2006 ©Kuvasto 2012
s. 63 WSOY-arkisto
s. 66 The Bridgeman Art Library/SKOY
s. 68 Marco Cristofori/Corbis/SKOY
s. 72 Georges Gobet/AFP/LK
s. 75 Suomen Ortodoksinen Kirkkomuseo
s. 76 Markku Ulander/LK (ylh), The Bridgeman Art Library/SKOY
s. 77 Rukajärven tie, MRP Matila Röhr Productions Oy
s. 80 New York Times/MVphotos
s. 81 Kati Koivikko
s. 82 Michele Falzone/Alamy/AOP
s. 84 Esaias Baitel/Gamma/SKOY
s. 86 Mimmo Jodice/Corbis/SKOY
s. 91 Ulla Lehtonen
s. 92 Eric Vandeville/Gamma/SKOY
s. 94 Christophorus-Verlag/Burckhardthaus-Verlag/Verlag E.Kaufmann (vas.), Wolfgang Kaehler/Corbis/SKOY
s. 95 Ruggero Vanni/Corbis/SKOY
s. 97 Christophorus-Verlag/Burckhardthaus-Verlag/Verlag E.Kaufmann
s. 98 © 2012 Photo Scala Florence
s. 99 Suomen Ortodoksinen Kirkkomuseo
s. 102 AP/LK
s. 105 Bettmann/Corbis/SKOY
s. 108 Bibliothèque Nationale de France (BnF)
s. 110 AFP/LK
s. 117 Bildarchiv Monheim GmbH/Alamy/AOP (vas.), Paul Almasy/Corbis/SKOY
s. 118 Laski/Gamma/SKOY
s. 120 Hanan Isachar/Corbis/SKOY
s. 123 Paul Panayiotou/Corbis/SKOY
s. 124 Guillem Valle/Corbis/SKOY
s. 126 Christie's Images/Corbis/SKOY
s. 127 Kalevi Kasala
s. 128 Juha Metso
s. 130 James L. Amos/Corbis/SKOY
s. 132 Sheila Terry/Science Photo Library/SKOY
s. 135 Dietmar Katz/bpk
s. 138 Dietmar Katz/bpk
s. 139 Lebrecht Music & Arts Photo Library/SKOY
s. 140 Christophorus-Verlag/Burckhardthaus-Verlag/Verlag E.Kaufmann
s. 141 Hannu Harri
s. 143 Bettmann/Corbis/SKOY
s. 147 Vatican Pool/Contrasto/MVphotos
s. 150 Catherine Karnow/Corbis/SKOY
s. 153 Christophorus-Verlag/Burckhardthaus-Verlag/Verlag E.Kaufmann
s. 156 Christophorus-Verlag/Burckhardthaus-Verlag/Verlag E.Kaufmann
s. 159 Museum of the City of New York/Corbis/SKOY
s. 162 Job Roger/Gamma/SKOY
s. 164 Imagine China/MVphotos
s. 170 SLS/Janne Ropponen
s. 174 David Lees/Corbis/SKOY
s. 175 Joseph Sohm/Visions of America/Corbis/SKOY
s. 179 Andrew Esiebo/Drik/Majority World
s. 180 Bruno Barbier/Robert Harding World Imagery/Corbis/SKOY
s. 183 Duclos Alexis/Gamma/SKOY
s. 188 P Deliss/Corbis/SKOY
s. 190 Jan Kaila
s. 191 Hip/Scala, Florence
s. 192 Katri Hanki
s. 193 Tapani Romppainen
s. 195 ©1990 , Photo Scala, Florence
s. 196 Bettmann/Corbis/SKOY
s. 199 ©1990, Photo Scala, Florence-courtesy of the Ministero Beni e Att. Culturali
s. 200 © 2012, Photo Scala, Florence
s. 203 © 1990, Photo Scala, Florence
s. 204 © 2012 White Images/Scala, Florence
s. 206 Djibril Sy/Panapress/MAXPPP/MVphotos
s. 208 Valtion taidemuseo, Kuvataiteen keskusarkisto, kuvaaja:Petri Virtanen ©Kuvasto 2012
s. 209 Turun taidemuseo, kuvaaja: Seppo Hilpo ©Kuvasto 2012
s. 210 Oliviero Toscani/Reuters/LK
s. 211 Juha Sinisalo/LK
s. 212 Kati Koivikko
s. 214 William Daniels/Panos Pictures/MVphotos
s. 216 Sanna Heikintalo/LK
s. 217 Jean-Paul Pelissier/Reuters/LK
s. 218 Mary Evans Picture Library/LK
s. 220 Vincent Laforet/Polaris Images/MVphotos
s. 222 Antti Aimo-Koivisto/LK
s. 225 akg-images
s. 226 Kati Koivikko
s. 229 AFP/LK
s. 230 Topfoto/Lehtikuva
s. 232 Polfoto/Lehtikuva
s. 234 Annu Wilenius
s. 236 Jussi Nukari/LK
s. 238 Turun taidemuseo, kuvaaja: Vesa Aaltonen ©Kuvasto 2012
s. 239 Väkivallasta sovintoon-hanke, Suomen evankelisluterilainen kirkko
s. 243 Ville Männikkö/LK
s. 246 Olli Häkämies
s. 247 Alexander Joe/AFP/LK
s. 248 Ville Männikkö
s. 250 Chen zhuo/Imaginechina/Corbis/SKOY
s. 252 Grub Street Publishing Ltd.
s. 253 Klaus Guldbrandsen/Science Photo Library/SKOY
s. 256 AFP/LK
s. 257 Markku Ulander/LK
s. 260 Reuters/LK
s. 261 AP/LK
s. 262 AP/LK
s. 265 Queen International/LK
s. 268 Images.com/Corbis/SKOY
s. 269 Timo Ripatti/Leuku